

Viața Românească

Directori: C. STERE și Dr. I. CANTAGUZINO

SUMAR

Mihail Sadoveanu	<i>Intr'o zi de primăvară (schită).</i>
Ioan R. Rădulescu	<i>Demonul (poemă de M. Lermontov).</i>
Sp. Popescu	<i>Moș Gheorghe la Expoziție.</i>
Simion C. Mindrescu	<i>Herder despre limba și literatura națională.</i>
George Ranetti	<i>Plugul și Trnul (fabulă).</i>
Constantin Botez	<i>Faust în românește.</i>
P. Bujor	<i>Măcar o lacrimă (schită).</i>
Dr. V. Sion	<i>Microbii în serviciul Igienei.</i>
George Tofan	<i>Viața Românească în Bucovina.</i>
S. Secula	<i>Scrisori din Ardeal.</i>
Alexis Nour	<i>Scrisori din Basarabia (II).</i>
G. R.	<i>Cronici Bucureștene (Aprilie).</i>
V. C. R.	<i>Cronica Literară („Poetul Caucazului“).</i>
Vasile Pârvan	<i>Cronica Istorică (Studii de istorie bisericească).</i>
V. R.	<i>Cronica Internă (După răscoale).</i>
P. Nicanor & Co.	<i>Miscellanea.</i>

Recenzii: A. Philipide: „Specialistul Român“; — Gramm: Romulus Ciollec: „Doamne Ajută-ne“; — O. B.; N. St. Yacint: „Dora“; Henri Massis: „Comment Zola composait ses romans“; — M. C. Diaconul Anghel Constantințescu: „Monografia Sântei Episcopii a Donărei de Jos“; Alex. Lăpădatu: „O nouă publicațiune de documente slavo-române cu privire la relațiile Țării-Românești și Moldovei cu Ardealul în secolul XV și XVI“; — V. P.; Lazare Saincau: „La Création Métaphorique en français et en roman“; — G. P.; „Encyclopédie des sciences mathématiques pures et appliquées“; — D. P.; Partenu Cosma: „Răscoala țărănească în România“; D. Serbescu—Lopătari: „Proprietatea moșnească în diviziune“; Nicolae Titulescu: „Problema responsabilității juridice a Statului și a Comunelor cu privire la ultimele răscoale țărănești“; — G. K.

Revista Revistelor: Convorbiri Literare, Sămănătorul, Luceafărul, Revista Politică și Literară, Junimea Literară, Floarea Darurilor, Convorbiri, Arhiva, Revista Generală a Invățământului, Cultura Română, Săptămîna, Revue des deux mondes, La Nouvelle Revue, Mercure de France, La Revue, La Revue des Idées, Nuova Antologia, Rivista d'Italia, Deutsche Rundschau, Deutsche Revue, Sozialistische Monats-Hefte, Contemporary Review, North American Review, Review of Reviews.

Mișcarea intelectuală în străinătate.

I A Ș I

Redacția: Str. Română 4. — Administrația: Str. Manolescu 2.

1907

Viața Românească apare lunar cu aproximativ 150 de pagini. — Abonamentul în țară: un an 18 lei; jumătate de an 9 lei. Numărul 1,75. — Pentru învățători, preoți de sat și studenți: un an 15 lei, jumătate de an 7,50. — Pentru Austro-Ungaria: un an 15 coroane; jumătate de an 7 coroane 60 h. Numărul 1 cor. 75 h. — Pentru Basarabia: un an 8 ruble; jumătate de an 4 ruble. Numărul 80 de copelei. Pentru străinătate: un an 22 lei; jumătate de an 11 lei. Numărul 2 lei 25 b. — Pentru detalii a se vedea pagina următoare.

Viața Românească

REVISTĂ LUNARĂ

Sub direcția d-lor Prof. Univ. C. STERE și Dr. I. CANTACUZINO

Cu colaborarea d-lor : I. Agirbiceanu, G. Bogdan-Duică, dr. P. Bogdan (docent), C. Botez, I. Botez, Octavian Botez, I. Al. Brătescu-Voinești, Vintilă I. Brătianu, prof. univ. dr. P. Bujor, M. Carp, dr. P. Cazacu, I. Ciocirlan, V. Cioflec, N. D. Cocca, prof. I. cav. de Cuparencu, Ana Conta-Kernbach, I. G. Duca, A. N. Gane, N. Gane, Octavian Goga, C. Hogas, G. Ibrăileanu, V. Loichiță, E. Lovinescu, dr. I. Lupaș, dr. N. Lupu, prof. univ. dr. M. Manicalide, I. Mironescu, S. Măndrescu, Gh. din Moldova, Const. Morariu, St. Morărescu, V. G. Morțun, I. Nădejde, Alexis Nour, dr. Aurel cav. de Onciul, inginer N. P. Panaitescu, locot.-colonel Sc. Panaitescu, G. Pascu, D. D. Pătrășcanu, Horia Petra-Petrescu, prof. univ. A. Philippide, V. Pirvan, prof. univ. dr. D. Pompeiu, Matilda Poni, Sp. Popescu, dr. St. Popescu (docent), Aurel C. Popovici, D. Popovici-Bayreuth, prof. univ. dr. G. Proca (O. Carp), dr. N. Quinez, Ioan R. Rădulescu, I. Raian, George Raunetti, I. Russu-Șirianu, Izabela Sadoveanu, M. Sadoveanu, Sever Secula, prof. univ. dr. V. Sion, A. Stavri, căpitan Alex. Sturdza, dr. D. Tatușescu, D. A. Teodoru, George Tofan, Al. Tzigara-Samurçaș, dr. Alex. Vaida-Voevod, Al. Vlăhufă, N. Volenti și alții.

Condițiile de abonare

IN ȚARĂ :

Pe an	18 lei
Pe jumătate de an	9 "
Un număr	1 leu, 75 h.

Abonații care nu-și vor plăti abonamentul până la 1 Iulie a. e.,

vor trebui să plătească în plus 4 lei pe an și 2 lei pe ½ an, ca indemnizare pentru incasatori.

Pentru învățătorii, preoții de sat, primarii și funcționarii sătești, studenții și elevii, pe an 15 lei.—(Aceștia pot plăti în modul următor: la început trei lei, apoi cîte un leu pe lună cel puțin, până la achitare).

IN AUSTRO-UNGARIA :

Pe an	15 coroane
Pe jumătate de an	7 cor. 50 h.
Un număr	1 cor. 75 h.

Abonamentul anual se poate achita în trei rate de cîte cinci coroane, din patru în patru luni.

IN BASARABIA :

Pe an	8 ruble
Pe jumătate de an	4 ruble
Un număr	80 copeici

Abonamentul anual se poate plăti la fiecare două luni cîte 2 ruble, până la achilare.

IN STRĂINĂTATE :

Pe an	22 lei
Pe jumătate de an	11 lei
Un număr	2 lei 25 h.

(vezi urmare pag. 3-a a copertii)

PT. 3A

Viața Românească

22 OCT 2019

22.10.2019

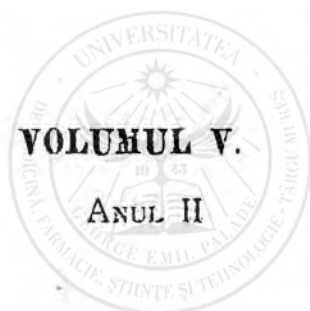
✓
35632

BIBLIOTECA INST. I.P.D.
FARMACIEI UNIV. DE MEDICINA ȘI FARMACIE

Univ. "Petru Maior" Tg. Mureș

Viața Românească

Revistă literară și științifică

I A Ș I

Redacția : Str. Română 4. — Administrația : Str. Manolescu 3.

—
1907

Intr'o zi de primăvară.

Într'un rînd, primăvara, eşisem la sitari, prin împrejurimile Arămeştilor, în ţinutul Sucevei, şi căutam amănunţit, cu cînele, huceagurile umede din preajma satului. Văzduhul era încărcat de aburi; de pe colnice vedeam zările cufundate, ca îndepărtate, în perdele nelămurite, într'o ceaţă ciudată pătrunsă de o slabă lumină, ca fumul cu răsfringeri de flacări al unui incendiu nevăzut.

Vîntul nu adia. Pretutîndeni plutea neclintită mireazma proaspătă a pămîntului arat. Din cînd în cînd, la marginea unor desişuri, în plină lumină, se arăta o baltă limpede rămasă după topirea zăpezilor. O codobatură cu pene cenuşii sălta în zbor neliniştit, singuratecă, speriată din liniştea cuprinsului. Treceam încet, călcînd pe ţărîna neagră: în ochiul de apă neclintit se desluşea lămurit imaginea mea cu puşca pe braţul stîng, şi a cine-lui care mergea înnainte-mî, cu botul întins, aduilmecînd.

Cîte-un stol de nagîţi se rîdica la depărtări mari dintr'un smîrc. Filfiiău rar cu aripele lor rotunde, ţipa în jalnic un timp, apoi se pierdea, şi iar umblam singur o vreme prin pustiul şi melancolia aceia de primăvară.

Într'un tirziu, în tufişuri înmugurite, cînele începu a fi neliniştit; şi deodată la douăzeci de paşi înnainte-mî pîlpii sitarul prin reţeaua de crengi.—După bataia puştii, întăia în ziua aceia, osteneala îmi trecu ca prin farmec. Începuî a umbla mai vioiu, strecurîndu-mă printre tufari, lăsînd cu cizmele urme adînci în pămîntul îmbibat de mustul omăturilor. Cînele, un seter cuminte, roş, cu ochii blînzi, căuta cu viociune, şi cînd da peste pilcuri violete de toporaşi, întorcea spre mine capul şi dădea din coadă, parcă le simţea şi el mireazma dulce. Din vreme în vreme, deodată se lăsa pe brînci şi, cu ochii aţîntiţi înnainte, începea să se tîrască pe pîntece. Sitarul zvicnea, cu gitu-î gingaş întins, se zbătea în reţeaua de ramuri, apoi îşi lua zborul iute, drept.

Aşa eram de înfierbîntat în urmărirea aceasta, încît abia hăt într'un tirziu am băgat de seamă nourii grabnici de ploae

cari veneau dinspre asfințit. Soarele, în crucea amiezii, înfierbintase tare văzduhul umed. Perdeaua întunecoasă venea spre el ca o amenințare. Simții și o adiere slabă de vânt, o filfiire care adormea și iar se deștepta. Cu multă părere de rău bănuii o vintoasă iute de început de Aprilie, și mă îndreptai spre satul revărsat pe o coastă de pirău, un sat întins, cu case rare, cu sălcii pe marginea drumului noroios, toate înfrunzite verde-gălbui. Prin ogrăzile pline de strujeni putrezi zăream vite slabe, cu șoldurile dindărăt negre de murdăria ernii: stăteau triste, cu ochii mari deschiși în lumină. Copii în durlugi se soreașu pe prispe. Cite-un gospodar trecea tăcut pe o hudiță, cu căciula pe ochi. O bardă bocănea rar și regulat undeva, în golul liniștei.

Cunoșteam pe județ, Dumitru Șimion Gavril Nistor. Neamul lui, al Nistoreștilor, umplea un șfert din Avrămești, și el era cel mai gospodar, cel mai cuprins dintre toți. Stătea la margine; avea și moară în infundătura malului, și înaintea lăptocului apa pirăului se oprea într'o baltă liniștită, în jurul căreia crescuseră sălcii nenumărate. Trunchiurile lor noduroase, cu ramuri ciudat crescute, își oglindeau formele fantastice în apa neagră a rîmnicului.

În lătratul somnoros al unui cîne, care zăpăia dar nu se clintea din culcușul lui de supt un șopron, intrai pe poartă; și cum intrai, din infundătura ei, moara deodată începu să vijie. Până acolo n'o auzisem. Supt șandramaua neagră, îmi eși înaintea și gospodarul, om cărunt, cu obrazul liniștit, cu privirea pătrunzătoare. Chiar atunci sălciile, cașicum ar fi fost vii, începură să se frăminte în toate chipurile: parcă-și făceau semne și voiașu să pornească undeva. Crețuri repezi, neliniștite, se fugăriră pe luciul bălții. Cu întunerecul nourilor, venea grăbită furtuna primăverii.

«Vine repede, dar n'are să ție mult! zise Nistor, cu un zîmbet blajin și prietenos pe care i-l cunoșteam. Poftiți în moară; mai avem niște oaspeți dela comună: au venit cu încasările, pentru prestații».

În fumul ușor din moară, în vuetul moale și neîntrerupt al rîșniței și al undelor, lingă focul de vreascuri, stăteau slujbașii fiscului, pe scăunașe, în jurul mesei scunde cu trei picioare. Îi cunoșteam din vedere: era casierul, om scund și bărbos, cu doi agenți, băeți tineri căroră abia le înfiera mustața. Intingeașu mămăliga într'o strachină cu brinză frămîntată și mestecașu iute. La foc se frigeașu pe cărbuni cîțiva carași. Un vătăjel, c'o manta

ferfeniță și cu un chipiū care nu mai avea nici-o formă, încins c'un tesac cu teaca jupuită, aștepta liniștit la o parte, și molfaia în barba-i sălbătăcită un capăt de țigară.

Cind intrai eu, cei trei funcționari tăcură. Unul din băeți rămase cu îmbucătura în gură, oprită din mestecat, și mă privi țintă. Casierul se sculă repede și-mi întinse mîna.

«Ne cunoaștem din vedere! zise el vesel.—Poftiți la masă!»
Apoi, cu gura plină, adăogi:

«Am venit cu incasările. Avem o mulțime de necaz cu ră-mășițele din anul trecut!»

Mă cercetă cu luare-aminte, și întinse un deget spre cele două paseri aninate în lațurile torbei:

«Frumoși sitari!...» zise el cu pătrundere. Se uită și spre cîine:

«Vino 'ncoace cățelule!—și inceptu a se bate peste coapse cu dreapta. Frumos cățel!...»
Apoi mîngiindu-și repede mustățile negre ca catranul, inceptu să minince cu poftă. Iar vătăjelul, ca-și-cum s'ar fi deșteptat dintr'un somn, abia atunci se ridică în picioare, cu un umăr mai ridicat, și-mi făcu salutul militar, cu mîna dreaptă la cozoroc, cu palma întoarsă în afară.

Județul veni dintr'un colț c'un scăunaș și mi-l așeză lîngă foc.

«Poftiți de ședeți o leacă. S'a găsi ș'o leacă de gustare, dacă doriți...»

Imi răzimaî pușca de un stilp, alături. Cinele mi se culca la picioare. Nu-mi era foame. Priveam pe ușa deschisă a morii cum se învăluie afară cei dintăiū stropi rezezi de ploaie.

În vuetul monoton, vătăjelul iar se cufundase în colțul lui, în umbră; iar cei trei oameri înghițeau repede și cu lăcomie, în jurul măsutei scunde. Nistor trecu în fund, spre lădoiū, și răscoli cu lopățica făina care se strinsese într'o moviliță aurie. Cercetă după aceia între degete pulberea măruntă care svicnea ușurel pe pisc.

Cu gura plină, casierul întrebă:

«Ei, și cum a fost cu omul cel de erî?...»

Nistor își întoarse fața senină:

«Da, cu Dumitrache Lupu... Umbla așa fugar de trei zile.»

Se opri puțin și mă privi. Eū nu știam despre ce-i vorba, și el voia să-mi dea o lămurire. Înțelegeam din privirea lui.

Întrebaî: «Despre cine-i vorba?».

El zise liniștit:

«E vorba despre unu' Dumitrache Lupu, care a tras cu pușca în socru-său... S'aū luat de la casă... Bătrînul voia să-l dea afară, cu tot cu nevastă și cu copii. Zice că nu vra să-l mai ție: să iasă! Și sărise cu ciomagul. S'aū sfădit ei cit s'aū sfădit, și bătrînul a ridicat bita. Ista a pus mîna pe pușcă și a tras. L-a pălit pe moșneag în pîntece... Ș'apoi pînă'n seară a murit... Dumitrache Lupu a fugit... A umblat așa fugar trei zile... Am strîns eu oamenii, am pus să-l caute... Nu l-aū găsit... El cine știe pe unde umbla!... Da' erî, așa, pe după asfințitul soarelui, numai ce-l văd că intră în moară... Eū așa stam, aici... Și el intră cu părul vilvoiu, tot plin de glod... Spun drept că m'am spăriat întîiu... Da' el se dă lingă foc, colo, și face cătră mine: «Bădită Nistore, zice, am venit! De-acū pune să mă lege...»—Ș'am chemat doi milițieni, l-am legat, și l-am trimis la primărie...»

Casierul, dela locul lui, ridică privirile spre mine și-și mîngîie repede mustățile. Apoi își coborî ochii spre peștii cari sfîrîiau pe jăratec. Zise cătră băiatul din dreapta lui:

«Ja întinde mîna și dă peștele cela...»

Se întoarse apoi spre județ:

«De-acū ocna pe viață e-a lui... Așa-i trebuie dacă trage cu pușca...»

Nistor vorbi încet, întorcîndu-și ochii spre lădoiul cu faină.

«Era om gospodar. Îi rămîine nevasta cu trei copii... Cînd îl duceau, bocea muerea și se trăgea de cap... cu plodurile după dînsa...»

— Da el? întrebă casierul.

— El nu zicea nimic. El se uita în pămînt și nu zicea nimic. Numai ofta...»

Urmă un răstimp de tăcere. Ploaia afară venea vijelioasă, purtată de învăluirile năvalnice ale vîntului; duruitul ei creștea tot mai des pe acoperișul de șindrilă al morii. Casierul alegea cu luare-aminte oasele peștelui, întingea bucăți mari în sare și le mistuia repede după acoia în barba-i deasă. Județul sta liniștit, străin parcă, în colțul lui, gîndindu-se la ceva.

Intr'o vreme, unul din agenți rămase cu privirile ațintite afară, și zise întorcînd puțin capul spre casier:

«Iacă-tă-o, iar vine...»

Poarta de la ogradă se izbise. Afară, cinele începuse să latre leneș sub șopron.

Casierul întinse gîtul și privi și el. Mormăi nemulțămît:

«Iar vine să facă gură! Femeia asta-i bună de bătut! Ia vezi, Nistore, de ce vine să-mi bată iar capul?...»

Morarul nu se urni de la locul lui. O femeie desculță venea repede prin mizga lunecoasă a ogrăzii. Pe polcuța cafenie i se scurgeau șiroaie de apă; fusta udă de stambă i se lipea de glezne la fiecare pas. Se opri în prag și-și dădu cu stînga la o parte de pe ochii mari, căprii o șuviță umedă de păr. Strigă ascuțit, gîfîind :

«Iaca mi s'a întors omul acasă! I-am adus și pe dinsul. I-am spus că ați luat calul cu hăpca!... Cum așa, să luați munca omului? Doar nu-i țara în pradă!...

— Tacî, femeie! zise casierul privind-o țintă. Iar ai venit să țipli? Du-te și-ți caută de treabă! S'aducă bărbatu-tău para-lele și-i dau calul! Scurtă vorbă...»

Ochii femeii se măriră. Iși dădu iar repede la o parte șuvița de pe ochi. Se pregătea iar să strige cu minie. Nistor se îndreptă spre ea cu blîndețe :

«Tacî tu, Marandă. Iaca, vine bărbatu-tău. A spune el ce are de spus..»

— Bădiță Dumitre! strigă femeia cu privirea inflăcărată. Cum să vie așa să ne ee munca noastră? doar știu că n'am omorit pe nimeni...—Plăti-le-ar Dumnezeu să le plătească!—Se întoarse în loc și făcu semn de îndemnare cu capul: Da' vină mai repede, omule! Vină mai repede! Ce umbli așa? parcă ești împiedicat. Vină ici și întreabă. Ai fost acasă tu? A vorbit cu tine? că tu ești gospodarul! Cu tine se înțelege lumea! Aū luat calul și s'aū dus... Am crezut că nebunesc... Zice că vinde calul pentru opt franci și jumătate! N'ar mai ajunge să dea Dumnezeu și Maica-Domnului..

— Ia tacî tu, măi femeie! rosti de-afară un glas innăbușit. Și Romînul, bărbatul Marandei, intră cu opincile-i mari pline de apă și noroi, cu căciula plouată și cu bunda întoarsă pe dos, picurînd din șuvițe boabe mari de ploae.

«Noroc bun! zise el nitindu-se împrejur.

— Să dea Dumnezeu! răspunse județul.

Ceilalți tăcură.—Omul se întoarse spre mine, cu fața-i slăbită, cu ochii adine îngropați sub frunte.

«Nu-i aista! zise femeia oțărîtă, împingîndu-l de la spate. Iaca, cellalt, cel bărbos! A venit ș-a luat calul; zice că-l vinde... Și zice că de-acū, gata, s'a sfîrșit!... De-acū am rămas fără cal...»

— Am dat pe dinsul optzeci-și-cinci de franci ș'o bucată... zise incet Romînul întorcîndu-se spre cei trei funcționari.

— De ce nu ți-ai plătit datoria cătră comună? întrebă casierul ridicînd capul. Ha? De ce n'ai plătit-o? Vă duceți la crișmă și beți, da' de plătit dările nu vă pricepeți...

— Ce crîsmă? » vorbi omul privind într-o parte, spre vătăjel.

Casierul dădu din umeri și privi spre mine. Femeia prinse a se boci.

«Vaî de vieață noastră cea ticăloasă!...»

— Ia taci, măi femeie! » zise bărbatu-său întorcînd peste umăr capul spre ea. Femeia tăcu și-și așeză încet tulpanul cu amîndouă minile. «Ce tot urla atita? » urmă Romiunul. După aceea se întoarse spre județ:

«Bădiță Nistore, ce fac eu acu?...»

— Dă, bre Toadere, eu știu? » răspunse morarul. Dacă așa-î legea!

— Care lege? » strigă femeia de la spatela bărbatu-său. Care lege? »

Casierul își înghiți înbucătura, apoi zise liniștit:

«Adă datoria, opt franci cincizeci. și-ți dau animalul... L'am scestrat pentru datorie... Așa scrie la carte...»

Toader tăcu și întoarse spre mine capul.

«Eû știu ce să fac? » zise el. De unde să iaș parale? Am dat pe dinsul optzeci-și-cinci de franci ș'o bucată...»

Rămase un timp uitîndu-se în pămînt. Se întoarse încet apoi, cu fața necîntită și eși. În urma lui, în ogradă, femeia începu să se tîngue:

«Bată-te Dumnezeu să te bată! Und' te duci? Du-te și cere să-ți dea calul! Cum să ți-l ieie așa, cu hapca? Ca hoții aû venit și l-aû luat! Bărbat ești tu, orice? »

— Ce? » mormăi scurt omul. Și 'ndată, după mormăitul lui, auzii strigătele de durere ale femeii:

«Nu da, Toadere! Nu trage că-mî rupi tulpanul, nu trage că-mî smulgî părul! Amărîta de mine! Vaî de sufletul meu... Nu da! nu da! vaî de mine și de mine...»

Se auzeau izbituri în plin, încabușite. Cinele afară, sub șopron, lătra. La picioare, lîngă mine, Stop ridică botul și începu să mormăe. Poarta se izbi. Glasul femeii se depărtă.

În moară iar se făcu tăcere. Ceî doi băeți se sculară de la locurile lor o clipă și-și făcură cruce: isprăviseră mîncarea. Casierul își mîngîia repede mustățile, privind oasele subțiri de caras dinnainte-î, apoi scoase tabachera și se puse să-și răsucească o țigară.

Vîntul contenise scurt. Stătuse și ploaia. Și'n soarele fierbinte și orbitor care năvălise pretutîndeii se ridicau aburi, ce treceau încet pe dinaintea ușei. Apa morii murmură surd afară, grămădindu-se la spetezele roții din lăptoc.

Nu vorbea nimeni. Așa stăturăm multă vreme. Casierul își isprăvise țigara, și acuma își răsucea alta.

Mă pregăteam să plec. Mă sculasem și-mi luasem pușca. Nistor județul se îndreptă spre mine. Vătăjelul, ridicându-se din colțul lui, privea lung la mîncarea rămasă pe măsuța de lingă foc.

Chiar atunci se auzi iar poarta; pași se apropiară. Toader intră, cu ochii ațintiți înaintea, spre umbra din fundul morii.

«Ce-i?», întrebă casierul, ridicînd barba.

Omul răspunse îndesat:

«Apoi, să-mi dai calul...»

— Ai adus parale?»

Romînul puse mîna la briu și scoase punga de piele. Se uită la dînsa, apoi trase și o deschise.

Întrebă fără să ridice ochii:

«Cit am să-ți dau?»

— Nu ți-am spus? Opt lei, cincizeci...»

Încet, Toader apucă punga de fund și o întoarse în palma stîngă. Strînse palma. Cu dreapta își scoase căciula, o puse pe pămînt, la picioare, făcu un pas și, plecîndu-se, începu să așeze pe margina mesuții francii unul lingă altul.

«Mai trebuie cincizeci de bani», zise casierul.

Omul viri degetul arătător în fundul pungii. Scociori, și scoase și banul cel din urmă, mic și luciu. Morarul făcuse doi pași și privea, întinzînd gîtul pe deasupra bărbosului. Vătăjelul se apropie și întinse o condică verde. Unul dintre agenți o apucă, o deschise și rupse chitanța. Romînul o primi pe virful palmei, ca pe o anafură, o privi pe față și pe dos și o viri în pungă în locul banilor.

«Apoi, să-mi dai calul, zise el iar, ridicîndu-și de jos cușma.

— Du-te și ți-l ia, răspunse casierul. E'n ocol la Nistor. Da' muera de ce ți-ai bătut-o?...»

Fără să răspundă, Romînul se întoarse, mă privi o clipă cu ochii întunecoși, după aceea eși, cu bunda-i întoarsă pe dos și cu căciula-i buhoasă.

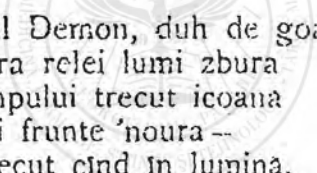
Eșii și eu în urma lui. Cum dădeam în cîmp pe malul pîrăului, mă uitai odată în urmă, și-l zării pe ulița îngustă, ducîndu-și încet de căpăstru căluțul roib, care venea după el cu capul plecat.—Prin lumina strălucită a primăverii apoi, printre arături proaspete, mă îndreptai înspre huceagurile înverzite, care răsuflau aburi ușori spre cerul limpede.

Mihail Sadoveanu.

DEMONUL

Poemă de Mihail Lermontoff
(tradusă după ultima versiune rusească)

PARTEA ÎNTĂIA

I

Scribitul Demon, duh de goana,
Deasupra relei lumi zbură
Și-a timpului trecut icoana
Înnalta-i frunte 'noura --
Acel trecut cînd în lumina,
Curat, ca inger el lucca;
Cînd, printre sori, în fuga-i plina
Pe bolta cerului senina
Cometa 'n cale-i suridea
Și cînd prin spașuri albastre
El urmărea, setos de știri,
Convoaele de mii de astre
Zvirlite 'n largi nemarginiri;
Cînd el credința și iubiri
Avea, ca cea dintăiu faptura,
Cînd nu știea 'ndoeli și ura
Și mintea nu-i amenințau
Atîtea veacuri reci și goale...
Și multe... multe-i deșteptau
Acum în suflet gînd de jale.

II

El ratacea in largul spatiu
 Demult, fara de scop, pierdut...
 Veac dupa veacuri, fara sațiu,
 Curgea - minut dupa minut,
 Fara schimbări -- același cînt. —
 Stăpîn pe micu-ne pămînt,
 El rău făcea fără plăcere;
 Ne 'mpiedecat în drumul sau,
 — Găsind supuneri și tăcere —
 I se urise-a face rau.

III

În Caucaz, prin zări carunte,
 Pribeagul Demon se ducea.
 Supt el Cazbec* cu alba-i frunte
 În gheți eterne strălucea;
 Iar jos, departe, pe supt stîncă,
 Negrind în vogaună-adîncă,
 Darial**, sclipind, prin văi fugea.
 Ca o tigroaică 'nfuriată,
 Comatul Terec** pe-adîncimi
 Zbiera, — și fiara fermecată
 Și pasărea din înălțimi
 Al apei lui ascultau glasul;
 Dar nouri roși din departări
 Venind din sud, din alte țări,
 Cu el, spre nord, își luau pasul;
 Și stînci carunte, în șirag,
 De tainice porniri cuprinse,
 Se închinău spre el cu drag
 Căttînd la apele-i întinse;
 Iar turnuri de castele 'n stînci,
 Privind în nori cu ochi de groază,
 Păreau din văile adînci
 Caucazului giganți de pază, —
 Și tot în jur era mareș.

*) Cel mai înalt dintre munții Caucazului.

***) Fluvii; cel din urmă curgînd spre Nord-Est.

Dar duhul mîndru și semet,
 Purtînd privirea-i birfitoare
 În lumea Celui ce-a creat,
 Pe fruntea-i nalta, lucitoare,
 Nici semn nu da că e mișcat.

IV

Priveliști nouă răsărită
 În ochiu-i rece, îngîmfat:
 A' Grūziei poeni sclipira
 Ca un covor împestrițat—
 Pămînt ferice și bogat!
 Ca piramide, plopi se 'nșiră;
 Iar pe prundișul în colori,
 Șoptesc piraale 'nspumate
 Și, printre rozele în flori,
 Slăvesc pe zinele uitate
 Prin cîntul lor—privighetori.
 Sint bolte de cînari*, umbroase,
 Izvoare 'n edcra 'nfoiate;
 S'ascund acolo speriate
 Cirezi de cerbi; și sint duioase
 Lumini, avînturi, șuşuiri
 Și graiul multor glăsuirii:
 Suflari de mii de vieți voioase;
 Și-al zilei cald copleșitor,
 Și-al nopții vînt răcoritor
 Eșit din roua;—mii de stele
 Lucind ca florile 'n vilcele,
 Ca al Gruzincei ochiu cu dor...
 Ci însa-afar' de gelozie,
 Mîndreța lumii nu trezea
 În Demonul plin de urgie
 Nici simțuri noi, nici voe rea:
 Pe tot, din zboru-i, în natură
 El presura adîncă ură.

*). Specie de platani.

V

Înnalt castel, cu 'mprejmuiri,
 Gudal bătrînul sus zidit-a
 Și munca, lacrimi cheltuit-a
 A' robilor—supuse firi.
 Din zori, mărățele cladiri
 Pe munți arunca umbra-adîncă,
 Iar trepte sînt săpate 'n stîncă—
 Din tură acestea coborînd
 Ajung la riu; pe ele, sara,
 În alba-i ciadra*, lunecînd,
 Prințesa tînăra Tamara
 Spre apa vine 'ncet cîntînd.

VI

Demult, din stîncă 'n clipe-amurge
 Tacut privește cel castel,
 Dar azi petrecere-i în el;
 Zurnă** rasună, vinul curge:
 Gudal marita fata lui.
 Venit-au toți ai neamului...
 Pe coperiș, pe largi covoare,
 Mireasa, fetele zglobii...
 În cînturi, jocuri, veselii
 Se trece timpul.—Mîndrul soare
 S'ascunde 'n munte la chindii.—
 Bătînd din palmele ușoare,
 Cu toate cînta; zurgalii
 Apuca tînăra mireasa
 Și, iat-o, peste capul ei
 Răsuna 'n mîna-i clopoței:
 Aci ca pasărea s'avîntă,
 Aci s'oprește, și rotînd
 În juru-i vazu-i strălucînd,
 Prin gene-i ochiul rîde, cîntă;
 Aci, își pleacă ochiul lin

*) Maramă lungă.

***) Instrument cu strune, asemănător cu chitara.

Aci, covoarele peștițe
 Simțesc plutind în joc divin
 Picioru-i mic ca de zeițe ;
 Și plină de plăceri,—ca 'n vis
 Șuride ochiu-i clar, deschis.

VII

Ma jur pe-a stelelor sciutei,
 Pe-apus și răsarit de soare :
 Nici Șahul mîndrei Persiei
 Și nici un zeu din vechii zei
 N'a sarutat așa fecioare ;
 Nici a' haremului fîntîni,
 În caldul verii înfocate,
 Cu ploaia lor de diamante
 N'au răcorit așa cadîni.
 Și pînă-acuma nici o mîna,
 Trecînd pe-o frunte mai senină,
 Asemeni par n'a împletit ;
 Și 'n toată lumea cea păgîna,
 Ma jur că-asemena o zîna
 Supt cerul sudic n'a 'nflorit.

VIII

Tamara zboara ca vrăjita
 De jocu-i viu și fecioresc.
 Cu-a ei panglică înflorita,
 Cu paru-i lung și îngeresc
 Se joacă vîntul. Se vadesc
 Doar slabe urme de 'ntristare
 Pe-a' ei trasuri dumnezești ;
 Mișcarile-i viforitoare
 Erau așa de ripitoare,
 Așa de mîndre și firești,
 Ca însuși Demon, de supt ceruri,
 Privind la ea,—și-ar fi uitat
 Pe-ai lui tovarași din eteruri,—
 S'ar fi oprit și suspinat.

IX

Și Demonul privi... Îndata
 Ô tulburare 'nvăpăiată
 Simți în sine-și. Ca fior,
 În inima-i de mult pustie,
 Patrunse veșnicul amor,
 Și el din nou putu să știe
 Și lumi de bine și frumos...
 Și lung se uita cu mirare
 La frumusețile de jos...
 A foastei fericiri visare,
 Ca stele după stea trecînd,
 S'arată 'n minte-i luminînd,
 Și-oprit de-o mîină nevăzută,
 Un cuget nou el zemisli
 Și-o limba bine cunoscută
 Răsunet nou în el trezi.
 Cuvinte reci și hulitoare
 Nu află 'n sufletu-i pătat.
 Uitare?—Domnul nu i-a dat!...
 Dar singur n'ar fi vrut uitare...

X

La nunta lui, cam într'amurg,
 Pe calu-i credincios și murg,
 Aleargă-acum grabitul mire.
 Pân' la Aragva* 'n fericire
 Calcat-a drumuri fel de fel.
 Supt grele sarcini, după el,
 De-abea-și trag pașii, gîfîind,
 Cămile 'n șiruri; pe supt tei
 Se duc pe drum și, strălucind,
 La git le sună clopoței...
 Lăsîndu-și țara—Sinodalul**—
 Convoiul Prințu-l conducea.

*) Fluviu în Caucaz.

***) Localitate din Caucaz, renumită prin vinurile sale.

Curea incinge-a lui giubea,
 Iar sabia-i și cu pumnalul
 Lucesc în soare; pușca lui
 Privește 'n clarul cerului;
 Cu-a ciuhii* mîncei în sus trase
 Se joacă vîntul. Luce 'n fir
 Din lîna ciuha-i de Cașmir;
 Cu flori cusute pe mătase
 E șaua lui; pistoale șase.
 Supt dînsul calul, înpumat,
 Din neam de cai mult cautat,
 Crescut în Carabah** —ridică
 Urechile și, plin de frica
 Sarind, privește de pe înal
 Cum spuma apei joacă 'n val.
 E strîmtă calea, șugubeața:
 La stînga-i stîncă de cristal,
 La dreapta, —fluviul în ceață.
 Tirziu e-acu. Pe munți 'n ghiata
 Se stînge purpura pe sloi...
 Sporește pasul cel convoi.

 XI

Un paraclis pe deal straluce...
 De mult aici, supt sfînta cruce
 În Domnul doarme-un prinț slavit—
 De mîna de vrăjmaș pierit.
 De-atunci, la nunta, sau bataie,
 Oricare călător trecea
 Spre Domnul ruga-i în văpaie
 Să 'nalțe-aici obișnuea—
 Și ruga-i il ferea în cale
 De-a' Musulmanilor pumnale.
 Dar mirele 'ndrazneț trecu,
 Ca moșii cruce nu-și facu,—
 La visuri rele, necurate,
 Vicleanul Demon l' indemna:

*) Haină cu mîncile în formă de pelerină.

**) Localitate din Caucaz, vestită pentru caii săi.

În ceața nopți 'ntunecate,
 Miresei gura-i săruta...
 De-odată 'n cale-i doi... Se pare?...
 Mai mulți !... Trag focuri... Ce e oare ?
 În scări picioru 'nțepenind,
 Pe frunte-i cușma indesind,
 Viteazul prinț tacut privește...
 Și 'ndata pușca slobozi,
 Trosni din biciu, se repezi
 Ca vultur aprig ; — iar pocnește...
 Un gemat, racnet, s'auzi
 Departe rasunînd pe vale...
 Curînd bataia se sfîrși :
 Fricoși Gruzinii *) fug din cale.

XII

Tăcut-a tot... În jur privind,
 Camilele stau gramadite ;
 Din cînd în cînd, tît zîngănînd,
 Și frica nopții izgonînd,
 Spre leșuri vin neliniștite.
 Avutul tot e 'n mini gruzine ;
 Deasupra jertfelor creștine
 Se 'nvîrte pasărea de noapte...
 Nu mai aud de-acu ei șoapte
 Și țarna lor nu linga sfinți
 Ș'a odihni cu-ai lor părinți ;
 Și n'or veni nici sor' nici mame
 Îmbrobodite 'n lungi marame,
 Cu bocet trist, — cu mir, balsame, —
 La groapa lor nu vor căta !
 Dar colo, mîni strguincioase,
 Pe virful muchilor stîncioase
 Creștina cruce-or înalța,
 Și edera cu craci frunzoase,
 Crescînd pe ea, o va 'mbrăca
 În haina-i verde, răcoroasă ;
 Și-ades 'n calea-i nevoioasă,

*) Cercheji.

Drumețul s'a opri supt ea...
La umbra Domnului să stea.

XIII

Aleargă calul pe cîmpie,
Zvirlind, sārind ca 'n batalie.
Aci s'oprește ca trāsnit,
Și-asculta-al vîntului șoptit
Lārgindu-și nārile 'nfocate;
Aci deodată drumul bate
Cu-a lui potcoave ce rasun'
Și, coama-i aruncind pe spate,
Pe cîmpi aleargă ca nebun.
Din cînd în cînd, pe el se zbate
În șea stāpinu-i singerat,
Cu capu 'n coama lui lāsāt.
Acum de frîu el nu mai ține;
În scārī picioarele și-a 'ntins
Și sîngele, țîșnind din vine,
Pe hainā-i curge în prelins...
Sarmane cal, sā-ți smulgi stāpinul
Din foc, tu te-ai luptat deajuns,
Din urmā însă Osetinul*
Cu glonț în spate l'a patruns.

XIV

Castelul lui Gudal e 'n jale
Și curtea plină e de Gorți**;
Dar calul cui, aprins de cale,
Cāzu pe pietre lîngā porți?
Și cine-i mortul de pe spate?
A' luptei urme sînt sapate
Pe-al frunții smede încrețit,
În sînge-i hainā, armăturā,
Și 'n cea din urmā-a ei strînsurā,
Pe coamā mîna i-a 'nlemnit.

*) Popor trāitor în Caucaz.

***) Locuitori de la munte.

Nu mult, Tamara, cu credință
 Tu mirele ți-ai așteptat!
 Ținînd a lui făgăduința,
 La nunta-i, vesel, a plecat...
 Dar vai! pe calu-i, ca săgeată,
 El nu mai sta-va niciodată!

XV

Pe neamul lui Gudal bogat
 Căzu—ca fulger primăvara—
 Minia Domnului.—În pat
 Se vaită 'n gemete Tamara
 Și lacrimi tot mereu îi curg,
 Șe 'nalță peptu-i și se lasă...
 Dar, iată, vorba mult aleasă
 Aude-asupra-i într'amurg:
 „De ce zădarnic plingi, Tamara?
 Pe trupul mort, lacrima-ți clară
 Ca rouă vie n'a pica;
 Ea-ți arde ochiul ca o pară,
 Plăpîndu-ți piept ți-l va seca.
 El e departe: n'ar' să știe,
 N'a prețui al tau jelit.
 Lumini cerești acum imbie
 Spre bine ochiu-i fericit.
 Cîntări ascultă-acum de ingeri...
 Ce-i visul sarbădului traiu
 Al unei fete—chin și plingeri—
 Ce-i... unui oaspete din raiu?
 Nu, soarta firii muritoare,
 Ferice oricît ar dura,
 Nu-i vrednică să se măsoare
 Cu-o clipă din durerea ta!

Pe ocean de zari albastre,
 Fără pinza și luntraș,
 Trece pulbere de astre
 În cor tainic și trufaș;

Peste cimpuri nesfirşite,
 Fara urme trec pe cer
 Şiruri negre, lanţuite, --
 Nori gigantici care pier.

Ceas de-adio, de 'ntilnire. --
 Nici tristeţi nici veselii ;
 De nimic mareaşa fire
 N'are dor, nici bucurii.

Tu în clipe de 'ncercare
 De la dinsa pildă ia --
 Cătră lumea trecătoare,
 Rece fii, cum este ea !

Şi 'ndată ce cu neagra-i haină
 Pe vale noaptea s'a lasa
 Şi, ca vrăjita 'n mare taină,
 Întreaga lume va tacea ;
 Îndată ce din stînci crăpate
 Va bate vîntu 'n erbi uscate
 Şi pasărea, ca pe furiş,
 Zbura-va 'n noapte din paiş,
 Şi supt vlăstarile de vie
 În caldul nopţii amortiş
 Ieşi-vor flori de iasomie ;
 Şi 'ndată ce, cu marelşie,
 De peste munţi zimbi-va luna
 Privind la tine, -- eu, într'una
 La tine 'n taină voi veni
 Şi până 'n zori şezînd cu tine,
 De aur vise ţi-oi şopti,
 Sufînd pe genele-ţi virgine..."

XVI

Şi el tacu... În departare
 Cuvînt după cuvînt murea...
 Sărînd, Tamara 'n jur privea...
 Neînţeleasă 'nfiorare

Simțea în piept; tristețea grea,
 Uimit avânt, învăpăiare:
 Simțirea-i toată clocotea.
 Zvîrlea gândirea-i orice strajă,
 Și vinele-i ardeau în foc,
 Iar glasul minunat, de vrajă,
 I se părea oprit în loc.
 Doritul somn, spre dimineață,
 Pleoapa grea i-o închidea,
 Dar mintea toată-i tulbura
 O șoaptă tainică, măreață:
 Fantoma sura, ca din ceți,
 Lucind în farmec și mindreți,
 Se înclina spre-a ei zimbire;
 Și ochiu-i, cu așa iubire,
 Așa de trist, privea la ea, —
 De mila-i parca suferea.
 Dar fire nu era cerească:
 Nu straja ei dumnezească
 Cununa de lumini purtînd
 Pe părul n' raze strălucind;
 Nici duh de groaznice destine,
 De rale ferecate n' spini;
 Ci sămăna a seri senine,
 A zi, a nopți, a vii lumini!

XVII

De frică și de tremur plină,
 Pe geam Tamara se înclină
 Pierdută n' gânduri și visări, —
 Cu-aprinșii ochi ea cată n' zări,
 Și zi și noapte tot așteaptă...
 Ș'atunci i-aude dulcea-i șoaptă...
 N'o dezmerdau degeaba vise,
 Nu geaba el venea la ea,
 Cu ochiul trist, brațe deschise,
 Și cu blindețe îi vorbea...
 Și ea, demult, mereu oftează
 Și-a-și spune dorul n'are cui;

Spre sfinți cînd mintea-și îndrepteaza,
 Se 'nchina inima-i doar lui.
 De chin și muncă obosită,
 Cînd ea s'apropie de pat,
 O arde perna, și 'ngrozita
 Tresare 'n rece tremurat;
 Svicniri în pieptu-i, aiurări,
 Se 'nădușa, văzu-i perdut,
 Cat brațele-i imbrașișari,
 Pe buze-i luncă sarut...

*
 *

PARTEA A DOUA

I
 „O, tată, tată, las' dojana.
 Pe fica-ți n'oi mai chinui.
 Eu plîng—și lacrimi, sărmana,
 Eu vars de-atîtea ori pe zi...
 Degeaba miri în haina-aleasă
 Grăbesc încoaci din vai, din sus...
 Ce, alte fete 'n Grăzia nu-s?
 Eu nimarui n'oiu fi mireasă.
 La pețitori le spune-așa:
 Mi-i soțul meu supt iarba deasă,—
 Eu altui inima n'oiu da.
 De-atunci de cînd pe el în sînge
 L'am îngropat în munte, sus,
 De duhul rău, căznita, plînge
 În pieptu-mi inima nespus.
 În taina nopții mă 'mpresoară
 Vederi de vis îngrozitor
 Și cînd mă 'nchin, în juru-mi zboară—
 De-a lor șoptire mă 'nfior.
 Salbatic foc în vine-mi fuge,
 Eu mă usuc din zi în zi
 Și moartea, tată, vieța-mi sugă...

O, tată, nu mă chinui!
 Trimete-o 'n sfînta mănăstire
 Pe fiica ta fără de minți:
 Hristos m'a ține-acolo 'n știre
 Rugîndu-mă la el și 'sfinți.
 A lumii n'oiu ști bucuria...
 M'oiu hodini 'n locașul sfînt;
 Primeaseă-mă de-acum chilia,
 În loc de groaznicul mormînt“.

II

Și 'n mănăstirea 'n munți zidită
 Au dus'o neamurile ei;
 În haină neagră și smerită
 Încins-au sîinii tinerei.
 Dar și-n smeritele veștminte,
 Ca 'n rochi 'n firuri, fără rost,
 De-aceleași visuri care-au fost,
 Îi bate pieptul ca 'nainte.
 În templul sfînt dacă intra,
 Între făclii de la altare,
 În ceas de rugă și cîntare,
 Șoptire dulce auzea.
 Pe bolta templului pistrue
 Un chip știut se tot ivea
 Și fără zgomot dispărea;
 În ceața de tamie-albue,
 Ca steaua, blind el strălucea
 Și 'n lumi străine o chema...

III

Stătea ascuns lacașul sfînt
 În umbra dulce-a două dealuri;
 Cîinari și plopi, ca niște valuri,
 Îl ascundeau; iar pe pămînt,
 Cînd se 'ntindea a nopții haină,
 Lumina schimnicei, în taina,

Sclicea printr'înșii tremurind.
 În jur, prin cei migdali în floare,
 Supt care-s cruci mîngietoare
 —Ai morților tacuți străjari—
 De pasari răsunau cîntari.
 Pe cremene-alergau în cale
 De ape reci pîraie iuși
 Și printre munții nalți, tacuți,
 Stringîndu-se cu drag în vale,
 Fugeau în jos, sub merișori
 Batuți de brumele de flori.

IV

La miază-noapte, —munți ca norii.
 În strălucirea aurorii,
 Cînd în văzduhul albastrit
 Se 'nfașura platani și pinii;
 Cînd, cautînd spre răsărit,
 La rugă chiama muezinii;
 Cînd clopotul, cu tainic glas
 Sunînd, deșteapta mănăstirea
 În timpuriul zilei ceas;
 Cînd, dulce ca și ispitirea,
 Gruzinca cu-al ei svelt ulcior
 Din munți coboară la izvor;—
 Ghețoase virfuri, peste nor,
 Ca zid în aer plutitor,
 Se zugrăveau pe bolta clară,
 Iar la sfințit, luau supt sara
 Veștmînt de purpur' lucitor.
 Și peste ele—jos lasate—
 Domnea din sferele-i cerești
 Cazbec, purtînd pe-ale lui spate
 Cealmă și haine 'mpărătești.

V

Dar vraja firii nesupuse
 Pe schimnică n'o mai uimea.

De-atitea griji, dorinți nespuse,
 Simțiri și cuget își pierduse :
 Mereu în fața-i el stătea.
 Un dor ascuns și cu putere
 Al vieții rost i l'a închis ;
 Ei, totu-i pare că-i durere :
 Și-al zilei clar, și-al nopții vis.
 Ades' cînd noaptea somnoroasă
 Pămîntu 'mbracă 'n val cernit,
 În fața candelii—Iricoasă,
 Tamara cade 'n aiurit
 Și plînge. Iar departe 'n vale,
 Valtatul ei greoiu, de jale,
 Pe călator l'oprește 'n cale
 Și el își zice : „Raul duh,
 În stîncă ferecat bocește !“
 Tîntind auzul în văzduh,
 Sărmanu-i cal cumplit gonește...
 Aci un val de gînd senin
 O 'nfașură și tot ce-a fost,
 Din vremuri iese plin de rost ;
 De visuri blinde pieptu-i plin,
 Și 'n minte-i visuri reînvie
 Din basme, din copilărie,
 Din vremi trecute, din bătrîni ;
 Aci amara-i veselie
 S'ogîndă 'n ochii lui păgîni ;
 Aci, și 'n casă și 'n livede
 Mereu în fața-i el stătea,
 Cătînd scăparea lui la ea—
 Temindu-se-a iubi și-a crede.
 Și rugător parcă-o privea,
 Și-atît de trist el biet părea...

VI.

Demult acum veștmînt de noapte
 Gruzine dealuri a 'mbrăcat.
 Împins de-a' gîndurilor șoapte,

În vale Demon s'a lasat
 Și mult timp, mult, el a umblat
 Pe lângă schit tot șovăind,
 Să-i strice pacea ne'ndrazniind;
 Ba, hotărit parcă parea
 Să-și lese crudele lui gânduri.
 Pe lângă zidurile 'n rînduri
 El umblă și supt urma-i grea
 Tresare frunza, se 'nfioară...
 Acum privea—prin geam, domol
 Lumina blînda se strecoară—
 Tamara-și stringe sinu-i gol.
 Și iată 'n tainica tăcere
 Cîngûra* — cîntec de mistere
 Din strune 'n aer răspîndi;
 Și-a curge sunet se 'nteți—
 Ca lacrimi—unul după altul;
 Era un cîntec ne 'ntrecut
 Ce pentru-al lumii parcă lut
 În cer fusese el făcut.
 Vr'un înger oare din innaltul
 Ceresc lăcaș aici venea
 Prietina-i spre a-și vedea,
 Și de trecut îi amintea
 Prin cîntu-i plin de mîngiere?...
 Tristeți de-amor, de-amor plăcere
 Simțește Demon acu 'ntăi...
 Și-ar vrea să fugă, plin de frică;
 Aripa-i însă nu-și ridică!
 Plecîndu-și, doamne! ochii săi,
 Din ochi o lacrimă îi pică...
 Și până azi, în acel loc
 Se vede-o piatră sfredelită
 De lacrima nepotolită,
 De lacrima calită 'n foc!...

VII

El intra,—rob cu tot iubirii.
 Spre bine sufletu-i deschis

*). Instrument muzical.

Și-și zice-acum: al re'noirii
 Se va 'mplini doritul vis*.
 Fiorul tulbur de-așteptare
 Și teama de-orbul viitor,
 Acum întâi un loc își are
 În suflet mîndru, birfitor...
 Pe supt icoana luminată
 Pași 'n chilia nepatată
 De rele duhul, de urgii;
 Dar simte-aici cerească fire
 Și stă cuprins de 'nmărmurire
 În pragul tainicei chilii,
 Și-adînc pătruns de-o nouă stare,
 Își pleacă capul cu 'ntristare...

VIII

Dar el privește; — supt perdele,
 În valuri albe, subțirele,
 Cu fruntea 'n raze-un inger sta
 — Strajar al schimnicei frumoase —
 Și de dușmăn, cu mîni pioase,
 Cu-a' lui aripi o apăra...
 Ei sînt curați, far' de păcate!
 Și 'n el atunci, — din răutate —
 Cumplite patimi s'au aprins:
 Pierit-a roiul lui de visuri;
 De ură vremi, de veacuri plinsuri,
 În haina lor iar l'au cuprins.

Heruvimul

„Tu, duh de goană, rele fapte,
 Ce cați în schit la miez de noapte?
 Închinători aici tu n'ai;
 Rau n'a pătruns pan' azi aice!
 Spre-Amorul meu, în loc ferice,
 Nu-ți sune vinovatul grai!“

*) În Caucez este legenda că Demonul se va prefăce iarăși în inger, atunci cînd va iubi pe cea mai neprihănită fată din lume.

Demonul

„De-acuma las-o! Pragul porții
 Sa nu-l mai treci: ea este-a mea!
 Pe noi ne leaga voia sorții
 Și n'ai tu dreptu-a judeca.
 În bine iarăși simt plăcere
 Și 'n farmecu-i mă 'nvaluesc!
 De-acum, aici, tu n'ai putere—
 Eu sint stăpînul: o iubesc!
 Ne-a scris doar Cerul întîlnirea,
 Amorul, biruința mea...
 Și să raspund am eu menirea
 De-acum, — de mine și de ea!“

Și ingerul, cu ochi de mila
 La biata jertfa lungă căta
 Și, desfăcînd aripa 'n silă,
 În mari cerești se afundă.

IX

De graiul lui, Tamara plînge;
 De frică, inima-i se frînge...
 În fața ei din nou el stă:
 Straluce haina lui cernită,
 Și ca furtuna potolită
 Cumplitu-i ochiu se lumina.

Tamara

„O, cine-i?... Vorba ta-i ocară!
 Din iad, din rai, vin pașii tai?
 Ce vrei tu? Spune-mi!“

Demonul

„O, Tamara!“

Tamara

„Dar, cine ești? răspunde 'ntăi!...”

Demonul

„Eu sint acel ce 'n nopți in cețe
Tu-l ascultai cu ochiu deschis;
Al carui gând, plin de tristețe,
Șoptea la capu-ți cu blindețe,
Al carui chip tu-l știi din vis;
Eu sint acel ce istovește
Orice nădejde și visari,
Pe care nimeni nu-l iubește,
Următ de blastam și ocari.
Eu margini nu știu cunoștinții;
Sint zeu aicea ca 'n infern,
Domn libertății și științii,
Vrajmaș dreptății și ființii,
Și... uite 'n fața-ți mă prostern!
Eu ți-am adus, cu umilința,
De-amor o rugă în văpai—
A mea dintaia suferința
Și lacramile mele 'ntăi.
Aibi mila, vai, de-a mea ființa!
Pe mine, cerului, m'ai da
Din nou cu blindele-ți cuvinte;
Cu-ale iubirii haine sfinte
Înfașurat, aș apărea
Ca inger nou, în noi veștminte.
Da-mi voe, lasa sa-ți vorbesc—
Eu rob ți sint, eu te iubesc!
Cum te-am văzut întâiași dată,
Puterea mea urit-am toată
Și rostul meu nepamintesc,
Și fui gelos fara vroința
De ale lumii bucurii:
Ca tine-a fi e-a mea dorința—
Ma înfior de timpi pustii.
În pieptu-mi race, foc de viața

Din nou în inimă s'a 'ncins,
 Și amintiri din vremi în ceață
 Străvechea rană mi-au aprins.
 Ce-i fără tine veșnicia-mi?
 A nesfirșiri 'mpărăția-mi?
 Cuvinte goale, vorbe 'n vînt:
 Un templu 'n care zei nu sînt!“

Tamara

„Viclene duh, o, piei din față!
 Nu mai vorbi, eu nu te-ascult!
 Ceresc părinte!... Vai!... Mai mult
 A mă ruga nu pot... În ceață
 S'afundă sufletu-mi zdrobit!...
 O, taci! Tu vrei a mea pieire;
 Cuvîntul tău m'a otrăvit...
 De ce, de ce a ta iubire?“

Demonul

„De ce, frumoaso? Vai, nu știi!
 Dar plin acum de-o viață nouă,
 Am rupt din capul meu pustiu
 Cununa cea de spini în două;
 M'am rupt de-ai mei tovarăși răi,
 Văd iad și raiu 'n ochii tăi!
 Și te iubesc, frumoaso fată,
 Cum nu pricepi—cu-așa amor:
 Cu locul tot, puterea toată
 De vis și gînd nemuritor.
 În mintea mea, din veșnicie
 Stă zugrăvită fața ta
 Și 'n ochii mei purtatu-s'a
 Prin a eteruii pustie.
 De mult gîndirea-mi tulburînd
 Mă urmăreau vorbiri senine
 Și 'n vremi ferice 'n raiu trăind,
 Eu sufeream gîndind la tine.
 O, să pricepi dacă-ai putea

Ce groaznică-i o lincezire
De veacuri, fără de-o zimbire...
Plăceri, dureri a nu avea,
Mereu a face faptă rea
Și bine—fără mulțămire ;
Să tot tinjești fără-a iubi ;
De tot ce este-avînd știință —
Hulind orice fără vroință
Și geaba totul a birfi !...
De cînd blestemele divine
S'au împlinit,— din acea zi,
Mîndreța firii pentru mine
Pe veci din ochii mei pieri...
Stateau în fața-mi lumi albastre,
Podoaba toată-a celor astre
Ce-avui tovarășe cîndva...
Curgeau cu frunți încoronate...
Dar vai ! pe fostul al lor frate
Nici una nu-l mai cunoștea !
Pe prigonîții cei ca mine,
Să-i chem atunci am început,
Dar fețe, vorbe, ochi, — eu bine
Nici unul n'am mai cunoscut.
În luptă cu vrtej naprasnic,
Potop de pulberi ridicam
Și 'ncins cu fulger, tunet groaznic,
Cu zgomot norii despîcam
Ca 'n hora de stihii—genune—
Să 'năduș chinu-mi sufletesc,
Să scap de cugete nebune,
La neuitat să nu gîndesc !
Ce sînt poveștile clădite
Din munci, necazuri omenești,
Atîtor neamuri risipite—
Cu-o clipă față—cît clipești,
Din chinurile-mi negrăite ?
Ce-s oamenii ? Viața lor ?
Ei au trecut și trece-vor !
Sperînd într'un judecător
Ce iartă chiar cînd osîndește !

Tristeța-mi nu-i de muritor:
 Ca mine-i—capăt nu-și găsește
 Nu va dormi 'ntr'al ei mormint!
 Aci ca leul are-avînt,
 Aci straluce, arde-n pară,
 Aci-i pe gîndu-mi o povoară--
 Puterilor ce nu mai sînt,
 Tristeța-i veșnicul mormint!..“

X

Tamara

„Oricine-ai fi, prietin tainic,—
 Pierzîndu-mi liniștea demult,
 Fără să vreau, cu suflet jalnic,
 Nefericite, eu te-ascult.
 Dar dacă vorba'ți e otrava
 Și rău ascunzi în gîndul tău...
 O, milă aibi!... Ce mare slavă?...
 Eu, cerului mai scumpă-s oare
 Ca altele... ce n'ai văzut?
 Și ele sînt fermecătoare,
 Pe patul lor, pat de fecioare
 De om privire n'a căzut!...
 O nu! te rog, tu jură-mi mie...
 Grăește—fă-mi o bucurie...
 Tu știi ce-i visul de femeii!
 Tu 'n suflet faci să nască frică...
 Dar tu știi totul, deci ridică
 Orbirea de pe ochii mei!
 Te jură dar... de-acu 'nainte
 Sa fugi de reie, —dă-mi cuvînt!
 Ori poate vorbe, juraminte
 Ce nu se calcă, nu mai sînt?“

Demonul

„Mă jur pe ziua 'ntai a friii,
 Mă jur pe ziua ei de-apoi,

Ma jur pe pata osindirii,
Pe-al veşnicei dreptăţi razboiu ;
Ma jur pe-ale căderii chinuri,
Pe dulce vis de biruinţi ;
Ma jur pe vorbele-ţi fierbinţi,
Pe-a' crudei despartiri suspinuri ;
Ma jar pe-al duhurilor cor,
Pe scarta fraţilor in plingeri,
Pe spagile dreptilor ingeri,
Vrajmaşi in vecii vecilor ;
Ma jur pe iad, ma jur pe ceruri,
Ma jur pe sfinţi, pe ochii tai ;
Ma jur pe stele din eteruri
Ma jur pe lacrima-mi dintai ;
Pe-a ta suflare şi simţire,
Pe val din parul tau bogat ;
Ma jur pe chin, pe fericire,
Pe-amorul meu invapaiat...
M'am lepadat de vechea slava,
De ura, de-al truŃiei jug ;
A linguşirii mele-otrava
N'a pune suŃlete pe rug.
Voesc a fi 'mpacat cu cerul,
Voesc iubire, adevarul,
Voesc in bine-a crede iar.
Ş-adincul sennu de groaznic jar,
Cu lacrima căinţii mele,
Pe fruntea-ţi mindra voiu spala ;
Iar lumea 'n neştiinţi de rele,
In lipsa mea s'a inalta !
O, crede-ma, eu singur doara
Te-am priceput şi preţuit ;
Punind in tine-a mea comoară,
A mea putere-am azvirilit.
Amoru-ţi vreau, ca primavara, —
Dau veşnicia pe-uu minut ;
Ca 'n rau, crezi in amor, Tamara,
Eu nu te mint, nu-s prefacut...
Eu, din eteruri fiul spumii,
In lumi cereşti te voiu lua

Și fi-vei tu regina lumii
 Amică veșnică a mea;
 Și fără dor și tinguire
 Vei căuta în spre pământ:
 Acolo-i scurtă fericire
 Și veșnici frumuseți nu sînt;
 Acolo-s crime, osindire,
 Acolo patimi mici trăesc;
 Acolo ură și iubire,
 Pe teamă numai, dăinuesc.
 Și tu,—nu știi ce însemnează
 Al oamenilor scurt amor?
 În sînge tînar el vieza!—
 Și el, ca timpu-i schimbator.
 Tu lasă-i pe-alții să se 'ncinte
 De soarta scurtei lor vieți:
 Spre cer ei nu pot să s'avinte,
 Ei nu pricep noi frumuseți!
 Dar tu, de alte lumi ființa,
 Menită ești spre altceva,
 Te-așteaptă alta suferința,
 Uimiri, tu, altele-i avea!
 Un roi de duhuri zburătoare
 În slujba ta eu voiu chema:
 Ușoare slugi, ascultătoare
 Vor fi mereu la voea ta;
 Și din lacefăr, pentru tine
 Cununa de-aur voiu lua,
 Voiu strînge rouă 'n nopți senine—
 Cu ea coroana-ți voiu uda;
 Cu raza sării purpurie
 Eu voiu încinge trupul tău,
 Mirezme dulci din flori o mie
 Vor imbata lac șul meu!
 Într'una cu cîntari divine
 Auzui și-l voiu dezmiarda,
 Palate mîndre, ca de zine,
 Din pietre scumpe-ți voiu dura;
 M'oiu pogori cu măestrie
 În mari; zbură-voiu peste noi

Și, tot al Lumii, da-ți-voiu ție —
Iubește-mă!...”

XI

Și el, ușor
Și-atinse buza-i arzătoare
De gura gingașei finți;
Cu vorbe dulci, ispititoare,
Îi răspundea la rugaminti.
Puternic ochiu, uscat de-arsură,
Privea la ea. În noaptea sură,
Fatal, țîșnind din păr scintci,
El strălucea asupra ei!
Sarutu-i plin de-otrava morții
Patrunse 'n pieptul ei plapînd...
Un glas ușor, de-abea țîpînd,
Se ineca 'n tăcerea nopții...
Era 'n el tot: amor, durere,
Învinuiri, adinci tristeți,
Adio fără mîngiere,
Adio tinerei vieți!...

XII

Străjarul doar, în miez de noapte,
Se strecura încetinel
Pe lingă zidurile 'nalte
Bătînd în toaca-i de oțel;
Dar supt fereastra mindrei fete
Oprindu-și pasu-i măsurat,
Din toacă stă, și-ale lui plete
De groază-atunci au tremurat.
Lui, în tăcerea domnitoare,
I se păruse deslușînd
O patimașă sărutare,
Un țîpet scurt, suspin murînd...
Și cuget rău, care doboară,
Patrunse 'n pieptu-i în oftari;
O clipă însă se strecoară

Și tace tot. Din depărtări
 Doar de zefire dulci suflări
 Veneau încet pe-a' frunzei șoapte;
 Iar malul mut, pătruns de noapte
 Căta spre riu cu 'nduioșări.
 Canonul sfântului ferice
 Și-l zice-n gându-i tulburat, —
 La sfinți se roagă să-i ridice
 Ispita greului păcat.
 Și repede scurtînd popasul,
 Își bate pieptul răzvrătit,
 Și-apoi, tăcînd, grăbește pasul
 Pe drumul lui obișnuit...

.

XIII

Frumoasă, fără dor, necaz,
 Dormea Tamara 'n pat de doliu.
 Mai alb ca de zăpezi lîntoliu
 Era tăcutul ei obraz.
 Pe veci pleoapele-s lăsate...
 Privindu-le, cine-ar fi zis
 Că ochiul ei nu doarme 'n vis,
 Cătînd, cu dor, a fi deschis
 De zori, sau sărutări visate?
 Pe ele, geaba, raze vii
 Curgeau în valuri aurii;
 Degeaba tristele ei rude
 Le sărutau, cu fețe ude...
 Al morții veșnic sărutat,
 Nicum nu poate fi spălat!
 Niciînd în vremi de veselie,
 Veștmînt mai mîndru, mai bogat
 La sărbători ea n'a 'mbrăcat:
 Din valea largă, flori, scumpie,
 — Așa e-al țării obicei —
 I-au presărat pe trupul ei,
 Și-acuma strînse 'n mîna-i răce,
 S'or duce 'n raiu spre-a o petrece.

Mult timp, mult, duhul nimicirii
N'atinse jertfa putrezirii,—
Nimic pe chipu-i mărmurit,
Nu 'nvedera al ei sfârșit.

XIV

De tristă cale s'au gătit
Vecini, prietini, neamuri multe.
Rupîndu-și pletele-i cărunte,
Bătîndu-și pieptul amarit,
Gudal, pe calu-i alb, în zale,
Se sue 'ncet,— și toți ai săi
Cu el plecat-au. Zile trei,
Trei nopți, calca-vor a lor cale.
În templul sfînt, de moși durat,
Mormînt Tamarei e săpat.
Un moș de-a! lui Gudal, de veacuri,—
Tilhar de sate și drumeți—
Cînd boala-i fu fără de leacuri,
La incheiatul ralei vieți,
Spre a păcatelor ertare
Biserica-a făgăduit
Să facă 'n stîncă de granit,
Ce 'nfrunța-a vîntului turbare,
Ce vulturi doar a găzduit.
Si pe Cazbec, peste vilcele,
Altar mareț se înalță
Si țarna omului de rale
Odihnă-acolo își afla,
În cimitir su prefacută
Pierduta stîncă între nori:
Cum parcă sus, mai lingă sori,
Ar fi mai cald în groapa muta,
Cum parcă 'n ninsul munte sus,
Ceva 'n cenușa mai viează...
Degeaba! Morții nu visează
Nici ris, nici chin din timpul dus!

XV

Acum prohodul s'a sfârșit. --
 Pe-a lui Gudal sârmană fată
 Și pumu de țarnă-au azvirlit
 În groapa ei adinc săpată...
 S'a înălțat în sus spre ceri
 Miros și fum de tamierei,
 Și, de pe stîncile vecine,
 Tăcut'au plînsuri și suspine...
 Un trap de cai, de pași călcat,
 Ecou de glas îndepărtat,
 Deabea-deabea doar mai rasună...
 De-odată nourii s'adună
 Pe al Tamarei pat de lut,
 Furtuni grozave-au început
 Și fioros, cu glas de fiare,
 Urlînd în largul cel ceresc,
 Din piscul nalt, cu 'nvîltorare,
 Ripit-au trupul omenesc.

XVI

În largul cerului albastru,
 Un inger, dintre ingeri mii,
 Zbura cu aripe-aurii
 Și suflet de pe-al nostru astru
 Ducea în lumile-azurii.
 Cu vorbe dulci de mîngîtere
 El indoelile-i gonea,
 De urma crimei, de durere
 Cu-ale lui lacrimi îl spăla.
 Departe'n raiu, cîntări divine
 Se auzeau,—cînd, prin văzduh,
 Taind cărările senine,
 Zbură din iad grozavul duh...
 Era cumplit—o vijelie,
 Ca fulgerul prin nori, lucea
 Și 'n ne 'ntrecuta lui trufie
 Racni grozav: „ea este-a mea!”

De pieptu-ocrotitor lipită,
 Tamara —suflet—tremura,
 În rugă, frica-și amorțea.
 Se hotăra a ei ursită :
 Din nou în fața-i el stătea.
 Dar, doamne! cine-l cunoștea ?
 Cum se uita prin geni plecate!
 Ce plin era de răutate,
 De hula fără de sfârșit! —
 Raceală de morminturi bate
 Din chipul lui înmărmurit.
 „O, piei, tu duh de nedreptate!“
 Trimisul cerului grăi —
 „Ai izbândit deajuns. —Cea zi
 A dreptej judecați sosi
 Și-i bună-a Domnului dreptate!
 Trecuta-au vremi de ispitiri!
 Cu haina putredei ei firi,
 S'au rupt cătușile de rele, —
 Tamara-i sora-acum ca stele!
 Ea fu din sufletele rari
 A căror viață doar e-o clipă
 Pe a durerilor aripă,
 Pe visuri de mărgăritari :
 Cel Veșnic le-a făcut anume
 Din spuma finului eter; —
 Nu sînt zidite pentru lume,
 Ci-au fost create pentru cer.
 Cu chinuri aspre rasplatit-a
 Tamara groaznicul ei vis;
 Ea mult a suferit —iubit-a —
 Și raiul pentru ea-i deschis!“

Ș'atuncea ingerul o clipă
 La Demon aspru căuta;
 Apoi, ușor, cu-a lui aripă
 În zări cerești se afunda.
 Iar Demon, blestamînd cu ură
 Mărețu-i vis amagitor,
 Ramase iarăși în natură
 Cumplit și rău peste măsura,
 Lipsit de bine și amor.

EPILOG

Pe coasta muntelui pietros,
 Deasupra văii Caișauru,
 Și pînă azi — culcate jos —
 Se vad ruini din vremuri sure.
 De basme ce 'nspăimînt 'copii
 E amintirea plină încă...
 Mareș și în lăcere-adincă,
 Fost martur vechiu de bucurii,
 Castelu 'n arbori innegrește.
 Aul* în vale s'a zidit,
 Pămîntu-i verde și 'nflorește;
 Dă voci ecou nedeslușit
 Se pierde'ncet, — lungi caravane
 Din depărtări trec zîngănînd,
 Și 'n ceți, sărînd de pe mormane,
 Spumează riul stralucînd.
 Cu viața veșnic rizătoare,
 Cu primăvară, umbră, soare,
 Se joacă firea necurmat,
 Ca un copil nevinovat.

Dar trista-i casa ce gustat-a
 Cîndva vieață, bucurii —
 Ca un bătrîn, care 'ngropat-a
 Amici, femeie și copii;
 Doar, luna după ce rasare,
 Locuitorii ei sfioși,
 Au horă, praznic, sarbatoare,
 Vuesc, aleargă sgomotoși...
 Pe prispă, jos, între gâteje,
 Painjăn negru toarce mreje;
 Pe coperișul prăbușit,
 Se joacă gușterii, — o droaie,
 Iar din pîrete povîrnit
 Un șarpe lung se încovoaie
 Pe scara turnului negrit.
 Aci rămîne 'ncolăcit,
 Aci 'n tot lungu-i se desface

*) Sat de Cereheji.

Și luce—mindru buzdugan,
 Uitat pe cîmpul cel dușman
 De vr'un viteaz trecut la pace...

Salbatec totu-i. Nicaire
 Nu-s urme din trecut; cea fire
 Cu sirguința-a șters din lume
 A povesti tot ce-ar putea
 De-al lui Gudal bătrînul nume
 Și de Tamara—fiica sa!
 Dar templul ridicat pe munte,
 În care-azil ei și-au găsit,
 De sfîntă mină ocrotit,
 Și azi și'nalța mindra-i frunte.
 La ușa lui, drept pază-i stau
 De piatră lespezi innegrite
 Cu plăci de gheață-acoperite,
 Drept scut pe pieptul lor purtînd
 Zăpezi de veacuri stralucind;
 Iar stînci înalte, prăbușite,
 În lunecuș, de ger oprite,
 —Cascade fara de murmur—
 Atîrnă triste împrejur.
 Furtuni pe-acolo dau ocoale
 Vuind prin brazi și prin stejari:
 Aci plingînd în ziduri goale,
 Aci strigîndu-i pe străjari...
 De templul sfînt din departare,
 Stînd povești,—spre asfințit
 Doar nourii din răsărit
 Gramezi se 'ndrumă la 'nchinare,
 Deasupra tristului mormînt,
 S'aude vaet doar de vînt...
 Cazbec setos și dîrz, aice
 Ursuz își ține prada lui,
 Iar pacea lui n'ar să i-o strice
 În veci cîntirea omului.

Moș Gheorghe la Expoziție

— Din psihologia celor mulți —

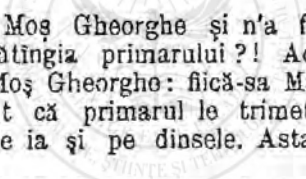
La primărie e adunare mare de săteni și ascultă ce le spune inspectorul comunal.

— Așa, fraților!—spune el din nou, ștergîndu și boabele mari de sudoare de pe fața-i aprinsă după atîta vorbă. V'am adunat aici, în pretoriul primăriei, ca să vă luminez și să vă spun că înaltul guvern, în părinteasca sa grijă de fericirea poporului, s'a gîndit și la înălțarea voastră morală, oferindu-vă ocaziunea să vedeți și voi, cu ochii voștri, progresul realizat, în cei patruzeci de ani de glorioasă domnie, de întreagă suflarea rominească. Veți vedea acolo, pe cîmpia Filaretului, grandioasa noastră expoziție națională de agricultură, industrie, comerț, navigație, artă, beletristică, tehnică... într'un cuvînt veți vedea, ca 'ntr'o panoramă, toate manifestările genului vieții noastre naționale rominești.—Meditați profund că s'au împlinit o-mie-opt-sute de ani de cînd Traian, strămoșul nostru ne-a adus, drept din inima eternei Roma, pe aceste locuri sfîntețe cu singele străbunilor noștri! Să ne grăbim deci și să mergem cu toții, mic și mare, bătrîn și tînăr, să mergem pe cîmpia Filaretului ca să admirăm rezultatele muncii naționale! Sus inimile Romîni!

Ceasuri întregi de cînd se sbuciumă inspectorul comunal să-și sfîrșească discursul, pe care l'a ținut, din ordin de sus, în toate comunele plășii sale, ca să hotărască pe țărani să plătească un sfert din prețul drumului de fier și să-i ducă la expoziție.—Țăranul se dă greu la brazdă! De i spui că are să plătească numai un sfert la tren, că prin urmare e în cîștig, el face ca și cum n'ar prea înțelege pentru ce adică Statul nu i-ar da drumul întreg și nu l'ar duce degeaba, că doar Statul nu-i sărac și nici nu pune din punga lui nimic—trenul e al lui și, chiar de nu s'ar duce ei, tot trebuie să facă drumul la București. De-i spui că intrarea la expoziție o să fie, pentru el, numai zece bani, iarăși i se ridică pe buză o vorbă dușmănoasă, că adică de ce nu i'ar lăsa să intre și fără acei zece bani; de ce nu-și închipue Statul că n'a venit de loc sărăcimea la expoziție!?!—Apoi să te ferească sfîntul să'nceapă unul, c'apoi să te ții... s'ascuți la scincituri țărănești! Te duci, dragă Doamne, cu inima

deschisă, le vorbești de binele lor, cînd colo... te pomenești că-ți trîntesc în obraz fel-de-fel de obrăznicii, care de care mai gogonate; ba că n'au pămînt de hrană; ba că-i împlinește percepătorul pentru birul anului trecut, pentru plata popușoilor și a paelor, luate în timpul secetei; ba că „lumea moare de belea.... și Statului îi vine să zburde!“ în loc să dea ordin de ertarea dărilor... Și cite și mai cite.

Inspectorul, dacă vede-și-vede că n'are încotro, cheamă la o parte pe primar și-i hotărăște că de nu-i trimite la gară măcar zece oameni, apoi n'are de cit să-și dea chiar de acum demisiunea.—Și are dreptate inspectorul: prefectul i-a dat ordin să plece la expoziție, „pe puțin cu trei sute de suflete“, să le scoată din pămînt, de unde-o ști! Inspectorul știe ce are de făcut primarul; acesta știe încă și mai lămurit că n'are altă scăpare decît să scoată el, din punga lui, și să plătească drumul netoților, care nu vor să înțeleagă ce va se zică interese superioare ale nației.—Nu-i vorbă, primarul mai știe că banii aceștia o să și-i scoată el, cu dobînda lor cu tot; dar una-i să-i dai grămadă și alta-i să-i vezi înapoi cu țirița!

Cit s'a apărut Moș Gheorghe și n'a fost chip să scape! Te poți pune cu năvingia primarului?! Acum altă belea mai mare pe capul lui Moș Gheorghe: fică-sa Mărica și noră-sa Catinca, cum au văzut că primarul le trimete pe degeaba, s'au legat de el că să le ia și pe diasele. Asta-i mai trebuia lui acumă?!

— N'auziți voi, fă?!—le spune el—o să vă ia dracul pe acolo, pe la Filaretul cela, că cine-o să vă poarte vouă de chel-tueala gurii!

— Ne'ngrijim noi, tată—răspund ele—n'avea grijă!

Ele nu vor să-i spună unchișului, de teamă să nu se umple de bogdaproste: au luat de la crișmar cite trei lei pe cite trei băniți de fasole, fără știrea bărbaților.

Cînd vede Moș Gheorghe că până și gineri-so Ion, pe care l ținea de omul cel mai așezat și cuminte, vine și-i stă ciocan pe cap să le ia și pe al de nevastă-sa și cumnată-sa la expoziție și cînd aude că nu-i chip de traiu în casă cu muerile acestea, care își pun bărbații cu ochii pe foc de nu le-or lăsa să plece la expoziție,—să se știe adică în sat c'au fost vrednice să vadă expoziția,—se moae și Moș Gheorghe, își calcă pe inimă și spune hotărît:

— Ei, hai, că le-oiu lua, Ioane! Da să nu le-aud pe urmă, cîcînd: ele au copii de lapte și-o să le iasă pe nas gîrgăunii-expoziției!—Eu mă duc, Ioane, dar voi să băgați de seamă la dijmuital popușoilor: să nu lăsați vataful să ia dijma cu coșul boeresc, să dați dijma cu acelaș coș, cu care luați partea noastră. Așa-i cu cale; auxitu-m'ați?

Vineri, în cîntatul cucușului, e vinzoleală mare prin sat. Vătăjelul stîrnește toți cîinii din culcușuri, cînd sună din goarnă. Cei cu expoziția, chipurile trebuie să plece la miezul nopții ca să apuce trenul la Fulgerești. În tot satul numai la casa lui Moș Gheorghe se vede lumină. Cealalți, afarisiți cum sînt, numai în-găimase pe primar cu vorba, dar nici gînd să plece: nu se înțelese din partea cheltuelii pentru mîncare și de aceea, cînd aud goarna, se întorc pe cealaltă parte, după ce se 'nțeleg cu nevestele să răspundă dinăuntru, cînd îi va striga primarul, c'au plecat de mult.

La fereastra lui Moș Gheorghe stau neastimparatele celea de Mărica și Catincă și-i tot strigă să se gătească mai iute.

— N'auziți, voi, de-acolo, nuerilor?—le'ntreabă el dinăuntru oprindu-se de 'ncălțat,—îmi dați voi răgaz să mă'ncalț cu opincile ca lumea? ori vă dau dracului, cu expoziția voastră cu tot!.. Parcă vă duceți la nuntă, așa nu vă mai astimparați!

— Să făcem, fă, din gură!—spune Mărica în șoaptă apăsată. Nu-l vezi că-i în toane? mai știi? dacă se răsgingește?!... atîta ne-ar mai trebui!..

— Ian ascultați, fă, zărghitelor—face Moș Gheorghe, deschizînd ușa tinzii—v'ati îngrijit voi pentru gură? ca nu-s colea Bucureștii!

— Ei, asta-i!.., ba c'om pleca și cu chita 'n traistă pe la București—răspund ele. Cică ne-or da și de mîncare acolo.

— Innapoi, zăludelor! vă luați după vînt? credeți că mergeți la praznic? Ia uitați-vă, oameni buni! innapoi! și vă luați pe voi cațaveicele, că ru se pornește nimeni la drum, în Octombrie, ca la hora din sat! Voiu da eu vouă fudulie!.. cu ce-o să'neliți copii la vreme de ploae?

Și nu se lasă Moș George până ce nu face nevestele tot ce le poruncește el să facă.

Abea se ține el pe drum, în urma lor. Cum ar zbură ele de-ar avea o putere! și nici nu simt, de bucurie, în brațele lor greutatea copiilor, care dorm duși. E puțin lucru să te duci tu prin locuri, pe unde n'a mai calcat picior de muere din satul tău?! La o adică, după ce te-ai întoarce, n'o să ai tu tot dreptul să-i spui uneia și alteia și să-i bați din pumni, că tu ești purtată prin lumea largă și că nu-i de nasul unui guzgan orb să se pue cu tine?

Moș Gheorghe merge și tot bombănește singur pe socoteala primarului, a expoziției și a nesocotinții ușuratece omenesți; nevestele trag cu urechea, se folosesc de întuneric și-și dau cu cotul, chicotesc cînd prînd cite-o frîntură din vorba uncheașului și, din cînd în cînd, izbucnesc în rîs cu hohote.

— Cum mi-ar veni mie să rid, fă, așa hodoronc-tronc, fără pricină?—întreabă el din urmă.

— Ia de baba ceea, tată.—răspunde Mărica.

— Ce visați voi acolo, pricopsitelor?

— Baba ceea, tată, de la Bîrlad.

— Ian auziți voi, dumeritelor! ce credeți voi că-i aceea, expoziția?

— Ei, ce să fie!?—răspund ele—că de' fost trebuie să fie el ceva!... că nu s'ar zdrunciuna lumea degeaba!

— Cum, ceva?! spuneți-mi și mie!... că iaca voi aveți cap mai mare decât mine..

— ?

— Ci, spuneți! haide, spuneți odată! că mi-ați ros urechile cu expoziția voastră..

— Din nou se face tăcere.

— M'ați scos din fire—urmează el apoi—om bătrîn, la vîrsta mea să plec eu la expoziție!... voi o să dați samă inna-înțea lui Dumnezeu că m'abat din drumul meu cel drept..

— Ei, tată, cum mai faci și duraneta!.. par'că Dumnezeu..

— Cum?—înterupe iute Moș Gheorghe răstit.

Mărica se oprește îndată, de teamă să nu-și aprindă pae în cap din partea bătrînului și schimbă vorba înadins.

— Da trebuie să fie frumos, tată!—spune ea mai departe—cum să nu vedem și noi așa minune?!

— Minunea dracului, fă! pustietăți, fă!... n'ați auzit ce spune inspectorul? spunea că vezi ca 'ntr'o panoramă..

— Negreșit că panoramă!—face Mărica luminată și bucuroasă—da ce v'rai să fie aită ceva?

— Apoi nu vi-i rușine obrazului și păcat de Dumnezeu?... eu is de panoramă, la vîrsta mea?—întreabă el, de rîndul acesta, cu tot dinadinsul.

— Bine, tată... nu ț'a plăcut baba ceea, la sfîntul Ioan, la iarmarocul de la Birlad?—întreabă ea, umflîndu-se de un ris stăpînit.

— Ba să se ducă pe pustiu, că nu era lucru curat nici acolo!... n'ai văzut cum se'nvirtea 'ntr'un picior—și cum juca țonțoroiu și cum se strimba, baba dracului, parcă ar fi avut suflet?!

— De asta, așa-i!—răspunde Mărica, gîndindu-se că trebuie să-l potolească—dar vezi că noi nu te-am putut face, nici atunci, să întri în panoramă; dumneta ai văzut numai baba ceea, cu chitie pe cap, care se 'nvirtea țonțoroiu pe cerdacul panoramei și juca după cîntecul bantei, par'că era vie!... ce-ai fi zis, de-ai fi mers cu noi să fi văzut innaîntru minunile de pe lume, fel-de fel de împarați, îmbrăcați în haine scumpe, cusute cu aur și petre nestimate, așezați în cutii mari de sticlă, cum închideau ochii și-i deschideau?!... ai fi jurat că-s vii și trag de moarte... la unul foifotea sîngele din piept, cică era un împărat rusesc...

— Apoi nu-ți spun eu, că intru'n păcate eu voi? că nu-i lucru curat!... să merg eu la expoziție, la vîrsta mea... în loc să-mi caut de suflet, umbiu cu voi după gură-cască, după pustietăți nemțești!

Ele își șoptesc ceva și pe urmă începe iarăși Mărica:

— Știi una, tată? noi o s'ajungem la Filaretul cela, ne-om

uita întâi pe-afară și-om vedea dacă mai este și-acolo baba cea de la Birlad. De-o fi să fie, apoi noi nu te-om mai sili să intri'n Filaret; îi sta pe-afară și ni-i aștepta pân' om eși dintr'insul.

Numai, vezi, c'aici or fi și mai multe minunății; or fi și mai multe ochiuri de sticlă, pe unde o să trebuească să ne uităm--cică nici nu le poți dovedi într'o zi pe toate--cum să stai dum-neta, atita vreme pe-afară, să ne-aștepți pe noi?

— Vezi bine c'o să stau—răspunde în sfirșit Moș Gheorghe, multămit de cuminența flică-sa—că doar n'or să mă pună la ridicat pietre de moară!... o să stau și eu acolo, undeva, jos, sub cerdac și n'o să mor de dorul expoziției voastre!

* * *

Se luminează de ziuă. Mărica și Catinca, așezate jos, stau rezimate cu spetele de zidul gării și-și lăpțează copiii... Moș Gheorghe s'a pus pe-o bancă, lângă peretele din față și se uită în susul liniei, de unde trebue să vie trenul. Șezind fără lucru, i se stîrnesc în minte o mulțime de gânduri. A mai fost el la gară de multe ori; chiar luna trecută a descărcat, din fugă, un car de secară în sacii Jidanului; dar nu s'a suit până acuma în tren. Mai ales gândul acesta nu-i prea dă pace. Iși face el socoteală, nu-i vorbă, că ce-o fi c'o lume, o fi și cu dînsul; dar este încă și altceva, care 'l cam turbură: și-a dat cîndva, demult, cuvîntul, așa în sinea lui, că n'o să pue piciorul în tren. „Să le rămînă de cap, cu pustiul lor de tren cu tot, și să nu-i mai putrezească ciolanele, celui care a stîrnit trenul, întîi-și'ntîi!“—blestema el o bucată de vreme, până ce, încet-încet, s'a deprins cu gândul că n'o să se mai întoarcă, în vecii vecilor, ciștigul săracilor din căraușie. Acum, la bătrînețe, trebue să-și calce cuvîntul și! cam doare inima din pricina asta.

Purta el, de mult, un răsboiu ascuns în contra drumului de fier și i se pare că această luptă o să ia sfirșit, cu dovedirea lui, îndată ce-o să pună piciorul pe scara vagonului. A văzut el totdeauna vagoane de marfă la magazie, cînd deșerta toamna secară în sacii Jidanului, dar totdeauna și-a răzbunat pe dînsule: nu s'a uitat niciodată mai de-aproape la ele ca să le vadă cum sînt făcute.

Apoi îi lunecă ochii în josul liniei, până în depărtare, unde se'npreună șinele și se pierd și nici el singur nu-și dă samă pentruce se scoală de pe bancă și se apropie ca să vadă mai bine linia.—Dă cu bățul în șină, după ce se uită la grosimea ei, aude sunetul plin și zice «bun!». Face cîtiva pași, până la incheetura cu șina următoare, privește la legătura cu șuruburi groase, prinse'n mutelci trainice și spune iarăși „bun!“. Bagă de samă că șina are talpă prinsă 'n cîrlige zdravene, afundate'n traverse de stejar și nu se poate stăpîni ca să nu zică din nou «bun!». Un om, c'un ciocan de fier într'o mină și c'o chee pentru mutelci în alta, s'apropie de gară, cercetînd cu de amă-

nuntul închegătura liniei; Moș Gheorghe înțelege despre ce-i vorba și-și șoptește, dind din cap: «asta-i mai bună decit toate!»

Clopotul de semnale, așezat deasupra unei ferestre, începe să bată. Moș Gheorghe se uită mirat și nu pricepe nici cum se ridică ciocanul de lovește în buza clopotului, nici de ce bate. Întreabă pe cel cu cheia de pe linie și află că o să vie un tren de marfă și că acel tren o să plece acum din gara Bujoru. Mai apoi clopotul sună din nou și din nou află el că, de data asta, o să vie „personalul”—ceia ce, pentru Moș Gheorghe, însemnă că vine trenul încărcat cu boeri: el știe că „persoană” va să zică boer—și că «personalul» a plecat din Ghibărteni. Numai acum bagă el seama—și se lovește cu palma peste frunte—că sint două părechi de șine dinaintea gării. «Așaaa! apoi aico-iregulă, tată, nu-i șagă!... bun, tată, bun de tot!... auzi dumneta?!... multe-i mai vin în cap și omului istuia!... meșteră lume a mai eșit!...»—face el scârpinându-se după ureche.

Trenul de marfă se zărește: vine ca un zmeu din poveste. Crește, văzînd cu ochii și-o întinde ca pe sfoară. S'aude șuerul lung, vine mereu ca o năpaste, încep să se simtă cutremurături ușoare de pămînt sub picioarele lui Moș Gheorghe. Sguduiturile pămîntului cresc mai cu putere, inima lui bate iute și nici nu știe cum se dă cite c'un pas înapoi, de teamă să nu se prăbușească pămîntul sub el, în vreme ce nu și poate lua ochii țintuiți pe namila, ce dă busna înainte scoțînd scintei și improșcînd cu nările aburi de foc.

În clipa care se oprește trenul, un fior de groază îi străpunge inima lui Moș Gheorghe: ce fac oare Mărica și Catinca? el nici nu simțise că ele, ca să fie în mai mare siguranță, se țineau, lipite de dinsul, una de oparte și alta de cealaltă parte.

— Ați văzut și voi, fetelor, cum a venit?—le'ntreabă el, ascunzîndu-și, pe cit poate, tulburarea lui sufletească.

— Cum nu, tată?!—răspund ele într'un glas stăpînit, ca să nu se dea de gol, față de Moș Gheorghe, că li-i inima sărită.

— Buun!... pân'acum îi bibe!—face el isbinditor.

Moș Gheorghe are acum de făcut alte socoteli.—Se'ncepe manevra vagoanelor. Numără mai întăi roatele mașinii, apoi șirul de vagoane. Privește cum merg roatele pe șine, cum au ele cite o margine înăuntru ca să nu poată sări, ori luneca în lături, cum se desprind citeva vagoane, cum le dă brinci mașina și cum se duc ele ușor și singure de s'așează tocmai sub streșina magaziei, par'că le-ar pune cineva cu mîna.

— Așaaa!—face el, plecîndu se înainte, cînd vede că se opresc vagoanele înbrincite drept unde trebuie.

— Ei, fetelor!—începe el din nou, uitîndu-se în ochii Măricăi și Catinicăi și arătîndu-le mașina cu mîna întinsă spre ea—aice nu-i treabă de car cu boi! aici îi putere, nu-i jucărie de cărăușie!... Fie că face! zău face! că-i meșteră lumea!—sfirșește el clătînd din cap și lăsînd mîna în jos, biruit bucuros de puterea măscocitoare a minții omenești.

Sosește și „personalul”. Moș Gheorghe, de data asta, îl așteaptă fără să mai facă mișcarea de dare înapoi, cum făcuse întâiași dată. Are chiar vremea să vadă pe șeful gării lângă linie și să judece că de-ar fi primejdie, n'ar sta el așa de aproape. Numai niște furnici îi umblă pe spate, cînd vede că trenul, cit fi el de lung și de greu, face, la o cotitură, mișcarea pe care o are un balaur în mers. Il miră doar opritul: «personalul» se oprește din fuga mare, dintr'odată. Bagă de samă că vagoanele nu-s ca cele de marfă: au ferestre și, la toate ferestrele, se vede amestecătură de capete, unele de boeri, altele de cucoane, iar la alte vagoane vede capete de țărani și de țărance—va să zică nu merg în tren numai «persoane». În coada trenului sint și la «personal» vagoane de marfă, dar acolo-i marfă vie: cînd se dezăvoresc ușile, se văd ticsite de țărani. Tocmai se pregătește să plece într'acolo, să vadă ce-i, cînd aude pe inspectorul comunal că strigă:

— Cine-i pentru expoziție, la urmă!

Chiar un așa strigăt dorea Moș Gheorghe. Iși scoate înto „îndreptările” de la primărie, le dă inspectorului și se sue, cu Mărica și Catinca, într'un vagon plin cu lume de adunătură, de prin toate comunele Horincei.

— Bun!—spune Moș Gheorghe, cu ochii luminați—bun! sîntem numai de-ai noștri, tot unul-și-unul!... îmi era în grijă că n-oiu mai cunoaște pe nimeni.

— La expoziție, Moș Gheorghe? Noroc și drum în plin!—spune care-mai-de-care dintre Horinceni.

El nu știe cu care să dea mai degrabă mina, în vreme ce citiva însurăței, cu nevastelo, se grăbesc să cheme în ceata lor pe tovarășele lui Moș Gheorghe.

— Gata!—s'aude strigătul puternic al șefului de gară, pe cînd conductorul apropie cele două uși ale vagonului c'un huruit lung, amestecat cu crișcături înțepătoare și le zăvorăște din nou, după regulă.

— Măăă!... se miră Moș Gheorghe de bezna întunericului ce se face în vagon.

— Hăăă!...—răspund cu toții la mirarea lui, ca să-i dea a înțelege că asta-i treabă cunoscută de dinșii, că doar ei vin tocmai din Berești pe întuneric.

— Dar bine, oamenii buni—întreabă el ca să-și ascundă încurcătura ce i-a făcut'o mirarea lui—asa o să mergem noi până la București? așa merge lumea la expoziție?!

— Așa, moșule!—răspund ei, fără să creadă.

O clătîntură și un duruit stimpărat se simte în vagon; după asta înțelege și Moș Gheorghe că sint plecați.

Intr'o parte a vagonului, un Horincean începe să cînte; în altă parte se încep ghiduşile: însurăței își sărută nevestele și

greșesc, cite-odată, și pe-alaturea. În altă parte se aprinde un chibrit, spre mîhnirea nemărturisită a celor tineri.

— Ia ascultați, oameni buni—spune Moș Gheorghe, scoțind din manta o lumînărică. N'ați fost nimenea pe la pomene? ori pe la dumneavoastră s'au lăsat poate de obiceiul pomenerii răposaților!

Încep toți să se caute prin buzunare și es la iveală o mulțime de luminițe de ciară, uitate.

— Tot bătrînul e mai priceput!—spune un Horincean. Noi venim de la Berești pe întuneric și nu ne-a trecut nimanui prin gînd c'am fost pe la pomene și că trebuie s'avem prin buzunare lumînări uitate.

Se aprinde luminarea lui Moș Gheorghe, apoi alta și alta, până ce le spune tot el și nu face răsipă, ca să le-ajungă până la Galați.—Unul gasește că asta îi aduce aminte de „lumiinația”, pe care a văzut-o cînd era în armată; altul că samănă cu biserică, la sînta Inviere; altul ar semui mai degrabă întunericul vagonului, ziua namiază mare, cu întunerecul unei pivnițe, cînd te duci să scoți vin; vorba acestui dîn urmă îl face pe altul să-și arate părerea de rău că inspectorul s'a schimbat și că nu mai e dărnice ca la alegerea lui conu Petrache: ce nimerit lucru ar fi să fie și-acum, colea, un poloboc plin cu vin!—Numai bietul Năstase Cărbune e sufletul cel mai necăjit: el trage aghi-oase pe nas, trîntit cu fața 'n sus, trăsînt de rachiul bîut pe minecate, ca să nu plece la drum cu inima goală!

— Puneți-i, oameni buni, o luminare în mina creștinului istuia—spune Moș Gheorghe, arătînd la Cărbune, umflat de un rîs stăpînit, după ce se gîndește o clipă că nu-i omul în nici o primejdie de moarte.

Atîta așteaptă Vasile Buzduga! Își face loc prin mulțime ca să razbată până la dînsul, se pleacă asupra lui și, cum doarme el cu gura cascata, îi pune luminarea între dinți și spune c'a găsit un sfeșnic minunat.—Un hohot izbucnește între cei din jurul lui Cărbune, iar nevestele, cînd aud, din colțul lor, despre ce-i vorba, dau buluc într'acolo, ca să vadă și ele comedia drăcosului de Buzduga. Unii chiamă pe dascalul Costache să-i citească stilpii și să-i cînte prohodul, alții spun, așa de rîs, că-i bolnav bietul Cărbune, iar alții că-i sosit rominul de la coasă și s'a pus să-și odihnească bietele ciolane.—și, ar ține până la Galați veselia, pe socoteala lui Cărbune, dacă n'ar veni o întîmplare neașteptată ca să le-o taie: se vede că el visează ceva grozav, pentrucă stringe de-odată gura, se frînge luminarea și-i pirloște virful nasului. Cărbune se strîmbă o dată, acru de tot, prufuește cit-colo luminarea și se'ntoarce amărît pe cealaltă parte.

— Lasăți-l, băeți, să doarmă de-acum până la Galați—spune Moș Gheorghe—ca să se trezească de-abinelea; altfel o s'avem bucluc cu dînsul—aud că ne suim de-acolo în alt tren..

* * *

De la Galați, „personalul“ nu mai are vagoane pentru vite. Moș Gheorghe și cu Horincenii se sue în vagoane de clasa III-a.

— Așa da!—spune el, așezându-se pe-o bancă, alături de fică-sa și neră-sa, după ce se uită împrejur. Așa mai înțeleg și eu!... lumină-lumină, loc de odihnă—loc de odihnă... să tot mergi până la capătul pământului!... da'n'n ca pân'acum... să stai tu parc'ai călători pe ceia-lume!

Cum pleacă trenul din Galați începe să cearnă de ploae, la început mărunț, apoi mai cu temei și cu picături mari și bulbucate.

— Vedeli voi?—întrebă el pe al de Mărica. Ce făcați voi cu mărunțușul vostru, dacă nu vă luați cațaveicele?

— Ei, ce făceam!—face Mărica, dînd din cap—dar nu vezi că aici nu plouă?

Moș Gheorghe rămîne pe gînduri, cam incurcat. „Așa i!—gîndește el—în vagon nu te plouă... mare lucru și trenul ista!...”

— Uite și sobă în vagon—spune Mărica din nou, arătîndu-i unchiășului soba așezată de cealaltă parte, și cătînd cam înțepată în ochii lui, pentru că n'o mai rupea cu istoria cațaveicii.

El se uită lung, se duce într'acolo, pune m na pe clanța ușii de la sobă, deschide și vede înăuntru cenușă, ramașă de iarna trecută. „Poftim să faci foc în car, dacă-ți dă mina!—și spune el în minte, așezîndu-se la loc—ningă, ploaie, geruiască... ce-ți pasă!... bună socoteală, oameni buoi!... ți-ar fi venit în gînd să fie și sobă în vagon?!”

De-odată pierе lumina zilei. Huruital vagonului e mai înfundat. Înțelege c'au intrat pe sub pămînt, în tunelul de la Bărboși, despre caro a auzit vorbindu-se de multe ori. I se strînge puțin inima, tot se ivesc în mîntea lui niște întrebări, dar n'are vreme să stea în răgaz și să-și dea răspunsurile trebuitoare. Il stăpînește mai mult gîndul să nu-i scape gura de eșire a tunelului nebișată în sama. Ziua se repede, văzînd cu ochii, în vagon și ele se uită țintă pe geam; abea are vreme să zărească și să se incredînteze că tunelul e ca o hrubă boltită cu piatră temeinică.—li năvălesc din nou în minte întrebările de mai înainte: cum au știut ei, cine-or fi fost aceia, după ce au săpat o bucată și au dat de infuneric, încotro să meargă cu săpatul, ca să iasă de cealaltă parte, tocmai unde trebuie? au luat-o ei așa, în bobote? apoi cum de n-au eșit la Dunărea, dac'au mers la întimplare? și dac'ar fi dat de Dunărea... numai să fi văzut haz, să fi dat bușna apa în tunel și să fi eșit pe cealaltă parte! ce de pește atunci!... pui o plasă mare la gura cealaltă... intră pe tele ca'n sac... ferească Dumnezeu atunci! s'ar fi înecat toți din tunel și s'ar fi înecat și partea din vale a Galațului! te pui cu puterea apei?

Oprirea la Bărboși îi rupe firul gândurilor. Lumea se dă pe jos. — „Or fi de-aici? zăbovește trenul mai mult?” Ar bea și el apă, dar se teme să nu rămână în drum. „A strigat unul, cel cu sfredelitul biletelor, că stă trenul cinci minute: cit o fi cinci minaturi de ale lui? ce-i un menunt!... o nimica toată!” Găsește că gara asta e mult mai mică decît cea dela Galați; „asta așa se și cade să fie: trahtul dela Bărboși n'are a face cu trahtul Galațului”. Vede, ce nu ți-ar trăsni prin cap: unul cu „recedulce-braga” umblă, din vagon în vagon, și stringe la gologani. Moș Gheorghe găsește că și asta-i bună rînduială, cine-o fi așezat-o, pentrucă n'are nevoie să se dea jos din vagon, ca să-și stîmpere cineva setea; decît nu prea se uită cu ochi buni la sirbul acesta: „coșcogea nămilă de Romîni, să umblă el cu braga, cînd ar putea să frîngă pietrele 'n miini”.

Sosește trenul dela Tecuci și se oprește mașina chiar în dreptul ferestrei lui Moș Gheorghe. Fochistul are șapcă ponosită de cărbuni; el însuși e mînjit pe obraz, pe mini și pe haine și îndoapă mereu cuptorul deschis cu lopeți încărcate cu cărbuni. Mașinistul își ia mîna de pe mînerul cu care oprise trenul și se întorce cu fața spre Moș Gheorghe. „Grea viață! — gîndește ei, văzînd că și mașinistul e mînjit cu cărbuni — meșter romîn trebuie să fie un mașinist de tren!... ca să stea el și să dreagă o stricăcinne ceva, cum se poate întimpla romînului la drum!.. meșteră lume!... să faci tu o mașină de tren?... tii! cit lumea!...”

Trenul lui Moș Gheorghe se pune în mișcare. „A pornit sireacul!” — spune el, uitîndu-se în ochii Măricăi, ca să vadă dacă ele simt ce mare lucru-i trenul. Și n'are răgaz să descoase toate întrebările cari-i vin în minte, pe nevrute, despre chipul cum s'or fi făcînd trenurile, despre fierăria cită este pe lumea asta, pentrucă vede, pierînd pe lingă geam ca niște năluci, închegăturile podului de peste Siret. Se scoală iute în picioare și îmbrățișează, c'o privire lacomă, lungul apei și picioarele podului. E pod meren. Și-aici e lucru mare: cum or fi pus ei, cine-or fi fost dinșii, cele dintăi pietre în fundul apei? cum or fi potrivit ei temelăa unui picior, ca să vie tocmai unde trebuie? mai ales că Siretul e apă curgătoare!

Dar acum bagă de seamă cum trec stîlpii telegrafului, care se ține după drumul de fier, și'ncepe să numere: unu-doi-trei-patru-cinci-șase-șapte. Cînd ajunge la numărul șapte, trece un stîlp de telegraf. Numără mai departe: unu-doi-trei-patru-cinci-șase-șapte; trece alt stîlp. „Așa și trebuie să fie, gîndește el, bă-tîndu-se cu palma peste genunchiu, după ce numără de citeva ori — se vede că trenul merge otova și stîlpii de telegraf sint puși pe măsură”. Se scoală de pe bancă, fără să se uite la nimeni, începe a merge prin mijlocul celor două șiruri de bănci, dealungul vagonului, așa par'că să se mai poarte și numără în gînd fiecare pas: „unu-doi-trei-patru-cinci-șase-șapte”. Vine la loc și socotește: «Intre doi stîlpi de telegraf, să zicem că sint cincizeci de pași; unu-doi-trei-patru-cinci-șase-șapte» —, cînd ajunge cu

număratul în gînd la șapte, culcă un deget dela mîină. Și tot așa, pe rînd, pînă culcă șapte degete dela amîndcua mîinele.

— Bun!—zice el, mulțumit și destul de tîrișor, încit s'ar auzi și prin prejur, de n'ar fi zgomotul vagonului în mers—bun! va să zică pînă faci cu piciorul șapte pași, trenul face doi stilpi; pînă calci tu cu piciorul locul dintre doi stilpi, el calcă opt stilpi... cit face el într'o zi, tu faci în șapte zile!.. bun, tată, bun de tot!...

Trenul ese din pădurea de sălcii, care începe de cum treci Siretul și dă în limpezișul șesului. În dreapta, ici-colo sate; în stînga, pînă la Dunărea, stufăriie și luminișuri de bălți. Moș Gheorghe se gîndește la fericirea oamenilor de prin satele apropiate, că au stuf la îndămină pentru acoperitul caselor și pește din bolșug. Totodată i se strecoară o îndoială: oare bălțile sint omenești ori boerești? „de-or fi omenești.. halal de ci! de-or fi boerești... Dumnezeu știe ce fel de boeri or fi și pe locurile estea!”. Îndoiala i se ridică îndată: pe-o cositură otăvită din nou și nepăscută, se vād o mulțime de stoguri de fin, lucru care îi spune lui că șesul nu-i omenesc, altfel oamenii și-ar fi dus finul la sat. „Nici pe- aici nu-i de train!”—gîndește el, întorcîndu-și capul în altă parte.

Conducătorul începe să strîngă biletele pentru Brăila.

— Brăila, tată?—întreabă Mărica, doritoare să vadă un oraș nou.

— Brăila, tată?—întreabă iute și Catinca, mînată de același gînd.

— Cum? nu se poate!—face Moș Gheorghe, trezit ca din somn și nedumerit. Brăila, Domnule?—întreabă el pe conducător.

— Brăila, moșule! dar ce vrei să fie?—răspunde conducătorul.

Moș Gheorghe e încurcat cu totul. Cum se poate? el știe, așa a tot auzit, că la Brăila te duci pe apă și va să zică trebuie să fie hăt încolo, unde-o fi! Ce caută trenul la Brăila?!

Se scoală de pe bancă și se uită pe geam; apoi începe să ridă și se așează la loc. Adecă la ce se uită pe geam? s'o cunoască? dar el n'a fost niciodată la Brăila și are s'o cunoască el de-i Brăila, ori nu, dacă s'ar uita la ea pe geam?

— Brăila, tată?—întreabă nerăbdătoare, cîn nou, Mărica.

— O fi Brăila, fată hăi! răspunde el, cam nemulțumit de sine c'a întrebat pe conductor.

În adevăr, lui Moș Gheorghe i s'a părut că rîdea conducătorul pe sub musteață, cînd i-a spus că-i Brăila și-i cam pare rău că s'a luat după neastîmpărul nevestelor și s'a grăbit să-l întreb. Ar fi putut, adecă, afla adevărul și dacă ar fi mai așteptat să iasă conductorul și ar fi întrebat mai bine pe cineva din vagon.

— Brăila, două-zeci de minute!—s'aude strigătul conducătorului, îndată ce contenește tocatul vagonului.

— Tot Brăila a fost să fie!—spune Moș Gheorghe nevestelor.

Dau să se uite pe geam, se scoală în picioare ca să vadă mai bine orașul, dar n'au chip: vagonul e în dreptul gării.

— Îi frumoasă Brăila, fă? — le întreabă el, rizînd, pe neveste.

— Ei!... frumoasă...—răspund ele incudate. Ți-ai găsit să mai vedem și noi ceva!

Doi țărani intră pe ușă și s'așază pe banca din fața lui Moș Gheorghe. Nevestele își dau ghiont și pufnesc stăpînit. Moș Gheorghe se'ncredință la ele și le face semn să-și bage mințile în cap. El înțelege de ce se bluzesc ele: țărani veniți au niște căciuli, cum n'au mai văzut ele, înguste pe cap și late în fund, ca niște buniți. Le mai umflă risul și de pantalonii lor, largi cît toate zilele.

— Ia uitați-vă, fetelor—le spunc uncheașul, ca să le schimbe gîndul—cum mai umbiă de repede lumea la gară!... Vezi bine c'așa trebuie să umble, pentru că trenul n'asteaptă! s'a împlinit ceasul, cît i-i lui să stea? mort-copt, trebuie să te sui, dacă vrei să te duci și să nu rămii cu buzele umflate!

-- Incotro, neică? — întreabă pe Moș Gheorghe cel mai bătrîn dintre cei doi țărani străini.

La una ca asta nu se aștepta el. Ei, ce te faci? cum să le spui oamenilor că te duci la expoziție?!

— Apoi.. ia niște păcate, oameni buii!... am un fecior și-un ginere în oaste. la București.. și mă duc cu fetele astea să-și mai vadă bărbății. Da dumneavoastră incotro?

— Buzeu. Avem un proces c'un tilhar de proprietar, care trăește la Buzeu. Am fost la avocat în Brăila și el ne-a sfătuit să ne ducem la tilhar acasă și să stăm la împăcare, că p'aci pe la noi o ducem greu cu proprietarii și cu arendașii. Pe la dumneavoastră o fi mai bine, din parte pămîntului?

— Greu, oameni buni, și pe la noi, în ținutul Galațului—spune Moș Gheorghe, mulțumit în sufletul lui că poate să se jeluiască și la alți oameni, de pe alte locuri, ca să se știe cît mai departe despre greutatea vieții din satul lui. S'a înmulțit lumea, s'au strîmțat locurile și nu mai au bieții oameni nici un chip! Se uită lumea numai în sus!

— Vezi dumneata?!—gîndesc toți de-odată—și noi credeam că nevoile s'au incubat numai în satul nostru!

După schimbul acesta de vorbe, nici Măricăi, nici Catinicăi nu li se mai par disănțate căciulile și pantalonii; ba chiar le pare rău, la amîndouă, c'au făcut nebunia să se pornească pe ris.

Trenul se pune în mișcare. Nevestele se grăbesc cu ochii la geam: se văd numai casele din marginea orașului; mai departe numai acoperișuri și deasupra lor, și mai departe, coșurile înalte dela fabrici și turnuri de biserici.

— N'are nici un Dumnezeu, fă, Brăila asta—șoptește Mărica la urechea Catinicăi.

-- Mai așa!—răspunde Catinca—nu vezi nici o casă ca lumea, ca'n Galați.

— Apoi degeaba vă uitați, nevestelor—spune acelaș străin.

Brăila o vezi numai cînd intri intrînsa; altfel nu vezi nimica d'aci, spune el sfîrșind.

Ele se pun pe bancă, cu tînga în inimă, c'au trecut pe lîngă Brăila și n'au văzut-o cum se cade.

— Tot așa o să pățim și cu Buzăul, fă!—soptește din nou Mărica. Ai auzit? trecem pe la Buzău, oamenii eștia se duc acolo. Ia întrebă-i tu, că mie mi-e nu știu cum să-i întreb.

— Mă rog, nici Buzăul n'o să-l vedem?—întrebă Catinca, înroșindu-se pînă'n vîrfurile urechilor.

— Apoi nici Buzăul și nici Ploeștii n'o să-i vedeți, decît tot așa, cum ați văzut Brăila—răspunde cel mai tînar dintre străini, care a făcut armată în București.

— Auzi, fă?—spune Catinca, vădit mîhnită de cele ce auzea. Să treci tu pe lîngă atîtea orașe și să nu le vezi!... mai mare păcatul!

Auzi? cică trecem și pe la Ploești și nici la Ploești n'o s'avem parte!

— Ehe! dragele mele!—le spune Moș Gheorghe ciătîrînd din cap și uitîndu-se, așa într'aiurea, ca și cum s'ar uita în tot largul lumii—multe-or fi de văzut pe lumea asta!.. îți dă reîna? să te fi dat frumusei jos, să fi rămas o-zi-două în Brăila... să te sui pe urmă în tren, stai o-zi-două în Buzău.. te sui iar în tren, stai o-zi-două în Ploești... și tot așa! Acuma, ziceți și voi bodaproste că măcar ulmiți, ca niște copoi, de departe, Brăila și... orașele care mai vin!..

De la Brăila înainte, lui Moș Gheorghe i se pare că trenul o întinde la drum, cu tot de'nadînsul. Sînt momente, cari îl fac să se întrebă, fără să spue vre un cuvînt nevestelor despre asta, dacă nu-i cu putință ca trenul să-și facă vînt, cum s'ar întîmpla unei căruțe trase de cai nărași. Își aduce însă aminte c'a văzut, colo la mașinistul de la Bărboși, o mulțime de șuruburi și de roticele, deasupra gurii pentru cărbuni, și că de-acolo trebuie să fi cumpănind el mersul mașinii. Se miră el cînd trece pe lîngă o pădure—că grădină nu poate fi așa mare—o pădure de saicimi. Decît, iarăși, pădure n'are cum să fie, pentru că toți copacii sînt puși la rînd—va să zică sînt puși de mîna omului... n'au crescut, așa cum i-i dat de la D-zeu să crească o pădure. Atunci pentru ce au pus, cine-or fi pus, numai saicimi? altfel de copaci nu puteau să pue? de ce să pue numai de un fel? că tot au pus ei muncă!... doar potrucă saicimul crește mai iute decît ori ce alt lemn și-i și bun la treabă, că i lemn tare.—Mirarea lui se mărește și mai mult, cînd află, de la cei doi străini, că pe locurile acestea nu crește altfel de lemn și că pădurea asta de saicimi ține de băile de la Lacul Sărat, „unde vin boerii vara, pentru petrecere... ca să aibă unde sta la umbră”. Mai află apoi că „înainte vreme, pîn'a nu-și viri Statul coada, Lacul Sărat avea o apă, care avea o mare putere lecuitoare de la Dumnezeu... se ducea Românul în cîrji și se'nțorcea cu picioare

zdravene, de putea să prindă epurcile de'n fugă!... dar acum, au venit boerii din toate părțile, s'a spurcat apa și d'ăia Dumnezeu, milostivul, și-a întors fața de la Lacul-Sarat și i-a luat puterea... că parcă boerii se mai gîndesc la Dumnezeu?! cît iumea! ei de-ar putea să-ți ia și sufletul! Nu mai departe, mă uit eu la tilharul de la Buzeu..." Moș Gheorghe ascuțită, liniștit, până la capăt, istoria „tilharului de la Buzeu” ca pe o poveste, de care i s'a acrit, din pricină c'a auzit-o prea des în viața lui; doar din cînd în cînd îi trece prin mîntie gîndul: „bietul creștin... e fi crezînd că noi n'om fi mai știind de-asemenea treburi!”

— Ia uită-te, tată! — spune Mărica arătîndu-i cu mîna pe geam — pe aici îi pămîntul întins ca o apă! nici deal, nici vale, nici pădure, nici nimic!

Se uită. Cît vezi cu ochii, n'are în ce să-ți se oprească vederea. Cîte-o cumpănă de fîntină, cîte-un sat depărtat, drumuri unde-și-unde... și-atîta tot. «Ce ard oamenii aceștia — se'n-trebă el. Unde li-s subaturile pentru vite?» — Pe marginea lanurilor de popușoi se văd căruți, cu caii deshămați lîngă ele. „Oamenii aceștia n'au boi? apoi cum să aibă! — își răspunde tot el — dacă n'au subaturi și tot pămîntul e numai sămăntură!... calul îl pui la căruță, te duci unde vrei cu diusul, îi dai ceva de'nainte și-i mai ușor cu el... cu boul nu-i tot așa! e greoiu, nu poți să te duci iute, unde ți-i munca, dacă-i cu depărtare...” — Lîngă drumuri, pe baturi, prin miriștele tocite, se văd cîrduri de copii cîte c'o vacă legată de coarne, ori de picior, prîponită ori înpiedicată, ca să nu dea în popușoi neculesi, ori în arăturile de toamnă. După haturi, el cupoaște de-i pămînt obștească ori boeresc. — Nimic nu-l mulțumește, din ceea ce vede; nici chiar felul cum e pus popușoiul, mai ales noima popușoiului îl cam scoate din sîrite. Îi pare rău că nu se face și el pe-acolea, primăvara, cînd se ară popușoiul ca să-i spue românului: „nu așa măi creștine! numai fasola se ară în cuiburi, mai multe fire la un loc; dar noima popușoiului e alta!... să-l sameni ca pe grîu, rar de tot, să-l mai rărești încă la prășit, să cuibărești numai cîte un fir într'un loc și... are să fie bine!... De n'o asculta, bine-de-bine; de nu... îl stupeșc în ochi și mă duc pe ici-în-colo!... auzi dumneta? popușoiu în cuiburi, ca pe fasole... dracu a mai văzut?... Numai, iarăși mă'ntore și zic: cînd da Dumnezeu, se face! cînd nu-nu! văd că-i pun în rînduri la linie... or fi avînd și bieții oameni socoteala lor... n'or fi ei așa de proști... vorba ceea: cîte bordee, alitea obicei!... da o duc greu, bieții oameni și pe-aici: nici tu subat, nici tu pădure... te uiți până ți se alunesc ochii și nu dai de-un copac. — Ei nu muncesc boeresc pentru imaș, da or fi avînd alte păcate...”

Cînd aude, de la cei din Brăila, că oamenii is strîntorați și de pămînt de hrană și că țărani îi iau bănește și în dijmă — și anume cîți bani și cîtă dijmă — îi vine cit pe ce să se întoarcă și să zică „tot mai bine pe la noi!"; se oprește însă iute, pentru că își aduce aminte de muncile și de învoelile pentru imaș, i se aprinde fața, îi scînteiază ochii și spune hotărît: «ori aici ori la noi... tot un drac!»

Intinsul acesta fără margini, îi place lui Moș Gheorghe numai într'o privință : nu sînt ponoară și coaste seci do dealuri nalte și prin urmare, pe aici, sînt numai „locuri bune“. — Își aduce aminte de vremea cînd s'a dat pămîntul ; i se pare că vede și-acum „comisia“ de darea pămîntului, cum au bătătorit ei să nu le dea lor coastele și ponoarele, dar n'au putut dovedi pe proprietar, măcar că cei din comisie, mai ales protopopul, care era chiar din satul lor, le-a făgăduit că o să le dea pămînt mai bun de hrană și o să le dea și loc de înaș. „Ei, da unde-i acum și de-acela ? că s'a înbucățit și s'a împărțit, de nu mai cunoști pămîntul dat !...“ — se'ntreabă el întinzînd din sprincene și deschizînd ochii mari, parc'ar fi din nou în fața «comisiei pămîntului» și-ar întreba-o acum : «vedeți ce-ați făcut ?!» — Moș Gheorghe, spre nedumerirea Brăilenilor, se scutură de-odată, ca și cum ar vrea s'alunge de la el aceste pustii de gînduri, își ridică de pe frunte căciula și... începe să ridă.

— Măi, frate—să vă spun acuma drept !... pe noi ne duce la expoziție !... mi-am adus aminte că noi ne ducem, dragă Doamne, la expoziție și, nu știu cum... mi-a venit așa să rid !

Moș Gheorghe, aproape de Buzeu, e cam îngrijit : trebuie să schimbe trenul la Buzeu și streinul cel tînăr îi mai spune că tot acolo sosește, «Berlinul» trenul cel năprasnic. De ce n'ar merge tot trenul acesta până la București ! ? ori poate s'o fi ducînd în altă parte ? încotro ?.. «numai să vezi haz !... să n'ai vreme să te dai jos și să te tot duci ! să te pomenești... unde ? ce să te faci atunci ? încotr'o s'apuci ?.. numai de i-ar bate Dumnezeu, cu nebunia lor de expoziție cu tot !. Să zicem că te dai jos, ce'lalt tren îi tras la scară și cînd colo... hop Berlinul !—că cică Berlinul acesta vine ca un nebul, nu mai caută !.. te'ncurci tu acolo ? pleacă în vremea asta trenul nostru ? rămii tu de căruța ? îi faci tu cu mîna să mai stea ? o sta el oure să te sui și tu ?... numai iarăși mă'ntorc și zic : trebuie să fie el o regulă !... de-ar fi să rămînă lumea așa pe drum, nu s'ar mai duce nimeni cu trenul !»

El are grija să nu-și arăte Măricăi și Catincăi nici un fir din bănuiala lui ; crede cu toate acestea nimerit să le spună să deschidă ochii în patru, cînd se dau jos, ca să nu dea Berlinul peste dinsele și de aceea le oprește în loc, până cată el, în lungul liniei libere, de o parte și de alta, de nu se zărește cumva Berlinul, apoi se sue în trenul de Iași și-și vine îndată în fire, cum s'așază pe bancă.

Mai mare spaima ! «Berlinul» acesta nu-i așa de groaznic «Are opt roate în loc de șease, dar nu-i așa de nalt... nu-i nici cît gara ! vine el nebunește, nu-i vorbă... se oprește el, tocmai cînd crezi că nici n'are gînd de oprit... intră el în gară parcă nici n'ar vrea să știe de dînsa... dar degeaba ! nu-i nalt și pace !...

ce nu-i, nu i!... Dar vezi că mai poate fi și altfel!... numai le gîndește: sint niște gloabe de cai, naltî cît niște mănăstiri și nu fac nici cît o ceapă degerată... sint alți cai cum erau ai lui Alexa, mici și plîui de inimă, de fugeau ca niște rîndunele!... așa o fi și Berlinul acesta, sireacul!... cum duce el numai citeva vagoane, să meargă drept-dragul, să n'atingă pămîntul!...»

De cum o întinde iar la drum trenul din Buzeu, Moș Gheorghe se deprinde cu totul și i se pare c'ar merge de-acum, parc'ar fi mers decînd lumea cu trenul. Chiar se miră el singur „cum se deprinde rominul cu toate!“—Unii spun că vin de pe la Botoșani, alții dela Iași, alții de pe la Dorohoiu...

Mare-i țara asta!—gîndește el, cînd vede lume din atîtea părți... Auzi! să vie ei tocmai dela Iași! Iașul nu-i colea, tată! cine putea merge la Iași, cînd era acolo scaunul domniei!... de cîte ori ne spunea bietul tată-meu, săracul, Dumnezeu să-l erte, că se tot sfătuiau ei, cînd îi puneau la fum să le ia moșia, să se ducă tocmai la Iași, unde-or fi Iașii, să cadă la scaunul domnesc și să se jeluească, din partea pămîntului, precum că boerul îi pune într-un bordeiu, îi ține închiși în fum de baligă, până ce dau iscălitura că vind pămîntul, de bun procesul lor, pe cite un sorocovăț falcea! Și ne mai spunea bietul tata, biet să fie de păcate, cum că n'au mai plecat oamenii la Vodă, că era prea cu depărtare pîn'acolo!

D'apoi Berlinul!... ce stai de vorbești!... țara asta-i mare, tată!... decît, lumea-i tot lume, în toate părțile pămîntului!...

Și are vreme Moș Gheorghe, pînă la București, să se incredințeze că «lumea-i tot lume, în toate părțile pămîntului»; intră în vorbă, pe rînd, cu oamenii din toată Moldova de sus, și cu cei care se sue din nou, pe la stații, îi iscodește asupra felului de traiu prin satele lor, asupra învoelilor pe moșii, asupra felului pămîntului de hrană, înfirșit despre tot ce ține de viața plugarului.

-- Ei fetelor—spune el tovarășelor sale, după ce conducătoru! strînge biletele pentru București—să știți că nu-mi pare rău c'am plecat de-acasă!... e mare lucru să umbli prin lume!... am ce spune, cînd ne-om întoarce acasă!...

De cum a trecut Ploeștii îl tot cerca, fără să vrea, o mare nedumerire. În Ploești le spusese inspectorul că, la București, o să doarmă în căzărni. Dar, mă rog, sint în București, și cazărni deșarte? poate au dat drumul soldaților pe-acasă? și dacă nu le-au dat drumul, apoi unde are să doarmă atîta lume? ce-au să se facă fică-sa Mărica și noră-sa Catinca? Dacă o vedea și-o vedea, el n'are să se culce de loc; cite nopți n'a dormit el la drum, în viața lui? de-ar putea numai să le fure somnul pe tovarășele sale, că ele au copii mici! au să doarmă, că n'au dormit nici noaptea trecută cu gîndul la expoziția lor! mai bine încă de dînsul, de n'o dormi, pentru că scapă cu totul de expoziție, o să doarmă mine toată ziua la cazarmă și al-de fică-sa s'or duce cu Horincenii la expoziția lor. Această din urmă hotărîre îl liniștește.

Sirurile fără sfârșit de vagoane, șopronul gării, șgomotul făcut de tregheri, care aleargă cu tot felul de geamantane și bucele în mini și strigă „în lături domnilor“, furnicarul de lume, care se pogoară și se sue în trenuri,—anestecul acesta do lume și de lucruri, îi amintește un moment de învălmășala izmarocului dela sf. Ion din Birlad; dar n'are cum să se oprească mai mult, pentrucă trebuie să păzească și rindul, pe care l'a prins între Horinceni, ca să nu se rătăcească de dinșii și mai trebuie încă să aibă și grija nevestelor, ca să nu dea peste dinsele vre-o roabă cu bagaje.

Tocmai când să deala ușa de eșire din gară, se pomenește că-l trage cineva de minecă și-i strigă pe nume. Cătă, se uită nedumerit la un gardist, care cearcă să-l oprească, merge mereu de teama să nu-și peardă locul dintre ai săi și nu înțelege de ce s'a legat gardistul acesta de dînsul.

— Moș Gheorghe!—strigă gardistul, oprindu-l de minecă—cum!? nu mă mai cunoști!

— Ce s'o fi legînd de mine!—gîndește el—de unde și până unde, mă rog, să-mi spue el pe nume! cine să mă cunoască pe mine în București!...

— Da nu-l vezi, tată, că-i Ion a lui moș Mateiu?—spune Nărica apucîndu-l și ea de manta și oprindu-l.

Moș Gheorghe face un pas afară din rînduri, se uită drept în ochii gardistului și i se luminează numai decît fața.

— Tu ești Ioane!?!—spune el, bătînd pe gardist cu mina pe umăr.

— Eu, Moș Gheorghe! să nu mă mai cunoști dumneț! uite și nevastă-uea—spune gardistul, arătîndu-și nevasta, care aștepta mai deoparte—am cetit la gazeta că azi vin Horincenii, îmi inchipuiam că trebuie să vie și cineva din satul nostru și n'am greșit; strașnic doream să văd pe cineva de pe locurile noastre; sint ani decînd n'am mai văzut pe nimeni dela noi, să mai întreb ce mai fac ai noștrii. Ales acum, am fost o bucată vreme bolnav și mă pălise un dor de-acasă de credeam c'o să mă prăpădesc. A vrut Dumnezeu cu mine, m'am făcut sănătos și mai am citeva zile concediu, ca să mă zdrăvenesc cum trebuie...

— Știi ce, zepoate?—il intrerupe Moș Gheorghe—haideti cu noi să vedeți unde ne duce să găzduim, ca să știți cum să ne găsim mine; ne ertați, că rămînem de cîrd...

— Din partea asta n'aveți nevoie, Moș Gheorghe—spune Ion, cătînd spre nevastă-sa, care îi făcea din cap că-l aprobă—siavă Domnului, avem și noi gospodăria noastră, aici în București și-i numai o palmă de loc până la noi.

— Vedeti voi, fă, cum ne esă norocul în cale?—spune Moș Gheorghe, la al de fică-sa, ușurat cu totul de grija găzduitului.

Ion Mateiu, după eșirea din armată, a rămas în București, a căpătat loc de gardist—cu ajutorul maiorului, la care fusese ordonanță credincioasă—s'a însurat c'o văduvă tină și cu casele ei și n'a mai dat prin satul lui. Era un bujor de flacău,

cind l'au luat în armată, de s'nvărăjbeau toate fetele din pricina lui. Acum e slab, cu barbă și cu musteți lungi. să nu-l mai cunoști cit lumea, dacă nu i te-ai uita în ochi—chiar ochii lui Mateiu!

Tuș-patru trec înapoi peste șine, es pe porțița din dosul gărei și dau numai decit la casele lui Ion Mateiu, unde găzdu-ește, tot timpul, Moș Gheorghe cu al de flică-sa.

* * *

Toate merg pe placul lui Moș Gheorghe în dimineața următoare. E mulțumit că al de flică-sa s'au învoit îndată cu planul lui: ele să plece la expoziția lor cu nevasta lui Ion Mateiu, iar ei amîndoi să meargă să vadă Bucureștii. Ele iau tramvaiul, care trece chiar pe lângă casa lui Mateiu, iar ei dau numai decit, pe aceeași porțiță, în gara de Nord.

Acum se uită Moș Gheorghe, în tihnă, la învălmășala liniilor, la șirurile de vagoane, la trenurile care stau să plece, la altele care manevrează, la frierarii care învîrtesc din stegulețe roșii și fac semn mașiniștilor cit să mie, cînd să oprească, cînd să întoarcă și cînd să brincească șirul de vagoane; privește cum stau macagi și deschid drumul, în locul unde se priveștesc liniile, apoi cum „dau din țicnale“, cum șueră mașinile, cum es unele din magazia de mașini, cum intră altele; cum sint alcătuite lucrurile ca o mașină să se oprească din mers, să aștepte locul lui pînă trece, pe lângă dînsa, alta care, se vede, n'are vreme de așteptat. «Apoi cum socotești!—gîndește el—de n'ar fi regulă... ferească Dumnezeu! s'ar bufni odată de s'ar face țîndări!... îi mai ține și Dumnezeu cu zile... că altfel, să nu mai dea sfîntul!... bucăți s'ar face și oameni și tot... mare pază și mare bătae de cap!... s'or fi ciocnind oare trenurile?... maica Domnului! ferească Dumnezeu pe toată lumea!...

— Să mergem, Ioane,—spune Moș Gheorghe, încrețindu-și fața...—Cum au oșit în curtea gării se oprește în loc, îmbrățișază c'o privire înapoi toată gara, și găsește că nu-i așa de mare, cum se aștepta. De lungă, îi destul de lungă, dar nu-i naltă. Ba, ceva și mai nepotrivit pentru dînsul: gara din Ploești mai mare și mai frumoasă decit cea din București! Cum?! nu-i nici o regulă din partea asta?—se'ntreabă el întorcîndu-se ca să pornească.

— Uite-l, Ioane, cum l'a cocoțat în virful stilpului!—spune el, înjunghindu-se de rîs și arătînd bustul lui Duca, după ce face cîtiva pași spre el.

— Măăă... chiar om, măi Ioane, bată-l Dumnezeu să-l bată!... păcat că i-au pus numai jumătatea de de-asupra!...—face el, cu mîna pe obraz, mergînd spre bust și clătînînd din cap. Da negru-i măi Ioane!... nas, gură, musteți ascuțite... om și pace bună!... naaa!—face el din nou oprindu-se chiar lângă statuă—ii cu ochii scoși!... săracul de ce i-or fi scos ochii?... vezi dumneț? cînd-

eram mai încolo nu se băga de samă... este el și-aici una!... Uite și dumneaei, femeia asta, cum se'ntinde la dumnealui, cu creanga în mână par'că vrea să-l apere de muște—urmează el, arătînd la fata din grupul bustului. Da, încaltea, ea-i întregă, cum a lasat-o Dumnezeu. O fi, poate, slujnica lui... ori o fiică de-a lui... Fie că-s meșteri, bată-i Dumnezeu, să-i bată!... să facă ei omul aidoma!... uite, na, om și pace! numai păcat că-s negri. Să-l întilnești noaptea în drum, te ia dracul! Noroc că nu-i pot da și suflet... da roata asta, de ce-or fi pus-o aici pe stîlp? uite are și aripi... na! roată cu aripi, dracul a mai văzut?

— Apoi. Moș Gheorghe, asta-i roată de tren, că adică trenul par'că zboară la mers—lămurește Ion, rizind cu bunătațe.

— Așaaa!...

— C'ăice-i chipul lui Gheorghe Duca...

— Măi—mare—comedie! chipul lui Gheorghe Duca zău?!..

— Apoi da, și el a tost mai mare peste drumul de fier.

— Așaaa!...

— Și i-a pus chipul lingă gară, ca să rămîiă amintirea lui...

— Așaaa!... crede, zău! adică nu-i pus așa de frumuseță, da-i chip de om adevărat, zău!... mai mare peste drumul de fier... apoi de nu mai știe și el socoteala trenului, eu o s'o știu?!

— Apoi el îi mort, Moș Gheorghe, că numai la oameni morți, care s'au numit cu ceva în lumea asta, le fac statui.

— Îi mort, zău?!... păcat... mare păcat! vezi cum n'alege moartea asta! ce-a lăsat și Dumnezeu!... fie netot, fie înțelept, el îi stringe pe toți, acolo... și, zi, îi chipul lui Gheorghe Duca, zău!... Dumnezeu să-l erte! păcat c'a murit! mare păcat!...

* * *

Cu chipul lui Gheorghe Duca în suflet, moș Gheorghe pornește după Ion, gînditor, pe calea Grivița, i se pare că vede pe Duca om iotreg ca toți oamenii vii, într'un atelier mare, mare peste măsură, că stau acolo meșteri peste meșteri, cu ciocane și cu tot felul de unelte pentru lucrat fierul și lemnul, că unii meșteri acum dau gata o mașină de tren, alții ghibăcesc vagoane, alții ciocănesc șinele... iar Gheorghe Duca vine la unii, se duce la alții, se uită peste tot, le dă povață la cei cu vagoanele, îi muștră pe cei cu mașina și-i pune s-o desfacă și s'o facă mai bună. Numai una nu și-o poate el lămuri, cum trebuie: oare Duca acesta, cînd merge de la unul la altul, ca să-i dascălească, o fi avînd și el ceva în mîna, un ciocan ceva?...

Lui Ion Mateiu i se umple sufletul cu totul: de cînd vizază el să umble cu cineva, din satul lui, pe ulițele Bucureștilor!—ca să mai vadă și aiții cît e de mare și cîte lucruri minunate sînt în orașul acesta, lucruri de care habar n'au cei din satul

lui! Numai acum, cind simte, alături de el, un suflet deschis de om cunoscut, i se pare că trăește în adevăr în București.

— Vrai să vezi hala de la „Matache Măcelaru” ? — întreabă Ion.

— Cum să nu vreau ? — răspunde moș Gheorghe.

O iau pe strada Atelierului, ca să le vină mai de-a dreptul.

Moș Gheorghe merge, se gindește ce poate să fie «hala», se luptă cu birjele, care vin din urmă și cu cele, care i-i vin în față, până cind îl trage Ion de mincă pe trotuar. Capătă citeva injurători de la birjari, pe care le înghite în gîndul lui.

— Ce nație de oameni sint aceștia, măi Ioane ?

— Romini, Moș Gheorghe — răspunde Ion, nedumerit de întrebarea lui Moș Gheorghe.

Ion a fost doar militar. trăește de atîta vreme în București, i s'a deprins urechea cu... salaturile sergenților și ale caporalilor din armată, cum și cu ale birjarilor și căruțașilor de tot felul.

El nici nu băgase de samă ce-l putea opri în loc pe Moș Gheorghe.

— Măăă !... da spurcați mai sint la gura lor, măi Ioane, și hărăgos neam de oameni mai sint Bucureștenii... bree ! să se sudue ei mai rău ca Țigani ! ..ptiu ! cum trăești tu, măi Ioane intr'ăsa liftă de oameni ! ?..

— Apoi m'am deprins, moș Gheorghe — spune Ion, porînd'o mai departe, oftînd.

În vremea asta se ivește hala din piața «Matache Măcelaru». Se văd porțile mari deschise înlături ; o lume întreagă de servitori, bărbați și femei, intră și es grăbiți, cu coșurile pe mînă. Un sgomot înfundat, ca dintr'o pădure depărtată, batută de vînt pe vreme de iarnă, s'apropie din ce în ce. Încep să se deosebească strigăte omenești. Moș Gheorghe micșurează pașii, se uită la «hardughia» asta.

— Ia ascultă, măi Ioane — spune el — aici trebuie să fie hala. Auzi cum s'aude ? ..

— Aici, moș Gheorghe.

Un șir de cară și de căruți cu cai, pline cu cărnuri de vacă își așteaptă rîndul ca să descarge, în vreme ce, în dreptul ușii, o droae de hamali de căsăpie, cu șorturi mîjite cu sînge până la gît, umflă în spate cite un sfert de bou, din care es încă aburi calzi, fug cit pot mai iute în hală pentru ca să se întoarcă din nou. Pe trotuarul halei o movilă de capete de vită, alta de burtă, alta de porți de vită fără preț. Moș Gheorghe stă din nou locului și așteaptă să se deșarte o căruță : vede țepuși pregătite la căruță, ca pentru încarcat snopi, în care stau înfipte buturi de vită ; se uită la coșul căruței, la osii, la șortul căruțașului, la părul lui din cap ; bagă de samă că până și cozile cailor sint năclăete de sînge și nu și poate opri o ăterire din creștet și până în tălpi, nici nu se poate stăpîni să nu scuipe a desgust.

Înăuntru chiar nu mai înțelege nimic Moș Gheorghe. „Cine dracul mai înăncă atita hoit de cărnărie? de ce strigă ei așa ca'n pustiu? cum se pot înțelege cu cumpărătorii, dacă sbeară ei așa? de ce aruncă ei așa ciosviria de carne, dacă spui să ciintărească drept? ce noimă are sudaluna, dacă omul dă parale?...“

— Măi Ioane, eu bag de samă c'ai-tia is smînciți din boțez, bre! nu vezi tu că ei nu spun o vorbă ca lumea, așozafă, omenoasă? rău neam, abraș oameni la inima lor! — face Moș Gheorghe, cînd esă din hală.

— Nu-s răi, Moș Gheorghe! — spune Ion, cătînd să apere pe măcelari — ți se par așa dumitale, din pricină că nu ești deprins. După ce te deprinzi cu ei, is cei mai buni oameni.

— Să dee Dumnezeu să fie așa!

În fața halei, împrejurul gurii de canal, un cerc de căruțe cu lăptari și lăptărese. Printre picioarele cailor curge un pirău de lapte, iar mai de-o parte o mulțime de tinichele, deșertate și aruncate de-a-dura. Istoria asta îl minunează pe Moș Gheorghe mai mult decit toate și de aceea se dă aproape ca să vadă mai bine. Un agent de-al primăriei „grăduște laptele“, îl găsește apă goală, dă în canal și, din răpezeală; mai mult pe-alătura, apoi tot scrie într'o condică.

— Ți-ar veni în gînd, măi Ioane?! să te-apuci tu, la noi, să pui apă în lapte! ce lume-i asta, măi Ioane?

— Apoi ăștia nu-s Romîni, Moș Gheorghe! nu-i auzi cum vorbesc bulgărește și sirbește?

— Ei și-apoi! par'că Bulgarii nu-s creștini? ba, zi mai bine că-i omul dracului!... măi Ioane, măi! oamenii estia nu-s cum se cade, bre! laptele îi treabă de femeie, nu-i de barbat! ce caută barbații cu lapte de vinzare? asta i treaba lor? apoi laptelui i-i dat să pui apă 'ntrînsul? apoi ce nevoe are să pue apă? de ce nu-și cere prețul lui și-pace! Nu, bre Ioane, îi omul dracului! numai de haini ce-s la inima lor, își fac teleguțe cu două roate!... uite ce risuri de cotigi au! ptiu!...

Și nu mai poate răbda Moș Gheorghe să stea locului. O iau pe Buzești, pe linia tramvaiului spre „capul podului“. O bucată de vreme, lui Moș Gheorghe i se par toate pe dos. Merge, tot bodogănește și se uită cu deamăruntul la toate celea.

— Dar asta ce mai este, măi Ioane? — întreabă el oprindu-se diu nou, incremenit.

El arată niște cară cu lemne. Se uită la cară, se uită la boi, se uită la lemne și... bufnește de ris, cînd vede că unul dintre cei cu lemnele îl întreabă:

— Nu iai lemne, bune și eftene, neică?

— Ba cum să nu iau, nepoate! — răspunde Moș Gheorghe, astupindu-și, c'un ris amar, turburarea lui sufletească — chiar am nevoe de lemne; și cit ceri?

— Apoi nu ți-oiu cere mult; numai uită-te la ele, că-s lemne de pădure, o jumătate întregă... și-s numai cer curat, lemn sănătos, încărcat gospodărește, nu să zici că-e numai c'un ca-

păt... uite-te... două-ci-și-șapte... nu ți-am cerut nici trei-zeci, nici patru-zeci!... lemne sănătoase...

— Nu-s de mine, nepoate!—răspunde Moș Gheorghe, strîngindu-și cît poate fălcile lui fără dinți, ca să nu izbucnească.

Cei cu lemnele pornesc din nou spre piața „Matache Măcelaru“, iar Moș Gheorghe se uită lung după ei, sprijinindu-se cio-bănește, cu amîndouă minile pe băț.

— Bine, măi Ioane!—începe Moș Gheorghe să mustre pe Ion, parc'ar fi el vinovat—nu li-i rușine obrazului! să se facă ei așa de ris, de sufletul dracului! bine, spune: nu iei tu în spate un bou de-al lor? vezi-i cum se povidesc pe jug? și mai spune: nu poți tu, la o adică, să iei într-o subsuoară lemnele și'n cealaltă mînă, de-o vorbă, carul? apoi nu li-i rușine lor, și nu li-i milă de cinstea lor să pue ei citeva bete 'n car, să umble cu ele pe ulițile Bucureștilor, să spue că au lemne de vinzare și să ceară pe dinsele, parc'ar avea pietre scumpe? Apoi asta-i treabă, bre Ioane!? ce, cred ei că negustorii is chiori și nu văd ce au ei în car? Bre! eu cînd încărcam un car cu lemne și mă duceam cu ele la Galați, în ocol, ia așa puneam căciula pe-o ureche și nu-mi era rușine să-i spun negustorului: „uite, cucoane, ce lemne am în car și pe urmă stăm la tocmeală!“ Așa car cu lemne! eu n'aveam nevoie să vind... vorbe, eu aveam lemne virtos! eu nu puneam printre lemne gunoiul rămas dela vite... ceream prețul și-l luam pentru c'aveam pe ce! Nu, bre Ionică! nu! oamenii aceștia n'au nici un dar! vin cu lemne la țîrg, parc'ar fi legați la ochi negustorii... ptiu! mai mare rușinea!

Zădarnic cearcă Ion să-i spue că aceștia nu-s Romîni, că-s niște țigani corciți, de prin marginea Bucureștiului! El o ține într'una că-i mai mare rușinea să pleci tu de-acasă, să-ți pierzi vremea pe ulițile Bucureștilor și să te faci de risul negustorilor!

Ion mai cearcă să-i spue că și la Galați... e lume de toată mina.. însă il întartă și mai rău.

— Nu, Ionică, dragul moșului, eu cînd încarc carul, nu mi-i rușine să cer prețul, că am pentru ce! eu nu mă fac de ris...

* * *

Pe „Buzești“, Moș Gheorghe are toată vremea să-și vie în fire și să cate mai de-aproape de mersul tramvaiului.

„Bune parole trebuie să stringă, ești cu tramvaele“.—A'cui sint, măi Ioane? întreabă el.

— Apoi ci c'ar fi a' unei scietăți.

— Așaaa! a' unei societăți, zău! cum ar fi banca noastră... va să zică sint și la București societăți! auzi dumneta?! societăți la București!... apoi cum crezi: negustorii să n'aibă societăți?!... da trebuie să aibă mare ciudă zînatecii de birjari, că le ia avantul! E hei, așa le trebuie, măi Ioane, că-s hapsini la inima lor!... nouă, cum ne-a stricat trenul cărăușii?! numai... iar mă'ntorc și zic: vai de capul lor!...

La capătul stradei Buzești se deschide, deodată „piața Victoriei“, la care n'are vreme Moș Gheorghe să ia sama, din pricină că-i ia privirea palatul Sturza, care răsare, ca'n povești, drept în fața lui. Soarele, abea ridicat deasupra, îi răsfinge în ochii lui de pe coperiș, de pe pereți, de pe ferestre, din tot cuprinsul lui, atita lumină, și în atitea culori, încît nici nu-i vine a crede, un moment, că poate fi vorba despre un lucru adevădat. Podoabele de pe pereți, dela colțuri, dela ferestre, înălțimea și mărimea lui, față de casele de prin prejur, îi dau iluzia că-i vorba despre un palat cu-totul-și-cu-totul de aur, și că nu poate fi clădit de mină omenească. Un palat din vremea zmeilor.

El micșurează pasul, își freacă ochii și-i furat cu totul.

Negreșit, acoloa trebuie să fie palatul lui Vodă.

— Ce bordeiu îi aista, măi Ioane?! întrebă el înadins, ca să-i spue lui Ion cît de mult îi place casa asta.

— Apoi, ia a unui calic!

— Nu-i a lui Vodă, măi Ioane?

— De unde? îi palatul lui Sturza.

— Așaaa! îi palatul lui Sturza?! și, zi, nu-i a lui Vodă!

Măi-măi-măi!... trebuie să fi turnat cu banița galbenii și bănăria de pe lume!... asta, hă! mai zic și eu!... trebuie să fie putred de bogat, măi Ioane!...

— De putred îi putred el, că-i mort!...

— Ce spui tu, măi Ioane?—întrebă iute Moș Gheorghe, fără să-și dea sama. Cum să moară el, bre, cîod are atita amar de bogăție?.. Na! făcu și eu chiar ca prostul!... Ei?... așa strîng ei bogății, cred c'au să moștenească pămîntul și cînd colo... tot... sapa și lopata! strîng, strîng... și la sărăcime nu se mai gîndesc... până cînd vine aghiută și-i ia coala și pe dinșii, cît-is ei de bogati? Numai moartea face dreptate pe lumea asta!... și cine șede acum întrînsul?

— Apoi aici îi ministerul de Externe.

— Așaaa! aici șede ministerul de... bogat trebuie să mai fie și-aist de șede acum!

— Crede că bogat—spune Ion cam incurcat—că de ce 'i minister? da vezi că el nu șede aici; aici îi numai cancelaria lui.

— Așaaa! numai cancelaria!... vezi dumneata, dacă le dă mina?... și ce face el la cancelarie, cînd vine?

— Apoi, Dumnezeu îi mai știe, cîți sînt aici în București!

— Crede c'or fi mulți! o fi avînd și el moșii, o fi luînd socotelele dela slujbașii lui!...

— Negreșit că trebuie să le fi luînd socotelele, inchee Ion, cam rușinat că nu poate lămuri pe Moș Gheorghe, cum ar dori din toată inima.

Moș Gheorghe cată acum la piața, pe care o are deschisă în fața lui și se uită cu luare amînte la străzile care dau întrînsa. I se pare, la început, că nici nu le poți număra și nici nu mai poți pricepe care și încotro apucă. Se uită, de jur împrejur, și dă cu ochii de „palatul funcționarilor publici“, chiar la spate, în locul unde se opriese.

„Măi-măi măi!—face el în gând, întorcându-se cu totul—ce să fie și asta?! uite-te dumneta dacă poți! da naltă-i breee!... uite, colo sus, o icoană: o sfință în mijloc, ce sfință o fi? în dreapta ei parcă-i o cucoană... ce fel de cucoană să fie?... că-i goală pe spate mai până la briu, se 'ntinde la sfință să ia o floare...

— Da aicea, măi Ioane?!—intrebă el, strimbându-și gitul după suișul peretelui, ca s'ajungă cu privirea, peste cerdacurile rindului al treilea, până la coperis.

— Aici îi palatul funcționarilor.

Tocmai atunci eșa într'un cerdac o servitoare și'ncepu să scuture un covor.

— Așaaa!... palatul funcționarilor zău! uite și slujnica lor... cum n'amețește ea, cînd se uită'n jos, dela așu înălțime!... auzi dumneta? funcționarii au palat... unu, două, trei rinduri... așa mai zic și eu funcționarii... să stea în palaturi!... apoi cum socotești? banii mor de ciună, crezi? ei își fac palaturi și tu cumperi stof cu cîntarul ca să-ți învâlești casa—și nici așa nu-l găsești!... fie, măi Ioane, da-i strașnică binea! te uiți tu ce legătură are la făcutul ei? uite colo, deasupra rindului întâi, ce briu are, cu piatră săpată! d'apoi mai sus, tată! te uiți ce briu săpat și poleit? d'apoi ce ferestre! ce de cerdacuri, colo sus!... și, zi, aici la București, funcționarii stau în palaturi!... ce te faci tu, măi Ioane, să ai tu așa o casă?... lehamite! cînd să văruiască baba mea palatul aista?! să se sue ea pe sus și să easă prin cerdacuri! atita rău, cit ar duce-o capul!—face el, și se înjunghie de ris, gîndindu-se la incurcătura babei.

Toată vremea Ion tot dă să lămurească pe Moș Gheorghe, dar nu știe nici el cum. El știe numai atit: acesta-i palatul funcționarilor. O fi stînd, cu bună samă, funcționari în palatul acesta; o fi umblind cu chirie; cine și ce fel de chirieși or fi; cine o fi luînd banii de pe chirie; cum or fi împărțind ei acei bani... nu-l ajunge nici pe dinsul capul și nici nu credea că vreodată o să aibă nevoie să știe astfel de lucruri.

— Ei, vezi tu, măi Ioane?—spune apoi Moș Gheorghe—nu era mai nimerit să fi mers cu noi și fetele celea, decit să se ducă ele după gură—cască, după pustietăți?!

— Și la expoziție au ce vedea, Moș Gheorghe—răspunde Ion. bucuros că nu-i nevoit să dea vreo lămurire nouă în privința palatului funcționarilor. Vrei să mergem pe bulevardul Colței, ori pe calea Victoriei?

— Du-mă, Ionică, pe unde știi; că eu de unde să știu?!... pe mine nu mă mai întreba, că tot degeaba mă'ntrebi.

* * *

Pe bulevardul Colței îl izbește pe Moș Gheorghe mai întăi lărgimea lui, apoi alinierea caselor. Găsește că aici sînt nici mai mult, nici mai puțin, decit cinci ulițelealipite: pe două merg tram-

vaele și trăsurile, între ele una pentru călăreți, iar pe lângă case, deoparte și de alta, trotuare largi ca și niște strade. Și face bine Moș Gheorghe de-și ia grija acestor socoteli, pentru că îndată ce bagă de samă, mai eu dinadinsul, la o casă din apropiere, nu-și mai poate lua ochii dela dinsa și dela cele care vin la rind.

— Vezi dumneata, Ionică?—spune el grăbind pașii, pentru ca să aibă vremea să poată vedea cit mai multe case, în cit mai puțin timp—bagi de samă că toată casa își are madeaua ei? parc'anume s'au înțeles boerii ca să nu facă doi la fel! care-de-care s'au luat la întrecere să-și toarne câte o casă și să nu mai fie a nimărui ca a lui!.. asta are cerdacul scobit în zid, asta are coperișul ascuțit, cecea are turnulețe la colțuri, cealaltă are clopotnițe în toate părțile. Una are cerdacul aproape de streșină, alta la mijloc, iar la alta e sprijinit pe pământ... și parcă toate-s nouă, bre Ioane..

— Apoi ia nouă, pentru că strada asta îi deschisă anume, ca să fie pe ea numai case boeresti, să nu mai fie amestecătură de boerime cu calicime; pe-aici era oraș în toată legea, nu era stradă și s'au apucat și au dărîmat casele..

— Ce spui tu, mă Ioane?—face Moș Gheorghe, oprindu-se în loc, holbînd ochii mari, cu groază.

— Ba-i chiar așa!.. a-minune am să te duc, să vezi cu ochii, ce-ți spun eu! Au dat de-a dreptul..

— Nu mă 'nebuni, măi Ionică!—spune el făcîndu-și cruce. Și cum i-au lăsat pe dinșii inima să strice lucru făcut gata, bre? cum nu s'au îndurat ei de bietii oameni, să le strice lor casele bre-omule?

— Apoi le-au plătit casele și locul..

— Așaaa!.. ei!.. asta altă socoteală!.. și cine i-au despăgubit?

— Ei! cine!.. Statul!.. dar cine vrei să-i despăgubească!?

— Cit îi el de bogat, Statul ista, bre Ioane!.. da numai te uită, bre.. că face și el multe nebunii, Doamne iartă mă!.. să dea el parale ca să dărîme lucru răcut gata!.. mă rog, să nu uit, Ionică, să-ți spun.. să mă duci, bre, să văd și eu casele Statului... trebue să fi avînd și el palaturile lui... șede departe de-aici, hai?

— Apoi, cum să-ți spun? nu șede departe—răspande Ion, gîndindu-se la palatul regal.

— Ei, să știi! să mă duci și pe mine, să văd și eu unde se duce birul nostru... că numai ce-i auzi: Statul vre așa, Statul cere pe dincolo... Statul și iar Statul!.. Da a fi voe de trecut pe-acolo?

— Cum să nu fie!.. trecem prin „Victoria“.

— Așa? ei, atunci îi bine! să văd și eu odată că tot am venit la București... da tot îi mare nebunie, să strici tu lucru gata... cum să-mi stric eu casa, bre Ioane?! apoi eu am casa dela bietul tata, bro!.. țirgoveți, tot țirgoveți: vînd și pe tată-

său, numai să iasă parale!... banii, măi Ioane, banii is ochii dracului! că di n'ar fi banii pe lumea asta, oamenii ar fi ca lumea!... frumoasă-i ulița asta, nu zic ba... da vezi c'au stricat lucru gata și-i păcat!—sfișește Moș Gheorghe.

La capătul bulevardului Colțea se lucrează la soclul monumentului lui Lascar Catargiu. Blocuri de piatră, nisip, varniți, material pentru schele, stau toate ingrămădite împrejur. Moș Gheorghe vrea să știe despre ce poate să fie vorba să se facă în mijlocul drumului. Ion nu-i poate da lămuriri, pentru că el își face „serviciul“ pe lângă „dealul Mitropoliei“. Poate să-i spue numai că se ridică, se vede, un monument cuiva.—Moș Gheorghe dă cu ochii, mai de-o parte, de o cutie mare, lungită, făcută din scinduri rari, cu legături temeinice de stîngii groase. S'apropie de cutie, se uită printre scinduri, încunjură cutia de citeva ori și strigă la Ion, care rămăsese locului, cit il ia gura.

— Măi Ioane!... ffff!—șueră el, uitîndu-se mereu printre scinduri, în vreme ce Ion s'apropie și se pleacă și el să se uite—văzutu-ai tu comedia, măi Ioane?!... uite bre!... ei, nu-l cunoști cine-i bre?!...

— Nu-l cunosc, Moș Gheorghe! de unde să-l cunosc?... văd și eu o namilă de om, cit toate zilele, dar nu-l cunosc.

— Conu Lascar, dela Golășei, bre!... nu-l vezi, bre?! ptiu! —bată-i Dumnezeu să-i bată! c'al dracului mai sînt de meșteri! o văzuin și pe asta: să facă ei oameni aidoma! uite, na: mustața lui ca vrabia, nasul lui, pleșul lui, hierul lui tot și pace! cum să nu-l cunoști tu, măi Ioane? ori tu nu l-ai apucat.. bine zici... ai dreptate! a fost și'n sat la noi, bre!... Eu eram de strajă în ziua aceea și numai ce văd o trăsură cu patru cai, că vine la primărie. Da eu cum l'am văzut, l'am cunoscut, că-l știam dela Golășei. Se dă jos din trăsură, cum era el de măhălos, întră 'n primărie și numai ce-l aud „dă-mi condicile, primarule!“... ha-ha-ha! da primarul nu știea cine-i și se uita așa, lung, la conu Lascar!... „dă mi, bre omule, condicile—spune din nou conu Lascar—că n'am venit aici să te văd cit ești de frumos“... și numai, iaca și alți boeri, veniți cu altă trăsură, că întră pe ușă... Cum îi vede primarul o sfeclește... Unul era prefectul—c'ășa-i zicea primarul: Domnule Prefect!...—și numai ce 'ncep, boerii ceia, să se'nvîrtească și să se gudure pe lângă Conu Lascar,—că unu era Conu Lascar, în vremea lui, sireacul! știeau boerii ceilalți de frica lui, se vede—și-am înțeles eu, din vorba lor, că Conu Lascar era ministru cel mai prima... Da, bietul primar... să între'n pămînt, nu altăceva!... așa boer era Conu Lascar!... Ei? Cucoane Lascăre!—începe el apoi, uitîndu-se la statuia lungită în cutia de scinduri—ce mai faci acum? ți-aduci aminte, cînd am venit toată obștia, cînd cu darea pămîntului, și ne-am rugat de dumneta, la Golășei, să nu ne lași, să stărui să nu ne dea coastele și ponoarele, să ne dea și loc de imaș pentru vite? cînd ne-ai spus: „ei lasă!... c'are să fie așa și pe dincolo“... Ți-am spus noi, de atunci, c'o să fim cu minele legate,

fără imasă!... ne-ai spus, atunci, că boerii is buni, că-s cu durere pentru norod!... scoală, acum, Cucoane Lascăre, și hai, să vezi cit is de buni boerii!... ei? ce mai zici acum?... să vezi: mai cunoști locurile dela darea pământului?... să vezi, cită mișelie-i în țară!... pierim cucoane Lascăre, nu mai este chip de trăit!...— spune Moș Gheorghe, sfârșindu-și discursul.

El se simte mai ușurat la inima lui, ca și cum s'ar fi jehuit unui boer din vremea de demult, care l'ar fi ascultat și i-ar fi dat dreptate.

— Conu Lascăr, măi Ioane, era bun la sufletul lui. Vorbea și c'un copil, nu era fudul, cum sînt boerii!... Da vezi tu, măi Ioane, cit îi de meșteră lumea, bre!?... să juri că-i Conu Lascăr și pace! numai cit nu mișcă, bre! va să zică ei nu fac chipuri de oameni, numai așa, ca să fie chip de om!.. ei fac pe om chiar aidoma, cum îi el, cînd îi viu... mai auzit-ai una ca asta? care va să zică și chipul lui Duca, săracul, l'au făcut întocmai cum era el, ca să semene chiar cu dînsul!... blestematu-i și omul ista în meșteșugurile lui!.. să zicem că-i negru... fie, că-l cunoști pe român numai decît... se vede c'asa li-i materialul din care lucrează chipurile... te uîți dumneta la o poză a cuiva și-l cunoști îndată, măcar că-i neagră poza... și-i meșteșug și pace! ce mai la-deal-la vale!?..

În linia tramvaiului „Piața Victoria Călărași“. În drum întinlesc Olteni încărcăți și strîmbați de povoaara coșurilor grele. Moș Gheorghe se înduioșează de un băețel, care aleargă cu coșurile încă neincepute și strigă cit poate „cârb-cârb-cârbuuuni!“.

La început invinovățește, în gîndul lui, pe părinții băețelului, că adică, cum îi lasă pe dinșii inima să-l încarce așa de dușmănește și să-l pornească de la ușa lor, pe ulițele orașului acestuia fără margini. Află apoi de la Ion rostul Oltenilor și viața lor în București și i se strînge inima și mai mult: va să zică niște străini, fără milă, îl canonesc pe bietul copil..

— Cum se poate, bre Ionică, spune el muștrător—... un dobitoc, bre, și tot ți-i milă să-l încarci din cale-afară... da un suflet de copil! haini oameni la inima lor, bre Ionică!..

— Apoi să vezi, Moș Gheorghe! aici în București nici n'au voe să'ncarce căruțile prea tare, că-i pune la ștrea!..

— Ei vezi?—întrerupe el—asta-i bună regulă, îmi place și mie, halal de cel ce-a hotărît lucrul acesta! că și dobitocul, săracul, are greutate la povoaară și el nu-i cuvîntător, ca să spună, de-o vorbă, „mă rog dumitale, stăpîne, nu pune mai mult, că n'o să pot duce!“... da! halal de-un lucru asemenea!... Iaca, vezi? așa ar trebui și pentru bieții Olteni: să n'aibă voe să-i încarce peste măsură, că au și ei suflet de om într'inșii!... d'apoi copiii sărmanii! ar fi să n'aibă voe să-i canonească așa, că ei is cruzi la trupul lor!..

(Va urma)

Herder despre limba și literatura națională

Cu mult zel, vrednic de lauda și admirația noastră a tuturor, care ne interesăm de viitorul cultural al țării noastre, își urmărește «Viața Românească» idealul exprimat în cuvântul «Cătră cetitori» din No. 1, vol. I, prin alit de mult cuprinzătorul «Poporanism», motivat de convingerea că „un popor nu-și poate justifica dreptul la existență distinctă în sinul popoarelor civilizate, decit dacă poate contribui cu ceva la cultura universală, *«dându-i nota specifică a geniului său»*.

S'au scris multe pentru și contra direcției poporaniste, ce se caută a se da literaturii noastre naționale. O nouă lămurire a acestei chestiuni, referindu-ne la discuțiile ce s'au urmat în Germania, în secolul al 18-lea, între îndrumătorii literaturii germane naționale, nu va fi de prisos și, în tot cazul, dacă ea nu va fi ultimul cuvânt, va aduce totuși în discuție nouă și importante puncte de sprijin.

O luptă la fel cu lupta ce se dă la noi, pentru a ne crea o limbă și literatură națională independentă, românească, s'a dat pe o scară și mai întinsă în Germania, în secolul al 18-lea. Pedantismul clasic și influența nefastă a literaturii franceze încătușase cu totul limba și literatura germană. Clasicistii se închinau orbește înaintea oricărei interpretări sau imitari seci a operelor greco-latine, iar «franzuziții» — Herder îi numește «französirte Gecken» — căutau să mențină literatura germană și mai departe sub dominațiunea bogatei literaturi franceze. Și erau puternici și unii și alții: pe clasicisti îi susținea tradiția, pe franțuziți moda și lipsa de patriotism a maselor poporului german.

În astfel de împrejurări se începe în Germania, în secolul al 18-lea, lupta în privirea pedantismului clasic și în contra influenței franceze; se începe lupta pentru a se crea un nou drum, drumul care a făcut posibil mersul maestos al lui Goethe și Schiller, spre culmea la care a putut ajunge vreodată o literatură.

Lupta ar fi rămas multă vreme nedecisă, și cine poate ști, ce cale ar fi apucat literatura germană, dacă nu intervenea Herder cu toată vigoarea geniului său. Și pe clasicisti și pe

franțuziți îi zdruncinaseră, ce e drept, din temelie, critica nemi-loasă a lui Lessing; acela însă care a dat direcția adevărată, acela care a deschis drumul pe care trebuie să-l meargă literatura germană și pe care trebuie să-l meargă orice literatură, dacă vrea să însemneze ceva între literaturile universale, a fost naționalistul-poporanist *Johann Gottfried Herder* (25 August 1744—18 Decembre 1803).

Ca student la universitatea din Königsberg, avea să facă și pe profesorul de partea literară în Collegium Fridericianum, unde fusese primit intern. De ce spirit era animat tinărul profesor față de locul pe care trebuia să-l ocupe în învățămînt limba maternă, se poate vedea lămurit dintr'un discurs al său rostit la 1764, în care caută să stabilească «ce anume parte din sir-guința noastră trebuie să o întrebuițăm pentru învățarea limbii materne, și, ce parte pentru învățarea limbilor străine». În acest discurs, ținut de Herder la vîrsta de 20 ani, se găsește simburile a tot ce a gîndit și scris el mai tîrziu asupra raportului dintre limbă și gîndire și dintre limbă și literatură. Învățarea limbilor străine nu trebuie să se facă în dauna limbii materne, care, oricît de barbară ar fi, este de preferat unei latine pedante. Timpului său nu-i mai este permis să fie un simplu imitator al lui Virgil și Horaț, nici să se închine orbîș dominațiunii limbii latine. Învățătorul, care cunoaște pînă în cele mai mici amănunte poeți ca Anacreon, Lucreț, etc., iar de poeții moderni ai patriei sale habar n'are, este pur și simplu ridicul. Trebuie să învățăm limbi și literaturi străine pentru a cîștiga nouă cunoștinți, pentru a ne îmbogăți sufletul, ca apoi astfel pregătiți să ne îmbogățim, să ne cultivăm limba și literatura națională.

În astfel de dispoziții sufletești pentru limba și literatura națională l'a găsit contactul cu Hamann, un suflet înrudit cu al său și animat de aceleași vederi și aspirațiuni, care au fost firul conducător în toată activitatea lui Herder.

În primul tratat din «*Kreuzzüge eines Philologen*» zice Hamann: «*Tărîmul unei limbi se întinde dela silabisire pînă la operele de artă ale poeziei și ale celei mai subtile filosofii ale gustului și ale artei*», iar în «*Aesthetica in nuce*» din aceleași *Kreuzzüge*: «*Poezia este limba maternă a neamului omnesc*».

Amîndouă aceste teze ale lui Hamann le-a unit Herder în una mai precisă și mai cuprinzătoare: «*Der Genius der Sprache ist auch der Genius von der Literatur einer Nation*». — «*Geniul limbii unei națiuni este și geniul literaturii sale*», — trăgînd din ea toate consecințele relative la raportul dintre literatura și limba unui popor.

În prima colecție de «*Fragmente*» pune Herder și desvoltă teza că *limba este o mare și însemnată parte a oricărei literaturi, este baza ei*: «*Limba este un instrument al științelor, și o parte din ele; cine scrie despre literatura unei țări, nu poate*

lăsa necercetată limba ei. Un popor, care să fi avut poeți mari fără să fi avut și o limbă poetică, care să fi avut buni prozatori fără o limbă mlădioasă, mari filosofi fără o limbă exactă, este o absurditate... *Geniul limbii unei națiuni este prin urmare și geniul literaturii sale*“.

Legătura dintre limbă și literatură este așa de strins unită, încît după cum una ajută formarea celelealte, tot așa, fiecare la rîndul ei ne dă posibilitatea de a cunoaște pe deplin pe cea de a doua, căci dezvoltarea lor merge cu pași aproape egali, una pe alta se ajută și una pe alta se explică.

Și dezvoltarea limbii, ca și dezvoltarea literaturii unui popor, trece cu necesitate prin diferite perioade, perioade de care este legată, condiționată, și de care se resimte cu necesitate dezvoltarea literaturii.

În «Von den Lebensaltern einer Sprache», găsește Herder că orice limbă trece prin patru perioade, urmînd în dezvoltarea sa drumul firesc pe care îl merge întregul neam omenesc, însăși lumea neînsuflețită, fiecare familie: «dela rău la bun, delă bun la foarte bun, delă foarte bun la mai puțin bun, și în sfîrșit la rău».

Prima perioadă a unei limbi este *perioada copilăriei sale*, limba afectului și ca atare, zăea poate fi considerată ca limbă și prin urmare de puțină importanță pentru studiul nostru.

A doua perioadă este *perioada juvenilă*, în care termenii abstracti poartă nume concrete și de aceea în această perioadă se vorbește în icoane și metafore. «Și această perioadă juvenilă a limbii era numai poetică: în viața de toate zilele cîntau cu toții și poetul se avînta numai mai sus, dînd cîntecului său un ritm ales anume pentru ureche; limba era bogată în termeni concreți și în figuri îndrăznețe; ea era încă expresiunea pasiunii și neîncătușată în topica ei; fraza se desfășura la largul ei.—Iată! aceasta este limba poetică, aceasta fraza poetică. Cea mai frumoasă floare a acestei epoci erau poezii; acumă cîntau aezii și rapsozii; de oarece încă nu existau scriitori, eternizau ei faptele memorabile prin cîntece; prin cîntece instruiau ei și în cîntece se cuprîndeau luptele și victoriile, fabulele și dictoanele morale, legile și mitologia poporului».

Urmează *perioada virilă*, în care poezia devine artă și se dezvoltă proza. «O limbă în perioada ei virilă nu mai este propriu zis poezie, ci proză frumoasă. Orișice suiz are și coborîș, și dacă admitem într'o limbă un punct culminant poetic, după trecerea acestuia, poezia trebuie să decadă. Cu cît ea devine mai mult artă, cu atît se îndepărtează mai mult delă natură. Cu cît moravurile devin mai regulate și mai ordonate, cu cît mai puțin se lasă lumea a fi tirită de pasiuni, cu atît poezia pierde din tărîm. Cu cît fraza devine mai artificială, cu cît se înlătură mai mult inversiunile, cu cît se introduc mai multe cuvinte abstracte, cu cît o limbă se înșurubează în mai multe reguli,—cu atît ea se perfecționează, însă în acelaș timp și în acelaș măsură, pierde adevărata poezie».

Infine *perioada senilă*, perioada filosofică a limbii, în care nu mai poate fi vorba de frumuseță, ci numai de corectitudine, care să asigure exprimarea exactă a tuturor finețelor unei gândiri meșteșugite.

Dintre toate aceste perioade, perioada virilă, perioada prozei frumoase, este cea mai favorabilă pentru dezvoltarea unei literaturi, căci ea cuprinde elemente și din perioada poetică, și din cea filosofică. Și tocmai în această perioadă favorabilă se găsea limba germană din timpul lui Herder, o situație minunată, căci cuprindea tot ce trebuie unei literaturi în formațiune spre a se putea dezvolta și în poezie și în proză. Limba germană prin *idiotismele, sinonimele și inversiunile* sale nu s'a smuls încă cu totul din perioada poetică a limbii. „*Idiotismele* sînt frumuseți patronimice și se pot asemăna cu maslinii sfinți, care încunjurau Academia din Atena și erau consacrați Minervei. Rода lor nu putea ieși din Atica, avînd să serve numai ca răsplată pentru învingătorii dela sărbările panateniene. Și cînd odată Lacademonienii devastară totul, zeița protectoare n'a permis ca acești barbari străini să pingărească această pădure sfîntă. Tot așa sînt și idiotismele, frumuseți pe care nici un vecin nu ni le poate sustrage prin traduceri și care sînt consacrate patroanei limbii noastre: frumuseți întretășute în geniul limbii, pe care le nimicești dacă le scoți din locul lor”. — *Sinonimele*, care au jucat așa de însemnat rol în poezia orientală și în genere în poezia veche, ș-au pierdut mult din lărim după legea de dezvoltare a limbilor, și aceasta în dauna bogăției și a puterii lor poetice. Cele care au mai rămas însă în limba germană, în perioada în care se găsea limba germană, sînt de neprețuit. „Are tot dreptul să se infurie poetul, dacă-i iai sinonimele, căci el trăește din prisos.—Și dacă le-ai fixa? Cu toate că nu se poate, să admitem că ai putea: în acest caz ar dispărea proza și poezia frumoasă; totul s'ar preface într'o cunună de cuvinte artificiale socotite cu îngrijire”. — Acelaș lucru și cu *inversiunile*, în care limba germană este și era încă destul de bogată, și de care avantaj literatura germană poate face un foarte bogat uz. „Cu cit formarea unei limbi s'a efectuat pe o scară mai întinsă prin intervenția gramaticilor și a filosofilor, cu atît mai grele cătușe poartă ea: cu cit este mai aproape de starea ei primitivă, cu atît va fi mai liberă. Cu cit are mai multă viață, cu atît va avea și mai multe inversiuni; și cu cit va fi fost redusă mai mult la o limbă scrisă, cu atît va avea mai puține”.
Ce concluzii se pot trage și ce concluzii a tras Herder din acest studiu asupra însușirilor unei limbi în diferitele perioade ale dezvoltării sale, se poate ușor ghici.

Rezultă în primul loc o greutate aproape de neînvins de a traduce operele Orientalilor și acea parte din literatura clasică, care s'a născut în perioada juvenilă, în perioada poetică a limbii, de oarece limba germană a ieșit de mult din perioada poetică. Nici limbă, nici vers nu mai pot fi aceleași: ceea ce la

unii este natural, la ceșialalți ajunge artificial. Hexametrul, versul natural al poeziei antice, se vede numaidecît cît de puțin propriu este limbii germane, pentru care naturale sînt versurile iambice și trochaice. Și dacă traducерile rămîn cu necesitate sub original, cu cît mai imposibile sînt imitățile!

Pe de altă parte însă, rezultă din analiza făcută de Herder, o superioritate a limbii germane față de limba franceză, care se găsește în perioada filozofică. Limba germană, cu multele sale inversiuni, este o limbă „behaglich“, adică un instrument maleabil, ușor de mînuit, și pentru poet și pentru prozator și pentru filosof. Ar fi prin urmare o nouă absurditate și o pagubă reală pentru literatura germană, precum și pentru literatura universală, dacă poeții germani, dacă prozatorii, dacă filosofii germani, în loc să caute să-și creeze cu această limbă „behaglich“ o literatură, care să corespundă acestei limbi, s'ar întrece în a măimutări limba și literatura franceză.

Această limbă cu atîtea calități proprii, trebuie cultivată fără să i se atingă geniul, spiritul ei; trebuie liberată de influențe streine, trebuie făcută stăpînă la ea acasă, dindu-i în acelaș timp forma și vigoarea sa primitivă.

Cum trebuie procedat și ce urmări bune pentru literatură se pot obține, ne spune Herder în diferite capitole ale fragmentelor sale.

În a treia colecție de fragmente, se ocupă între altele de liberarea limbii germane de sub seculara dominațiune a limbii latine. Limba germană a avut să sufere mult de influența latină și franceză și rezultatul a fost introducerea în limba germană a o sumă de latinisme și franțuzisme, fie lexice, fie sintactice, schimbîndu-i aproape fizionomia, denaturînd-o. Și aci, ca și în literatură, cauza principală a acestei rele stări, în care a ajuns limba germană, trebuie căutată în spiritul de imitație al rătăciților. Analizînd această stare a limbii germane, întocmai după cum analizase literatura de imitare—analiză, pe care vom trata-o cînd ne vom ocupa de literatură,— în care ajunsese la concluzia că poeții trebuie să caute să devie „*Nachahmer ihrer selbst—imitatorii lor proprii*—“, ajunge și aci la concluzia, că limba, care va avea să serve de bază unei literaturi naționale, trebuie să revie „*zum Urbilde ihrer selbst—la forma sa primitivă, la prototipul său*“. Pentru aceasta aceia, care vor să facă ca limba germană să revie la forma sa primitivă, n'au decît să se adreseze limbii poporane și limbii vechi germane, limbii lui Luther, lui Opitz și Lohenstein, și vor găsi tot ce le va trebui pentru a-i reda forma și vigoarea primitivă.

Cultura sufletelor tinere trebuie să se facă în limba maternă, căci pedantismul educațiunii latinești împiedecă dezvoltarea tinerilor și nu poate crește decît niște sarbei imitatori, niște umbre de poeți, niște caricaturi. Plecînd dela legătura dintre gîndire și cuvînt, trage, pentru poeți, concluzii de cea mai mare însemnătate. Numai o limbă o putem stăpîni în

perfectie și aceasta nu poate fi alta decât limba maternă. În aceasta ni s'au întipărit încă din copilărie, în sufletul nostru, întreaga lume din afară cu variatele sale obiecte și tablouri, cel mai mare tezaur al unui poet. În această limbă va putea el prin urmare gândi și va putea exprima cu ușurință gândirile sale, în ea va găsi bogăția de tablouri și culori, atât de indispensabile ori-cărui poet. „Ea întrece, ca și patria, în farmec, pe toate celelalte limbi în ochii aceluia, pe care l'a purtat și alăptat la sânul său, și l'a crescut cu mîna sa, care acuma îi este bucuria celor mai frumoși ani și va avea să-i fie speranța și onoarea bătrîneții“. Și această limbă datorită sintem să o îngrijim, să o cultivăm și să o îmbogățim, căci „nu pentru a-mi uita limba mea, învăț limbi străine; nu pentru a-mi schimba obiceiurile, provenite din educația mea, mă duc să văd popoare străine; nu pentru a-mi pierde dreptul de cetățean al patriei mele, mă naturalizez într'o altă țară, căci în acest caz aș pierde mai mult decât aș câștiga. Mă duc numai prin grădini străine pentru a culege flori pentru limba mea, ca pentru mireasa modului meu de a gândi: văd și observ obiceiuri străine pentru a le putea aduce primos geniului patriei mele pe ale mele, ca pe niște fructe coapte la lumina și căldura unui soare străin“.

O urmare firească a acestor împrejurări este, că neputînd poseda decît o singură limbă în perfecție, limba maternă, scriitorul adevărat original nu poate fi decît autor național. Orice autor național trebuie să rămînă credincios țării sale naționale, căci „aci își poate planta el cuvintele viguroase și pline de înțeles, deoarece cunoaște țara; aci poate culege flori, de oarece pămîntul e al său; aci poate el săpa cit de adînc spre a căuta aur, poate înălța munți și abate riuri, deoarece e stăpîn. Adevăratul umor nu se poate exprima decît în limba maternă și nu mi-e rușine să mărturisesc, că nu cred, ca în viața mea să pot ajunge să posed în perfecție mai mult de o singură limbă“.

Prin urmare pe o singură limbă poți conta ca poet: pe limba maternă, limba națională. Acestei limbi să i se facă posibilă dezvoltarea sa firească, și dacă în decursul timpului, din cauza prea puternicelor influențe străine, a fost abătută din calea sa, datorită sintem să o readucem la forma sa primitivă, la prototipul său, adresîndu-ne limbii poporane și autorilor vechi, din timpul cînd limba nu-și pierduse încă fizionomia sa firească, națională.

Asta însă nu înseamnă pentru Herder o îngrădire totală față de limbile străine, din care, utilizînd în primul loc ceace ce găsești la tine acasă, poți lua multe lucruri bune și utile pentru perfecționarea bogățiilor proprii. „Voi introduce în tratatele noastre viociunea și libertatea franceză, dîndu-le vigoarea noastră germană... Cit am putea învăța dela Englezi, și cit de puțin am învățat! Harnicilor Germani! Ne lipsește încă un Johnson ger-

mai, care să aibă curajul să facă pentru limba germană, cece a făcut aicea pentru a sa"!

Nici chiar pentru o complectă îngrădire în contra străinismelor nu este Herder. În „Abbt's Torso“, vorbind despre amestecul limbilor, admite, ce e drept, o puritate cit mai strictă a limbii naționale, căci „îmi place adevărata expresiune a limbii mele, și plăcerea mea adevărată este să-i pătrund natura sa“, însă cum mult din cultura germană se datorește altor popoare, cuvinte ca *Genie*, *naiv*, etc., precum și o sumă de termeni tehnici, sînt de neînălțurat. În genere trebuie căutat numai ca tendința pentru puritatea limbii să nu cadă în pedantism.

La aceleași rezultate ajunge și vorbind în „Beschluss über das Ideal der Sprache“ despre idealul spre care trebuie să tindă limba germană: „Din toate acestea urmează că limba noastră poate fără îndoială învăța cite ceva dela multe altele, în care unele lucruri se pot exprima mai bine decît în limba noastră...; că dela limba grecească poate învăța simplitatea și demnitatea expresiunii, dela cea latină eleganța unui stil mijlociu, dela cea engleză o exuberanță într'un stil scurt, dela cea franceză viciune și dela cea italiană stilul dulce pitoresc. Urmează însă totodată că, în nici un gen literar, nici un geniu nu trebuie să se rușineze de limba sa maternă, nici să se plîngă în contra ei, căci pentru orîșice scriitor distins, gîdirile sînt odraslele cerului, iar cuvintele odraslele pămîntului“.

Rezultă însășit din studiul său asupra limbii, și mai ales trebuie reținut acest lucru, că primul element de care trebuie să ținem samă în crearea unei literaturi naționale, este limba, este perioada de dezvoltare în care se găsește aceasta, cu care va trebui să i se adapteze literatura, dacă e ca literatura să poarte caracterul unei adevărate literaturi naționale. Limbile străine pot fi utilizate pentru a da stilului ceea ce temperamentul nostru nu-i poate da, fie o mai mare simplitate și demnitate, fie o mai mare eleganță, fie o mai mare viciune sau exuberanță. Ceea ce este propriu limbii fiecărui popor, este stadiul său de dezvoltare, care va da literaturii sale acel colorit, acel farmec particular, pe care nici un traducător, nici un imitator nu i-l va putea lua.

În prelucrarea de mai tîrziu a fragmentelor sale, ajunge Herder la concluzii și mai precise în privința limbii naționale. O limbă nu există decît ca limbă vie și prin urmare nu poate exista decît ca limbă națională. Pe aceasta se bazează literatura națională; ba, ce e mai mult, fiecare gen literar, fiecare școală, fiecare autor, își are limba sa proprie. Limba germană, cu toate străinismele care s'au infiltrat în ea, este „o limbă națională originală, specifică, o creațiune sui generis, care, cu toate că are puncte de asemănare cu altele, își are însă prototipul în ea însăși“.

Dacă studiul lui Herder asupra perioadei în care se găsea limba germană în a șaptea decadă a secolului al 18-lea,

cind își publică el fragmentele, s'ar aplica la limba română, am putea constata acelaș lucru îmbucurător pentru noi, că adevărat limba română se găsește în perioada cea mai favorabilă pentru dezvoltarea unei literaturi, în perioada virilă, avind legături adânci cu perioada poetică și un început de trecere la perioada filozofică. Dacă limba noastră nu este atât de bogată în inverșiuni, căroră Herder le dă atita importanță, este în schimb mult mai bogată în icoane și metafore. Regina noastră poetă, Carmen Sylva, a relevat de curind această bogăție neîntrecută a limbii noastre și, deși printre exemplele date s'au putut strecura unele greșeli, îi rămîne meritul de a fi indicat un bogat izvor pentru poeți, căci într'adevăr de neprețuit este bogăția poetică a limbii noastre populare, de al cărei geniu trebuie să se lege geniul literaturii noastre naționale.

Odată stabilită singura bază posibilă pentru crearea unei literaturi naționale, Herder merge mai departe tratind, în a doua colecțiune de fragmente, despre imitări și imitatori și despre utilizarea literaturilor străine.

În fragmentul „Von den deutsch-orientalischen Dichtern“ dă Herder lovitura de moarte imitărilor și imitatorilor germani, printre care figurau și adevărate talente și căroră le-a lipsit numai un înțelept îndrumător pentru a deveni ceea ce ar fi putut să devie.

„O mare parte din cele mai bune poezii germane, zice Herder, sînt pe jumătate orientale; modelul lor este frumoasa natură a Orientului. Dela Orientali își împrumută poezii germani moravurile și gustul—și creațiunile lor devin astfel originale. Dacă nu ne dau tablouri și plâsmuiri nouă, ne dau cel puțin tablouri și plâsmuiri străine“.

E vorba numai dacă pot fi imitați Orientalii, dacă pot fi egalați în poezie. Herder răspunde negativ, căci:

1. *Frumoasa natură a Orientului nu este aceeaș cu natura Germaniei.* În cîtecele Orientalilor găsim tablouri, copii fidele ale frumoasei lor naturi; dacă poezii germani întrebunțează în imitările lor aceleași tablouri, ei nu descriu natura Germaniei, ci bîlbiesc cîteva cuvinte după original, cuvinte pe care noi abia le putem înțelege pe jumătate. „Minunata carte Iov, de unde își ia toate comorile de frumuseță? Din tablourile, plâsmuirile și subiectele indigene, egiptene! Să mi se explice, cum poate să cînte Leviatanul și Behemotul unul din poezii noștri, care nu cunoaște Egiptul nici măcar din descrieri de călătorii? Cîte imnuri germane n'aș putea cita, în care cele mai mărețe tablouri sînt așa de rău alcătuite, încît formează o minunată, o extraordinară—monstruoasă... „Ș-apoi, dacă cîntăm subiecte occidentale într'un ton luat delă Orientali, se naște un astfel de amestec, ca și cînd Iordanul, Hermonul, Cheruvinul și altele de felul acestora ar sta alături de Rin și de munții Hartz, ca și cînd tigrii orientali s'ar imperechea cu mieii noștri.—Fără îndoială că ne este permis să întrebunțăm comparațiuni ca ace-

tea! Putem împrumuta tablouri pentru a le utiliza potrivitându-le nouă, însă să nu ne dăm cu totul lor și să nu vorbim cu totul în această limbă figurată, simbolică; să nu le amestecăm nepotrivit cu ale noastre; să nu ne lipsim de strălucirea soarelui dela ameză, pentru a gusta licărirea unei lămpi, sau să o ducem pe aceasta și la lumina soarelui¹⁴.

2. *Istoria patriei Orientalilor nu este aceeaș cu a Germanilor.* Sintem în imposibilitate de a cunoaște o mulțime de aluziuni istorice, cuprinse în poeziile lor. „A vrea să le stăpânești cu desăvîrșire, să te apuci să le și descrii—acest lucru îl face numai acela, care nu vede partea ridicolă a unei imități nereușite“... „Să admitem însă, că noi am putea cunoaște totul; oare cîntăm pentru Evrei, care se considerau ca singurul popor al lui Dumnezeu? care au fost animați de cea mai înflăcărată mîndrie națională?“.

3. *Altele sînt prejudețiile naționale ale Orientalilor*, adică concepțiunile lor poetice și mitologice. Concepțiunile poetice izvorăsc din sînul națiunii și se adresează aceleleaș națiuni și aceasta și le recunoaște ca pe ale sale. Mitologia sfîntă a unei națiuni este un izvor nesecat pentru poeții săi, și poeții utilizînd-o, nu fac decît să perfecționeze și să dea o nouă viață povestirilor, care trăesc ca o scumpă moștenire în sufletul fiecărui membru al națiunii. Acestea sînt comori proprii ale națiunii, de unde poeții pot lua fără pericol de a nu fi înțeleși, pe cînd din contră s'ar întimpla cu un poet german, care în loc să caute acasă la el concepțiuni poetice, în loc să utilizeze mitologia sa națională, s'ar adresa Orientalului, uitînd „că gustul popoarelor, și la fiecare popor în parte gustul timpurilor, merge paralel cu modul de gîndire și cu moravurile; că prin urmare pentru a te acomoda gustului poporului tău, trebuie să studiezi iluziile și tradițiunile străbunilor“. Poetul să-și aleagă subiecte vechi naționale, iar dacă nu vrea, atunci „să se acomodeze timpului său, din care lumina filozofiei a alungat umbra sfîntă a poeziei, și să cînte numai pentru rațiune“.

4. *Spiritul religiunii s'a schimbat.* Religiunea lor avea un cuprins și o întindere a sferei sale cu mult mai mare, avea alt scop, mergea alt drum decît religiunea noastră. Ea era amestecată în legislație, în măsuri administrative și în ceremonii; ea inspira deopotrivă pe profeți, pe poeți și pe judecători. Astfel se explică de ce toate poeziile lor erau sfinte.—Religiunea noastră însă este cu totul separată de puterea administrativă și de cea judecătorească; ea nu mai e teocratică și spiritul ei profetic a amuțit. Scopul religiunii lor era să țină în frîu un popor sălbatec, incult și poezia era cel mai bun mijloc de a vorbi sufletelor spre a le îmblîzi. Cîntece, care cîntau fericirea și nefericirea din lumina aceasta răsunau prin munți și văi. Cea mai mare parte a psalmilor se ocupă de starea poporului din timpul acela, și numai transportîndu-ne în timpurile acelea, putem să le esplicăm înămîntatea lor religioasă

Religiunea noastră este spirituală și urmărește fericirea eternă. Și însfîrșit religiunea lor este un produs al exaltării simțurilor și al imaginațiunii, iar a noastră o soră a rațiunii și a bunătații morale.

5. *Intreaga sferă poetică a Germanilor este alta decît sfera poetică a Orientalilor.* Evreii au trăit într'o simplitate sălbatecă, un bun și priincios cîmp pentru poeți, care au știut să facă uz cu prisosință de această împrejurare favorabilă poeziei. Germanii trăesc în împrejurări cu totul diferite și acestor împrejurări au să se conformeze poeții lor, pe acestea au să le utilizeze, dacă e vorba să nu creeze, să nu cultive plante exotice, dacă e vorba să producă opere, care să se adreseze poporului german în chipuri și icoane înțelese de el.

6. *Poezia foarte mult depinde de calitățile limbii, și cum altele au fost calitățile limbii Orientalilor care se găsea în epoca poetică, și altele sînt calitățile limbii germane din epoca prozei frumoase, nu mai rămîne îndoială că diferența dintre poezia orientală și cea germană începe dela însăși baza lor.*

Astfel stînd lucrurile, fiindcă adevărată frumoasa natură a Orientului nu este aceeaș cu natura Germaniei, fiindcă istoria trecutului celor două popoare este diferită, fiindcă diferite sînt concepțiunile lor poetice și mitologice, fiindcă s'a schimbat și spiritul religiunii, fiindcă sfera poeziei celor două popoare este diferită și, însfîrșit, fiindcă diferite sînt calitățile limbii lor, este de sine înțeles că roadele imitărilor poeziei orientale nu pot fi bune și că astfel de imități trebuiesc înlăturate cu desăvîrșire. Astfel de imități nu pot da decît o literatură care să nu fie nici orientală, nici germană, să nu fie înțeleasă nici de Orientali nici de Germani, o măreață—monstruoșitate.

Aceasta însă nu însemnează că trebuie să renunțăm la cunoașterea, la studierea și utilizarea poeziei orientale, de unde se pot trage atîtea foloase, alîtea învățăminte pentru poezia germană. Călea însă pentru a ajunge la aceasta nu este și nu poate fi imitarea, ci *traducerea*, cu condițiune însă ca ea să fie făcută de un traducător așa cum îl înțelege Herder,—filozof, poet și filolog în acelaș timp. În acest caz, traducerea va fi un model de imitare,—dacă se mai poate numi imitare,—și va fi și va rămîne operă originală. În fruntea unei astfel de traduceri ar trebui să cetim cuvintele explicative: „Traducere poetică a poeziilor orientale, explicate și comentate din punct de vedere al țării, al istoriei, al aspirațiunilor, al religiunii, al împrejurărilor și moravurilor, precum și al limbii națiunii lor, și răsădite în spiritul timpului nostru, al modului nostru de a gîndi și în spiritul limbii noastre“.

Dacă o astfel de traducere nu va fi în stare să creeze genii noi, va fi cel puțin în stare să le arăte calea pe care au să meargă. Ceeace au făcut poeții orientali în mijlocul poporului lor și pentru poporul lor, să facă și alții la ei acasă. O astfel de traducere „are să-i prindă, are să-i oprească,

are să-i tragă înapoi și va spune fiecăruia : «Uită-te aci ai natura și istoria ta, idoli și lumea ta, modul tău de a gândi și limba ta : *nach diesem bilde dich, um der Nachahmer deiner selbst zu werden.* — Și dacă vrei să utilizezi comorile uneia dintre cele mai alese națiuni, uite aci ! Eu mă silesc să-ți fac cunoscută arta cu care s'au priceput ei să și prefacă istoria și religiunea în poezie : *raube ihnen nicht das Erfundene, sondern die Kunst zu erfinden, zu erdichten und einzukleiden !* » Cuvinte de cea mai mare însemnătate ! Cuvinte pe care ar trebui să și le graveze adînc în sufletul lor, toți aceia cari își iau sarcina grea și plină de răspundere de a îndruma literatura națională, precum și ori și ce poet, care vrea să însemneze ceva în literatura țării sale ! Din literaturile străine să ne însușim numai spiritul, care a făcut din acele literaturi, literaturi mari ; *să învățăm a ne imita pe noi înșine*, uitîndu-ne în jurul nostru, uitîndu-ne la trecutul nostru ; din literaturile străine să nu ne luăm subiectele, ci numai *arta de a găsi subiectele la noi acasă, arta de a crea și de a da creațiunii noastre forma potrivită timpului, spiritului și temperamentului nostru*, întocmai după cum au făcut alte națiuni, dînd în chipul acesta literaturii lor «nota specifică a geniului lor.»

În fragmentul «Von der griechischen Literatur in Deutschland», găsim aceleași puncte de vedere, susținute în judecarea imitatorilor literaturii grecești. Și aci face aceleași deosebiri între mediul în care s'a născut o parte — și anume ce mai frumoasă — a literaturii grecești, și între mediul din care trebuie să iasă literatura națională germană. Prin urmare și concluzia acestor cercetări este, ca Germanul să caute să ajungă «der Nachahmer seiner selbst» — imitatorul seu propriu — și dela Greci să ia numai arta de a găsi subiecte din natura și trecutul german, arta de a vrea și de a da creațiunilor naționale, forma potrivită spiritului timpului și temperamentului german, «die Kunst zu erfinden, zu erdichten und einzukleiden», fiindcă aceleași canze împiedecă imitarea poezilor și a artei grecești, care fac imposibilă imitarea poezilor orientali. Mijloacele pe care le recomandă și aci pentru a trage foloase reale pentru literatura germană, din atît de superioara literatură greacă, sînt : studiul aprofundat al Grecilor, al tuturor împrejurărilor în care s'a dezvoltat literatura lor, precum și traduceri bune, făcute de un traducător poet, filosof și filolog. «Unde este un înger protector al literaturii grecești în Germania, care, în fruntea tuturor, să ne arăte cum trebuie studiați Grecii în Germania?».

La aceleași rezultate, la care a ajuns în studiile sale asupra folosului ce-l putem trage din limbile și literaturile străine pentru limba și literatura noastră națională, ajunge și în studiul său asupra utilizării mitologiei vechi.

În fragmentul din a treia colecțiune, intitulat : «Vom neuere Gebrauch der Mythologie», ne arată Herder, cum mitologia celor vechi este creațiunea lor cea mai înaltă. Cu o deosebită putere creatoare au poetizat ei oameni ca toți oamenii,

evenimente firești, istoria lor și natura înconjurătoare. Aici mitologia este o creațiune a lor proprie, pe care nime nu li-o poate lua, este fructul imaginațiunii lor și al credințelor lor naționale. Dacă ne-am încumeta să o transplantăm, să o luăm de-agata spre a împodobi cu ea creațiunile noastre poetice, am ajunge la acelaș rezultat ca și cu imitățile, la o minunată, extraordinară—monstruoasă.

Și cu toate acestea trebuie să căutăm să cunoaștem și mitologia celor vechi cit mai bine, după cum ne-a sfătuit să aprofundăm limbile și literaturile străine. Și aci însă numai cu scopul de a lua dela ei modul, arta de a poetiza oamenii noștri, evenimentele firești ale țării noastre, istoria și natura noastră, să ne formăm după cum s'au format ei pentru a deveni imitatorii noștri proprii, căci «Dumnezeule!, exclamă Herder, toate acestea le am eu în țara mea, în istoria țării mele; în jurul meu se găsește tot materialul pentru acest edificiu poetic; un lucru însă lipsește: spiritul poetic. Trebuie să vă admirăm pe voi, popoare antice, și rușinați să lăsăm ochii în jos; voi ați dat unor nimicuri o minunată strălucire, iar noi lăsăm totul în jurul nostru gol, pustiu și trist, pentru a vă jăfui pe voi și pentru a utiliza mizerabil ceea ce am furat dela voi»... «Și de oarece avem în jurul nostru o lume întreagă de descoperiri, voi, poetilor dintre noi, gustați din acea suculentă miere a celor vechi, pentru a vă înzdrăveni ochii spre a putea zări pe pământul nostru numeroasele urme de poezie.—Învățați dela ei arta de a putea ciștiga în sfera voastră diferită, o comoară la fel de tablouri poetice»... «În loc de a căuta alegorii la cei vechi, adese și unde nici nu sint, învățați dela ei arta de a crea alegorii, învățați dela filosoficul Homer și dela poeticul Plato». Scurt și cuprinzător! Să studiem mitologia celor vechi ca euristica poetică, ca artă de a descoperi poezia la noi, «pentru a ajunge să fim noi înșine descoperitori».

Fiecare popor mai are însă la el acasă o altă comoară, tot atit de prețioasă pentru limba națională, cit și pentru literatura națională: *poezia poporană*. Această poezie este o avere comună a poporului, a crescut și s'a dezvoltat cu el, cu limba și cu moravurile sale. În ea vom găsi deci arta națională, neinfluențată de străini; în ea vom găsi oglindit sufletul poporului nostru, în ea natura sa, în ea geniul limbii sale, în ea geniul literaturii sale. Numai legind literatura noastră de literatura poporană, literatura noastră va putea fi un produs al nostru, va fi și va rămîne o plantă indigenă, a cărei dezvoltare liberă pe pământ propriu, va putea fi admirată și de cunosători străini, ale cărei frumuseți și calități vor fi sala cultivatorilor, sala națională. Și dacă se găsește cite unul, care desprețuește poezia poporului său și pentru care limba, tonul și cuprinsul poeziilor poporane nu sint nimica, «acela dovedește, că este atit de amețit de nimicurile unei maimuțării străine, încît nu poate aprecia, nu poate vedea tocmai ceea ce formează trupul și sufletul națiunii sale».

Acestea sînt sfaturile pe care le dădea, învățămintele pe carele predica preotul Herder compatrioților săi în timpul cînd aceștia își căutau drumul spre a-și crea o literatură națională. Compatrioții săi l'au ascultat, și dacă literatura germană a ajuns să fie o literatură strîns legată de poporul din mijlocul căruia a eșit, și înțaleasă și atît de gustată de poporul pentru care a fost creată, dacă ea este expresiunea spiritului limbii germane și a întregului popor german, aceasta se datorește în cea mai mare parte lui Herder.

Mutatis mutandis, sfaturile și învățămintele lui Herder ar putea fi și pentru noi tot atît de prețioase și de utile, pe cît de prețioase și de utile au fost ele pentru Germani. Să tragem din acestea pentru limba și literatura noastră toate concluziunile, pe care le-a tras el pentru limba și literatura germană, fără să scăpăm nici un moment din vedere condițiunile noastre particulare de dezvoltare, și vom putea crea o literatură, „care să poată contribui cu ceva la cultura universală, dîndu-i nota specifică a geniului nostru, pentru ca astfel să ne putem justifica dreptul la existență distinctă în sinul popoarelor civilizate». Avem la noi acasă tot ce se cere pentru a ne crea o limbă și o literatură națională. Să plecăm dela principiul că geniul limbii noastre este și geniul literaturii noastre. Dacă limba noastră sub influențe străine își va fi pierdut ceva din fizionomia ei primitivă, lucrul se poate îndrepta, adresîndu-ne autorului ei firesc, poporului. Este imposibil să imităm literaturile străine, căci alta este natura noastră, alta istoria trecutului nostru, altele concepțiunile poetice și mitologice ale poporului român, altul spiritul religiunii noastre, alta sfera poeziei noastre și în sfîrșit altele calitățile limbii noastre. Dacă nu vom ținea samă de toate acestea, vom crea o literatură care va fi o minunată, o măreață—monstruozitate, ridicolă în ochii aceloră pe care i-am imitat, și neînțeleasă de aceia pentru care am creat-o. Din literaturile străine, pe care să le studiem cu tot aparatul necesar și cu tot dinadinsul, dacă nu se poate să le avem traduse de traducători, care să fie în acelaș timp poeți, filosofi și filologi, să nu luăm decît ceea ce temperamentul nostru nu poate da literaturii noastre, să luăm însă arta de a ne crea o literatură, arta cu care ș-au creat ei literaturi naționale,—ceea ce această revistă a exprimat, în acelaș cuvînt «Cătră Cetitori» cînd a susținut necesitatea *asimilării* (și nu *a imitării*) culturii străine.

Simion C. Mindrescu.

Plugul și tunul

— Fabulă —

S'au întâlnit un plug ș'un tun
Pe drumul unui mic cătun.
Și drumul așa strîmt era
Că nu putea
Pe el să treacă decît unul.
Să treacă Plugu 'ntîi sau Tunul?
În marea lor nedumerire
Șezura 'n loc,
Dar Tunul, țăntoș, c'o privire
Plină de foc,
Și fulgere țîșnind din ochi-adînci,
Se repezi și dete-un brînci
Plugului, zicînd :
— „În lături, țopirlau de rînd!
„Eu cel dintăiu să trec se cade;
„Smerit în urmă să'mi mergi bade!“
Dar Plugul spuse cu sfială :
— „Prietene, fără 'ndoială,
„Pesemne ești smintit, ori... Krupp?
„Aș înțelege-o rugăminte;
„Dar să-mi ordoni să treci 'nainte?“
— „Ordon! Iar, de nu vrei, — te rup!“
Ș'adaoga: — „Nu mă cunoști,
„Desigur, dacă îndrăznești
„Porunci-mi să te 'mpotrivești.

„Eu 's fruntea falnicelor oști,
 „Și nu s'a 'ncumetat nici unul
 „Ă umili pan' acum Tunul!
 „Nemernic Plug,
 „Eu aș putea
 „Doar c'o ghiulea
 „Sa te distrug!
 „Ar fi să-ți fac însă o farsă
 „Nedemnă de puterea mea.
 „Privește!
 „Și, spune-mi, nu te îngrozește
 „Această gură ce foc varsă
 „Ca un balaur din povești?
 „Și, spune-mi, nu te îngrozești
 „Cînd glasul-mi sună minios
 „Ca trăznetul cel fioros?
 „Sa 'nfrunți, tu, forța mea haină,
 „Tu, vierme tiritor în hurnă?!
 „O, Plugule, asta-i o glumă!
 „Eu pot preface în ruină
 „Cetați cu ziduri seculare
 „Și pot trimete la plimbare
 „Pe celalalt tărîm, o Plug,
 „Zecimi de mii de inși!... Toți fug
 „În fața Tunului năpraznic!...
 „Zău, recunoaște: fuși obraznic!“

Sărmanul Plug rămase o clipă
 Îngîndurat.

Unui puternic îngîmfat
 E greu să-i dai răspuns în pripă.
 Dar, după ce se chibzui,

Grăi:

— „Mărturisesc cu resemnare:
 „Puterea ta este mai mare,
 „O Tun
 „Nebun!“

Și 'și închină fața sa plînsă.
 „Mărturisește și tu, însă,
 „Că și eu, deși nu's falos,

„Pe lumea asta-s de folos!
 „Urgia ta pustiiitoare
 „Distruge sate și ogoare,
 „Și ori pe unde treci lași gol,
 „Ruină, jaie și pîrjol!
 „Ș-atunci vin eu, Plug oropsit,
 „Și dreg ce tu ai nimicit:
 „Colibele nefericite
 „Și lanurile aurite,
 „Că 'n urma brazdei Plugului
 „Cresc spicele belșugului,
 „Și nu-i pămînt mai mult bogat
 „Ca cel cu sînge îngrășat!”

Așa vorbiră plug și tun
 Pe drumul micului cătun.
 Dar, iată, după un tufan
 Le iese 'n cale un țaran,
 Care le zise:— „Pace vouă!
 „Unelte sînteți amîndouă
 „De o potrivă de utile:
 „Tu, mîndre tun, ești vitejia,
 „Tu, plug umil, ești hărnicia!
 „Și trebuie să vă legați
 „Ca frați!
 „Și, mai ales, să nu uitați
 „Că eu țaranu 'n veci jertfit,
 „Ca mucenicul osîndit
 „Să piară pe aprinsul rug,—
 „Eu minuese și tun și plug!

George Ranetti

Faust în Românește

Literatura noastră de traduceri a fost sporită în timpul din urmă cu o nouă operă și încă cu una din cele mai puternice creații ale unuia din cei mai mari poeți ai lumii: d. Gorun ne-a dat pe Faust în românește.

Ce însemnă o traducere, care sînt greutățile ei și ce însușiri se cer dela un traducător, a arătat în această revistă, mai de mult, d. G. I. («V. R». vol. III, pag. 451 sqq.). O singură observație numai vreau să adaug: chiar dacă „traducătorul ar fi un poet tot atît de mare cași poetul original și congenial acestuia“ traducerea totuși n-ar putea egala originalul, căci greutatea de neînving este că trebuie să crezi din nou, să găsești în altă limbă și cu mijloacele de care ea dispune, o formă potrivită pentru idei și simțiri care nu sînt izvorite din propriul tău suflet,—„bucăți din inima ta rupte“—ci din al altuia. Traducerile dar, oricît de reușite ar fi, rămîn totdeauna, după frumoasa expresie a unei poete italiene

fiori di Dio, copiate în cera.

În rîndurile care urmează îmi propun să cercetez întrucît traducerea d-lui Gorun poate fi considerată ca o reală îmbogățire a literaturii poetice romine, întrucît d-sa îndeplinește acel minimum de condiții ce se cere unui traducător, anume de a avea „*măcar oarecare talent artistic*“. Dacă d-sa va fi reușit să ne redea, măcar cu aproximație, fondul operei lui Goethe. dîndu-ne în acelaș timp pagini de poezie românească care să poată fi cetite cu plăcere, atunci, orișine cunoaște cuprinsul, de o înălțime filozofică și poetică, turnat într-o formă desăvîrșită, al acestei opere la care Goethe a lucrat aproape șezeci de ani, va trebui să recunoască că d. Gorun a făcut foarte mult.

În privința fondului filosofic, se poate spune, cu oarecare restricții, că d. Gorun a reușit, pe cît e cu putință; a tradus liber, foarte liber, dar a înțeles textul, n-a falsificat, în genere, înțelesul. Dacă expresiile originalului își pierd în traducere energia, plasticitatea, cu un cuvînt poezia, asta nu se-ntimplă din pricina lipsei de pricepere, ci cele mai adeseori din lipsa de talent poetic a traducătorului.

În acest articol ne vom ocupa numai cu analiza *forme* în care d. Gorun ne-a redat pe Faust în rominește.

Luăm un pasaj, depildă dela pag. 31.

Și voi, unelte, mă batjocoriți
 Voi roate, dinți, cilindri, fiare
 La ușă stam și chei aveți să-mi fiți;
 Zăvoarele 'n zadar—rămîn în nemișcare.
 Misterioasă 'n plină zi
 Natura vâlul ei nu și-l desprinde,
 Și dacă ea n'o va dezvălui,
 Șuruburi, pârghii, taina nu-i vor prinde.

În aceste 8 versuri vedem amestecate, fără regulă, versuri de diferite măsuri de 10, 9, 8, 13 și 11 silabe. Și aceasta, în traducerea d-lui Gorun, nu e o întâmplare, ci se urmează obișnuit, este un sistem. Prin aceasta se pare că a vrut să redea mai exact originalul, căci în adevăr în versurile germane măsura variază. Decît numai, ce se pctrivește în metrica germană, nu se potrivește în cea romină. Metrica, sau mai exact, ritmica germană se deosebește de cea romanică în general, prin aceea că se bazează pe principiul *accentuării*, pe cînd cea romanică se bazează pe numărul fix de silabe, adică pe *măsură*. De aceea în poezia veche germană, singura simetrie cerută era cea a silabelor neaccentuate (Hebungen), pe cînd partea neaccentuată a tactului¹⁾ ritmic (Senkung) putea cuprinde mai multe silabe și putea chiar lipsi. În poezia nouă germană nu se mai admite lipsa părții accentuate din tact, macarcă poeți moderni ca Roderich Benedix, W. Jordan și R. Wagner au încercat să reintroducă această particularitate a ritmicei vechi germane. Afară de aceasta în limba germană joacă un rol important și *cantitatea silabelor*, adică timpul mai lung sau mai scurt întrebuintat pentru rostirea unei silabe; pot fi silabe accentuate scurte și silabe accentuate lungi, iar cele neaccentuate pot fi de diferite lungimi, astfel încît germanul își poate permite în ritmica sa, să întrebuinteze ca egale un dactil ($-\times\times$)²⁾ în locul unui troheu ($-\times$), ori un anapest ($\times\times-$), în locul unui iamb ($\times-$). Ritmica limbii rominești, ca și a oricărei limbi romanice, cere *simetrie* în privința *numărului silabelor*, căci în limba noastră *cantitatea* joacă un rol mult mai puțin însemnat, toate silabele accentuate fiind cam de o potrivă de lungi, și toate cele neaccentuate iarăși cam de o potrivă de lungi, iar deosebirea între aceste două categorii puțin senzibilă. Afară de aceasta în special ritmica rominească este stăpînită și de principiul *alternanței*, adică de necesitatea de a avea cîte un accent din două în două silabe și de aceea ritmele na-

1) Ceea ce se numește „picior“ în metrica clasică, și'n Poeticile noastre.

2) Din lipsă de semne tipografice, în semnăm cu \times silaba neaccentuată din tact, și cu $-$ silaba accentuată. ☺

turale limbii rominești sînt numai două: *coboritor* (trohaic) și *suitar* (iambic). Iată un exemplu pentru a lămuri cele spuse; sînt primele trei strofe din prefața pe care o pune Heine la a treia ediție a volumului său „Buch der Lieder“. Despărțim în versuri taturile, însemnînd accentele 1) și numărul silabelor:

Das ist der ál re Mär chenwáld!	= 8
Es dú ftet die Lín den blü the!	= 8
Der wún derbá re Món denglá nz	= 8
Bezaú bert mein Gemü the	= 7
Ich gíng für bá ss, und wie ich gíng,	= 8
Erklá ng es in der Hó he.	= 7
Das ist die Nách tigá l, sie síngt	= 8
Von Lieb' und Lie beswé he.	= 7
Sie síngt von Lieb' und Lie beswé h',	= 8
Von Thrá nen únd von Lá chen,	= 7
Sie jú belt so tráu rig, sie schlú h zet so fróh,=11	
Vergé sene Tráú me erwá chen.	= 8

Cum se vede, aceste versuri așa de armonioase sînt scrise în ritmu suitor, păstrînd regulat simetria de accente (un vers 4, un vers 3), dar fără să păstreze simetria numărului de silabe, poetul înlocuind de mai multe ori tactul iambic (X-) prin cel anapestic (XX-). Imitînd aceeași schemă în limba romină, am mai putea dobîndi versuri așa de armonioase ca acestea?!

În Faust însă, măsurile versurilor variază, nu numai din pricina amestecului anapeștilor între iambi, dar și din alte pricini; anume Goethe, ca și Schiller, amestecă uneori versuri de sese tacturi iambice, printre cele de cinci tacturi, și în afară de aceasta întrebunțază de multeori așa numitul *Knittelvers*, care prin definiție e neregulat. Dacă d. Gorun ar urma pas cu pas originalul, reproducînd exact schemele versurilor lui Goethe, ar fi numai un mod greșit de a pricepe rostul unei traduceri, ar fi un exemplu de traducere, care vrînd să fie fidelă, este în realitate mult mai departe de original, fiindcă impresia estetică ar dispărea, lipsind forma *noastră*. D. Gorun însă s-ar părea că a adoptat în principiu ritmica germană și o întrebunțază împreună cu cea rominească cum fi vine la îndămină, făcînd versuri de diferite măsuri *chiar acolo unde în original sînt de măsuri egale, și viceversa*; cînd măsurile versurilor sale se potrivesc cu acelea ale originalului, este numai o întimplare; în general însă nu se potrivesc.

Iată un exemplu dela pag. 40. Este traducerea admirabilei descrieri a primăverii; despărțim în versuri taturile și alăturăm și schema lingă care notăm măsurile, adăogînd în paranteze și pe acelea ale versurilor germane corespunzătoare. Schema o facem așa cum rezultă din accentuarea naturală a cuvintelor.

1) Din lipsă de caractere tipografice nu putem pune accentul pe toate sunetele.

Păraie le lanțuri de ghiăță-au răpus	X-X X-X X-X X-X-11 [10]
L'a primă verii privire vrăjită ;	X-X X-X X-X X-X-11 [11]
Speranța'n verzește pe cîmp fe ricită,	X-X X-X X-X-X X-X-12 [8]
Și'n munte le aspru iată , s'a dus	X-X X-X-X X-X-10 [10]
Iarna cărunță'n puterea-i zdrobi tă.	-X X-X X-X-X X-X-11 [9]
De-acolo trimi te grindin ă slabă	X-X X-X X-X-X X-X-11 [9]
Ici colo'n șiraguri pe cîmpu-n verzit,	X-X X-X-X X-X-X X-X-11 [11]
Dar nepu tincioasă , dispore îngrabă;	X-X X-X-X X-X-X X-X-12[10]
Soare lui albu-i e nesulferit ;	-X X-X X-X-X- X-X-10 [10]
Toate'n culori el vrea să le'mbrace,	-X X-X- X-X-X X-X-10 [10]
În noi nă zuiște el totul reface ;	X-X X-X-X X-X-X X-X-12[10]
Flori le însă tot mai lipsesc,	-X X-X-X X-X- X-X-9 [8]
Oameni gătiți ci-că le-n lo cuiesc.	-X X-X- X-X-X- X-X-10 [9]

Astfel rezultă schema din versurile d-lui Gorun. A vrut d-sa să redea întocmai versificația originalului ? De loc ; versurile germene au toate *alte* măsuri și sînt în ritmu suitor, adică iambi amestecați cu anapesti. D-l Gorun se pare că a vrut să întrebuițeze ritmul așa numit amfibrachic, adică iambi abundenți, dar chiar din versul al doilea pune un *troheu* în tactul al doilea, în versul al 4-lea un alt *troheu* în tactul al 3-lea, versul al 5-lea începe cu un *troheu* și tot așa versurile 9, 10, 12, și 13 ; apoi amestecă iambi *puri* în versurile 6, 9 și 10 și rezultatul e că aceste rinduri rimate și încă cu rime așa de ieftine, numai versuri nu pot fi numite. Și acesta este un exemplu tipic, căci pretutindeni unde *întrebuițează această specie de ritmu tot așa alcătuește d. Gorun proza d-sale rimată.*

Mai iată un exemplu, la care nu mai dăm schema, dar despărțim numai tacturile și însemnăm accentele și măsurile. E de la pag. 36, și la Goethe versurile sînt compuse *numai din iambi* și cu măsuri cu totul *alte* decît la d. Gorun.

- Ce,i făce | pe-acéia | încolo | s'apuce ? 12.
- La căsa | de vână|toare ne-am | duce. 11.
- Dar noi am | vrea lă moa|ră mări bi|ne. 10.
- Eu v'ăs sfă|tului să | mergeti la | baltă. 11.
- E drumul |urit pân|acolo | cât ține. 12.
- Tu *ce* faci ? |
- Mă duc cu | ceată cea|laltă. 11.
- Veniți la | Burgdorf cu | noi împrej|ună 11.
- Sunt fete | frumoase | și bérea e | bună. 12.
- Se'ncing pă|ruieli de | primă cla|să. 10. *)

1) Dar, ar zice cineva : D. Gorun poate a voit să facă iambi puri ? Să vedem :

Sînt fé | te frú | moasé | și bé | rea é | bună
Se'ncing | parú | ieli dé | primá | clasá |.

Aceste versuri nu sînt versuri nici după o schemă din orice poezie a oricărei literaturi.

Toți amfibrachii d-lui Gorun sint la fel. Noi am dat numai două exemple.

Iată armoniosul ritmu ce trebuie să fi răsunat în urechea d-lui Gorun. Că așa cu adevărat trebuie să fie, ne convingem îndată ce examinăm versurile *curat iambice—majoritatea*—din traducerea sa. Voiu da o mică parte din numeroasele exemple pe care le am la îndămină, dar totuși destul de numeroase pentru ca să nu se pară că-l șicanăm pentru câteva greșeli, ce se pot întâmpla chiar și la poeți, și pentru ca să apară îndreptățită concluzia ce va rezulta dela sine.

Vom transcrie versurile, arătând în parantez pagina pe care se găsesc în volumul d-lui Gorun, și notind accentele așa cum rezultă ele din schema versului:

O nu-mi vorbi de *pēstrița* mulțime (6)
Căine să fi n'ai duce-un *ășă* trai!. (20)...!!!

Un parantez :

Cum se vede din vers. 2. d. Gorun a scris cu o ireproșabilă ortografie academică cuvântul „așă”, dar în vers i-a stilit accentul. Și nu e singurul caz, d. Gorun în general pare că pune mai mare preț pe ortografia academică, decît pe regulile versificației rominești. Continuăm cu exemplele :

Și mai întrebî de ce se strînge
În piept *inîma-ți* chinuită? (21).
Nu este-aci *firă* cea vie
Ce Domnul omului o dete. (21)
Ridică-te! *Calea-i* deschisă! (21)
Dulniri ce-n jurul meu plutîți
Răspundeți-mi de m'auziți! (21)
Acu abia 'nțeleg *vorbă* 'nțeleaptă (22)
Inima mea întreagă fie a ta! (23)
Ah! arta este lungă
Și-i prea *scurtă* viața! (27)
Da, ceea ce-a cunoaște noi numim!
Dar cine poate da dreaptă numire? (28)
Din minte cum speranța nu și-a scos
Un cap ce-așă puțin *poalé* să-ncapă. (28)
Ia vezi *coala* ce strașnice *fete*.
Hai, după ele de *grabă* băiete.
O bere tare, piscător tabac
Și slujnici *gătite**, acestea-mi plac! (37).
Nu, frate, nu-mi placé să fiu jenat (37).
Bunî mei domni, frumoase doamne. (38).
Domnile doctor, dumneata
O mare cinste azi ne-ai dat. (42)

*) Bietul cuvînt a căpătat două accente, pe care nu le are și a perdut pe singurul care-l avea.

Aşa leul cel roşu'n caldă bae
 Il logodea cu floarea cea de crin. (45)
 Eu văd cum tremurind, fricos se sbate
 Văzînd c'a apucat urmă străină. (49)
 De ce aşă curînd seacă isvorul
 Şi iar ne lasă'amar să-i ducem dorul ? (51)
 Ce noi făgăduim, rămîne-aşă
 Până'ntr'un fir ne ţinem de cuvânt.
 Dar d'astea să vorbim mai pe 'nţeles
 Al'dat'ne vom lua vreme mai multă ;
 Acum însă, Măria ta, ascultă
 Rugarea mea şi dă-mi drumul să ies (50)
 Plăcut oaspe'eatotusi, în veci nu va prea fi. (65).
 Vinului, balsam suferinţei,
 Blestem, amorului suprem ! (67)
 Nu prea slujeşte-aşa, el de plăcere
 Şi nu face nimic fără profit.
 Spune pe faţă, ce simbrie vrei ? (69)
 Cu dincolo capul nu-mi bat
 Lumea de-acî de-ai sfărâmat
 Cealaltă fie ori şi cum.
 Acest pămînt îmi dă mie plăcerea
 Şi-mi luminează'acest soare durerea (69).
 Prea sus odată m'am întins ;
 La fel pot fi numai cu tine.
 Duhul cel mare m'a respins,
 Şi firea tainele îşi ţine.
 Firul gândirii-i rupt pe roată. (72)
 Bunul meu domn, toate le vezi
 Aşa cum vede fiecine. (75)
 Tocmai aud unul pe coridor ! (76)
 Aceşti pereţi, boltéle-aceste.
 Nimica după plac nu-mi este...
 Nu văd, n'aud, mintea mă lasă (78)
 Tare'nvăţat aş vrea s'ajung ;
 Ce-i pe pămînt în lut şi'n lung
 Şi ce-i în cer, fire, ştiinţă,
 Să le pătrund toate'mpreună. (79)
 Când timpu-l foloseşti, repede zboară (79)
 Negrú pe pe alb, tot ce se scrie
 Nu-l pierzi, poţi să ţi-l duci acasă. (81)
 Urmează' acest cuvînt, pe şarpe, vărul meu
 Ş'o să te sperii cât semeni cu Dumnezeu.
 Ş-acum undé plecăm
 — Or undé ţi-a plăcea
 Lumeacea mică,—apoi cea mare vom vedea (85)
 Dar am vorbit cu el ultima oară
 De verii săi, câté ne mai spune ! (92)

- Ai și pornit să-ți lingi buzele, tu. (96)
 Bestii, mișei! seamă nu iau! (108)
 Ei, o să-mi zici Domnul Baron, și basta (110)
 Zilnic să'nținzi pe scrin curata față (120)
 S'aici. Dulcē fior m'a săgetat!
 Ceasuri întregi aici aș rămânea. (120)
 Ciudat de tot! Și ce o fi 'ntr'insul oare?
 Poate să fie vr'un zălog, pe care
 A dat mamă ceva cu 'mprumutare. (123)
 Scumpul meu soț, dă-i Doamne bine
 Nu s'a purtat frumos cu mine!...
 Poate-i și mort!—O chinuită-s foarte!
 De i-aș avea macar actul de moarte! (127)
 Imi iau voe de-a dreptu-așa să vin
 Și rog doamnele mele să mă erte. (128)
 Noi n'avem slugi, singură fierb și cos (140).
 Când s'a născut, tată murise. (110)
 Oamenii ăștia-s invațați. (145).
 Și când răsare 'ncet lună curată. (147)
 Infame! piei îți zic, îți zic, să piei
 Și nu-mi rosti aici numele ei! (151)
 Din fir în păr aici am auzit
 Lecții de catechism ce ați luat
 Domnului doctor, sper, i-a folosit. (160)
 Domnule doctor, nu te da 'ndărăt!
 Sprinten și strîns aci, cum te'ndreptez!
 Afară cu frigerea! tot cum îți arăt,
 Tragē-i 'nainte! Eu parez. (168)
 Tu Greto, vezi, ești tinerea
 E tot necoaptă mîntea ta
 Si'ți faci trebile prost. (170)
 Să-ți sfarm oasele de aș putea. (171)

Am citat numai 74 de asemenea versuri surde, căci n-am vrut să supun la o prea îndelungată tortură urechile cetitorilor, dar în traducerea d-lui Gorun, ele se numără cu sutele: numai până la pag. 171 (volumul are 211), căci n'am putut cetai mai departe,—mi-am notat 318, și bine înțeles, numai dintre versurile cu ritmu curat iambic.

Dar ciocnirea între accentul versului și acela al cuvintelor, nu e singura pricină care face ca versurile d-lui Gorun să fie în cea mai mare parte proză rimată, ci mai sînt și altele.

Am amintit mai sus că în versurile rominești accentele trebuie să se urmeze din două în două silabe; aceste accente însă nu-s toate de-o potrivă de puternice, ci în fiecare vers, după lungimea lui, 1, 2, 3 sau 4 dintre accente sînt mai intense; ele se numesc *accente principale*; locuri fixe au, dintre accentele principale, numai acelea care sînt la *sfirșitul versului* și acelea

care cad înaintea *paizei*¹⁾, ce desparte versurile mai lungi în două părți; celelalte accente pot cădea în mod variat. În vorbirea omenească însă, precum accentele silabelor se subordonează *accentului cuvântului*, tot așa accentele diferitelor cuvinte se subordonează *accentului propoziției* și la rîndul său accentele diferitelor propoziții se subordonează unui accent mai puternic, *accentul retoric*, care stă pe cuvîntul ce are cea mai mare importanță, pe cuvîntul pe care sentimentul vorbitorului îl colorează mai intens. În versuri, cuvîntul care poartă accentul retoric, trebuie să cadă totdeauna sub un accent principal al versului, nici vorbă că nu trebuie să cadă în partea slabă, neaccentuată a tactului. În privința aceasta adevărații poeți nu se-nșală niciodată; la d. Gorun însă, cuvîntul important din vers, acela care poartă accentul retoric, cade cele de mai multe ori tocmai în partea neaccentuată a tactului. Iată exemple, subliniind cuvintele care poartă accentul retoric:

De nu | erăm | **eu**, dru|mul pri|begi|ei
 Pe acest pămînt, de mult îl absolvai (pag. 149)
Eu²⁾ ó | creștéam | și cé | **mult** mă | iubéa! (pag. 140)
 Nu zic, prin lú|me-ășá | **căți** nú | se dúc (pg. 138)
 Credin|ța méa|, iubi|rea ||, **cum** lé-a|putút|uitá? (pg. 132)
 De cé | **Mău** ai | scăpát |, dar rá|ii au | rămás (110)
 Și să|rutári|! **Ce**,³⁾ tú | má véi | opri? (88)
 De scris apoi, să-mi scrii așa
 De pár|că dűh | **stăut** | și-ár | dictá! (81)
 căci tot ce ia ființă-aci
 E vréd|nic în | neant | **iar** á|peri (56)
 Salút|, prea în|vățát | **domn** și | stăp|alne
 Prezentul unui om de treabă
 Înseám|nă și | **et**, créd|, cevá (6) ⁴⁾
 etc. etc. etc. etc.

Dacă nu accentuezi cuvintele subliniate—cum face d. Gorun—se duce înțelesul; dacă le accentuezi, se distruge ritmul. Am dat numai câteva exemple, dar așa mai putea adăoga pe lîngă fiecare încă cite zece asemenea. Dacă greșelile contra schemei, distrug armonia muzicală,—acestea din urmă distrug poezia intimă, înțelesul.

Un alt element care obișnuit servește la deosebirea versurilor de proză și care contribuie mult la frumusețea și expresivitatea versurilor, dar care d-lui Gorun îi servește tocmai pentru un efect contrar, este și pauza. Cetiți următoarele exemple,

1) Așa numita *cezură*.

2) *Eu*, nu mamă.

3) *Ce*, adică... *Cum*!

4) N'am făcut niciodată versuri, dar cred ca d. Gorun putea spune aici: „Inseamnă, cred, și el ceva”, și atunci ar fi fost bine.

la care pauza e indicată prin două linii verticale și observați și ritmul:

Îngérul meu, nu te 'ngriji.
 Iat-ó sticlută. || Torni trei picături
 Intr'ún pahar ș'o va cuprinde'n pace
 Ș'adânc somnil blândei naturi (pg. 159).
 Mă supăram eu, || că pe dumneata
 Să fiu mai supărată nu puteam. (143)
 Dar hai! de-atâta flecărie m'am scărbit;
 Căci ai dreptate, || mai ales că sunt silit. (137)
 Un lăntușor azi, || mâne-acești cercei;
 Le vede mama, ||-i spui ceva și ei (128)
 Frumoasă domnișoară, || pot să îndrăznesc
 Brațu-mi să-ți ofer, || ca să te'n soțesc? (115)
 Poftim un cântec! || zi-i din când în când. (114)
 Hei, spaima lumii, || mă cunoști acum? (109)
 Ce mărăi, căne! || —accentele divine... (51)
 etc. etc. etc. etc.

De unde se vede că pauza cerută de înțeles nu coincide deloc cu pauza după schemă, — ceea ce face ca chiar dacă versul e corect după schemă, cetit devine amorf.

Ș-apoi contopire între două sunete despărțite prin semnul exclamării!

Și nu e o intimplare, e lucru obișnuit:

Asta-i minciună! — *auzi*. să minți pe pat de moarte! (132).
 Doamne! — *un* bărbat așa cuminte (146)
 Zi-i fericire! — *amor!* inimă! Dumăzeu! (156).

Exclamați, dacă puteți!

Contopirile dintre sunete despărțite prin virgule, nu le mai relevăm.

Toate exemplele de până aici, le-am luat numai din acele versuri pe care d. Gorun a avut intenția să le facă regulate, cu ritmu iambic. Cit de armonioase sînt și acele versuri neregulate, în care a vrut să imiteze Knittelversurile lui Gœthe, cetitorul poate judeca prin comparație, din exemplul următor:

D. Gorun pg. 53,

Gœthe.

E prins unu-aci, ascultați!	Drinnen gefangen ist einer!
Nu vă luați după urma lui, stați!	Bleibet haussen, folg' ihm keiner!
Ca vulpea 'n cursă căzu,	Wie im Eisen der Fuchs.
Bătrân diavol! geme acu.	Zagt ein alter Höllenluchs.
Dar aide, păziți!	Aber gebt Acht!

Pluțiți încolo, încoace pluțiți!	Schwebet hin, schwebet wider,
În sus și'n jos,	Auf und nieder,
Și iată din greu l-am scos.	Und er hat sich losgemacht.
De puteți să-l scăpați,	Können ihr ihm nützen,
Sus toți, nu-l lăsați!	Lasst ihn nicht sitzen!
Căci și el tuturor	Denn er tat uns allen
Ne-a fost spre-ajutor.	Schon viel zu Gefallen.

Nici cele mai reușite versuri regulate de-ale d-lui Gorun n-au armonia acestor Knittelversuri ale lui Goethe. Și chiar dacă ar fi reușit să imiteze perfect schema versurilor germane, ce-ar însemna? Parcă schema face poezia? Schema este partea externă, fizică a ritmului, care se poate măsura și număra, dar adevăratul ritm îl dă poezia care se află în sufletul poetului, care este incomensurabilă și pe care niciun tratat de metrică nu ți-o poate arăta ¹⁾. Pe aceeași schemă trohaică, Goethe cîntă glumind:

Fand mein Holdchen
Nicht daheim,
Muss das Goldchen
Draussen sein.

Și tot pe aceeași schemă Schiller cîntă uu marș funebru:

Von dem Dome
Schwer und bang
Tönt die Glocke
Grabgesang.

(Exemplul e al lui Karl Vossler, *Positivismus und Idealismus in der Sprachwissenschaft*, Heidelberg 1904, pg. 86).

Sau în romînește: Goga: Bătrine crai! A fost de mult
Că s'a schimbat atît de-atunci,
Seninul razelor de soare
Și fața florilor din lunci

Coșbuc: Trei pași la stînga linișor
Și alți trei pași la dreapta lor
Se prind de mîni și se desprind
S-adună cerc și iar se 'ntind...

Cum a simțit și cum a redat d. Gorun poezia din Faust, o putem vedea din analiza unui singur pasaj.

După ce Faust a fost la vrăjitoarea care i-a dat să bea aceea poțiune, despre a cărei efect Mephistopheies zice:

1) Rîndurile de mai sus ale d-lui Gorun, nu sînt versuri, cu toate că au rimă. Știam că există proză ritmată. Iată acum și proză rimată.

Du siehst mit diesem Trank im Leibe
Bald Helenen in jedem Weibe,

se întâlnește pe drum cu Margareta și fulgerător se simte cuprins de o patimă nebună; în pornirea lui, cu atât mai neînfrînată, cu cât era pur senzuală, el izbucnește:

Beim Himmel, dieses Kind ist schön!
So etwas hab'ich nie gesehn.
Sie ist so sitt-und tugendreich,
Und etwas schnippisch doch zugleich.
Der Lippe Rot, der Wange Licht,
Die 'Tage der Welt vergess' ich's nicht!
Wie sie die Augen niederschlägt,
Hat tief sich in mein Herz geprägt;
Wie sie kurz angebunden war,
Das ist nun zum Entzücken gar!

Ș-apoi adresându-se către Mephistopheles:

Hör'du musst mir die Dirne schaffen!

Întreaga patimă năvalnică a lui Faust se vede din aceste versuri, toate alcătuite din cîte patru facturi iambice, toate terminate în rime *masculine* și cuprinzînd aproape numai cuvinte *monosilabice* (43 din 60).

Iată pasajul în traducerea d-lui Gorun:

O, doamne, ce copilă 'ncîntătoare!
N'am mai văzut așa ceva sub soare.
Atît de cumințe și așezată,
Totuși puțin cam alintată.
Ah! buzele roșii, lumina feții.
Pluți-mi-vor 'nuinte tot drumul vieții!
Sub pleoape ochii cum și-a ascuns,
Adînc în inimă mi-a pătruns;
Și ce răspuns neted mi-a dat,
O da, o da, — m'a încîntat!

Mai posedă aceste versuri lungi de 11 și 12 silabe și terminate toate în rime *feminine*, acel tempo violent care vibrează de patimă al versurilor lui Goethe? Dar ritmul! Iambi surzi, anfibrahi infirmi, cîce-i mai poate ști! Cînd după aceste versuri, Faust îi spune lui Mephisto:

Ascultă, fata-aceasta îmi trebui negreșit!

îți pare o simplă... fanfaronadă.

Nu mai într-un singur punct l-a urmat d. Gorun aici pe

Goethe : în *sirul* rimelor, toate împărechete; cu această ocazie observăm, că în general, în privința *înșiruirii* rimelor, d. Gorun urmează aproape cu sfințenie originalul, dar *numai* în privința înșiruirii, căci în ce privește *felul* rimelor, acolo unde Goethe îmbinează cu măiestrie *potrivit fondului*, rimele masculine cu feminine, d. Gorun își înșiră cite 10—12, de acelaș fel, rimele sale incolore, în majoritate *forme gramaticale*. Cine vrea să vadă exemple pentru aceasta, să cerceteze mai ales pag. 31, 34, 66 etc. Eu nu mai citez niciun vers. Că utilizarea unui anumit fel de rimă, după natura conținutului, nu este indiferentă, s-a putut vedea din exemplul de mai sus. Rima masculină este mai potrivită pentru un fond mai energic, violent, pentru sentimente puternice și bucurii mari și desperări sfișietoare; rima feminină din potrivă, pentru un fond gingaș, blajin, potolit, elegiac. În «Despărțire» Eminescu întrebuintează aproape exclusiv numai rima masculină (numai 2 rime feminine), fiindcă fondul îl formează o desnădejde concentrată, violentă, un sentiment puternic și actual în sufletul poetului; în poezia «De cite ori iubito», în care sentimentul e elegiac, potolit de timpul așternut la mijloc, e numai în amintire, rimele feminine predomină.

Chiar în poezia franceză, în care tradiția a impus sistemul alternării rimelor masculine cu feminine, poeții citeodată au întrebuintat numai rime de un singur fel, pentru a-și traduce mai adecuat sentimentele lor. (v. A. Dorchain, L'Art des Vers 122 sqq).

În acest articol, pentru ușurința discuției, am tratat pe categorii diferitele greșeli,—ceia ce ar putea să facă pe cetitor să creadă că unele versuri au unele greșeli și alte versuri altele; dar, adesea, cum poate constata cetitorul, din exemplele citate, acelaș vers cumulează mai multe din greșelile arătate.

Un „critic“ analizând *intriga* (!) din Faust, proclamase opera d-lui Gorun ca cel mai însemnat eveniment literar al anului trecut, al anului în care d. Brătescu-Voinesti a tipărit „În lumea dreptății“ și d. Sadoveanu „Mormintul unui copil“. După cercetare amănunțită, făcută fără părtinire și fără palină, ajung la încheerea că opera d-lui Gorun este o monstruoșitate; nu cred să existe în limba română, adunate la un loc într-un singur volum, mai multe versuri rele decât în această traducere a lui Faust. — Dacă recenzenții d-lui Gorun i-ar fi citit volumul, sîntem convinși că ar fi ajuns la aceeași concluzie.

Constantin Botez

Adăugat la corectură.—După lipărirea articolului, am citit pe acel al d-lui Pop din „Cuvorbiri Literare“. Greșelile de traducere pe care d-sa le explică prin „defectul de a jertfi ideea de dragul ritmului și a rimei“, (ce fel de ritm și rimă, au văzut cetitorii) n-ar putea explica faptul „că efectul produs de noua traducere rominească din Faust, nu e atât de puternic“, cum zic d. Pop, sau mai exact că a fost chiar nul; ei se explică numai prin lipsa totală de talent poetic a traducătorului, care a reușit să distrugă toată *poezia* din original.—Afirmarea d-lui Pop că d. Gorun „e destul de stăpîn pe vers“ și că a redat „forma și ritmul originalului“ ni se pare cu atîta mai curioșă, cu cît d. Pop citează însuș versuri greșite de ale d-lui Gorun.

Măcar o lacrimă...

— Schiță —

Ziua se îngina cu noaptea. Din ruinele satului, pustiit în ajun de tunurile ostașilor noștri, se desprindea, ca o nălucă, trupul însingerat al bătrînului Paltiș, înțeleptul satului, cum îi ziceau oamenii.

Glonțul ce-i străpunsese în ajun încheetura șoldului, îl ustura amar și-i îngreuea fuga. Ca o pasăre cu aripa însingerată, mai mult se tira decît fugea prin șanțul din margina satului. Doamne, gîndea el, dac'ăș putea să-i găsească măcar trupul.

-- Dragul tatei!... Cu ce ți-am greșit ție, Doamne, de mi-ai luat și cea de pe urmă nădejde și mîngiere?

Sleit de putere, cu minile încheștate de margina șanțului, se lasă, un moment, molatec în cîrmezișul malului, cătînd rugător la lumina tainică a lunii, ale cărei raze se jucau în scîlpîri scinteetoare prin perdeaua de lacrimi ce-i painjinea ochii...

După o clipă de odihnă, încordîndu-și toate puterile, bietul bătrîn se tira tot mai în afara satului, unde știa că e locul celor căzuți.

Nimic parcă nu se clintea în imensitatea acea nesfirșită a șesului însingerat. Iar tăcerea aceea înfricoșată care învăluea văzduhul din cer pîn' în pămînt, îi dădea puteri indoite de fugă. Numai din cînd în cînd, amintirea bubuitului groaznic de tunuri ce-i rămăsese încă în auz, îi cutremura toată firea și parcă vedea cum în invălmășagul luptei, flăcăul lui cel iubit, nădejdea și mîngierea bătrîneților lui, înfrunta falnic urgia asupra satului.

Cu iuțeala fulgerului îi treceau prin minte toate durerile satului pe care el le simțise de zeci și zeci de ani și slăvind icoana celor căzuți, se ruga:

— Doamne, dreptatea Ta să se facă!

Și fugea mereu, tîrîndu-se spre pata aceea albă ce mijea mai departe în întuneric. Și cu cit se apropia mai tare, cu atîta pata aceea lua forma și mărimea unei vedenii îngrozitoare. Iar cînd fu la doi pași, vederea cadavrelor căzute unele peste altele, îi slei toate puterile. Rămase încrămențit, cu ochii holbați, căutînd să deslușească din întunericul nopții, trupul fiului iubit.

Făcîndu-și cruce, se ridică șovăind în genunchi, căutînd spăriat în jurul lui... La doi pași de la margina mormanului de cadavre, zări trupul flăcăului zăcînd la pămînt, ca un brad falnic, doborît de secure.

Dădu să se scoale, să se răpeadă într'acolo, dar o scintee ucigătoare îi străfulgeră în ochi, aprinsă de glonțul ce venea șurînd din depărtare...

Sentinelă își făcuse datoria!

P. Bujor

Microbii in serviciul Igienei

(Purificarea biologică sau bacteriană a scursorilor oraşelor)

Adevărul teoriei microbiene a boalelor, pus la indoială, nu de mult, de mulţi medici chiar, pătrunde azi, din ce în ce mai mult, spre binele general, în convingerea mulţimii.

Citeva decenii în urmă se părea multora discutabil, dacă bacteriologia va trebui să fie, chiar la Universitate, disciplină de studiu curent, ori numai obiect de ocupaţiune pentru cîţiva curioşi. Astăzi, chiar în manualul liceanului şi a copilului din şcoala primară, s'a văzut nevoia de a se introduce noţiuni asupra bacteriilor, asupra rolului lor patogen şi a mijloacelor de a ne feri de iele. Cît priveşte facultăţile de medicină, bacteriologia şi metodologia ei au căpatat însemnătate egală cu disciplinele, cari, altă dată, singurele ierau considerate fundamentale, anatomia şi fiziologia.

Atîta se leagă cauza şi combaterea boalelor de condiţiile de viaţă şi de moarte ale microbilor, încît nu mai concepem azi putinţa ca cineva să fie medic, să aibă a vindeca şi mai cu seamă a preveni boale, fără temeinice cunoştinţe de bacteriologie.

În lumea aceasta a infiniţilor mici n'avem însă numai vrajmaşi, producători de boală şi de moarte; ci şi prieteni, a căror viaţă se exprimă prin operă utilă pentru om.

Este cunoştinţă curentă, că prefacerea mustului, aproape greţos, de orz. în bere, ie rezultatul activităţii unui microorganism; că unei funcţiuni analoge se datoreşte transformarea mustului de struguri în vin; că buna calitate a unui vin poate depinde, nu numai de calitatea materialului prim, dar şi de felul microorganismelor ce intervin; că gustul, mirosul şi alte calităţi ale diferitelor brinzeturi fermentate sînt sub dependenţa florei bacteriene, ce ia parte la procesul cunoscut sub numele de *maturaţia brînzii*; în fine că toate procesele cunoscute sub numele de fermentaţiune, privite altă dată ca simple modificări chimice sub simpla acţiune a oxigenului din aer, sînt adevărate feno-

mane vitale ale bacteriilor ori altor microorganismele apropiate de ele.

Aproape nu este ramură de industrie umană, în care cercetările moderne să nu ne fi a-lus a ne lovi de acțiunea microbilor și în care studiul răbdător și îndelungat al faptelor și fenomenelor să nu ducă la aflarea unor microbi cu rol folositor, alături de cei vătămători.

De pildă :

Cultivatorii și fiziologii i erau de mult izbiți de două fapte : unul relativ la cultura leguminoaselor și altul la compoziția chimică a boabelor lor.

Boaba de fasole conține 24—25% ; cea de mazere 22—23% ; linteia 27—28% ; iar leguminoasa asiatică, soja, 33—34% materie azotoasă—îndoit sau mai mult decit îndoit ca boaba de griu, una din cele mai bogate—și mai mult decit cea mai bună carne de vacă, care n'are mai mult de 21.5%—și doară mai cu seamă pentru bogăția lor în azot prețuim alimentele de origină animală. Fiziologia dovedise definitiv, că în ce privește azotul ce intră în constituția plantelor, ele nu-l pot lua, decit prin rădăcinile lor, din acela ce se găsește în pământ sub formă de săruri minerale solubile : azotați și azotiți minerali. Nici o explicație însă nu se putea da, pentrucă leguminoasele fixează, din acelaș teren, o cantitate așa de disproporționat de mare de azot față cu alte plante—cu griul de pildă. Presupunerea unor obiceiuri speciale a celulei vegetale și a unui chimism particular al protoplazmei celulare la leguminoase—ar fi fost o explicație în lipsă de alta. Însă nu de natură a satisface un spirit critic. Între altele, și pentrucă materia azotoasă din boabele de leguminoase este în afară de orice proporție cu cantitatea de azot din pământ.

Un al doilea fapt enigmatic i era legătura strinsă, cunoscută de mult de către cultivatori, între cultura leguminoaselor și anume terenuri. Se știa, că sînt terenuri, în cari reușesc bine tot felul de culturi, numai leguminoasele nu ; că în terenuri, cari, după toată experiența, trebuiau considerate ca sarace, leguminoasele reușesc mai bine decit în altele bogate. Se mai știa tot din empirism, că un teren *A*, nepotrivit pentru leguminoase, devine destul de fertil, dacă se presară pe iel o cantitate de țărînă luată dintr'un alt teren *B*, în care aceste plante reușesc de obicei.

Chimia a rămas toată vremea mută în fața acestor fapte de observație incontestabilă.

Analiza nu arata, între cele două terenuri *A* și *B*, luate ca exemplu, nici o deosebire de compoziție chimică, sau deosebiri cu totul neînsemnate. Iar pentru a fertiliza terenul *A*, prin transport din terenul *B*, ie de ajuns a transporta o cantitate așa de mică, încît nu-i de admis că s'ar fi adus prin aceasta, într'o proporție apreciabilă, vre-o substanță minerală care ar fi scăpat analizei chimice. De fapt însă se aduce, prin acel transport, ceva, căruia se datorește fertilitatea terenului *B*, și care va fertiliza

și terenul *A*. Dar acei ceva iesă din domeniul lunei moarte, care cade în imperiul chimiei. Numai bacteriologia a dezlegat enigma.

Se știe că rădăcina leguminoaselor poartă un mare număr de firisoare sau mustăți și că pe aceste mustăți se află din loc în loc niște noduri. Ori cine s'ar fi așteptat, ca aceste noduri să reprezinte niște ipertrofii fiziologice de țesut vegetal sau acumulare de sucuri hrănitoare.

Bacteriologia însă a aratat, că acele noduri sînt formate la exterior din o găoace, în continuitate cu învâlișul general al rădăcinei. Iar conținutul găoacei ie format din niște conglomerate. Aceste conglomerate sînt alcătuite din o substanță minerală; iar în această substanță minerală sînt închise grămezi de microbi. S'ar fi crezut, că sînt niște microbi dintre aceia cari pătrund în corpul plantelor spre a provoca boale, cum pătrund și provoacă atîtea boale la vegetale ca și la animale și la om. S'ar fi crezut, dacă presupunerea n'ar fi fost desmințită de înfățișarea plantei: sanatatea și vigoarea și bogăția ei ie tocmai în raport direct cu numărul și mărimea acestor noduri, constituite în cea mai mare parte din microbi. S'ar mai fi putut crede că acești microbi sînt banali, ca atîția alții ce se găsesc la suprafața și în interiorul tuturor corpurilor ce vin în contact cu mediile lunei externe: aer, apă, pămînt—toate mai mult ori mai puțin încărcate cu microbi. Cercetarea metodică însă a aratat cu totul altceva.

Prin metodele bacteriologice s'au izolat acei microbi din nodurile rădăcinelor; s'au cultivat separat în laborator în medii de cultură apropiate și s'a ajuns a se recunoaște între iei mai multe specii (*Bacillus radicicola*; *Rhizobium leguminosarum*; *Bacillus tuberigenus* etc). pe care școala germană, care le-a studiat mai întăiu, le-a denumit cu numele colectiv de *Knöllchenbakterien*. În culturi, aceste specii bacteriene au aratat caractere distincte; au prezentat însă și un caracter comun, *acela de a absorbi și a fixa azotul gazos din aerul atmosferic*;—o proprietate, precum vom avea ocazia să vedem în cursul acestei scrieri, pe care n'o au alte viețuitoare, nici chiar alte specii de microbi.

În fața acestei constatări, iera natural să se facă următoarea presupunere: *aceste bacterii se găsesc în natură, în unele terenuri; iele au predilecțiune pentru rădăcinele leguminoaselor, în cari pătrund cînd planta ie cu totul tînără și pîlița învelitoare a rădăcinei nu poate oferi vre-o rezistență. Acolo se înmulțesc; formează nodurile; acolo, ca și în culturile din laborator, iele absorb, prin porii părților aeriene ale plantei, azotul din aerul atmosferic, pe care îl pun la îndemîna celulei vegetale spre utilizare.*

Sînt unii învățați moderni, cari răsping ipoteza în știință și cred că aceasta nu trebuie să se întemeieze de cit pe fapte dovedite prin experimentare directă. Iar judecata de cit pe fapte dovedite prin experimentare directă. Iar judecata de mai sus e o simplă ipoteză, trasă din analogia cu cele ce se petrec în laborator. Căci nimeni n'a dovedit direct, că în adevăr *knöllchenbakterien* absorb azotul aerului atmosferic, cînd se află în rădăcina plantelor.

Adevărul ie că ipoteza nu poate fi alungată din știință, căci alungarea ei ar fi a face mersul științei imposibil. Pentru a admite însă ipoteza o primă condițiune e, ca ea să plece de la fapte dovedite—in cazul special absorbirea azotului din aer in culturile artificiale ale *Knöllchenbakterien*. Și a doua condițiune: ca să nu vie în contradicție cu fapte de experimentație ulterioare. Dacă însă acestea o și confirmă, apoi atunci ii dau o valoare egală chiar cu a unui *fapt dovedit direct*.

Ori cine poate realiza o experiență simplă, care dă un sprijin indiscutabil ipotezei de mai sus.

Să se aleagă un teren în care crește bine de obicei o leguminoasă oare care, mazere de pildă. Să se ridice din acel teren două porțiuni egale, fie doi metri cubi. Să facă cu iele două răsadnițe, în două lăzi de lemn de pildă. Să samene în cele două răsadnițe aceeași specie și aceeași calitate de mazere și să dea la amîndouă aceleași îngrijiri. Să creeze între iele o singură deosebire: pămîntul din prima răsadniță *A*, mai înainte de a fi sămănat, să fie încălzit vre-o oră la o temperatură de 100°; iar în răsadnița *B* să se samene fără încălzire.

Rezultatul va fi următorul:

În răsadnița *B* se va capata recolta luxuriantă obișnuită. Rădăcinile sînt presărate cu noduri pline cu *knöllchenbakterien*. În răsadnița *A* mazerea va crește abia, cu boabe puține și sarace, sau poate nu va rodi de loc.

Și totuși prin încălzirea pămîntului din răsadnița *A*, nu i s'a adus vre-o schimbare apreciazabilă în compoziția chimică. S'a ucis însă *knöllchenbakterien* și prin aceasta a fost sterilizat pentru leguminoase.

Se poate face și contra proba. Să se presare în răsadnița sterilizată *A* o oare care cantitate de pămînt din răsadnița fertilă *B*. Iși va capata o mare parte din fertilitatea primitivă—fertilitate care se va mări încă la a doua și a treia cultură, pe măsură ce flora de *knöllchenbakterien* se va restabili în splendoarea ei.

Astfel sprijinită, ipoteza de mai sus poate fi privită ca *direct dovedită*. Dovedită, ieă dă tenomenelor enigmatice, de cari am vorbit, explicarea irecuzabilă următoare:

a) Boabele leguminoaselor sînt așa de bogate în azot, din cauză că *knöllchenbakterien* din rădăcini li dă puțință să soarbă această substanță din rezervoriul neistovit de azot, ce ieste aerul atmosferic. Pe cînd toate celelalte vegetalo sînt condamnate să se mulțumească cu puținul ce găsesc în pămînt.

b) Fertilitatea sau nefertilitatea unui teren pentru leguminoase nu-i datorită numai compoziției lui chimice, ci, în cea mai mare parte, prezenței sau absenței microbilor din grupul *knöllchenbakterien*. Iar fertilizarea unui sol steril, prin transportarea pe iel a unei mici cantități de țărîină luată de pe unul fertil, nu-i o acțiune de îngrășare chimică; ci una biologică, de însămîntare a pămîntului steril cu *knöllchenbakterien*, întocmai cum s'ar însămînta în laborator un mediu nutritiv apropiat.

Iar ca învățămînt practic :

Pe viitor, cînd aceste bacterii vor fi mai bine studiate, și cînd se va trage tot folosul ce iesă din cercelările bacteriologice, cultivatorul, pentru a fertiliza un sol steril pentru leguminoase, nu va mai avea nevoie de a transporta mai multe care de pămînt; ci va stropi terenul odată cu ciți-va metri cubi de apă, în care s'ar fi diluat citeva chilograme de cultură de *Knöllchen-bakterien*, pe care își va putea-o capata de un laborator de bacteriologie, care, curînd, nu va lipsi din nici o stațiune de studii agricole științifice.

Dar sîntem abia la începutul unei ere nouă de incursiune a bacteriologiei în domeniul agriculturii. Cite probleme nebuloase ale agriculturii ie posibil să se desiege prin bacteriologie în viitor—mîntea cea mai pătrunzătoare nu poate să prevadă.

* * *

În cele ce urmează se va căuta a se da cetitorului acestei reviste o idee despre o altă lucrare a bacteriilor utilă pentru om. Se va căuta a se arata, că bacteriile, cari în de comun sînt legate în mîntea noastră cu ideia de murdărie, pot deveni factori naturali ai unei curățenii, care nu se poate dobîndi prin nici unul aproape din mijloacele imaginate de noi. Ieste vorba de curățirea murdăriilor ce se produc prin viețuirea în comun a oamenilor. Dar pentru ca cetitorul să poată prețui în întregimea lui folosul, ce pot aduce bacteriile în această direcțiune, va trebui să-și facă mai întăi o idee de mărimea serviciului ce vom avea a li cere.

* * *

Pe lîngă definițiunile date de teologi, filosofi, moralisti etc. pentru a caract-riza în scurt *ce ieste omul*—pe temeieri biologice s'ar mai putea da una, care, dacă ar fi unilaterală, n'ar fi mai puțin îndreptățită prin adevărul ce conține. S'ar putea spune, că omul, prin activitatea vieței și industriei lui, ieste cel mai puternic agent de murdărire a tot ce-l inconjoară, dar mai cu seamă a pămîntului ce locuiește.

Și cu cit oamenii s'au civilizat și s'au adunat să trăiască mai mulți la un loc—urmare și condiție a civilizației—cu atît însușirea lui de producător de murdării a crescut, și în aceeași măsură pericolul: prin sporirea murdăriilor în cantitate, în nocivitate și prin concentrarea lor pe spații mai mărginite.

Sînt variate și fără istov izvoarele prin care omul varsă murdăria pe pămînt. Vom fi luat în considerare pe cele mai principale, dacă vom număra pe următoarele: dejecțiunile omului (fecale și urină); cadavrele lui; dejecțiunile animalelor ce trăiesc pe lîngă om și cadavrele lor; scursorile din economia domestică a omului: bucătărie, spălătorie, baie; gunoaiile rezultînd din măturarea caselor, curților, străzilor; rămășițele solide din măcelă-

rii, abatorii și fabrici; scursorile lichide din stabilimentele industriale (ape reziduale rezultând din tratarea materialului prim și acelea din întreținerea localurilor); în fine se mai pot adăuga apele de ploaie și de zapadă, cari spa'ă toate necurătenile de pe clădiri, frunzele arborilor etc. și acelea cari au servit la spălarea străzilor, curți'or etc.

Cantitatea totală a acestor murdării într'o aglomerare mare de oameni, cum ar fi un oraș, e enormă. Numai o mică parte din ele e formată de material inofensiv. O bună parte poate fi constituită din substanțe minerale toxice, dizolvate în apele murdare (scursorile multor fabrici). Cea mai mare parte e material organic putrescibil, solid, ori dizolvat, ori suspendat în apă și încăcat cu un mare număr de bacterii, dintre cari, cele producătoare de boae nu lipsesc nici odată.

Aceste murdării otrăvesc și infectează pământul, iar prin intermediul acestuia, apa, aerul, alimentele, locuința și în definitiv pe om. De aici urgenta trebuință de a ne scapa de ele cât de răpede, înainte de a fi otrăvit și infectat mediile lumii externe, în cari omul trebuie să se miște.

Ne scăpăm relativ ușor de unele din ele.

Colectarea, pe măsură ce se produc, a gunoaelor solide, în stațiuni centrale e destul de ușor aplicabilă în practică. Acolo, prin foc, sau prin carecari prelucrări tehnice, se pot face inofensive.

Tot focul ni-ar da mijlocul cel mai expeditiv pentru a ne scapa de pericolul cadavrelor. Însă, cu toate perfecționările, ce tehnica a adus crematoriilor, și cu toată propaganda arzătoare a unor individualități și a unor asociațiuni, cari au mers până a cere autorităților să impună în numele științei „uciderea cadavrului” prin foc—sintem încă, și vom rămânea multă vreme la practica înmormântării cadavrelor. Și inhumațiunea, practică după anume reguli, în cimitire instalate în anume condițiuni, ni dă aparare indestulătoare contra pericolului cadavrelor. Fără motive foarte puternice știința n'a e drept a ofensa un sentiment așa de puternic ca acel legat de inhumațiune.

Apele din spălarea stradelor și a curțiilor conțin de sigur o oare-care cantitate de material putrescibil, mai mult însă material mineral inofensiv. De aceia conducerea lor artificială într'un loc potrivit să le primească, cum ar fi o apă curgătoare apropiată, ori părăsirea lor ca să-și urmeze circuitul natural în aer și în pământ—nu comportă vre-un pericol deosebit.

Este cu totul altfel, cind este vorba de scursorile lichide ale fabricilor pe deoparte; iar pe de altă parte de scursorile domestice și dejecțiunile umane. Cele dintâi încăcate de multe ori cu minerale otrăvitoare. Amîndouă categoriile reprezintă o soluțiune și o suspensiune, foarte concentrată, în apă, de material organic putrescibil, amestecat cu o cantitate enormă de microbi. Pericolul celor dintâi nu l-a cunoscut de cit omul modern. Cel de al doilea au atras atențiunea omului din timpuri foarte depărtate—prin o simțire de dezgust, dacă nu prin o deplină înțelegere a pericolului legat de ele.

Dacă omul primitiv, trăind izolat ori în clanuri familiare mici, își putea permite a-și părăsi dejecțiunile la întâmplare ori unde se produceau; primele societăți constituite ale celor mai vechi civilizațiuni ni-au lăsat mărturie despre grija lor de a îndepărta dejecțiunile din apropierea locuinței, ori de a le face inofensive în vre-un mod oare-care.

În Cartea V, Cap. 23, a Pentateucului, se poate citi prescrierea: „și trebuie să ai afară din lagăr un loc, unde să-ți faci trebuințele naturale; și trebuie să porți în briu o lopățiță; și, după ce te-ai pus, trebuie să sapi împrejur și să acoperi cu pământ ceia ce a ieșit din tine“.

Ca o amintire a acestei porunci, trebuie considerat obiceiul, ce se vede și azi la unele triburi arabe. Nu se mai acopăr dejecțiunile cu pământ; ele se încredințează acțiunii desicante a soarelui. Se păstrează însă obiceiul, ca omul să nu și le depună în raza terenului locuit. În satele locuite de aceste triburi, nimeni nu-și face trebuințele naturale în incinta satelor, ci în cimp ne-locuit, la departare destul de mare de sat.

În Babylon, în Egipt, în Ninive, la Ierusalim, în Grecia. în Campania romană încă din timpul civilizațiunii Etrusce au fost luate măsuri, uneori cu caracter general, pentru îndepărtarea rapidă a dejecțiunilor. Se găsesc urme de drenuri, uneori subterane, altele superficiale, cioplite în piatră, pentru conducerea dejecțiunilor și scursorilor domestice în colectoare situate în afara cetăților. La Roma, Cloaca maximă, făcută de Tarciniu Superb cu 600 de ani înainte de Christos, a fost mai tirziu mărită și pusă în comunicare cu o rețea de canale, ce străbăteau toată cetatea și-și avea rădăcinile în incinta fie cărei locuințe private. Liviu scrie, că censorii M. Porcius Cato și L. Valerius au contractat, „ad urbis nostrae salubritatem“, pentru 1000 talanți (312500 lei) desfundarea cloacelor astupate.

Triumful creștinismului, cu dogma idealizării exaltate a sufletului și mortificării tiranice a corpului, a însemnat, pentru igiena individuală ca și pentru cea publică, o perioadă de neagră mizerie, care s'a întins în tot lungul evului mediu. În acele triste timpuri, casele fără aer și fără lumină ale orașelor, cu vecinătatea lor imediată, cu curțile și stradele strimte, erau cloaca unde se depuneau dejecțiunile umane ca și toate celelalte murdării. Nu-i de mirare, că atunci s'au produs și epidemiile cele mai teribile ce cunoaște istoria. Și numai când o asemenea epidemie ucidea în câțiva ani o jumătate de Europă, se luau oarecare măsuri de igienă, pentru a recădea însă în extazul de mai înainte, îndată ce mânia lui Dumnezeu era puțin domolită.

Timpurile moderne au avut să lege firul de unde îl rupse creștinismul. Căci, pentru igienă, evul mediu trebuie considerat ca o mare soluție de continuitate. De aceea lucrurile au mers greu, și abia în secolul al 18 atențiunea începe a fi atrasă de lucruri, ce păruseră așa de naturale cu 2000 și mai bine de ani în urmă.

Am spus că dejecțiunile umane și scursorile domestice sînt,

prin natura lor, cele mai periculoase și că tocmai îndepărtarea acestora, din aglomerările mari de oameni, prezintă cele mai multe greutăți.

Începutul timpurilor moderne s'a caracterizat prin sistemul, atât de general și azi, de a colecta aceste murdării în colectoare făcute în incinta sau vecinătatea imediată a locuinței și de a le îndepărta apoi periodic, fie pentru a fi îngropate, când lucrul e posibil, fie pentru a fi părăsite pe cimpuri depărtate, nelocuite și neutilizate, ori a fi varsate în riuri.

Igiena și tehnica au căutat și au adus mereu îmbunătățiri colectoarelor din locuință, în scopul de a izola cât mai complet conținutul lor de locuință, de aer, de pământ, de apă, de om. Dar numai puține au fost orașele, și acelea numai într'o slabă măsură, care să se fi folosit de aceste îmbunătățiri. De altfel aproape nu există material de construcțiune, care să reziste indefinit la acțiunea destructivă a proceselor chimice ce se petrec într'un colector de dejecțiuni și de zoi, dacă acesta nu este frecvent golit și fundamental curățat.

În marea majoritate a cazurilor, aceste colectoare au fost astfel construite și administrate, în cât conținutul s'a infiltrat din loc în loc până s'a răspândit în toată întinderea solului orașelor. Iar în lungul timpului s'a ajuns, ca acest sol să fie mai încărcat cu murdării uneori decît chiar izvorul din care s'au murdărit, colectorul de zoi ori de dejecțiuni.

Cine ar fi dispus să creadă, că această afirmare ie o exagerare pentru a provoca o convingere, va compara cifrele de mai la vale.

Un kilogram de fecale și de urină, amestecate în proporția în care omul le produce în 24 ore, conține material putrescibil azotat atîta cît ar corespunde la 10.5 gr. aproximativ de azot.

Un kilogram de pământ cules din subsolul orașelor, până la o adîncime de mai mulți metri, s'a caracterizat din acest punct de vedere prin cifrele următoare : Dresda 2.180 gr. (Fleck). Berlin 1.770 gr. (Flügge). Leipzig 2.380 gr. (Flügge). Budapesta până la 12.360 gr. (Fodor). Ceea ce însemnează, că în cele dintăiu trei orașe, în termen mediu (căci și acolo s'au găsit locuri aproape tot așa de murdare ca la Budapesta) cinci kilograme prețuiesc, ca murdărie, cît un kilogram de fecale și urină ; iar în Budapesta un kilogram de pământ ie mai murdar de cît un kilogram de fecale și urină.

Fodor a calculat, că pămîntul, pe care stă capitala ungurească, conține, până la o adîncime de 4 metri și pe o întindere de 60 de hectare (partea centrală a orașului), conține 467 milioane de kilograme de material putrescibil, din care 71 milioane cu baza de azot—atîta cît ar produce 100 mii de oameni, sub formă de fecale și urină, în 37 de ani

Cifrele ce s'ar afla la noi ar fi de sigur inferioare. Dar nu pentru că noi n'am fi făcut tot ce ni-a stat prin putință pentru a ni murdări pămîntul orașelor. N'am putut însă face m'î mult

de cit am făcut : orașele noastre sînt mai mici, populațiunea lor ie răsfirată pe întinderi mari și-și fac lucrarea de murdărire de mai puțină vreme. Cum că însă ce am putut am făcut, pentru a ne ținea de orașele civilizate, se poate judeca după următoarea împrejurare trăită de cel ce scrie aceste rînduri. Intr'un oraș mare de provincie, avînd a face acum cîți-va ani o anchetă sanitară cu ocazia unei epidemii, am fost nevoit să întreb pe un cetățean de mina a doua, de cînd nu și-a golit privata :

- De cînd am făcut casa.
- Dar de cînd ai făcut casa ?
- De cînd m'am însurat
- De cînd te-ai însurat ?
- De 32 de ani.

Urmarea acestei stări a fost că colectoarele din incinta locuințelor au format, cu pămîntul și cu apa orașelor, tot atitea puncte ale unui drum circular cu raza mică, pe care călătoresc dejecțiunile expulzate de om, pentru a ajunge scurt, rîpede și proaspete, de unde au plecat : în om.

Cînd pericolul unei asemenea situațiuni a fost întăles, a fost și natural de a se procede la îndepărtarea imediată a acestor murdării din incinta locuințelor și a orașelor. De mirare ie numai, că s'a așteptat atita, și în atitea locui se mai așteaptă încă, transformarea totală a solului în cloace, pentru a face ceea ce civilizațiunile vechi au făcut cu mai multe mii de ani în urmă. Aceasta ie numai dovadă de influența enormă, ce a exercitat asupra spiritului omenesc, concepția de despreț pentru corp și lucrurile ce țin de el, ieșită din mentalitatea creștină a veacului de mijloc.

Sistemul modern, zis *tot la canal*, imitare perfecționată a celor imaginate și realizate de civilizațiile vechi, atinge idealul de a îndepărta din vecinătatea noastră murdăriile economiei și industriei umane, îndată ce se produc și pe măsură ce se produc.

Tot la canal cară un volum, în ori ce caz mare, dar care poate ajunge enorm, de apă, în care ie dizolvată sau înnoată în stare solidă o cantitate considerabilă de materie minerală și organică putrescibilă. Această din urmă, firește, atrage deosebita luare aminte a igienistului.

Intr'un oraș cum ie capitala noastră, cu numărul și compoziția populațiunei constatată în zilele de 10—20 Decembrie 1899, cu un *tot la canal separativ* (care ar primi dejecțiunile și scursorile domestice, nu însă apele de ploaie și din spalarea străzilor) și dacă sistemul ar cuprinde tot orașul—ar intra zilnic în canale cam : 13000 kgr. (88656 bărbați)+3500 kgr. (78394 femei)+6300 kgr. (57484 băeți)+1500 kgr. (57537 fete)¹⁾=24300 kgr. sau în cifră rotundă 24 de tone de fecale. Apoi : 130000+100000+32000+26000=288000 litruri, sau în cifră rotundă 29 metri cubi de urină.

1) Băeți și fete s'au numărat aici cei până la 20 ani.

Dacă am socoti cam la 100 litruri de fiecare suflet¹⁾ apa ce se întrebuințează pentru curățenia locuințelor, curățenia corporală, spălutul rufelor, întreținerea closetelor și urinarilor publice și private, serviciul industriilor mici (cofetării, brutării și altele asemenea), și care, după ce a servit, ajunge în canale—ar urma, că în canalele Bucureștilor ar circula încă, în cifra rotundă, 28000 metri cubi de apă murdară pe zi. Cele 24 de tone de fecale zilnice s'ar găsi dar zdrobite în 28000 de metri cubi, încarcați cu material putrescibil divizat în părțile mici, și amestecați cu 29 metri cubi de urină.

O apă de canal astfel constituită, se poate socoti că conține un minim de $\frac{1}{2}$ gr. la litru de material putrescibil. În apa din canalele Bucureștilor acesta ar ajunge dar 14500 kgr. sau un vagon și jumătate de asemenea material pe zi. Și fiecare centimetru cub din această apă conține mai multe zeci până la mai multe sute de milioane de microbi.

Cu un *tot la canal unitar*, (care ar primi și apele de ploaie și din spălarea străzilor) acest material putrescibil ar fi mai diluat; dar cantitatea conținutului canalelor ar crește neaparat. Iar problema privitoare la destinația lui finală devine și mai grea.

Să se raporteze datele de mai sus la marile orașe din occident, să se țină seama că proporția materiei putrescibile din canale poate, după împrejurări, să ajungă la 1 gr. la litru sau chiar mai mult—și atunci se va înțelege, că sistemul canalizărilor, dacă a liberat răpede orașele de povara murdărilor, în acelaș timp, a pus igieniștilor o întrebare și mai gravă: cei de făcut cu această enormă cantitate de lichide murdare? Căci la intervenția binefăcătoare a focului nu se mai putea spera de data asta.

Soluția cea mai simplă, și care s'a impus la început, a fost de a da drumul canalelor în apă cea mai apropiată. Lucrul s'a putut practica fără mult neajuns de orașe, cari, ca Marsilia, Veneția, orașele districtului american Boston, își pot varsa murdăriile în mare. Orașele continentale însă erau reduse să verse în riuri și fluviuri. Pentru acestea, s'a văzut răpede că sistemul are un alt neajuns aproape egal cu acela al colectării murdărilor în incinta aglomerărilor de oameni.

Ori cât s'ar subția conținutul canalelor în apa râului, aceasta rămâne destul de încarcată pentru a compromite existența viețuitoarelor din apă (pești etc.) și sănătatea aglomerărilor de oameni situate în josul râurilor. Sena a fost găsită murdărită și infectată într'un mod compromițător până la o distanță de peste 100 km. în josul Parisului. Rind pe rind fluviile Europei au fost otrăvite.

Aceasta a făcut ca igieniștii să lupte pentru a înlătura practica vărsării în riuri; iar guvernele să ia măsuri pentru *apărarea apelor* contra murdărilor orașelor. Anglia a fost țeara

1) La noi această cantitate poate să fie ceva mai mică, fiindcă Bucureștii se spală puțin.

care și de data asta a stat în fruntea civilizațiunii. După mai multe încercări făcute în 1865, 1866, 1867, în fine în 1876 guvernul englez dă o formă definitivă, în „The Rivers Pollution Prevention Act“, unui întreg sistem legislativ, prin care se interzice, comunelor și particularilor, de a vărsa în apele stătătoare sau curgătoare vre-o murdărie solidă ori lichidă, mai înainte de a fi fost făcută inofensivă prin vre-un mijloc oarecare. Legea stabilește gradul până la care trebuie să fie dusă purificarea murdăriilor din orașe sau fabrici, mai înainte de a se permite varsarea lor în riuri; prevede cele mai grele pedepse pentru contravenienți și institue un sistem sever și eficient de control. În primul regim igienic legiferat al cursurilor de apă. În primul și singurul. Căci celelalte țări din Europa s'au mărginit a introduce incidental în alte legi, cum în legea pescuitului în Belgia, dispozițiuni incomplete și mai puțin eficiente privitoare la igiena apelor. În toate țările însă problema s'a pus, și orașele se întrec în a găsi mijloacele să aperse riurile.

Soluțiunea pe care a găsit-o igiena, a fost de a conduce conținutul canalelor în rezervoare mari zidite și cimentate, a le purifica acolo prin mijloace mecanice, fizice ori chimice și apoi a le varsa în riuri.

Mijloacele chimice, sau mai exact mecano-chimice, s'au aratat mai aplicabile în practică.

În rezervoarele de purificare, apele sînt ținute cît-va timp în repaos. Prin această cad la fund corpurile solide cu oarecare greutate. Dar apele, ce rămîn deasupra, au o densitate așa de mare, în cît cea mai mare parte din murdăriile solide rămîn suspendate; iar cele dizolvate rămîn în întregime în apă. Iar aceste două categorii formează cea mai mare parte din murdăria totală.

Intervine atunci acțiunea chimică. Se varsă în rezervoare anume substanțe chimice, cari inchiagă materia organică dizolvată, în mare parte, și precipită pe cea minerală. Se aleg substanțe chimice de acelea cari fac chiaguri și precipitate voluminoase și grele. Acestea cad la fund, tirind cu ele părțile solide nesedimentate și o mare parte din microbi. Mulți dintre aceștia sînt ucigși. Căci substanțele chimice întrebuințate (săruri de calciu, de fier, de aluminiu) sînt și microbicide.

Chiar după această lucrare nu rămîne în rezervor o apă curată. Dar destul de curățată pentru a fi tolerată în riuri fără pericol mare.

S'a ajuns astfel la apararea riurilor. Dar se pune o a treia întrebare: ce se face cu noroiul ce rămîne pe fundul rezervorului de purificare? Acest noroiu este în așa cantitate, în cît trebuie ridicat zilnic.

Utilizarea agricolă, ca îngrășămint, a acestui noroiu n'a dat rezultatele așteptate. La început agricultorii l'au primit cu voie bună; l-au și plătit chiar. Administrațiunile orașelor își făceau chiar iluzia, că vor scapa de acest balast supărător, scoțindu-și încă cheltuețele celorlalte instalațiuni.

Răpede însă cantitatea acestui noroiu, mai cu seamă în orașele mari, a întrecut capacitatea receptivă a terenurilor cultivate din apropiere. Iar transportul lui la distanțe mari iera foarte anevoios și foarte scump. La urmă cultivatorii nici nu l-au primit, pentru că în îngrășămintele chimice artificiale au găsit un element mai ușor de mănuit, de multe ori mai ieftin și în orice caz cu o valoare economică mai mare. Noroiul, de care ne ocupăm, contrar așteptărilor, s'a aratat un îngrășămint agricol de o calitate foarte mediocră. Nici prelucrarea lui industrială, pentru a prepara, prin uscare și comprimare, brichete combustibile; ori pentru a extrage din iel, în stare pură, unele din materialele utilizabile, ce conține—n'a dus la rezultate mai bune. Numeroasele orașe, cari adoptaseră purificarea chimică, au rămas cu iel pe brațe, neștiind ce se facă dintr'însul.

Unele orașe au găsit soluția mai degrabă, fiind în situație excepțională.

Astfel Londra, după ce a varsat canalele direct în Tamisa; după ce a transformat apa acestui râu într'un fel de ciorbă neagră, groasă, clocotind de gaze putrede; cînd a văzut, că malurile râului au devenit aproape nelocuibile și că gura fluviului, cît e de vastă, se milise într'atita încît navigația începuse să fie compromisă—a stabilit, sint vre-o 50 de ani, două mari uzine de purificare chimică pe cele două maluri ale râului. Cît privește noroiul, după ce toate încercările au căzut, a recurs la singura soluție ce-i mai răminea. Astăzi șease vapoare sint ocupate ca să care și să verse departe în mare cele vre-o 7200 de tone de noroiu, ce rămîne din purificarea celor vre-o 900.000 de metri cubi de apă aduși zilnic de colectoarele Londrei. Orașul cheltuiește mai mult de 35 milioane de franci anual cu întreținerea și exploatarea uzinelor sale. Se plinge, că nu mai poate face această cheltuială și se sforțează de cîtiva ani ca să înlocuiască sistemul. Și cele mai multe orașe, chiar de le-ar da mina, n'ar putea face, ce face Londra.

Utilizarea agricolă a conținutului integral al canalelor, așa numit *épandage agricole*, *Reinigung durch Rieselfelder*, a fost o altă soluție promițătoare de mari speranțe.

Colectorul principal se conduce la cîmpul de irigat. După anume *regule precise*, conținutul se revarsă pe cîmp. Cîmpul ie în urmă cultivat. La o anume adîncime în subsol, se așează o rețea de drenuri, care culege prisosul de apă, ce n'a putut fi fixată prin puterea de atracție superficială a elementelor constitutive ale pămîntului nici pierdută prin evaporare.

Drenurile se adună într'un colector principal, care se varsă în râu. Conținutul drenurilor, dacă operațiunea ie bine condusă, ie o apă curată, cum n'o poate da nici o purificare chimică. Numărul microbilor ie redus de la mai multe sute de milioane pe cm.c. la cite-va sute sau și mai puțin. Materia putrescibilă dispărută sau redusă la o proporție neînsemnată. Nu trebuiesc bazeuri de purificare. Nu rămîne nici un noroiu de înlăturat sau

de distrus. In același timp rentabilitatea terenului irigat, mai cu seama pentru anumite culturi (secara, furagiuri, zarzavaturi, pomi roditori etc.) sporește mult. S'ar părea idealul Totuși mijlocul are părți slabe, care fac că aplicarea lui nu poate fi de cit foarte limitată.

Nu se poate aplica pe ori ce teren. Și multe orașe n'au în apropiere un teren potrivit. Nu se poate varsa conținutul canalelor *ori cum*, chiar pe un teren potrivit. Se cer amenajări și nivelări, cari uneori pot fi foarte costisitoare sau chiar imposibil de realizat din cauza împrejurărilor locale, oricâți bani s'ar hotări orașul să cheltuiască. Pe cel mai potrivit și mai bine amenajat teren, nu se poate varsa oricât. O suprafață de un metru patrat nu primește mai mult de 3—5 litruri de apă de canal zilnic. Dacă se varsă mai mult, se compromite și cultura și purificarea. Berlinul varsă mai puțin de 3 litruri pe zi — și are rezultate excelente. Parisul, cu mai mult de 4 litruri — are rezultate mai slabe. De altfel la Paris mai sint și alte greșeli de exploatare, care compromit in parte rezultatul.

Aceasta face că chiar orașele, cari dispun de mijloace suficiente și de teren propriu, au nevoie de o preamare întindere de teren. Berlinul, pentru a-si purifica cei 240000 metri cubi de apă de canal, utilizează 8000 de hectare. Din fericire acest oraș ie asigurat pentru multă vreme. Mai dispune încă de o rezervă de 7000 de hectare de pământ virgin, în vederea măririi exploatarei necesităta de creșterea vi toare a populațiunii. Parisul însă nu dispune decît de 5505 hectare, din care numai 1765 hectare proprietate comunala, iar restul ie al proprietarilor privați, care au convenit să primească conținutul canalelor pe proprietatea lor. Pe acest teren orașul a varsat in 1905 peste 200 milioane metri cubi; iar vre-o 140 de mii de metri cubi pe zi i-a varsat in Sana ne purificați. Numai găsește terenuri disponibile in împrejurimi.

Aceste cite-va considerațiuni sint destul ca să arate, că acest mijloc, incontestabil foarte bun din punct de vedere igienic, ie destinat a rămînea un mijloc aristocratic, permis numai la puține orașe, favorizate de împrejurări.

Studiile întreprinse pentru prima oară de inginerul Dibdin la stațiunea londoneză dela Baikins, și de o comisiuno a statului Massachusetts mai in urmă, au ajuns a inlocui irigarea cu utilizare agricolă prin irigarea, sau mai exact *filtrarea intermitentă fără utilizare agricolă*.

Cumpul de irigare nu-i nevoie să fie teren agricol. Din potrivă trebuie sa intrunească condițiuni, cari il fac inpropriu pentru agricultură: pământ nisipos și prundiș, care corespunde mai bine trebuințelor de purificare de cit cel vegetai. Dacă nu le are, i se creează in mod artificial. In asemenea condițiuni, purificarea se face cel puțin tot așa de bine ca in epandagiul agricol. Se realizează însă marele avantaju de a face economie de teren. Americanii au ajuns să verse pe aceste cimpuri până la 2 m. cubi pe zi pe fie care metru superficial de teren. Cele 240000 de metri cubi ai Berlinului s'ar putea purifica prin urmare pe o suprafață de 12 hectare.

Dar nici *filtrarea intermitentă* n'a rămas mult timp cu-vântul din urmă.

Marea ei însemnătate însă stă într'aceea că a condus la sistemul purificării artificiale prin acțiunea exclusivă a microbi-lor puși sub direcțiunea omului.

* * *

Această expunere cam lungă a fost făcută pentru a da cetitorului o idee de greutatea poverii, cu care apasă asupra igienii publice problema facerii inofensive a scursorilor din orașe ; pentru a arata mai departe, că povara n'a putut fi considerată ca definitiv învinsă cită vreme omul s'a necăjit a inventa mij-loace din propriul lui ingeniu ; că a trebuit să se întoarcă în na-tură, să privească și să analizeze în amănunțimi minunatul proce-s al vecinicei transformări a materiei ; să descopere, că această transformare nu-i o lucrare fortuită a unor puteri mistice, ci o lu-crare, ași putea zice sistematizată, a unor factori bine definiți ; că acești factori sint microbii ; că, în această lucrare foarte complicată de transformare, specii anumite de microbi execută acte precise pentru a lăsa pe altele în sama altora. Cînd toate acestea au fost bine studiate, omul a trebuit să stea la toc-meală cu microbii. Să creeze pentru fie-care condițiunile cele mai potrivite pentru felul de lucrare ce e capabil să facă. Și atunci ei, lucrători cinstiți, ne dau, ca rezultat util, ceia ce în-geniu omului a fost incapabil să dea.

(va urma).

Dr. V. Sion

Viața Românească în Bucovina

Teatrul *)

Mi-a mai rămas să vorbesc despre activitatea teatrală a societății muzicale „Armonia” și despre reprezentațiile de diletanți.

În anul 1882 s'a format în Cernăuți o trupă de diletanți români; presidentul acestui comitet teatral român de diletanți a fost pâr. exarch al catedralei *Ioan Procopovici*, ca director de scenă funcționa *Vasile Morariu*, iar capelmastru era *Tudor cav. de Flondor*, pe atunci în etate de 19 ani. Se da în fiecare a doua Joie o reprezentație teatrală, în Joia premergătoare reprezentației și în cea următoare cite un concert. Reprezentațiile se dau în sala „Otel de Moldavie”, sală în care și-au dat până la 1877 toate trupele reprezentațiile lor regulat.

La 21 Decembrie s'a dat prima reprezentație cu :

Millo director sau mania posturilor de Alexandri.

Nu te juca cu focul de I. Negruzzi.

A doua reprezentație cu :

Pindra din casă, comedie cu cintee într'un act de V. Alexandri, și
Cinel-Cinel de Vasile Alexandri.

Acești începutul teatrului diletant român în Bucovina și primirea bună ce i s'a făcut, dă raportorului *Olinescu* speranța, că „prin acest teatru diletant se va inaugura timpul unui teatru național român pentru Bucovina” (Familia XIX; 23).

În Aprilie 1883 se disolvă comitetul teatral diletant și mobilierul și garderoba trec în proprietatea „Armoniei” care înființează o secție pentru reprezentări teatrale. Reprezentațiile teatrale aduc viața în Cernăuți și interes pentru literatura dramatică română, după cum constată raportorul.

Am strâns în tabela statistică ce urmează toate datele privitoare la reprezentațiile teatrale ale „Armoniei:” 1).

*) Articol final. A se vedea „V. R.”, III, 419 și IV, 110.

1) „V. R.”, arată că s'a repetat *odată*, de două ori, etc.

1. 13 Mai 1883. *Rămășoagul*, comedie cu cinceze in 1 act, de V. Alecsandri, muzica de T. Flondor și, in aceeași zi:
2. *Nunta Țărănească* *, operetă in 1 act, de V. Alecsandri, muzica de T. Flondor.
3. 1883 *Cucoana Nastasia Hodoronc*, comedie in 3 acte de G. Bengescu.
4. „ *Arvinte și Popoalea*, comedie in 1 act de V. Alecsandri.
5. „ *După teatru*, comedie in 1 act de T. V. Stefanelli.
6. „ *Creditorii* *, comedie in 1 act de V. Alecsandri.
7. „ *Cinel-cinel* *, vodevil in 1 act de V. Alecsandri, muzica de T. Flondor.
8. 22 Oct. 1883. *Un brandaștr în livrés*, comedie intr'un act, localizată de T. V. Stefanelli.
9. *Lița Pescărița* **, operetă națională de N. A. Bogdan, muzica de T. Flondor.
10. 1883. *Un tutor*, comedie in 3 acte de M. Poni.
11. „ *Ordinul de a sfârși*, comedie in 1 act de C. Dimitrescu.
12. „ *Florin și Florica*, vodevil in 1 act de V. Alecsandri, muzica de T. Flondor.
13. 10 Ianuar 1884, *Contesa Margot*, comedie intr'un act din franțuzește de M.
14. 25 Ianuar 1884 *) *Ciobanul* *, cântonetă de E. Carada.
15. „ *Rusaliele*, operetă in 2 acte de V. Alecsandri, muzica de T. Flondor.
16. 25 Ianuar 1884. *A sosit unchiul*, comedie in 1 act de Koziembrodzki-Meșoder.
17. 25 Ianuar 1884. *Pentru o pălărie*, comedie in 1 act de St. Popescu.
18. 25 Ianuar 1884. *Fula Cojocariului*, comedie in 1 act de D. Miculescu.
19. 25 Ianuar 1884. *Baba Hirca*, * operetă in 2 acte de Millo, muzica de A. Flechtenmacher.
20. 1884. *Agachi Plutur*, comedie in 3 acte de V. Alecsandri.
21. „ *Panflie Mesteșănilă*, comedie in 3 acte de St. Popescu.
22. „ *Doi sfozi*, comedie in 1 act de Labouchère, trad. C. Bălănescu.
23. „ *Băcalul Tulungca*, comedie in 2 acte după o piesă franceză de V. Morario.
24. 4 Februar 1885. *Gâina cîntă*, comedie in 1 act de Bayard, Dumanoir Dennery, trad. Bălănescu.
25. *Nunta Țărănească*, operetă in 1 act de V. Alecsandri, muzica de T. Flondor.
26. 25 Mart 1885, *Noaptea sf. George* *, operetă in 3 acte de T. Alexi, muzica de T. Flondor.
27. 4 Mai 1885, *Baba Hirca*, operetă in 2 acte de M. Millo, muzica de A. Flechtenmacher.
28. 27 Mai 1885. *Doi sfozi*, comedie in 1 act de Labouchère trad. C. Bălănescu.

1) Raportul „Armoniei“ nu spune care piese s'au jucat in 1883 și care in 1884, ci le iușiră toate la un loc, amintind numai că au fost 19 reprezentațiuni. Din cronicole teatrele trimise de d. D. Olinescu „Familioi“, se pot stabili unele date.

29. 27 Mai 1885. *Casa vechie*, comedie în 1 act trad. din franțuzește de dr. M. P.
30. 15 Oct. 1885. *Romantic*. comedie în 1 act de St. Popescu. S'a dat și un concert.
31. 20 Dec. 1885. *Socrul unui ginere*, com. orig. în 1 act de Myller. S'a dat și un concert.
32. 5 Faur 1886, *Cartea III, capitoul I*, comedie în 1 act de E. Pierron și A. Lafférière, trad. Manoliu.
33. 5 Faur 1886, *Doi sfoși*, comedie în 1 act de Labouchère-Bălăncescu.
34. 20 Sept., *Sulimanul*, comedie în 1 act de F. A. Sauer, trad. de E. Sevescu. S'a dat și un concert.
35. 15 Ianuar 1887, *Furiile tinereții*, comedie în 1 act de D. Malla.
36. 16 Faur, *Bacalul Tulungea* comedie în 2 acte, după o piesă franceză, de V. Morariu.
37. 17 Mart, *Doi morți vii*, comedie în 2 acte de V. Alecsandri.
38. 3 April, aceeași piesă.
39. 5 Mart 1888, *Cărăbușul*, vodevil în 2 acte de C. Stamati.
40. 16 Mart, aceeași piesă.
41. 2 Ian. 1889, *Ginerile lui Hugi Petcu*, de V. Alecsandri.
- (6 Mai 1898 ¹⁾, *Craiu nou*, operetă națională în 3 acte de V. Alecsandri, muzica de C. Porumbescu.
42. (*Doi surzi*, comedie de Labiche, trad. din franțuzește.
43. 10 Mai, aceeași piese.
44. 10 Faur 1899, *Un om buclucaș*, prelucrarea din franceză de Maria Baiulescu.
45. 10 Faur 1899, *Omarul din strada Cărbunariilor*, farsă.
46. 2 Mart, *Candidatul Linte*, operetă comică de C. Porumbescu.
47. 8 Mai, *Craiu nou*, operetă națională de V. Alecsandri, muzica de C. Porumbescu.
48. 12 Mai, aceeași piesă.
49. 2 Septembrie, *Candidatul Linte* ²⁾, operetă comică de C. Porumbescu.
50. 4 Mai 1901, *Moș Ciocirlan*, operă de C. Berariu și T. Bocancea, muzica de F. Flondor.
51. 6 Mai, repriza aceleiași piese.
52. 12 Mai 1902, *Moș Ciocirlan*, operă de Tem. Bocancea și C. Berariu, muzica de T. Flondor.
53. 15 Maiu, aceeași piesă.
54. 16 Maiu, aceeași piesă.
55. 1 Maiu 1903, *Craiu nou*, operetă națională de V. Alecsandri, muzica de C. Porumbescu.
56. 2 Mai, *Norocul*, feerie în 7 tablouri de Gr. Pantazi și C. Berariu
57. 3 Maiu, repriza „Norocului”.
58. 4 Maiu, aceeași piesă.
59. 10 Maiu, *Craiu nou*, operetă națională de V. Alecsandri, muzica de Porumbescu.

1). Timpul de 10 ani dela 1888—1898 este numit cu drept cuvint de autorul istoricului societății, dr. E. Sluzanschi „sezon mort”.

2) Reprezentarea aceasta s'a dat în Suceava.

60. 18 Mai 1905. *Trei doctori*, comedie în 1 act de Vlaicu.
 61. " " " *Comil Leonida față cu reacțiunea*, farsă în 1 act de I. L. Caragiale.
 62. 18 Mai 1905, *Leac pentru soacra*, comedie în 1 act de Trocaru.
 63. 18 April 1907. *Ovidiu*, actul V, dramă în 5 acte de V. Alecsandri.
 64. " " " *Năpasta*, dramă în 2 acte de I. L. Caragiale.
 65. 22 " *Repetirea aceluiași piese*.

Titlul de glorie al „Armoniei” pe acest teren este activitatea ei teatrală dela început, din anii 1883—1888, și reprezentarea pieselor: *Craiu nou*, *Moș Ciocîrlan*, a feeriei *Norocul*, la cari sperăm să se înșire și reprezentarea piesei *Noaptea sf. George*, care se prepară acum.

Într'un articol intitulat „Societatea Armonia” (Revisla politică I; 18) se apreciază astfel activitatea de 5 ani a societății pe terenul teatral: „Armonia” nu se mărginește numai la atita (la concerte, serate) ci ea merge mai departe, ea împreună cu cîntarea și teatrul. Se alege bucăți teatrale, se împart roluri, membrii „Armoniei” le studiază și deodată ne trezim cu un teatru român diletant.

Partea teatrală a adus societății laudele cele mai mari nu numai din partea Romînilor ci și din partea străinilor. Acel teatru diletant a avut influența cea mai mare asupra simțului național, căci el l'a deșteptat la mulți Romîni din capitală și la cei la care era simțul național deșteptat l'a înțărît și mai puternic.

Teatrul a întrodus într'un mod foarte ușor și lectura clasicilor romîni, deoarece fiecare căuta să aflu lucruri potrivite pentru teatrul lor și mai mulți tineri fiind inspirați de Melpomene s'au încercat să lucreze bucăți originale acomodate teatrului local”.

Opera „*Moș Ciocîrlan*” a trecut granițele țării noastre și a fost reprezentată, ca o solie a unor zile mai bune, ce vor să vie, în două centre ale Romînizmului, în momente deosebit de solemne: în Sibiu, cu ocazia inaugurării „Muzeului național” și în București, unde s'a reprezentat de 5 ori cu ocazia Expoziției jubilar. Ea a devenit astfel un bun comun al Romînilor de pretutindeni, și astfel a contribuit și mica și cultural neînsemnata fracțiune a Romînilor bucovineni cu un modest obol la ridicarea artei naționale.

Și „*Craiu nou*” a trecut granițele țării noastre și a fost reprezentat în *Lugoj* și în *Biserica Albă*. Abia după ce a fost piesa reprezentată în alte părți s'a dat și în Bucovina. Recensentul „*Patriei*” introduce darea sa de sană despre prima reprezentare a operetei „*Craiu nou*” cu următoarele șire: „Armonia” a împatriat cu reprezentațiunea de eri seară moaștele spiritului profetului, care ca toți profeții a fost profet pentru toți Romîni, numai pentru cei din patria sa mai strîmă nu. Aceste moaște: *Craiu nou*, operetă de prea timpuriu decedatul C. P. s'au reînțors pe pămîntul Bucovinei din care s'au zămislit și reînțorcerea a fost un act de triumf național”. (Patria III, 267).

Un lucru reiese din cercetarea de pănă arunca, că dacă se mai poate înjgheba o modestă, dar trainică activitate teatrală la noi în țeară, apoi ea poate purcede cel mai bine dela „Armonia,”

Despre celelalte reprezentări teatrale date de diletanți se poate spune atita, că ele sînt o probă mai mult pentru afirmația noastră că nicăcîri nu s'a manifestat în decursul timpului o idee conducătoare, nicăcîri nu s'a lucrat după un plan bine deosebit, ci cu totul și pretutîndea a fost *improvizat*. Aceasta-i impresia ce am avut-o răsfoind ziarele noastre ca să culeg informațiuni, această impresie am avut-o și în anii din urmă, cînd am urmărit cu interes activitatea ce s'a desfășurat pe acest teren. Se întîmplă că o societate de binefacere nu dispune de fonduri, iute se improvizează o reprezentare teatrală, cu piese alese în grabă, de cele mai multe ori studiate slab și astfel să uită că aria are altă menire decît să servească *numai* ca mijloc pentru ajungerea altor scopuri.

Se impune numai decît o schimbare în dir ecția aceasta; cum ini-o închipui eu voi arăta pe larg la altă ocaziune. Aici voi induce numai cîteva date statistice, cari deși sînt incomplete—este imposibil de a da tabele statistice complete, căci multe reprezentații n'au fost înregistrate în ziare—vor arăta totuși cetitorilor marginile, în care s'a mișcat activitatea teatrală a diletanților noștri.

În *Cernăuți* s'au mai dat următoarele reprezentații :

1. 18 Ianuar 1894, Nino dramalet de Cerchez, aranjată de Junimea.
2. " " " Mademoiselle Mephistofeles, comedie de Stamati Ciurea, aranjată de Junimea.
3. 9 Fevruar 1894, Un trandafir în livréc, comedie din franțuzește de T. V. Stefanelli, aranjată de Junimea.
4. 9 Fevruar 1894, Post festum, comedie în 1 act de Wichert, trad. de M. Stefanelli, aranjată de Junimea.
5. 6 Iulie 1894, Drumul de fier, comedie cu cîntece în 1 act și 2 tablouri de V. Alecsandri.
6. 8 Iunie 1905, O Scrisoare perJută, comedie în 4 acte de Caragiale, aranjată de Junimea.

În *Suceava* s'au dat următoarele reprezentări :

1. 6 Iulie 1892, Rusaliilo, vodevil în 1 act și 2 tablouri de V. Alecsandri.
2. 1 Fevruar 1893, Rămășagul, proverb în 1 act de V. Alecsandri.
3. " " " Cinel-cinel, comedie cu cîntece de V. Alecsandri.
4. 6 Iulie 1893, Nunta ăărănească, vodevil național de V. Alecsandri.
5. " " " Cinel-Cinel, comedie cu cîntece de " "
6. 5 " 1899, Mademoiselle Mephistophéles, vodevil în 1 act de C. Stamati Ciurea.
7. 5 Iulie 1899, Cărăbușul, vodevil în 4 acte de C. Stamati Ciurea
8. 16 Dechemvrie 1900, Tiuăra semeio arțgoasă de Etienne, traducero din franțuzește de M. Stefanelli.
9. 16 Dechemvrie 1900, Conul Leonida față cu reacțiunea, piesă în 2 acte de I. L. Caragiale.

10. 25 Decembrie 1900, Mama Anghelusa, cançoneta de V. Alecsandri.
11. " " " " Leac pentru soacra, comedie în 1 act de Trocaru.
12. Decembrie 1900, Cărbușul, vodevil în 2 acte de C. Stamati Ciurea.
13. 2 Februar 1905, O căsnicie, comedie în 3 acte de G. C. Ursachi.
14. 2 Iunie 1905, O scrisoare pierdută, comedie în 4 acte de I. L. Caragiale.
15. 7 Iulie 1905, Bacilul amorului, farsă în 1 act de C. Stamati Ciurea.
16. 2 Februar 1903, O noapte furtivoasă, comedie în 2 acte de I. L. Caragiale.
17. 7 Iulie 1903, O căsnicie, comedie în 3 acte de G. C. Ursachi.

În Rădăuț s'au dat următoarele reprezentații:

1. 22 Ianuarie 1892, După teatru, comedie într'un act de T. V. Ștefanelli.
2. 29 Ianuarie 1892, Creditorii, comedie în 1 act de V. Alecsandri.
3. 25 Noembrie, Nu te juca cu dracul, comedie în 1 act de I. Negruzzi.
4. 25 Noembrie, Cînel-Cînel, comedie cu ciutoce de V. Alecsandri.
5. 14 Iulie 1899, Madame Mefistofela, vodevil în 1 act de C. Stamati Ciurea.
6. 14 Iulie 1899, Cărbușul, vodevil în 2 acte de C. Stamati Ciurea.
7. 25 Februarie 1900, Biletul de tramway.
8. " " " " Omorul de pe strada Cărbunariilor.
9. 1 Noembrie 1901, Soare cu ploaie, comedie în 1 act de Iosif Vulcan.
10. " " " " Înainte de pauză, comedie în 1 act de Trocaru.
11. 9 Noembrie 1902, Cînel-Cînel, comedie cu ciutoce de Alecsandri.
12. 18 Februar 1905, Căsnicie, comedie în 3 acte de G. C. Ursachi.
13. 25 Iunie 1905, O scrisoare pierdută, comedie în 4 acte de I. L. Caragiale.

Singuratiche reprezentații s'au dat și în Cîmpulung și Siret; piesele ce s'au reprezentat au fost *comediile și vodevilurile* lui Alecsandri.

Din tabelele de mai sus se vede că și în celelalte orașe diletanții și-au format repertoarul lor tot din *piesele lui Alecsandri*, abia în timpul mai nou s'a încercat a se juca și din *Caragiale*.

În cadrul acestor espuneri trebuie să mă opresc puțin și la teatrul nemțesc din Cernăuți și anume din următoarele motive. Pe scena acestui teatru s'au produs și două artiste române: d-șoara *Agata Birsescu* și d-șoara *Adrienna de Kolá* născută *Costin* în *Eucovina*^{*)} și s'a jucat în traducere și o piesă românească, *Năpasta lui Caragiale*.

Piesa a fost tradusă de *Adolf Last*, un Evreu din România, care publicase și niște cercetări critice asupra lui Caragiale, sub titlul „*Unheil*“ (mai întâiu îi dase titlul de *Lüge*).

Piesa s'a dat pe scena teatrului cernăuțean în Ianuarie 1897 cu d-șoara *Prandstetter* (Anca), domni *Popp* (Ion) și *Metzl* (Dragomir). Jocul a fost satisfăcător, constatare ce o face și presa străină și cea ro-

^{*)} Despre debuturile d-șoarei *Agata Birsescu* în Bucovina am pregătit un articol pentru „*Zinimea literară*“.

mână, piesa însă „a indignat” pe criticii dela ziarele Neînfești. Voiu cita din recenziunile ce s'au făcut numai cite-va pasaje. În „*Czernovitzer Zeitung*” din 15 Ianuarie aflăm următoarele: „Drama de tot realistă „Năpasta” de Caragiale trad. de A. Last a fost interpretată foarte bine de d-șoara Prandstetter (Anca) și domnii Popp (Ion) și *Metzl* (Dragomir). Actorii nu găesc în rolurile lor nimic mulțămilor, că personajele sint—puțin spus—*nesimpatice*; ceea ce a putnt interesa, a fost interpretarea, care merită toată recunoștința cu alt mai mult, că aproape totul a fost creațiune proprie”.

În „*Bukovinaer Rundschau*” 13 Ianuarie) sîrlică un oare-care *Josef Czeikel* drama fără milă. După ce critică tehnica dramei, constată că defectul principal al dramei este caracterul absolut imposibil al Ancăi, care e numită „o monstruositate psihologică”. Cel mai aspru e însă recen-sentul ziarului „*Bukovinaer Nachrichten*” (14 Ianuarie). Th. M. care numește piesa „Colportageromangeschichte” și încheie: „nime să nu se încumele și să deie piesa bucătăriței sale chiar numai să o citească, dacă vrea să aibă liniște în casă”. E o critică foarte pătîmașă și părtinitoare. În fine traducătorul *A. Last* vorbește în două foiletoane consecutive din „*Buk. Post*” (12 și 14 Ianuarie) despre piesă; în primul vorbește despre Caragiale, comediile sale și apoi pe larg despre „Năpasta”, în al doilea despre reprezentarea ei pe scena teatrului din Cernăuți.

Aceasta este activitatea teatrală în Bucovina: puțină și dezordonată; ce s'ar putea face de acum înainte voiu arăta cu altă ocaziune.

Cernăuți în April, 1907.

George Tofan.

Scrisori din Ardeal

Descrescerea relativă a populației romine.—Apostoiia vremii noastre.—Cu prilejul răscoalelor din România.

Arad, Aprilie 1907.

Una din tăriile de căpetenie, prin care susținem lupta de conservare a neamului nostru, este gruparea elementului românesc în mase mari, compacte. În adevăr, atit în părțile ardelene, cit și în cele bănățene și ungurești, pe feritoriile locuite de Romini în mase mari—chiar cind centrele erau dominate de străini de neamul nostru—s'au născut și au primit talmăcire toate aspirațiile și plingerile noastre, în deosebi în luptele politice, contra nefastelor regimuri, care de aproape patru decenii se perindează la cirna țării noastre. Puterea aceasta pe care a dat-o Rominiilor așezarea lor în mase compacte, cum și faptul adesea afirmat în publicațiunile scrise despre noi, și mai ales în cele scrise în limba noastră, că noi Rominiii avem mai multă vitalitate și mai mare forță de sporire decit celelalte seminții din țara noastră, au făcut să se nască în Sașii din Ardeal acea cunoscută frică de absorbire din partea noastră, care i-a împins la o politică polironă, veșnic guvernamentală-maghiară (șovinistă).

Așezarea în mase compacte și sporul populațiunii fiind elemente favorabile prin excelență dezvoltării neamurilor, ele au priit și neamului nostru în trecut: au fost fortărețele de rezistență contra atacurilor străine, scuturile cele mai puternice pentru conservarea individualității noastre etnice și a vieții suțeteșii a neamului nostru.

Dar ori cit ar fi de puternic infiltrate în adincimea sufletului omnesc tradițiile și învățul, vremile schimbătoare multe lucruri schimbă!

Și în fața realității nu ne este permis să ne legăm ochii, ci trebuie să privim fără șovăire adevărul, dela a cărui înțelegere va urma îndrumarea conștientă, mintuitoare.

Un profund cunoscător al poporului nostru de dincoace de Carpați și a condițiilor lui de viață, d. E. Brote, într'o serie de articole: „Studii statistice (Descrescerea relativă a populațiunii romine)”, publicate în „Tribuna” din Arad dela No. 55 din 1907 înainte,—ne dă rezultatele cercetărilor sale asupra grosului populațiunii romine, care formează briul

de popor străvechiu din sinul plecat spre apus al Carpaților și din văile și clinurile croite de apele lor.

Din acele cercetări vom da în șirurile următoare o sumă de constatări lămuritoare pentru adevărata stare a populațiunii noastre, greu încercată în vigoarea ei de vitregele împrejurări ale vremurilor de față,—și vom lua din diferitele regiuni, studiate de d. Broțe, trei dintre cele mai însemnate pentru noi: Țara Bîrsei, regiunile Sibiului și părțile Banatului.

„Țara Bîrsei” cuprinde teritoriile din jurul Brașovului și se compune în totul din 44 comune mari și mici, din care 20 sînt românești. Iată raportul de creștere a populațiunii pe acest teritoriu în cursul de 20 de ani (1880—1900):

Românii au sporit :

În 20 comune românești	cu 1277 sau	5.30%
„ 12 „ maghiare	„ 209 „	2.54%
„ 10 „ germane	„ 2113 „	32.20%
„ 2 „ amestecate	„ 2131 „	27.36%
<u>44</u>	<u>6021</u>	<u>16.11%</u>

Alții au sporit :

În 20 comune românești	cu 1364 sau	25.51%
„ 12 „ maghiare	„ 2137 „	14.37%
„ 10 „ germane	„ 2355 „	16.54%
„ 2 „ amestecate	„ 6041 „	23.33%
<u>44</u>	<u>11897</u>	<u>21.61%</u>

Aceste cifre dovedesc în mod neîndoios că populațiunea română se află în descreștere relativă. Românii n’au crescut de cît într’un procent de 16.11%, pe cînd *celelalte naționalități au sporit* cu 21.61%. Între Români și celelalte neamuri este, în „Țara Bîrsei”, o diferență de 5.51% în defavorul Românilor. Și cu toate că în Brașov și Feldioara creșterea Românilor față cu Sașii e favorabilă (1.22%), totuși Maghiarii sporesc mai mult (1.47%) de cît ei. Așa că cu drept cuvînt poate spune d. Broțe: „Cuceririle mindre ce se fac de către Români în comunele germane, amestecate, și în partea cea mai însemnată a comunelor maghiare nu sînt un succes deplin și rămin zadarnice pe cît timp populațiunea română este slăbită tocmai în trunchiul ei”. Și este evident că slăbirea unității maselor române și împiestrirea teritoriilor lor cu elemente... privilegiate și mai spornice ne va duce la o reducere a forțelor și validității noastre, cum și la stinjenirea aspirațiunilor noastre.

Sîntem dar în fața unei primejdii de care trebuie să ni se pătrundă sufletele. O vie îngrijorare și o încordată muncă se cere din partea cerurilor conducătoare românești pentru susținerea și întărirea maselor populare române în omogeneitatea lor etnică, spre a putea remedia sfărmașia unității noastre și dispersiunea sistematică a elementului românesc.

Luînd acum în cercetare alt teritoriu, în care neamul românesc este compact și puternic, *regiunile Sibiului*, vom vedea că prezintă aceleași fenomene îngrijitoare pentru noi.—Din cele 75 comune mari și mici ale

ținutului Sibiuului, între care 38 sînt romînești, — în 51 locuiesc Romîni. Poporația romîni aice, peste tot în general, sau scade sau sporește cu mai puțin de trei pătrimi de sutime la sută pe an, — pe cînd Maghiarii și Germanii sporesc cu un procent însemnat.

Față cu aceste constatări d. E. Brote propune să se cerceteze chestiunea *mortalității*, a *emigrărilor* și a *strîmtorării economice* a poporului, pentru ca, pe baza datelor pozitive, să se poată stabili cauzele și lucra la remedierea răului.

Apreciînd acest punct de vedere, noi socotim că pentru a aduce deplină lumină în chestiune ar mai fi de cercetat multe pricini nemărturisite, de pe terenul administrativ bunăoară, ba chiar și din... justiția maghiară, de pe terenul corupțiunii moravurilor etc., care toate vor fi contribuind la retrogradarea noastră...

Însușit a treia regiune de care ne-am propus să ne ocupăm, după cercetările d-lui Brote, este *paralela romînească a Banatului*. Aceasta are un centru romînesc (orașul Lugoj) și e compusă din 115 comune din care numai 4 nu sînt romînești. Cu toate acestea „după anul 1900 Romîniile nu mai constituiesc de cît 81.80% din populațiunea ținutului, au pierdut deci în douăzeci de ani (1880—1900) 4.12 procente; iar *procentul de creștere anuală al altora este aproape de patru ori mai mare de cît al Romînilor!*.” Cauzele? Pe de o parte e invaziunea ce se revarsă asupra satelor romînești (s'au făcut și colonizări de Maghiari!), care pe de altă parte este emigrarea, o boală care se întinde mai ales în părțile aceste și între Romîni. — Rezultatul total al fluctuațiunii populațiunii în centrul acestui ținut străvechi romînesc este: „De la 1890 pînă la 1900, în zece ani (în Lugoj) Maghiarii și-au îndoit cu prisos numărul lor, de la 1807 la 3932, Germanii au sporit de la 5152 la 6241, de patru ori mai repede de cît Romîni, și cei vre-o cîțiva Sîrbi și-au întreit numărul (de la 61 la 153). Procentul de creștere (?) al Romînilor, mic deja, scade încă dela 0.87% în anul 1890, la 0.70% în 1900.”

Și nu mai avem nevoie să dăm date și pentru celelalte ținuturi de care se ocupă d. E. Brote...

Dar slăbiciunea noastră nu are un temelie firesc, imutabil, deși e căutată și forțată de vrăjmașii noștri; cu toate acestea însă, trebuie să ne preocupe fenomenele arătate, cum și toate acele fenomene de ordine socială, politică și culturală care ne caracterizează situația și influențează asupra dezvoltării vieții noastre naționale. — Cu unul din aceste fenomene ne vom ocupa în cele următoare.

*

Trecutul, chiar și cel mai recent, al neamului nostru romînesc din ținuturile Ardealului și ale Ungariei se identifică cu istoria bisericii acestui însemnat fragment al întinsului nostru popor.

În frumoase cuvinte arată scumpul nostru poet, *Octavian Goga*, misiunea din trecut,—pe care trebuie s'o continue și 'n viitor la noi preoții :

„Prooșimea din acest timp (veacul XVIII, cu „*Supplex libellus Valachorum*“), a cărui apostolat a știut nni două simboluri: crucea și spada, „pentru izbînda luptei naționale,—a arătat lămurit care sînt atribuțiile istorice ale toiagului de păstorie bisericească la noi... Poporul nostru se va „pătrunde și mai departe de slînta, buna și înțeleapta lui *lege romînsască* „iar prooșimea noastră să asculte îndemnul unei tradiții de veacuri și să-și „deo samă de porncile vremilor nouă. Să vadă totdeauna înaintea ochilor ei icoana luminoasă a aceluï apostol cu barba albă, de a cărui sfințenie s'a cutremurat și sufletul meu, și de care eu m'aim apropiat odinioară cu cuvintele unei pietăți smerite :

„Cuvine-se hirotonirea
„Cu harul cerurilor ție,
„Drept vestitorule apostol
„Al unei vremi ce va să vie“...

În aceste duioase șiruri poetul ne apare și ca dascăl,—dascălul îndrumător spre „vremile răzbunătoare“ ce au să urmeze „pătîmirilor“ noastre, pe care cu atîta putere le cîntă...

Și deși o vie discuție s'a pornit asupra misiunii preoșilor, între *Luceafărul* și *Revista Teologică*, discuție urmărită cu viu interes de cercurile noastre intelectuale,—nu s'a subliniat din nici o parte apariția fantomei fioroase a funcționarizării slujitorilor apostolici...

Vom arăta dar noi, prin limba cifrelor reci, o sumă de dureroase constatări din domeniul bisericesc,—la ale căror urmări nu ne putem gîndi fără groază și fără a ne cutremura în suflet, căci luptă mare ne așteaptă și biciu de foc ni se pregătește !...

Dintr'o statistică oficială (*Magyarország Közoktatásügye* as 1905 é. Bp. 1906) scoatem următoarele date :

În toată țara, de la 1896—1905 *și-au părăsit confesiunea :*

Rom. cat.	Gr. cat.	Evang.	August	Gr. Ort.	Unitari	Izr.
18.8%	2.0%	32.7%	15.6%	30.1%	0.1%	0.7%

Va să zică, după evangeliștii (reformați), cel mai însemnat contingent pentru lepădarea credinței strămoșești îl dau: Gr. ort. (ortodoxii), adică Romîinii (și Sîrbii, cari sînt foarte pușini la număr față cu noi).

Mai lămurite indicații ne dă altă tabelă comparativă și anume :

În anul 1904 *și-au părăsit legea, după naționalitate :*

Magh.	Germ.	Slav.	Rom.	Sîrbi	Alții
52.4%	3.8%	11.4%	29.3%	3.0%	0.1%

Din aceste date se vede că, în afară de elementul dominant, maghiar, care suferă de felurite zguduiri din toate domeniile preocupățiunilor religioase, sociale etc., elementul gr. oriental, deci poporul romîn în

primul rînd, dă cel mai înalt procent al părăsirii legăturilor cu biserica națională, strămoșască.

Ori cit s'ar da pentru explicarea acestui fenomen fel-de-fel de pricini ca : misticismul omului, veșnic doritor de lămuriri asupra... problemelor eterne, ori influența maniacilor religioși, ori explicările „dogmatice”, ori deraierile sufletești, ori greutatea birului preoțesc și greutatea susținerii școalelor confesionale prin contribuțiuni din ce în ce mai grele,—de sigur că lipsa de contact a preotului „modern” (funcționar...), neîngrijirea lui pentru nevoile poporului și ușurarea acestuia, lipsa de solidaritate a preotului cu masele populare (exemple dureroase ca acei dela alegerea dela Bocșa, unde cea mai mare parte a preoșimii a fost în tabăra contrară masei poporului român, luptător pentru cauza națională!),—nu puțin vor fi contribuit la înstrăinarea poporului dela vechile așezămînturi...

Și nu credem de prisos să cităm din articolul dr. N. Bălan din *Revista Teologică* următoarele adevărate cuvinte : „Nouă ne trebuiesc astfel de preoți, cari de-odată cu credința neclintită în vecinicia adevărului dumnezeesc, să creadă și în trăinicia neamului nostru românesc !”.

...Și să lupte din răspuțeri pentru întărirea acestui neam,—am adăoga noi...

Dar dacă vom continua cu disecarea rălelor de care suferim, vom găsi iarăși—tot după statistică—întristătoare date și pe terenul instrucțiunii, care la noi e, până acum, în strînsă legătură cu legea și instituțiunea noastră bisericească.

Numărul total al obligațiilor la școală, la 1 Sept. 1904 au fost :

Mag.	Rom.	Slovaci	Germ.	Ruteni	Sirbi	Croați
51.4%	16.6%	12.8%	11.4%	2.8%	2.5%	1.1%

iar după „limba maternă” au frecventat școala :

Magh.	Germ.	Slovaci	Romîni	Ruteni	Croați	Sirbi
81.3%	89.3%	84.4%	64.0%	61.1%	83.0%	77.6%

Numai rutenii, perduți naționalicește, sînt mai slab reprezentați decît noi, cel mai însemnat popor, după maghiari, în sinul patriei noastre ungare!...

Și ceia ce este și mai caracteristic, este că, față de trecut, a scăzut numai numărul elevilor germani și romîni.

În ceia ce privește școalele speciale, chiar și inferioare (de meserii și de repetiție), procentul elevilor romîni este disparent, iar rezultatul acestei categorii de pregătire, este că duce pe copiii noștri drept în brațele străine.

Unde ne va duce noua reformă școlară?..

Vor urma și aice jertfele și... lepădările, ale căror preludii se observă deja...

Dar să avem credința puternică și nestrămutată că nu oameni ca

Apponyi sint meniși să cirmuiască lumea, și că vremea va răsturna toate clădirile făcute pe nisip, și, după cum spune poetul maghiar :

„Duhul vremii va birui miile de mercenari!“...

*

Din seria chestiunilor de actualitate, cari ne-au preocupat mai intenț, fără îndoială, a fost *revolta agrară* din România.

„Singele, apă nu se face!“...

Durerea noastră, a unui neam din țărani, a fost cu atât mai adîncă, în fața celor petrecute, cu cît noi ne simțim cu inima și sufletul nostru, una, în durerile și aspirațiunile mulțimii cu adevărat romîne.

Și tocmai pentru acest motiv,—deși legăm mari nădejdi de activitatea valoroșilor conducători din prezent ai țării romînești,—sentimentul public romînesc dela noi ține, că e de indispensabilă necesitate, estînderea tuturor drepturilor și îndreptărilor poporului, la toate manifestațiunile vieții de stat, conform dînhului vremii și concepțiunii moderne.

Orice temporizare va aduce noi încurcături... și nu trebuie să se uite, că trecut-am prin grelele zile, cînd țaranul flămînd n'a mai cerut pămînt, ci a vrut sînge!

Poate ar fi locul să arătăm deosebirea dintre starea țaranilor dela noi și a țaranilor din România liberă a Romînilor. Dealtmîntrelea d. C.S. a arătat în „V. R.“ această deosebire („V. R.“ II, 1).

Zorile unei vieți nouă par a se ivi în viața neamului romînesc, cu toate piedecile și greutățile ce i s'au ivit în cale, căci un duh nou... prevestitor unei noi vieți se arată.

Apoi, avînd însușiri frumîoasc, neamul nostru de prelutîndeni, să avem credință în viitorul lui,—mai ales cînd sîntem în focul luptei...

S. Secula.

Scrisori din Basarabia

II

Se știe că un popor ajunge să se obicinuească chiar și cu calamitățile cele mai strigătoare, odată ce ele devin cronice... Și totuși nu se găsește în Europa de azi nici o regiune însemnată, unde să nu se ducă o luptă socială pentru izbăvirea populațiunii de asemenea calamități. În deosebi, nu există nici o țară care să nu-și aibă, măcar întrucitva, cele mai firești și necesare aparențe ale vieții ei etnice: mișcarea intelectuală în general și sforțări practice pentru garantarea și dezvoltarea vieții naționale... Dar, nici o regulă fără excepțiune.

Citeodată ajungi să te întrebi: oare tot ceia ce a fost pururi și pretutindeni prilej de luptă de idei, sau îndemn la mișcare—nu există la noi de loc? Ori poate Basarabienii sînt creați din alt lut ca ceilalți și, în deplină cunoștință, nu-și vor progresul lor?

În Basarabia contemporană domnește în formă și în fond nobila cultură rusească, iar veneticii stăpînitori ai noștri sînt mai mulțumiți la noi ca oriunde aiurea. Introducîndu-se în poporul basarabean numai formele deșarte ale civilizațiunii (rusești!), Rușii pot dormi liniștiți, deoarece nu au grija de mine.

Școlile și dregătoriile rusești înlocuiesc, în ochii lumii, toate instituțiunile de acest fel, atît de necesare oricărei populațiuni.

Aluziile puține și întîmpîitoare la un partid național moldovenesc, provoacă aci numai surîsul... Despre o lînerime generoasă și liberă, ivită din sinul majorității acestei țări, nici nu s'aude încă... sau, această floare a oricărui popor își expune viața acolo, departe de Basarabia, și nu pentru țara natală... Ocîrmuirea locală se găsește întregă la dispoziția oamenilor care sînt străini cu totul oricărei idei moldovenești. În suși Chișinăul nu este altăceva decît centrul acțiunii politice de rusificare în această țară înapoiată.

Astfel nici o primăjdie nu se observă pentru stăpînii zilelor noastre și, cum am mai spus-o, Rușii se simt în Basarabia foarte bine.

Dar noi?!

„Sîntem străini în țara noastră“...

* * *

Este o vorbă glumeață că: în Chișinău graiul moldovenesc: slujește acuma numai la trei lucruri: boerii zbiară moldovenește la slugi, se ceartă moldovenește între dînșii (avînd deci pentru o conversație obi-cinuită, limba—mai delicată—rusă), iar „nacialstvo“ de toate treptele, in-jură totdeauna moldovenește... Și cu toate acestea, voi spune un adevăr, un paradox poate: sunetele moldovenești domnesc în Chișinău aproape ca și în tot restul țării. Le auzi până și noaptea, cînd îți scîrție pe lingă fereastră un car cu boi, care-și amestecă simfonia aceasta cu nesfirșita „frunzuleană“ a sîteanului care trage cu ea dracul de roadă... Le auzi cînd cumperi (o proză!) cîrbuni, lemne, lapte, *poïna* sau păpușoiu... La teatru se reprezintă o piesă rusească, dar lucrătorii din culise, servitorii dela garderobă, își spun daraverile moldovenește. Și'ți întregești tabloul, cînd vezi oriunde doi-trei sergenți de poliție, vorbind tot așa... Și numai atunci, după ce ai știut culege toate aceste aparențe ale sufletului romi-nesc înstrăinat, prîiepi o primăvară pe cîmpia poporului. Trebuie însă o imediată arătură a pămîntului, sămînțe, sămănători și ploaie, ploaie caldă...

Cronica artistică a Chișinăului e mizerabilă. În ce privește arta tea-trală sîntem mai mult Ruteni decît Moldoveni. În fiecare sezon vin la noi trupe rutenești, și Moldovenii se delectează cu înduioșitoare ro-manțe, ca: „oi ne hodi Grîțu tai na vecernîți“ și multe de-al-de-acestea. În deobște, toată arta dela noi poartă pecetea rutenească, mai ales pic-tura. Vara trecută, o expozițiune ambulantă ne-a vizitat Basarabia, oprin-du-se în Chișinău 3 săptămîni și apoi umblînd din sat în sat 3 luni de-a rîndul. Am văzut în șatra acestei expozițiuni cîte-va tablouri cu tipuri și peisage din Basarabia, semnate de pi-ctori... ruteni—ca un bănat al să-răciei duhului nostru de artă.

În ramura muzicală același lucru. „Souvenir de Bessarabie“, acea-stă compoziție cu multe teme și melodii poporane—e scrisă nu de un Moldovan, ci de un „Hoffman“. Gustul muzical e în scădere. Nu mai auzim nici despre lăutari, nici despre cîntăreți naționali, ca acei de odinioară. Orchestrele moldovenești au dispărut, rămîind numai cîteva jigănești, mai proaste, ca aceea a lui Costache din Bălți, sau a lui Ște-fănușă din Romăncăuți. Pentru înveselirea birocratilor ruși, și a capita-lei unei țări romînești, avem în restaurantele de aici cîte o orchestră de peste Prut, pe care o privim ca unicul semn al legăturilor noastre sufletești cu România, dela a căror rupere, peste 5 ani, se împlinește un veac de ani.

* * *

Dela Chişinău la Iaşi drumul coastă numai vr'o ciţiva lei şi totuşi, pentru Basarabeni, Iaşii nici nu există. Universitatea, ştiinţa naţională, literatura, cercurile intelectuale—toată bogăţia sufletului românesc pare că nu s'ar găsi la 100 km. delă Chişinău. Să nu'şi facă nimeni iluzii deşarte în privinţa aceasta. Amar s'ar înşela acela, care ar crede că graniţele nu au nici un efect şi că simţirile noastre sînt şi ale Romînilor din regat, că aspiraţiile lor sînt şi aspiraţiile noastre. Ceva mai mult. Noi aci nici nu credem în resursele vitale ale romînimei ca naţiune. Tăria acestei viţe latine şi conştiinţa menirii ce ea are în viitor—pentru noi sînt numai vorbe...

„Romînimea?—dar există ea? Unde-s manifestaţiile ei?” — Şi nu ai ce să răspunzi.—„Romînia—spun „adevăraţii Ruşi” dintre Moldoveni—nu este decît *une quantité négligeable*. Ce, este acolo o forţă, ştiinţă sau un suflet original?”

Şi iar te simţi, că nici cu o discuţie cit de lungă nu vei dovedi contrarul. Nu vei putea arăta prin cuvinte mişcarea intelectuală poporanistă, vorbele nu vor întrupa icoanele vii din poeziile lui Goga sau Coşbuc, dovezile geografice şi istorice nu vor putea ţine locul realităţii necunoscute. Te vei mîngîea numai în gînd cu ideea mindră că mai curînd sau mai tirziu acea mare romînime, delă Marea neagră şi până la Tisa, va fi cunoscută tuturor.

* * *

Se vorbea mai dăunăzi, până în Martie a. c., că proprietarii noştri, pe care îi ameninţa chestia agrară din Rusia, îşi îndreptau privirile spre Romînia şi că ar fi fost mulţumiţi chiar, în cazul alipirii Basarabiei la Romînia. Nu ştiu ce spun ei acuma, după răscoalele ţărăneşti de acolo, dar mulţi dintre intelectualii noştri găsesc că Basarabeni nu pot, după cele ce se petrec în Romînia, să se adape acolo la izvoarele iubirii şi mîndriei de neam. Şi pentru aceasta, ei aduc următoarele argumente hotărîtoare :

„Starea ţăranului român, temelia statului şi a neamului, ne descurajază, deoarece e partea cea mai puţin recomandabilă a vieţii naţionale. Fără pămînt, fără lumină, în sălbătăcie şi vecinică foamete, ţărănimea romînă se găseşte la dispoziţia arendaşilor de tot soiul, la cheremul slujbaşilor de toate treptele. Afară de aceasta, tocmai Romînia a rămas cea din urmă dintre statele civilizate în ce priveşte dreptul de alegere, deci nicăiri nu sînt excluşi delă viaţa politică alţiia cetăţeni ca în „Patria-Mamă”. Sîntem cu toţii convinşi că întreaga clasă de oameni de treabă din Romînia deplînge această stare de lucruri, dar până cînd compătimirea aceasta nu se va realiza într'un şir de reforme,—statul român va rămîne tot aceeaşi instituţiune de jaf, o instituţiune pentru sălbătăcierea poporului”.

Asemenea vorbe le auzi pretutîndeni.

Iar aceea ce ne lovește dela prima vedere, este faptul că, cu cît prîmejdia catastrofei istorice se apropie mai mult în România, cu atîta mai zădarnic o arată oamenii politici prevăzători,—căci „domnii zilei” nu-i ascultă și nu grăbesc să facă reformele ce se impun. Chiar făgăduințele de azi nu știm dacă se vor îndeplini... Și cînd ne gîndim la marele ideal al unei „Romîni-Mari”, ne apare foarte tristă această stare de lucruri, de idei și de sentimente. Cînd în „Patria-Mamă” nu există de fapt toate libertățile constituționale, dacă pentru cînsa țărănească nu există nici justiție, nici bunăstare economică, atunci, cum să facem din această țară o adevărată „Mamă”, cătră care să fie atrași Romîni de pretutindeni?..

Mîne cînd votul universal de fapt va fi cucerit în Transilvania și cînd Rusia va deveni un stat constituțional, frații Romîni ar trebui să se afle mai înnaintea noastră, iar nu mai înapoi. Nu va fi cu puțință să țintim la idealul unei Romîni-Mari, cită vreme Basarabeni sau Ardelenii se vor găsi mai bine economicește și politicește în lăuntru al altor state, din nefericire străine neamului lor. Vorba mea de profan este că ne trebuie neapărat o țară liberă și fericită, pentru ca să tindem spre dînsa. Ne trebuie nu visuri ori făgădueli, dar ceva mult mai bun decît România de azi, căci altmîntrelea va fi greu să deștepți sentimentul național în Basarabia.

De cînd chestia naționalităților din Rusia s'a pus la ordinea zilei, politica rusească în privința Basarabiei nu se face cu nepăsarea de mai înnainte. Cutoată recunoașterea tacită că Basarabia este o țară rominească, se iau măsuri convenite pentru a împiedica orice activitate specifică în sensul național. Se aude despre un proiect al autorităților locale, prin care s'ar opri introducerea cărților rominești tipărite „în străinătate”. Argumentația acestei măsuri stă în idea că, cu lăfirea cărților rominești (unde văd Rușii această lăfire?) Moldovenii vor ajunge să tindă la legături politice cu România. Intr'un ziar oficios chiar se vorbea, deși în treacăt, dar lămurit, că în Basarabia focul național nu s'a stins, ci numai este înnăbușit.

Recunoașterea aceasta inseamnă mult. Rusul găsește la noi până și „focul național”—minune! Până acuma eram, doară, numai o turmă de iobagi sălbatici, puși la voia nemărginită a cinovnicilor rusești—și iată sîntem aproape recunoscuți ca națiune.

Primul pas e făcut, poate.

Să adăogăm la el încă sufe și mii, și atunci numai, vom putea spune că ne-am împlinit misiunea noastră istorică.—Parlamentul rusesc va juca un mare rol în renașterea noastră. Tot poporul nădăjduiește că, mulțămită Dumei, nu vor fi uitate și nesocotite nici marele interese ale Basarabenilor.

* * *

Basarabia contimporană, pentru a progresa întru civilizație, cere rezolvirea următoarei grave dileme: sau rusificare deplină, sau cultură națională, luată și însușită cu energie și cu devotamentul pentru idealul nostru românesc. Desigur, cea mai firească soluțiune ar fi ca toată suflarea din Basarabia să devie română, căci numai în acest caz poporul *moldovenesc*, are înțeles să *existe ca atare*. Și cu atât mai lesne e de deșteptat la noi conștiința națională, cu cât însuși poporul și-a păstrat și limba și mândria lui națională. „Sînt român!”—această exclamațiune rămasă încă din vremuri romane, s'aude totdeauna în graiul Moldovanului. Oricît, în șovinismul lor, adevărații Ruși ar tăgădui existența Moldovenilor ca națiune, ea există și dă cea mai puternică dovadă de rezistență, anume: Moldovenimea basarabeană își asimilează toate elementele străine.

Iată cîteva exemple:

Într'un sat, se găsește o familie „Șahovscoi”, de origină rusă și care, după documente, se trage dintr'o viță princiară ilustră. Cunoscut un Francez, care azi, e curat moldovan. La malurile Nistrului—pe Ruteni; la Acherman și Izmail—pe Bulgari, Polonezi și alții,—pe toți îi asimilăm noi, pe cînd, în schimb, pe mulți dintre Moldovenii noștri nu-i putem scoate din cleștele rusificării! Un anume Birca—sau Bocan—se rușinează a grăi și a trăi moldovenește. El se dă drept mare patriot rus, umblă de-a-bușele înaintea huliganilor cu influență, se face cel mai disperat politician în favoarea rusificării și înjură din gură și prin gazete pe toți nerușii, deci și pe Moldoveni. Iar împreună cu ceilalți adevărați Ruși, recrutați dintre Țigani, Evrei, etc. și Moldovanul nostru, uitat de neamul său, formează buchetul acela mare de patrioți, care se numește cu mîndrie: Liga poporului rus.

* * *

Toate chestiile cele mai vitale pentru popor stau totdeauna în legătură cu chestia învățămîntului rural. Faimoasa vorbă că la 1871 a bîruiț învătătorul german, se vede, că a inspirat și „zemstvo” din Basarabia. La adunările acestei instituțiuni *desineocîrnuitoare* s'a vorbit mult despre acei bani ai poporului, care se aruncă în glod, cu școlile actuale din Basarabia. Și totuși, vedem că acum, cu începutul primăverii, „zemstvo” clădește școli nouă. Ba era chiar un mare proiect de a se face o întreagă rețea de școli, pentru a realiza și instrucțiunea generală; dar situația financiară nu a permis asemenea planuri...

Doritorii de școli moldovenești se întristau, văzînd cum se ridică școli rusești cu banii Moldovenilor. Se întristau însă zădarnic. Lăsați să ne pregătească Rușii edificiile școlare, doar mai încolo vor fi ele bune la ceva. Poate, nici nu vom fi încă în stare să ne folosim de moștenirea materială a Rușilor,—cine știe?!

Să nu uite nimeni că viitorul acestei țări e lung și numai după ce vom izbuti a ne prepara pentru el, va putea fi vorba de alcătuirea noilor forme în învățămîntul poporan; până atunci însă noi avem o datorie, foarte gravă, anume, să nimicim pagubele aduse nouă de școala rusească. Trebuie cu prețul celor mai mari sacrificii, să răspîndim în mod privat lumina în limba—mamă. Se vor porni negreșit persecuțiuni contra apostolilor viitori, vom întîmpina prigoniri și împiedicări la fiecare pas, dar toate acestea nu trebuie să ne înspăimînte sau să ne oprească în loc.... Incetul cu incetul vom duce poporul până la o așa stare de fapt, încît el singur își va spune cuvîntul și-și va orîndui soarta.

Desigur, realizarea acestui ideal va cere mari sforțări și jertfe; ele sînt inevitabile chiar istoricește, deoarece a lupta pentru o cauză nerusă, însemnează a lupta contra cauzei ruse.

În mersul îngrozitor al lucrurilor din Rusia, singura speranță este o întoarcere a guvernului la politica constituțională, de care depinde și soarta apropiată a națiunii moldovenești din Basarabia.... Dar în vremea aceasta.... din Dumă vin știri neliniștitoare; proiectele ei rămîn numai pe hîrtie și aplicarea lor nici nu se așteaptă; centrul Dumei—cadeții—trăesc mereu sub frica dizolvării, interzisă fiindu-le și orice activitate legală. Iar pe de altă parte, optimiștii speră că tocmai programul acestora, atît de moderat și realizabil, se găsește tot mai mult acceptabil în sferile cele înalte, încît se apropie ziua cînd el va concorda de fapt, cu desăvîrșire, cu vederile și intențiunile din Peterhof.... Un haos!... care stîrnește nemulțumirile și revoltă până în fundul inimii poporul, care se deșteaptă ca și lent din poveste... În locul unei grabnice și radicale reforme rurale—tot același țaran rus, lăsîndu-și plugul în arătură și cu jandarmul din urmă, plecat la ostrov.... Pedepsa cu moarte se practică cît mai pe larg; e un eveniment de mare însemnătate cînd în 24 de oare nu se întîmplă nici o spînzurare....

Și totuși, tot mai mult se ridică credința în viitor.—„Mai neagră noapte—mai vii stelele“. Singele vărsat pentru libertate va fi răsunat cu prisosință, prin o simplă și radicală nimicire a parazitismului și tiraniei de azi. Ideile democratice vor învinge; chiar astăzi au prins atît de mult rădăcină, încît stîrpirea lor nu se mai poate face, decît stîrpind Rusia însăși.

Chișinău, 18 Aprilie 1907.

Alexis Nour.

Cronici Bucureștene

Aprilie

Însfîrșit, e liniște în țară. Liniște de cimitir, dar în tot cazul liniște, preferabilă de o mie de ori tumultului fioros al balamucului în care am trăit citeva săptămîni, cuprinși de un spăimîntător delir, furie de distrugere din partea unora, sete de răzbunări cumplite din partea altora, zăpăceală și demență din partea tuturor.

S'a varsat atîta sînge românesc, că probabil țaranii noștri superstițioși au fost mirați că găinile lor (cari vor mai fi avînd asemenea păseri de lux!) nu le-au făcut ouă înroșite d'a gata pentru sărbătoarea Paștilor din anul acesta. Jalnice Paști s'au serbat în colibele dărăpănate de ghiulele, și cîți moșnegi sfătoși, și cîți flăcăi voinici, și cite chipeșe neveste, au lipsit din mijlocul neamului lor sirîns în jurul măsușii tradiționale, îmbrucînd fără poftă dia azima coaptă, care ar fi trebuit să fie dulce și caldă, dacă n'ar fi curs peste ea prea multe lacrimi amare și înghețate... În ziua de Paști au cîntat cucuvelele pe streșinele lor!

Dar, cum spune proverbul franțuzesc, și o nenorocire e bună la ceva. Marile reforme sociale, adîncile prefaceri cari aduc după ele un traiu mai bun mulțimei, au fost scrise totdeauna cu slove de sînge în istoria popoarelor. Poate că grozava boală de care pătîmea țara noastră reclama fatal leacul suprem al unei mari lăsări de sînge. Poate că această criză teribilă în care patria ni s'a zvîrcolit va hotări însfîrșit pe oamenii noștri de Stat—meșteri doctori—să s'adune într'un hotărîtor consult la căpătăiul convalescentului și să găsească leacul definitiv întremător.

Nu eu mă voiu încumeta aici să le arăt ce au de făcut; eu, împreună cu d-voastră cititori, n'am decît să aștept plin de nădejde ca serbarea Învierii Mîntuitorului să coincidă în 1907 cu învierea și cu minuirea celor peste cinci milioane de trudite suflete țărănești.

O mică observațiune, însă:

Am citit și am auzit povestirile despre răscoale, și mi-am zis: e cu neputință ca psihologia țaranului român să se modificat așa fundamental în cursul unei singure nopți de groază! E cu neputință ca țaranul nostru, pe care l'am pomenit totdeauna blajîn și resemnat, să se fi transformat d'odată într'o fiară sălbatică! Dar cine a săvîrșit atunci acele schingiuri barbare, acele fapte de Piei Roșii, ale căror sinistre amănunte ar fi înfricoșat chiar închipuirea unui calău ca Torquemada? Eu unul sînt încredințat că, dacă toți țaranii împinși de foame și de des-

nădejde, întăritați și de unele ațfări necugetate, dacă *toți* au pornit să ceară cu tărie o soartă mai omenoasă, însă licăloșiile, cruzimile, excesele oribile nu le-au comis decît unii: lepădăturile satelor, scăpații din ocne, asasinii și fillharii, sufletele criminale chiar în timpuri normale, dar-mi-te într'o clipă de tulburare obștească în care mințile cele mai cumpătate se exaltează, iar drojdia populară se ridică toldeana la suprafață prin îndrăzneala ei nelegiuită.

Eu, unul, mă mîngîiu cu convingerea că neomeniile și atrocitățile din timpul răscoalelor nu pot fi opera țărănimii rominești întregi, fonciarmente fiindă și cinstită, ci aceea a unor vestejiți de justiție și a unor înnebuniți prin basamacurile mizerabile ce se debitează în circumstările dela sate, și prin otrava și mai primejdioasă a ațfărilor unor semiculți, citeodată chiar *semil*-culți, cari înțelegînd numai pe sfert unele idei generoase și umanitare le viră țilcuite anapoda în capetele ignorante cari nu le înțeleg de loc.

Dar... să nu uit că scriu aici o cronică Bucureșteană, scriu o miniatură de istorie a unei vieți și complexe și ușuratece, fac un soi de cinematograf ale cărui tablouri schimbătoare nu se opresc decît o clipă 'n loc, așa că după tragedia țărănească urmează repede o scenă de comedie burlescă, și după aceasta, altă dramă poate.

Viața Bucureșteană, suspendată un moment de fiorul îngrijării obștești, continuă, cu toate marile ei nimicuri, cu toate micile ei măreții, cu toate aparențele ei strălucite, cu toate mizeriile ei fundamentale. La Bursă se joacă iarăși, la teatrul *rominesc* au picat trupe de operă *italiană* și de operetă *austriacă*, în Cluburi se joacă, în localurile de petreceri jocul nu mai contenește, în saloane de asemenea... Se joacă pretutindeni, jucăm cu toți danțul obicinuit al unei existențe frivole și zadarnice, aceeași, vecinic aceeași, cu toate cele întimplute. Au cîntat turenurile, și noi tot jucăm, și tot ne jucăm, nepăsători și fericiți!...

Și fericirea noastră e așa de iluzorie, încît mă mir cum până acum, ca o repercusiune a răscoalelor țărănești, ziarele n'au înregistrat încă o revoltă... a Bucureștenilor. Să nu credeți că exagerez dacă voiu afirma că „domnul Ionescu” și „musiu Dumitrescu” din Capitală sînt tot așa de exploatați pecît „nea Ion” și „badea Dumitru” din cătunul Pelagrade-jos. Nu vreau să vorbesc de scumpetea exorbitantă, îndrănesc să zic chiar nerușinată a preșurilor de intrare la opera italiană sau la opereta vieneză (15—20 de lei stalul!). Astea sînt petreceri de lux. Arta și literatura sînt consumațiuni de lux în România. Aiurea ele sînt la îndemîna celor mai saraci, și așa și trebuie să fie. În Austria, bunăoară, sînt regulamente polițienești și municipale cari statornicește un maximum de preșuri la teatre, peste cari nu pot să treacă impresarii în lăcomia lor cămătărească. Dar, repet, nu am intenția să mă plîng că traiul Bucureștenilor s'a împovorat prin urcarea preșurilor de intrare la spectacole. S'a scumpit însă în mod extraordinar strictul necesar al vieții: hrana, locuința, îmbrăcămintea, combustibilul. Incalte, în ceea ce privește locuința, îmi închipuesc că s'a auzit până la lași oftatul isbucnit din plămîinii Bu-

cureșienilor în ajunul Sfintului Gheorghe. Chirii exorbitante, case mizerabile! Cu 1000 de lei pe an trebuie să te consideri fericit dacă vei găsi în București trei-patru odațe într'o mahala departată și murdară, fără curte, fără umbră de verdeață, fără aer, fără soare. Este o adevărată crimă să se permită închirierea unor asemenea case lipsite de lumină și de căldură, condițiunile primordiale ale vieței omenești. Dacă d. C. Sterea a intervenit pentru închirierea învoelilor agricole între țărani și moșieri (și bine a făcut, ori-ce-ar zice „Epoca” la care am colaborat ani întregi, muncă răsplătită... dar să nu fac chestii personale!), orice s'ar zice, eu aş vota cu amândouă minile ca autoritatea se intervie odată și-odată spre a pune un friu scandaloasei specule la care se dedau cîțiva bogătași nesățioși în potriva marelui mulțimi a publicului, speculă la pline, la carne, la haine, la chirii, ia... toate! Păcăleala au haz numai la întâi Aprilie; dar în celelalte zile ale anului păcăleala onorabililor negustori devine nesuferită.

Este curioasă datina asta de a păcăli pe semenii tăi în prima zi de Aprilie! E neexplicabilă. Eu aş propune din potrivă, ca: de oarece în 364 de zile ale anului ne păcălim într'una unii pe alții,—relațiile noastre sociale fiind întemeiate pe o permanentă hipocrizie și minciună,—aş propune zic, ca să alegem ziua de 1 Aprilie tocmai pentru a ne spune reciproc pe șleau adevărurile pe care în tot restul anului ni le ascundem. Cu jurămint strășnic să ne legăm ca, în ziua de 1 Aprilie, rușinându-ne de minciunile convenționale cărora ne supunem în toate celelalte zile, să ne spunem unul altora tot ce gîndim și ce simțim.

— Dragă, eu sint nebun de amor după zestrea ta, iar nu după tine! va zice înflăcăratul îndrăgostit logodnicii sale la 1 Aprilie.

— „Iubiți alegători!”, va grăi manifestul unui candidat de deputat, iar acesta va fi obligat să spuie sincer în ziua de 1 Aprilie: Idioșilor, alegeți-mă și pe urmă n'am să mai mă gîndesc la voi, ci numai la treburile mele!”

— Scumpe bărbățele,—va spune cucoana barbatului ei,—nu ți-am mărturisit până azi că te înșel în chip scandalos, dar fiindcă azi e 1 Aprilie, mă simt datoare să-ți declar că ți-am pus mai multe coarne decât au cerbii din munții Ceahlăului.

...Pentru că—orice s'ar spune—să fim politicoși, sau cum zice francezul—*place aux dames!*, ziua de 1 Aprilie trebuie s'o rezervăm femeii, care a transformat păcăleala într'o adevărată artă, așa că ar trebui să se înființeze—tot pe ziua de 1 Aprilie, ziua Budgetului—un nou post de Muză: Muza păcălelilor, post care se cuvine de drept unei femei.

La Rochefoucauld a scris:

Poți să găsești femei măritate cari n'au avut nici-un amant; dar e greu să găsești de acelea cari au avut numai unul.

La Rochefoucauld a fost un obraznic, nu-i așa, scumpe cititoare?

Cronica Literară

„POETUL CAUCAZULUI“

— Cu prilejul traducerii poemei „Demonul“ —

Marele poet rus, Mihail Lermontov, s'a născut în anul 1814 și s'a stins în floarea tinereții, înainte de a fi împlinit al douăzeci și șaptelea an. El se cobora dintr'o familie de mică nobiliime, din guvernământul Tula, care însă, după spusa biografilor poetului, număra printre strămoșii ei pe scoțianul George Learmouth, emigrat din veacul XVII în Rusia, unde intrase în slujba țarului Mihail.—Rămas orfan de mamă încă de mic copil, Lermontov fu crescut de mătușa sa maternă Elisaveta Arsenieva—germană de origină—care-i dădu o educație îngrijită, inspirându-i de timpuriu gustul pentru capodoperele literaturii germane și franceze. Tot mulțumită acesteea, care-l luă cu sine la moșiile sale din Georgia, poetul avu prilejul să cunoască și să admire acolo, din cea mai înrădă a sa copilărie, pitorescul măreț al Caucazului, frumuseța naturii și a populației, precum și minunatele legende ale aceluși pământ pe care avea să-l cînte, cu atîta dragoste, în tot mersul scurtei sale vieți.

La vîrsta de 12 ani, Lermontov fu trimis la liceul din Moscva, după terminarea căruia se înscrise la universitate. Eliminat însă de aici, trecu în școala militară, pe care absolvind-o în 1834, fu rînduit în acelaș an sublocotenent în garda imperială a țarului Neculai.

Aptitudinile lui poetice își făcuseră drum de timpuriu : la vîrsta de 15 ani, în liceu încă fiind, el începî a scrie frumoasa poemă *Demonul*, în care respiră acel imn delicios, și sălbatic totodată, pentru iubirea care răscumpără și reinnoește totul. Urmară apoi cîteva drame, datorite mai mult reminiscențelor sale literare, precum și cele dintăiu poeme, care oglindesc mai ales viața de garnizoană cu valurile ei de șampanie, în care autorul punea totuși mai multă poezie decît camarazii săi obișnuiți. Și era încă la Petersburg, tot în garda imperială, cînd dădu la lumină poema orientală *Hagi-Abrek*, cea dintăiu a sa inspirațiune byro-

niană. Dar faima lui literară nu începe decît mult mai tîrziu, și anume în anul 1837, cu prilejul morții lui Pușchin. Atunci scrie el „La moartea poetului“, acele versuri pline de vigoare și mindrie, prin care cere țarului răzbunare pentru moartea poetului, căzut victimă unei conspirații de salon. Circulînd în manuscris, ele atraseră asupra autorului admirația întregii societăți culte, dar în acelaș timp și fulgerele țarului susceptibil, care-l surguni în iubitul, dar mult depărtatul Caucaz, pentru un an de zile. Soarta legase însă—se vede—pentru totdeauna, pămîntul acela de viața nefericitului poet! Căci, abia revenit în mijlocul plăcerilor ademenitoare ale capitalei, unde aducea cu sine pe lingă alte nemuritoare poeme și romanul său *Un erou al vremii noastre*, —o nouă măsură disciplinară îl reîntoarșe în 1840 pe „locotenentul Lermontov“ iarăși în Caucaz, unde, la 15 Iuliu 1841, își găsi tragicul sfîrșit al vieții într'un duel nenorocit.

Opera poetică a lui Lermontov, adunată după moarte-i în 4 volume (1842—44), este însemnată nu numai privind o față cu scurta carieră literară a autorului, ci mai ales prin minunatul ei cuprins. Numele de „poet al Caucazului“, va rămînea pururi legat de amintirea celui care în *Darurile Terekului*, *Hagi-Abrek*, *Ismail-Bey*, *Cintul Țarului Ivan Vasilievici*—după unii capodopera lui Lermontov—în *Demonul* și celelalte poeme ale sale, a cîntat ca nimenea altul sălbătăcia naturii, vitejia războinică, legendele și tradițiile locuitorilor din Caucaz. Aceste poeme sînt redade astăzi în mai toate limbile popoarelor culte, iar literatura germană se poate mindri cu o frumoasă și complectă a lor traducere în versuri, datorită lui Fr. Bodenstedt, acesta însuși un poet de talent.—Ca toți contemporanii săi, Lermontov a suferit și el, mai ales la începutul carierei, influența romantismului occidental. Goethe, Schiller, de Vigny, Shakespeare, iar mai ales Byron, au avut o mare înriurire în formarea poetului; dar, talent însemnat, el a știut să rămie totdeauna original, profund în creațiunile sale geniul național, iar mai ales puternica sa personalitate. Și dacă nici restrînsa experiență a propriei sale vieți, nici împrejurările istorice, nu l-au îngăduit să se ridice până la o concepție fundamentală proprie, filozofică și socială, totuși, el nu s'a mărginit la un simplu rol de plect al artei pentru artă. Dimpctrivă, Lermontov ia parte la mișcarea politică a vremilor sale și îmbrățișează cu pasiune problemele—mărginite, este adevărat—care frămîntau atunci patria lui: tendințele sale naționaliste se învederează în *Ismail-Bey*, după cum în *Sașka*, transpiră germanofobia mediului. Și ar fi o greșală ncertată să atribuim caracterul pesimist al operelor sale numai unor sentimente egoiste, pe cîtă vreme desperarea lui, ca dealtmintrelea a tuturor pesimiștilor, era făcută, în cea mai mare parte, din tristeța și melancolia tuturor...

Lermontov era mic de stat, lat în spate, ochieș și nu frumos. Aceste însușiri negative, stîngăcia lui în societate, unde „nu era în stare să deschidă gura“, ambițiunile lui aristocratice și orgoliul rasei, îl făceau să resimtă în chipul cel mai dureros inferioritatea sa socială și-l înășurau într'un vâl de melancolie și de tristeță fără samăn. „Chiar cînd rîde, ochii lui nu rîd“, zicea, despre el, Turghenev.—Supt acest înveliș inofensiv, clocotea însă un temperament furtunos și veșnic răzvrătit, care, prin expansiunile lui sufletești, jignează adeseori pe contemporanii în mijlocul cărora se desfășurau. Acest temperament lămurește și fireasca lui simpatie pentru Byron, și mai ales orgoliul neînfrînat, independența de cugetare, risul sardonice și cinismul care se revarsă așa de bogat din operele amîndorora,—pe cînd imaginația grandioasă a lui Lermontov, îl ridică în descrierea naturii cu mult mai presus de Pușchin, iar sensibilitatea lui pasionată îl pune alături cu Musset.

Un loc de frunte, între scrierile poetului, îl are poezia sa *Demonul*, care, ca un torent de lavă înflăcărată, se coboară în valuri armonioase din coastele Caucazului. Inspirată în chip indirect de *Heaven and Earth* de Byron și mai deodăreptul încă de *Eloa* a lui de Vigny, poezia lui Lermontov se deosebește cu desăvîrșire nu numai prin cadrul naturii, care parcă tremură și ea de fiorii iubirii, ci și prin felul de a fi al eroinei, care dacă este turnată dintr'un sentiment mai puțin nobil, încheagă, în schimb, mai mult adevăr omenesc de cît toate semenele sale. Istoria literară crede a fi descoperit îmboldul și firul conducător al acestei poezii în dragostea lui Lermontov—statornică și curată până la mormînt—pentru ruda sa Varenca Lopuhin, căreia i-a închinat, între altele, și aceste versuri pasionate. Adevărul este că în toate variantele poeziei se străvede mereu iubita: ea, în silueta drăgălașă a Evreicii din robia Babilonului; ea, în nevinovata și totuși voluptoasa călugăriță spaniolă; ea, în fine, în frămîntările vijelioase ale prințesei georgiene Tamara, în care se întrupează idealul autorului în ultima versiune a poeziei. Iar rama care decorează iubirea dramatică a poetului, precum și coloritul cald al fundului pe care ea se desfășoară, sînt cu neîntrecut meșteșug închiegare din impresiunile naturii și vieții, ale poveștilor și legendelor, ale credințelor și obiceiurilor Caucazului.

În munții aceia cu muchile lor de diamant, și anume în „văgăuna Darialului“, se văd până în zilele noastre ruinele unei cetăți mărețe: „palatul prințesei georgiene Tamara“. Nu departe, pe podișca muntelui Gud-Aul, lingă malul Aragvei, se zăresc aite urme, din care bogata închipuire a poetului a clădit castelul bătrînuului Gudal. Scara acestuia, sîpată în stîncă, coboară până și astăzi încă, din turnul lăturalnic, la apele întinse ale fluviului. Și fantazia poporului a însuflețit acele locuri minunate cu viața epică a unor ființi nepămîntene.—În „valea Dracului“,

aproape de Gud-Aul, „Duhul muntelui“, îndrăgind pe-o fată, a îngropat, într-o clipă de gelozie, sub grămada spăimintătoare a pietrelor din vale, casa în care se adăpostea ea și cu jubilul ei. Mai colo, pe malul drept al apei, urmele ce se văd în valea strînsă între doi munți pietroși, sînt ruinele mănăstirii pe care, ca să-și răzbune de năfingia călugărițelor, a doborât-o același duh, cu lovitura lui de trăsnet. El însuși, zace ferecat pînă astăzi, nu departe, în peștera din valea Caișaurii, pe cînd deasupra tuturora, din zăpezile diamantine de pe virful Cazbecului, răsare paracliusul acela, pînă la care, după spusa Osetinilor, picior de om încă n'a străbătut. Și acolo, în groapa prințesei georgiene, mai hodinesc doară visurile neîntrupate ale poetului....

*

Demonul a fost opera predilectă a poetului, căreia, toată viața, ei i-a acordat o deosebită atențiune.—Începută la 1829, o prefăcea și întregea mai în fiecare an. Din pricina aceasta, o avem în mai multe versiuni și anume: prima de la 1829—1830, două din anul 1831, o alta datată 1832—1833, a cincea din 1838, și cea din urmă de la 1840 sau 1841, anul morții poetului. Aceasta din urmă este și cea mai desăvirșită, din toate punctele de vedere: elementul subiectiv, care se găsește în celelalte, a fost de aici cu desăvirșire îniăturat.

După versiunea din urmă, descoperită și publicată pentru întâia dată la 1891, de către Pavel Viscovatov (Moscva 1891), a făcut d. I. R. Rădulescu traducerea romînească, pe care celitorul o găsește în cuprinsul acestui număr.

V. C. R.

Cronica Istorică*)

— Studii de istorie bisericească —

Ca pretutindeni, așa și la noi, biserica a avut în trecut o mare înrîurire alit culturală cit și politică asupra dezvoltării neamului nostru. Pe de o parte ca factor de drept public, pe de alta ca singură purtătoare a culturii în vremile—din nenorocire așa de îndelungate—ale evului nostru mediu, biserica constituie în istoria poporului nostru un element așa de însemnat și hotărîtor, încît dela cunoașterea destinelor ei în cursul vremilor atîrnă însăși cunoașterea mai bună a trecutului nostru.

În deobște însă istoria bisericii noastre nu s'a tratat independent de celelalte apariții politico-culturale ale trecutului, ci în legătură cu ele și anume, așa că partea politică a istoriei bisericești a fost studiată împreună cu istoria politică generală a neamului nostru, iar cea culturală împreună cu istoria culturii ori, încă mai precis, împreună cu istoria noastră literară.—Ce-i dreptul istoria bisericii noastre nici nu se poate înțelege deplin fără istoria generală a poporului nostru. Decît, atîta vreme cît ea e privită *numai* ca o anexă a acestei istorii generale, sînt o mulțime de puncte, în ele foarte însemnate, ce nu pot fi tratate mai deaproape tocmai pentru a se păstra dreapta măsură în expunerea diferitelor împrejurări istorice din viața poporului nostru. Altfel, dacă istoria bisericii se tratează ca un domeniu de studiu pentru sine, vrednic de a fi cercetat și ca unitate istorică deosebită. În acest caz se poate da o mult mai mare atenție, nu numai cestiunilor de organizare bisericească și de activitate pastorală, dar chiar alitor chestiuni de istoria culturii în general (școlile de pe lingă mănăstiri) și de istoria artelor în special (arta bisericească).

Încercări de a se studia istoria bisericii noastre independent de alte istorii nu lipsesc în istoriografia romînă. Dimpotrivă sînt destule. Fie expunerî de caracter general (mai vechi : Maior și Șaguna), fie mai ales sub forma de monografii ale diferitelor diocece și archidiocece (acestea destul de numeroase, pentru a nu mai fi nevoe de citat nume și titluri).—Dar, ca și în tratarea istoriei noastre generale, așa și în istoria bisericească a domnit, ba chiar domnește încă, direcția așa zisă politică, după care sînt considerate ca istorice și tratate ca atare mai ales fenomenele de viață de stat : Domni, războaie, cuceriri, intrigi de curte, etc;—

*) Recenzia cărții d-lui Radu Rosetti a fost publicată, din greșală, în No. trecut, ca *Cronica*.

—în biserică,—episcopii și activitatea lor religioasă-pastorală și gospodărească-administrativă.—Precum istoria politică se împărțea după Domni, așa cea bisericească după Prelați. Despre o dezvoltare înlăuntrul statului, și bisericii, în afară de directa înfruntare a Domnilor și Prelaților, felul vechiu „politic” de a scrie istorie, nu se preocupă. Istoria e în această direcție a istoriografiei mai ales istoria personalităților și nu istoria maselor: a poporului întreg într'un caz, a turmei dreptcredincioase în altul.

În istoria bisericească mai e însă o pricină de puțin progres cu adevărat științific. Fie că această istorie era scrisă de clerici fie că de laici, ea lua aproape întotdeauna—supt influența vieților sfinților—un caracter apologetic. Acest fel fals-pios de a povesti viața și activitatea diferiților fruntași bisericești a avut atita răsunet în cercurile bisericești și chiar teologice, încît el e considerat chiar azi ca felul de rigoare în care e a se povesti—cuvîncios—viața „fericiților întru Domnul” păstori ai bisericii noastre.

Cu aceste lămuriri date, să trecem la tema însăși a articolului de față arărînd: I. Ce sînt studiile de istorie bisericească (respective—ce trebuie să fie), II. Cum se fac (*r.*—cum ar trebui să se facă) și III. Cine le face (*r.*—cine e mai ales chemat să le facă).

Prilej ca să scriu acest articol mi-au dat două monografii bisericești care au apărut în timpurile din urmă: ambele istorii de episcopii. Una din ele bună, ca pildă de ce *se poate* face, cealaltă ca pildă de ce *nu trebuie* să se facă în studiile acestea speciale de istorie bisericească.

*

I. Istoria bisericească se ocupă, firește, în primul loc cu însuși organismul politic religios numit biserică, atît în dezvoltarea sa internă: dogmatică, etică și temporară, cit și în relațiile sale cu alte autorități bisericești, ori, apoi, cu puterea civilă reprezentată prin statul laic și organele sale și cu turma dreptcredincioșilor.—Dar tot în istoria bisericească mai pot fi cuprinse și fenomenele culturale ale căror purtător a fost biserica prin diferiții ei membri mai bine înzestrați sufletește ori aflați în împrejurări mai prielnice. Atunci cînd biserica unui popor nu e zguduită de certe confesionale și certe de prelați, mulți din membrii ei se pot anume deda în toată liniștea sufletească și la ocupațiuni în afară de biserică, precum sînt lucrările științifice și literare de tot felul, ori activitatea pedagogică în sinul școlaelor de mînăstiri.

Studiile de istorie bisericească pot dară cuprinde:—1° Studii asupra credinței și dogmelor. În acest senz n'avem, de pildă, pînă azi o bună istorie a ereziilor răspîndite la noi în popor și dintre care bogomilismul e în activitate încă pînă azi. Tot aici ar fi de studiat influențele avute de alte confesiuni asupra confesiunii noastre ortodoxe: în special în Ardeal, pe vremea luptelor pentru Reformă.—2° Studii asupra înfrîngerii morale directe și indirecte avute de biserică asupra credincioșilor ei. Aici ar intra istoria relațiilor dintre biserică și credincioși

în diferitele timpuri,—cu istoria nivelului moral și intelectual al preoțimii în acele timpuri.—3° Un capitol foarte mare și bogat al istoriei bisericești e istoria puterii sale temporare: putere politică și avere. Aici știrile sînt așa de numeroase, iar activitatea bisericii noastre așa de plină de succese, încît o astfel de istorie a puterii temporare a bisericii romîne ar aduce foarte multe lămuriri noi și prețioase și cu privire la istoria generală a neamului nostru.—4° Istoria relațiilor bisericii romîne cu alte biserici și cu puterea civilă reprezentată prin stat și organele sale, ar trata în primul rînd originile și organizația bisericii, iar în al doilea înseși acele relații și anume: relații cu bisericile de care a alînat a noastră în diferite timpuri; relații cu bisericile ce-au avut credincioși ori înfrîurire și în părțile noastre: catolică, protestantă, etc.; relații între unitățile bisericești din chiar sinul neamului nostru: între biserica moldoveană și cea munteană și între amîndouă și cea ardeleană; înșirît relațiile cu puterea civilă pe ajutorul căreia se reazimă întreaga organizare a bisericii noastre. Cît privește relațiile cu credincioșii ele se pot aproape toate studia sau la istoria *morală* a bisericii, sau la cea *temporară* (daniile și ajutoarele materiale). 5° Fenomenele culturale la care ia parte biserica ori chiar singură le conduce ar fi toate de cuprins într'o istorie a culturii bisericești la Romîni.

Toate acestea din punctul de vedere al istoriei generale bisericești. Dar vin apoi nesfîrșitele fețe și puncte de vedere mai speciale, din care se pot face tot felul de studii de istorie bisericească. Astfel e chipul așa de cu predilecție răspîndit la noi al istoriei diferitelor dioceze și arhidioceze: „Mitropolia Moldovei“, „Mitropolia Ungrovlachiei“, „Mitropolia Ardealului“, „Episcopia“ cutare, ori „Episcopiiile“ cutare din cutare țară romînească. Sau celalalt chip tot așa de răspîndit, biografic: „Viața și activitatea mitropolitului, ori episcopului, ori episcopilor...“

Înșirît încă un fel de activitate istorică-bisericească, iarăși destul de răspîndit, și despre care putem spune că a dat și bune rezultate, e de a publica simplul material istoric, neprelucrat. Fie orînduit din punct de vedere politic-bisericesc (de pildă „Condica sfîntă“), fie din punct de vedere mai general, bisericesc-cultural (majoritatea publicațiilor).

II. *Cum se fac* studiile de istorie bisericească la noi, e o chestie mai încurcată și despre care nu se poate vorbi fără a dojeni în foarte multe privințe și direcții. Aței care fac azi în adevăr mulțămitor istorie bisericească se pot număra pe degetele unei singure mîni. Încolo, iată cum se face istorie bisericească. 1° Sau se publică clae peste grămadă, fără nici-o critică simplu material istoric. 2° Sau se fac biografii de prelați în genul vieților sfîntilor, cu expresii stereotipe de laude și fericiri și fără cea mai mică idee de rostul adevărat al vieții și activității acelor prelați: aceste lucrări deplorabile se nasc mai ales ca teze de licență. 3° Sau înfine, se scriu monografiile de episcopii și mitropolii în care se strînge la un loc tot ce-au spus diferiții istorici moderni despre ele; se caută și ceva prin cronici și se adună și cîteva documente, dacă autorul e mai silitor, și se dau iarăși înșirări cu totul lipsite de critică și de valoare

originală, ale episcopiiilor, mănăstirilor, bisericilor, etc, comportate de temă.

Iar prin toate aceste lucrări, din nenorocire destul de numeroase, plutește un aer înecător de fânție, candeli și mănăstire cu laude și lingușiri orientale, de pe paginile lor simți un șopotit *mièvre* de slugărnicie și dor de căpătueală și din când în când, la cite o dedicație ori o laudă mai după tipic ticluită, parcă auzi un plescăit de buze de Prea Sfint care a mâncat bine la masă și parcă vezi un zimbet viclean pe fața autorului—cătore „sfinții“ militei de prinprejur—: „așa-i c'am adus'o bine?“. Așa se scrie istorie bisericească la noi. De ideale religioase ori culturale nu e vorba în ele. Dacă ar și putea fi, e o întrebare, la care,—dacă avem în vedere nivelul moral al preoțimii noastre de sus și de jos și mediul și spiritul în care se formează și *viiitorii* preoți, în seminarii și la Facultatea de teologie,—cu durere nu putem răspunde decît negativ. Căci în școlile pomenite nu domnește spiritul nou, reînviator, cu aspirații nobile după idealuri de sacrificiu pentru neam și țară, care domnește în alte școli și în alte cercuri,—ci încă tot spiritul bizantin-oriental de lingușire și viclenie, de egoism cras și arivism.

De aceea se fac, așa cum am spus, studiile de istorie bisericească la noi.

III. Iar cit privește pe cei ce le fac, am spus deja, că cei buni sînt pușini, cei răi mulți. Dar ce n'am spus încă și voiți spune acum, e că afară de o excepție două, bunii istorici bisericești dela noi *nu sînt clerici*, ci laici. Sînt istorici de ceaiaiași, învățași pregătiși europenește în facultățile și seminariile noastre istorice, ori și prin Apus, și care de obicei nu se ocupă *numai* cu istoria bisericească, ci în general cu istoria neamului. În această privință e o deosebire hotărîtoare între Ardeal și Regat. În Ardeal, din toate timpurile, teologii au reprezentat aproape exclusiv întreaga știință istorică. Și au reprezentat-o bine. În trecut ca și azi. Destul să pomenim renașterea istorică dela începutul veacului trecut, iar pentru vremea noastră numele canonicului Augustin Bunea. Dar această deosebire își are o origine foarte limpede. La noi biserica a trăit în totdeauna ca în sinul lui Abraam. Pe cînd „dincolo“, biserica iobagiilor valahi a avut nu numai să lupte pentru păstrarea credinței strămoșești, dar să reprezinte și aspirațiile politice ale credincioșilor. Biserica ardeiceană s'a oșelit în nevoile îndurate și de aceea ea a dat oameni *lari* și a avut prelași și clerici la înălțimea tuturor cerințelor, chiar și a celor științifice istorice.—Ce-i dreptul avem și noi cei de dincoace cîteva mari figuri culturale printre arhieriei noastre. Dar fiind vorba în special de istorie, această știință a fost în deobște bine reprezentată numai de laici. În prezent acel care a contribuit cel mai mult la progresul studiilor istorice la noi, nu numai publicînd singur atîta material istoric cit generații întregi n'au publicat, dar scriînd opere de o însemnătate hotărîtoare în dezvoltarea istoriografiei noastre, profesorul Iorga, e acel care și pe terenul istoriei bisericești a lucrat mai mult ca oricare altul.

Dar ca pe toate terenele așa și în studiile istorice azi o împărțire a muncii a devenit o nevoie de prima ordine. Pentru ca diferitele studii

istorice să fie de o potrivă de solide, se cere o aprofundare așa de mare încât învățatului într'o anume direcție nu-i rămâne nici timp nici energie de prisos pentru cercetări în alt domeniu. Să mai adăogăm că astăzi problemele istoriei noastre s'au înmulțit și complicat așa cum cu douăzeci de ani înainte nici nu ne-am fi închipuit. Istoria socială și economică românească de abea acum se naște. Istoria culturii e încă în cele dintâi începuturi. Numai istoria politică a ajuns destul de departe. Dar a și început de vreme. Mai că putem zice că, de cînd avem o știință istorică la noi, n'am făcut decît istorie politică. Și dacă mai amintim că pe generația de istorici care se ridică acum o așteaptă o lucrare fundamentală pentru viitorul științei noastre istorice—de o mărime și greutate cum profanii nici nu-și pot închipui,—anume scoaterea *Monumentelor istorice ale „Romîniei”*, în care să se strîngă odată complet și critic toate știrile cronicele și documentare, așa cum le au toate țările culte din Europa,—atunci vedem că împărțirea muncii, de care vorbeam, e chiar o condiție capitală de înaintare a studiilor istorice la noi.

În astfel de împrejurări studiile de istorie bisericească ar trebui să cadă asupra acelor care prin chemarea lor în societate sînt mai aproape de ele, clericilor noștri. Mai precis, profesorilor noștri dela Facultatea de teologic, arhierilor noștri și preoților cu studii universitare. Dar pentru ca istoricii ceilalți să poată lăsa fără grijă studiile de istorie bisericească pe sama acestora, se cere o condiție *sine qua non*. Și cu aceasta rîndurile de mai sus vor căpăta și încheierea și justificarea necesară.

Anume, studiul istoriei bisericești în Facultatea noastră de teologie trebuie pus pe baze cu adevărat științifice. Pregătirea istorică a teologilor noștri—dintre care se recrutează și se vor recruta toți istoricii bisericești—trebuie ridicată la acelaș nivel cu pregătirea ce să dă studenților dela Litere în secția istorică, la Universitatea din București. Trebuie înființat un seminar istoric cu adevărat modern, în care teologii să poată deprinde critica istorică—științifică și să se exercite încă din școală, sub conducerea profesorului lor, la lucrări istorice. Părerea mea e că trebuie mers încă și mai departe și anume să se facă înfrățirea acestui seminar cu cele istorice dela Facultatea de Litere într'un *Institut istoric*, așa ca prin conlucrarea tuturor elevilor de istorie sub conducerea tuturor profesorilor de istorie, să se formeze și mai intensiv cultura general-istorică a viitorilor lucrători pe terenul științei și să se înfiltreze și mai adînc spiritul critic-științific în acei viitori lucrători.

Numai așa studiile de istorie bisericească vor fi duse cu izbîndă mai departe chiar de clerici și numai așa împărțindu-se munca științifică, ceilalți cercetători istorici vor putea să lase la o parte pomenitul domeniu de cercetări, devotîndu-se celorlalte grele și numeroase probleme de istorie generală românească.

Vasile Părvan.

Cronica Internă

— După răscoale —

În vremea răscoalelor, fie din mai puțin nobilul instinct de conservare individuală, fie din sentimentul nobil de conservare națională, chiar categoriile sociale ale căror interese economice sînt adesea antagonice cu ale țărănimii, *recunoșteau* mizeria clasei țărănești, prevedeau și aprobau reforme economice, ba, unii reprezentanți ai acelor categorii sociale se pronunțau și pentru lărgirea dreptului de vot al țărănimii. (Toate acestea s'au întîmplat la *prima* ședință a Societății Agrare, de după răscoale, cînd încă ele nu se isprăviseră).

Iar partidele politice au făcut chiar un „pact“, dînd acea privesiște de solidaritate națională, care a stors unora lacrimi de duioșie.

Dar răscoalele au fost reprimite de către guvern cu o strășnicie justificată numai prin sincera sa hotărîre de a aduce imediat apoi reforme, și prin siguranța ce avea în îndeplinirea lor, căci celelalte partide făcuseră doar faimosul „pact“.—Și atunci, adică *apoi*, după reprimare „pactul“ începu să se tot slăbească, iar acei care *recunoșteau*, *prevedeau* și *aprobau* reformele, începură să ia o atitudine, care nu promitea nimic bun pentru reformele cu o săplămîină mai înainte *aprobate*. Iar un „mare proprietar“, în aceeași Societate, unde răsunaseră mai înainte cuvinte de împăciuire și de bunătate, făcu constatarea că „în țara aceasta toată solicițudinea e numai pentru țărănime!“... Fericita țărănime!...

Așa dar, proprietarii noștri s'au grăbit să dea viștig de cauză parțizanilor unor anumite doctrine în sociologie: dacă glasul conștiinței *naționale* și sentimentul solidarității *naționale* acoperiseră, pentru o clipă, glasul conștiinței de *clasă* și sentimentul solidarității de *clasă*,—acestea din urmă răpede își luară revanșa.... Iar această revanșă se traduse prin *fuziunea* tuturor intereselor de clasă, recunoscute de unia francamente, mascate de alții—oamenii politici!—prin „interesele țării.“ „Totul pentru țară, nimic pentru noi!“...?

Sînt unia pe care îi bucură această *clarificare* a intereselor de clasă. Aceșli „sociologi“ doresc două clase cu interese tranșante, care să lupte

pentru interesele lor de clasă, pentrucă... pentrucă așa e în Apus... Ah! această teorie nu ni se potrivește nouă, din multe pricini. Și, mai întâiu: În „Europa“, clasele de jos, care au de revendicat îmbunătățiri, sint *conștiente* și se pot deci organiza. Se poate închipui așa ceva despre țărănimea noastră, încă pentru multă vreme? De sigur că nu. Și atunci, cum rămîne situația? O clasă puternică, conștientă, avînd puterea politică, *în luptă* (!) cu o clasă inconștientă, fără putere politică, cu nepuțință a se organiza! Ce fel de *luptă*, cînd deoparte e toată puterea, de altă parte nici o posibilitate de rezistență? Căci singura rezistență a țărănimii, răscoala, îi e dăunătoare și ei și patriei!... Dar chiar să fie conștientă și organizată țărănimea, ne-am putea noi permite să facem ce fac alte țări, noi atît de mici față cu vecini atît de mari? Noi care trebuie să fim o națiune solidară, un singur corp, față cu puterea și poftele mari ale vecinilor? Germania se poate împărși în *clase* antagonice în stare de luptă, căci existența ei ca țară nu poate fi primejduită. Dar noi? Și mai ales că, de fapt, ne putînd fi țărănimea o clasă organizată și conștientă,—în fața „luptei“ clasei de sus, ea nu poate răspunde decît cu răscoale, cu *răscoala* care, dacă ar dura cîteva luni, ar pune existența țării în primejdie?

Și atunci nu *luptă de clase*, ci *concesii* din partea claselor de sus,—iată soluția! Noi nu ne putem permite a fi *numai* liberali, ori conservatori, a ne gîndi *numai* la interesele noastre de clasă, ca în țările mari. Noi, mai presus de toate, în însuși interesul nostru egoist (dacă voiți)—neputînd trăi fericiți decît în țara *noastră*—noi trebuie să punem mai presus interesele patriei.—Să fim democrați, dacă este nevoie de acest cuvînt, pentrucă trebuie să fim naționaliști. Chiar dacă n'am avea simpatie pentru țărănime, trebuie să lucrăm pentru binele ei, căci, prin aceasta, lucrăm pentru binele și *conservarea* patriei.

Și nu numai pentru patrie, ci și pentru întregul *Romînim*, căci noi sîntem centrul și inima Romînismului,—ori, ar trebui să fim. Ce răspundere avem față cu ființa mare și eternă a Romînismului, să pricepem din strigătele ce ni le-au trînis frații de peste hotare. În toate ziarele lor, ei ne-au implorat să ne fie milă de țărănime, de *poporul romînesc!* Și un bărbat al lor ca d. Parteniu Cosma, un conducător, directorul celei mai mari bănci romînești de peste munți, și un „conservator“ acolo, a făcut, plin de durere, procesul năvingiei noastre și, acest oim reprezentativ al Romînilor de peste munți, ne-a chemat la sentimente mai bune... Și e dureros pentru acei Romîni să constate că, în Romînia liberă, chiar dacă reformele anunțate (reforme „socialiste“!) s'ar îndeplini, starea țaranului tot nu va fi așa de bună ca cea a țărănimii ardelenice în urma reformelor acordate de Unguri!!

Dar la noi se face... „luptă de clase“, brutală, se tinde a se exaspera această luptă! Fie, spre nenorocirea acestei țări, acestui neam!

Însă avem o durere, o ultimă și supremă durere: Intelectualii noș-

tri! Mare parte din ei stau în nepăsare, o mai mare parte s'a alipit și rămîne alipită de aceia care pun chestia pe tărîmul luptei de clase, în favoarea unei clase, care nu este clasa lor, a intelectualilor, și împotriva unei clase, care, adesea, e clasa lor proprie și care, în ori ce caz, e aproape însaș nația întreagă!

Acești intelectuali servesc interese străine și de ale lor și, mai cu samă, străine și protivnice intereselor superioare și eterne ale poporului român din toate unghiurile Daciei!

Și ne vine—erte-ni-se acest păcat—un gînd de descurajare: Dacă acei care gîndesc, în țara aceasta, nu pot cugeta clar în momentele acestea supreme, dacă simțirea lor nu-i duce acolo unde e menirea lor,—atunci nu cumva acesta e un semn că acest popor nu este un popor viabil, că istoria l'a condamnat, punindu-i pe frunte pecetea morții?

V. R.

Miscellanea

În dorința noastră de a concentra în jurul steagului „Vieții Românești” cât mai multe forțe științifice și literare, stătem fericiți de a putea anunța cetitorilor că, începînd chiar cu No. de față, savantul nostru amic, dr. I. Cantacuzino, profesor la Universitatea din București, a binevoit să iee asupra-și direcția părții științifice a revistei noastre. Bine-înțeles, amicul nostru prof. P. Eujor rămîne în comitetul de redacție al „Vieții Românești” și va continua prețioasa d-sale colaborare, apreciată de cetitorii noștri.

SIMEON FLOREA MARIAN

În cursul lunii aceștia neamul nostru a avut de înregistrat, în rîndurile muncitorilor săi intelectuali, o dureroasă pierdere.

Simeon Florea Marian, unul din cei mai harnici cercetători ai literaturii, obiceiurilor și tradițiilor poporului român, s'a stîns din viață în ziua de 11 April, în urma unei lungi și grele suferințe.

Profesor de religie la liceul din Suceava, membru al Academiei Romîne, conducător al mai multor societăți culturale, și autor al unui mare număr de studii istorice și folkloristice, — S. Fl. Marian a fost unul dintre bărbații cei mai de frunte ai Romînilor din Bucovina, afit ca scriitor cît și ca luptător pentru cauza națională.

Născut la 1847 la Ilișești în Bucovina, a studiat la Năsăud, Beiuș și Cernăuți și s'a preoțit în 1876, fiind mai tirziu numit și catihet la școala reală din Sîret. La 1883 a trecut ca profesor în Suceava și mai apoi a fost ales membru în consiliul școlar al districtului. În urma rodnicei lui activități literare, Academia Romînă l-a ales membru al ei în 1882, iar M. S. Regele l-a decorat cu medalia Bene-Merenti cl. I-a.

Din numeroasele și voluminoasele lui lucrări tipărite, parte premiate ori imprimate de Academia Romînă, unele sînt modele de muncă răbdătoare și cinstită, și vor oferi în tot deauna un material bogat cercetătorilor în domeniul folklorului român.

Ca om, bărbatul pe care azi îl plînge întreaga Bucovină și îl regretă toată suflarea romînească, era cunoscut pentru viața lui modestă și cinstită, pentru dragostea lui de țară și popor, pentru inima lui dreaptă și iubitoare, pentru răbdarea și statornicia de care a dat dovadă în toate împrejurările vieții lui de muncă și de luptă.

Moartea lui e un doliu național pentru frații noștri din Bucovina, și revista lor „*Junimea Literară*” din Suceava, al căreia unul din sprijinitori era, închină memoriei lui numărul cel mai apropiat al său.

S. Fl. Marian a onorat și revista noastră cu prețioasa lui colaborare, și chiar într'unul din numerele viitoare vom publica „*Ursitoarele*”, cel din urmă articol pe care de curând ni-l trimisese harnicul scriitor, pe mormântul căruia depunem îndurerați o lacrimă de adâncă părere de rău.

D. PANU ȘI ȚĂRANUL ÎN LITERATURA ROMÎNEASCA

Într'un articol din *Săptămîna* (18 Aprilie): „*Psihologia poporului Român ?!*”, d. Panu spune :

„*Poezia a făcut mare rău țăranului, căci nu l'a descris așa cum este și a justificat oarecum impasibilitatea și indiferența clasei dirigente...* „*Marii vinovați sînt Alecsandri și contemporanii săi...* „*Mi-aduc aminte că nu știu în ce piesă un cioban cîntă următoarele versuri :*

Măi ciobane dela oi,
Măi ciobane, măi !
Tu n'ai grijă nici nevoi,
Măi ciobane, măi !
Tu te culci pe pat de flori,
Măi ciobane, măi !

„*În naivitatea mea de băiat în liceu și încă lîrgoveț, invidiam soarta ciobanului, care cîntă toată ziua din fluer, n'are grijă nici nevoi și se culcă pe pat de flori.*”

Apoi d. Panu istorisește cum, în înția sa călătorie la țară, văzînd o slîină, s'a repezit cu drag spre ea, ca să vadă pe fericitul cioban, care doarme pe flori ! Cînd colo ce a văzut ? O mizerie neagră, fum, drept pat un pămînt glodos, în loc de flori...

„— *Cucoane, noi trăim ca fiarele, nu ca oamenii, îi spuse ciobanul. Cînd plouă tare, trebuie să stăm în picioare, căci nu putem să ne culcăm în glod...*”

Iată, dar, o mărturisire prețioasă, care vine în sprijinul celor spuse de colaboratorul nostru G. I. în *Cronica Literară* din Martie. :

„*Crescuți cu „pastelurile” lui Alecsandri, noi am fost înșelați, am considerat pe țăran ca o ființă fericită și, nu știu zău, dacă nu i-am invidiat soarta !! Și, cînd ni se spunea că-și duce greu viața, noi zimbeam, căci noi gîndeam la „juna” Rodică și la „sămănătorii” care înnoată în fericire...*”

Fiînd-că vorbim de acest articol al d-lui Panu, apoi ținem să lămurim două lucruri atinse de d-sa. D. Panu nu primește idea că țărani moldoveni s'au arătat mai blînzi, pentru că se citează cazul unora care au sfărmat un piano. Rezultă de aici că nu s'au arătat mai blînzi decît cei din Muntenia ? Ba chiar blînzi, chiar fără a-i compara cu aceia ? Sfăr-

marea unui piano, într'o răscoală, e un act care poate dovedi sălbătăcia unui popor?—Altă ceva: d. Panu spune că Goga este un poet care idealizează (în înțeles că falsifică) pe țăran. Cum? Orice idealizare, orice *relevare* de însușiri bune este o „idealizare“. Dar atunci *realiști* n'ar fi decît scriitorii mizantropi! Ori în țăran nu e nimic bun, omenesc, idealizabil? Și apoi, Goga nu idealizează, la urma urmei, pe țăran, ci suferința țăranului, care, în adevăr, e sfîntă! Și aceasta e cu totul altă chestie... Poezia lui Goga nu *înșală* pe nimene asupra țăranului. Din contra: Celiți încă odată *Un om...* Comparați cu Alecsandri!

UN LOGICIAN TERIBIL

Nu poți minți ori calomnia cu succes, dacă nu ai inteligență, ba încă o mare inteligență. Cînd ai spus o minciună, pentru a nu o dezminți *niciodată*, și se cere aproape geniu!

Iți trebuiește o mare putere de invenție și combinațiune, pentru ca să clădești mereu un neadevăr armonic și consecvent.

D. Densușianu a calomniat odată pe d. Philippide, cînd a voit să dovedească că „Principiile“ acestuia nu fac două parale, ba încă sînt plagiare. (Cetitorii noștri cunosc elogiile ce această operă a stîrnit în lumea învățată germană).—De atunci încoace, d. Densușianu s'a simțit *dator* să-și mențină calomnia. Și iață-l, în unul din numerele broșurii sale bimensuale, triumfînd: „Cum e judecat acum d. Philippide chiar de junimiști, v. *Convorbiri literare*, 1907, p. 205“.—E vorba de articolul injurios al d-lui S. Pușcariu, la care noi am răspuns, credem, satisfăcător...

Acum ia să vedem cine e acela, pe care d. Densușianu îl chiamă în sprijinul calomniilor sale. Ne spune d. Densușianu, într'un articol care începe chiar în acelaș număr al broșurii sale și se isprăvește în cel următor. Iață:

„D. Pușcariu n'a ajuns însă să se pătrundă de spiritul științific larg care deosebește filologia de azi de cea de acum cinci zeci de ani“... „Lipsa absolută de sistem și inducerea în eroare a celor care ar avea păcatul să se încreadă în dicționarul d-sale“... „Să mulțumim d-lui Pușcariu că e dintre aceia care ne mai înveselește“ (sic)... „Dicționarul d-lui Pușcariu e o comoară de distrațiunii filologice“... „D-sa nu e stăpîn pe lucruri elementare din filologia generală, din filologia romanică“... „D. Pușcariu nu știe nici să cetească cărți românești“... „Nu este un om de știință“, etc. etc. etc.

Dacă este așa d. Pușcariu (noi nu credem că este chiar așa!) atunci pentru ce d. Densușianu citează triumfător părerea d-lui Pușcariu despre d. Philippide? Ce *valoare* poate avea această părere?

Vrea să asasineze prea mulți, și se'ncurcă omul...

„STATUL MAGHIAR“

Găsim în „*Mercure de France*“ (No. 235 din 1 April 1907), următoarele: „*Liberalism maghiar*. Desbaterile din Camera de la Budapesta pun uneori în lumină trăsături stranii de-ale șovinismului maghiar față de „Ungurii de limbă ne maghiară“. Ast-fel în Transilvania niște biete

servitoare oferindu-se să planteze un arminden împodobit cu singurele cordele ce au putut găsi, adică roșii și albastre, s'au văzut condamnate să plătească fiecare câte 200 coroane amendă : *pentru că n'au prevăzut că copăcelul, uscându-se, are să facă, cu cordelele, un tricolor românesc*".

DE PE MALURILE PRUTULUI

D. I. I. Ghiulea, student din Iași, ne comunică următoarele două doine populare, auzite și culese din gura flăcăilor de la Stînea, sat așă-zat pe malul Prutului, în comuna Stînea din județul Iași. Iată-le, lăsînd la o parte orice pretenție de transeriere științifică :

Foaie verde fir sucit,	Foaie verde lozioară,
Fire-ar Rusu-afurisit	La Nistru la mărgioară,
Că de cînd el a venit	S'o strîns frații grămăgioară
Peste noi și ne-a robit,	Și jălesc de-o surioară,
Casa parcă nu ni-i casă,	Surioară dintr'un sînge :
Masa parcă nu ni-i masă,	Unde pică, lemn despică !
Vremea pare-î tot pe dos,	Unde cade, Pămînt arde !
Și pămîntul mînios.	Foaie verde trei masline
Foaie verde lozioară,	I-auzi, neică, Prutul vine ;
Prutul plînge de s'omioară	Dare-ar Dumnezeu să sece,
Că de-acu cine mai știe	Să-i rămîie pietrele :
Slobod cînd are să fie !	Să-l trec cu picioarele,
Foileană vișinie,	Să mi văd surioarele.
Păsărieă ruginie,	Cîntă cucu 'n rădiu' des,
Tu de jale tot să cînți	De-acum văd că s'o ales :
Și să mi te duci la munți	Că de-aicea n'am să ies,
Că-am picat robi Rusului,	N'am să ies și-am să robes :
Rusului, Muscalului....	Pentru neamul muscălesc !

După sentimentele care formează subiectul acestor cîntece, și chiar numai după toponimia în ele coprinsă, cetitorul își poate da samă că deși culese pe pămîntul Romîniei libere, obîrșia lor este a se căuta între Prut și Nistru. Imigrarea în țara noastră a acestor doine basarabene, este oarecum un document științific ce se opune cu succes afirmațiunilor care, cu prilejul evenimentelor din urmă, au circulat în privința sentimentelor ce ne-ar fi venit de peste Prut.

PENTRU CETITORI

Începînd cu No. 6, „Viața Romînească“ se va imprima pe hîrtie fabricată anume pentru revista noastră și a cărei execuție se supraveghează cu deosebită îngrijire.

RECENZII

A. Philippide, *Specialistul Român*, Contribuție la istoria culturii românești din secolul XIX. Iași, Editura „Vieții Românești”, 1907. Prețul 1 leu 50.

Volumul acesta cuprinde articolele publicate în „V. R.” (I, 10; II, 1, 2, 3) precum și un indice al exemplurilor și numelor din întregul studiu.

Plecând dela o chestie de specialitate, dicționarul d-lui Tiktin și recenziile elogioase făcute acestui dicționar de Tobler, d. Philippide, spirit generalizator și un critic fără milă, pe care nimene nu-l poate mistifica, nici alții și, ceea ce este mai rar, nici el însuși, — tratează două chestii de o mare și egală importanță: *recenziile și istoria și psihologia învățatului român*, pe care d-sa îl numește „specialistul român”.

Sînt trei feluri de a minți, în recenzii, zice d. Philippide: 1) Recenzitul afirmă că a citit opera recenzată, dar n'a citit-o, de lenă; recenzitul zice că a priceput-o, dar n'a priceput-o, din prostie. 2) Recenzitul răsfoiește opera și apoi își dă părerea cu părere: dacă are simpatie pentru autor, opera e bună, dacă nu, nu. 3) Recenzitul citește cartea, o pricepe, dar spune fals, pentru a face rău.

Ultima specie e mai rară, și în curînd acești recenzenți se confundă în masa asasinilor și a escrocilor de meserie. — Cei din categoria întâia și a doua ori spun ceva, dar fals, spun de pildă că

autorul susține contrarul de ceea ce el susține: ori nu spun nimic, înșirînd fraze goale, așa încît e de ajuns să pui negativul *nu* înaintea verbelor ori *ne* înaintea adjectivelor, pentru ca aprecierea să devină diametral opusă. Ca exemplu d. Philippide dă raportul d-lui I. Bogdan, în urma căruia d. O. Densușianu a fost numit profesor.

Învățul german Tobler a făcut dicționarului D-lui Tiktin o recenzie de felul din urmă.

D. Philippide dovedește că dicționarul d-lui Tiktin e departe de lauda lui Tobler și își dă această osteneală, pentru că d. Tiktin avînd toate însușirile „specialistului român”, cu acest prilej autorul zugrăvește pe însuș acest „specialist”, în toate domeniile, căci, de sigur, și în celelalte ramuri, „specialistul” trebuie să aibă aceleași însușiri ca și colegul său filolog.

Dicționarul d-lui Tiktin are o mulțime de defecte: Lipsă de cuvinte, — după socotelile d-lui Philippide, în tot dicționarul trebuie să lipsească 17.230; — lipsă de înțelesuri ale cuvintelor; înțelesurile nu-s toate exacte; cînd nu-i convine (nu se știe de ce) o formă, zice că e greșală de tipar, ori „obscură”; arhaisme tratate de neologisme și vici-versa: sărăcie de material, mascată cu *Qu* („Izvoare”) ori *s. B.* („de exemplu”), care; în fond, acopăr imprumuturi nemărturisite; — T. nu știe limbile slavă și turcă, absolut necesare;

nu știe fiziologia sunetelor; sărăcie de etimologii; greșeli, împrumuturi nemărturisite, etc.

Toate acestea sînt dovădite de d. Philippide cu un impozant aparat științific, cu mare logică și cu un admirabil chip de a face înțeleasă, interesantă și atrăgătoare lectura. Profantul care vrea să priceapă ce e un dicționar și cum so face, să cetească aceste pagini! Procum și acela care vrea să aibă o idee de dicționarul pe care-l lucrează d. Philippide, răci d-sa dî acolo mostre de dicționar, ca piese de comparație.

Trei lucruri, zice d. Philippide, caracterizează lucrarea d-lui Tiklin: 1) Bogăția bibliografică, chipul cum vorbește, cum așază materialul, cum scurtează, cum întrebuintează semne, metoda, tipicul, sistemul!—Aici e tare „specialistul romin” de azi. Gîdiți-vă la Ureche, ce talmeș—balineș făcea el, cum se dădea el de gol! Azi „specialistul” are forma! Un Cipariu, un om așa de serios și de învățat, care a lăsat lucruri de samă, nu avea forma. Așa, nu era „în curent” cu știința!—Cînd „leaderul formei goale”, d. Maiorescu, i-a reproșat că nu cunoaște opera la modă a lui Max Müller, Cipariu ca un învățat serios, a răspuns că nu-i pasă! Azi, cartea cea din urmă e, prin aceasta chiar, cea mai bună pentru „specialistul romin”. Un oarecare, probabil e vorba de d. O. Densușianu, care știe puțin franțuzește, mai de loc nemțuște, care a uitat ce bruma o fi știut din limba latină și grecește, declară că n'a avut timp decît să cetească, în ultimul moment, pe cutare scriitor... su-edez!—și-i pare rău că nu-l poate utiliza, și pe el, în „opera” sa!—2) Sub forma asta, care e ca a adevăraților învățați, o totală lipsă de cultură; d. Ph. arată neștiința în fiziologia sunetelor, a d-lui R. Shiera, Pușcariu, etc.—3) Plagiatul, împrumutul nemărturi-

sii, mai ales cînd cei dela care împrumută au obiceiul să laeă.

Dar până a ajunge la faza aceasta, a III-a, a „specialistului romin”, au fost alte două faze: 1) Faza lui Cipariu, Asache, Kogălniceanu, care voiau sincer să știe și, dacă mai aveau un motiv străin de a face știință, era patriotismul. Aveau fond, n'aveau formă. Și apoi, erau modești. 2) Dar se-ncepe dorința de a fi la înălțimea Apusului, șarpele gloriei mușcă pe „specialistul romin”. Și, neglijînd fondul, „specialiștii” împrumută forma, dar nu și-o pot încă însuși bine. Ne avînd nici fond nici formă, operele sînd ridicole; autorul nici nu știe bine care e obiectul științei pe care o tratează; citațiile, chipul de a proceda îl dau de gol. 3) Ridicolul formei îl observă d. Maiorescu, deprins cu forma din studiul poeziei; dar fondul nu-l pricepe: cînd Ureche, în „opere complete de M. Costin” și-a însușit deja forma, d. Maiorescu nu mai are ce zice. Dar Ureche nu pricepe tocmai... știința, limba veacului lui Costin, ceea ce știuse mai bine Kogălniceanu!—D. Hasdeu are și el forma! D. Maiorescu „il încearcă” cu logica, dar degeaba; în logică e tot atît de tare și d. Hasdeu. Oamenii aceștia doi, s'au combătut din invidie, cări amîndoi sîmănau: logică și formă!

Și care sînt remediile? D. Philippide răspunde: 1) Să ne holărîm să nu mai fim nimeni genii. 2) Să disprețuim geniile! 3) Să ne emancipăm de verdictele d-lui Maiorescu. „Nimeni să nu se amestece unde nu se pricepe”. 4) Să facem o ligă anti-pedagogică. Să se dea știință, nu militarism, în școli! Știința e grea, s'o știe aceasta elevii, să nu le-o ascundem! Pedagogii ferindu-se a da mult elevilor, ajung să nu le dea nimic. 5) Răbdare! Natura non facit saltus! E o condiție grea și cea mai esențială. La tendința „specialiștilor romini”, care se poate rezuma în: „prost dar repede”, să o opunem a-

ceasta: „Iriziu dar bun“. Să ne conviu-
gem că nu putem merge de cit încet.

Gramm.

Romulus Cioflec. *Doamne ajută-*
ne. București. Tipografia Regala, 1907.

Autorul acestor trei-spre-zece nu-
vele e un scriitor inteligent, înzestrat
cu oarecare simțire și însoțită psiholo-
gică, care n'are însă imaginația destul
de puternică pentru a da viață tipu-
rilor descrise și nu-i de ajuns de arti-
st. Cele mai multe din nuvelele sale
sînt de un realizm prea exact, cu fon-
dul prea hăuul și neînsemnat. Proza-
torii noștri liniari uită prea des că nu
orice reproducere a realității poate fi
numită o nuvelă, că pentru aceasta
ea trebuie să ne sugereze ceva, să
ne dea de gîndit sau să ne miște prin
analiza unui conflict dramatic sau a
unei stări sufletești interesante. Au-
torul arată multă atracție pentru as-
pectele triste ale vieții și pentru un
melodramatism adesea convențional.
Această tendință apare mai ales în
nuvela cea mai lungă a volumului, al
cărui fond e prea subiectiv și bolnă-
vicios. Cele mai reușite din nuvelele
d-lui Cioflec mi se par „Un gînd“,
„Dragul mamei“, „Suflete fără noroc“.
În cea dintîi a redat cu mult adevăr
și gingășie sentimentele unei fete de
fără îndrăgostite. În „Dragul mamei“,
în care descrie viața plină de mize-
rie și sfîrșitul unui biet student, și în
„Suflete fără noroc“, povestea unei
drame de familie, sînt cîteva sceno-
vii de realizm mișcător și trist și multă
milă pentru suferința omenească. Și
cu toate defectele altă de vizibile ale
autorului, aceste trei nuvele ne în-
dreptătesc să avem oarecare speranță
în viitorul său literar.

O. B.

N. Șt. Yacint. *Dora.* Ploești, In-
stitutul de arte grafice „Progresul“,
1907. Prețul 2 lei.

Numai într-o jumătate de ceas, dacă
totuși ai răbdarea să termini umfla-
tele, declamatoarele, misticele, filozo-
ficele și nefireștile rinduri ale... ro-
manului d-lui Yacint,—afli: că Dora
s'a măritat din iubire cu Sorin; că
Lucia, care-l iubea, a pus pe Radu,
un tovarăș de jocuri al Dorei, să o
seducă pe aceasta; că Dora părăsită
de Sorin din pricina lui Radu, a înne-
bunit și apoi a murit; că Lucia, dez-
gustată de viață s'a sinucis, și în fine
că bătrînul tată al Dorei a murit de
durerea morții ei. Toate acestea le afli
din niște scrisori schimbate între u-
nele din aceste persoane și între An-
gela, prietena, și Zefira, sora Dorei,—
bine înțeles, dacă ai răbdare să citești
toate acele scrisori...

Asta e tot ce poți afla în volumul
d-lui N. Șt. Yacint.

*

Henri Massis. *Comment Emile*
Zola composait ses romans. Paris,
1908. „Bibliothèque-Charpentier“ (Fas-
quelle), 3,50.

Din scrierile lui Paul Alexis („Emile
Zola. Notes d'un ami“), De Amicis
(„Souvenirs de Paris et de Londres“),
Bernard Bouvier („L'Oeuvre de Zola“)
și mai ales Dr. Toulouse („Enquête
médicopsychologique. Emile Zola“),
cum și din diferitele măturisiri făcute
de Zola în unele din articolele lui de
critică și de polemică, se cunoșteau
deja oarecare amănunte asupra mo-
dului cum își compunea romanele sale
șeful școlii naturaliste franceze. To-
luși acele cunoștinți erau așa de res-
trînse, în cit ele nu au putut împie-
deca apariția a o sumă de aprecieri
greșite asupra operei marelui roman-
cier, aprecieri provenite mai ales din
confuziunea pe care unii au făcut-o
între teoretician și între artist, jude-
cînd romanele lui Zola nu după ceia
ce autorul dădea prin ele, ci după
ceia ce pretindea el că voește să deie.

Prin lucrarea aceasta a sa, bazată

pe notele personale, inedite, ale romancierului, Henri Massis voește să deie la ireală mijloacele prin care sint atinse efectele artistice, diferitele artificii de compunere și de tehnică, pentru ca cititorii să cunoască procedurile artistului și să poată astfel aprecia just altă opera cît și personalitatea lui Emile Zola. Pentru aceasta autorul, folosindu-se de manuscrisele lui Zola depuse la „Biblioteca Națională” din Paris, publică în partea a II-a a lucrării sale „dosarul” operei celei mai de frunte a lui Zola, „L'Assommoir”, însoțindu-l cu toate lămuririle trebuitoare pentru a înțelege conceperea și înțelegerea operei, după ce în partea I-a ne arată cum a ajuns Zola la concepția romanului „naturalist” și la înjgheburile acelei serii de 20 de romane, care formează „Istoria naturală și socială a unei familii sub al doilea imperiu” („Les Rougon-Macquart”).

La 28 de ani, după ce scrisese *Thérèse Raquin*, *Madeleine Féral*, și citeva mici povestiri prin foiletoane, Emile Zola, care se simte că e „o forță” și care are ambițiunea de a ajunge mare, își face planul unei opere grandioase. Pornind de la o frază a lui Taine că „nu există mare romancier care să nu conștie un filosof” și luînd de exemplu pe Balzac, care și-a grupat romanele din seria „la Comédie Humaine” în jurul unei idei generale, — Zola se apucă să-și găsească un sistem, o filosofie. Și cum aceasta se întimplă prin 1863, adică în epoca aceea cînd știința apare victorioasă pretutindeni, cînd toată lumea crede în știință, cînd Sainte-Beuve exclamă: „Anatomişti și fiziologiști, vă regăsește pretutindeni”, cînd Darwin reinnoește și ilustrează teoriile lui Lamarck, cînd Claude Bernard deschide un laborator de fiziologie la „Collège de France”, — în știință își găsește și Zola sistemul său: *ereditatea* este domi-

nantă în acest sistem, iar grandioasa operă visată va fi: „Istoria naturală și socială a unei familii...”, — istorie în care romancierul, bazat pe ultimele date ale științei, va arăta toate efectele eredității combinate cu mediul, cu educațiunea și cu modul de traiu al diferitelor persoane, pe care le va pune în scenă în romanele sale.

Odată sistemul găsit, Zola lucrează opt luni la planul său. El celește și rezumează diferite cărți asupra eredității și a pasiunilor („Physiologie des passions” a lui Ch. Letourneau, „Traité de l'Hérédité naturelle” al d-rului Lucas, „Physiologie de l'homme...” al d-rului Marchal, „Leçons de physiologie...” ale lui Claude Bernard... etc., etc.), volîndu-și diferitele tipuri pe care le va crea în „familia” sa. Apoi, după ce-și fixează un număr de romane din care se va compune seria (unul asupra preoților, unul militar, unul judiciar, unul asupra lucrătorilor, etc.), face genealogia familiei Rougon-Macquart și un plan general pentru editorul Lacroix, în care dă scurte schițe asupra romanelor proeculate.

În tot timpul cît clădește acest edificiu colosal, Zola nu are în minte nici o intrigă de roman. El nu știe altă ceva de cît că voește să scrie o serie de romane și că în acea serie se va reflecta întreaga viață socială din timpul celui de al II-lea imperiu, în toate mediurile sociale, ocupațiunile și tipurile epocii.

Care-i metoda lui de lucru?

Pentru a ni-l arăta cît mai complet, autorul publică, după cum am spus, „dosarul” operei „L'Assommoir”. Ce-i acest dosar? E totalitatea lucrărilor pregătitoare pe care le face Zola înainte de a așterne pentru tipar romanul său, care conține mai multe părți: a) o schiță scurtă, b) personajele, c) mediul, d) meșteșugurile, e) note din lucrări speciale relative la chestiune,

f) planul sumar și g) planul detaliat. Pentru fiecare din aceste părți Zola face studii și cercetări foarte serioase: astfel, după ce își face lista persoanelor, făcând și portretele lor detaliate, romancierul, pentru a avea cunoștinți sigure asupra mediului social și geografic în care se va desfășura acțiunea romanului său, vizitează mahalaua, străzile, crișmele, halurile, oțelurile etc... pe care le va utiliza; apoi, pentru a cunoaște bine meșteșugurile pe care le vor avea personajele sale, el vizitează fabricile, magazinele, atelieretele, se interesează de toate detaliile tehnice și le notează, culește cărți speciale, se întreține cu lucrători etc.; și tot așa de serios se informează și asupra plăgilor sociale pe care le va atinge, ca de pildă, alcoolismul, prostituția etc., celind, rezumind și scoțind note din diferite lucrări speciale.

După ce, printr-o muncă foarte încordată și cinstită, și-a adunat toate „documentele”, Zola își face planul romanului. Acest plan—intriga—nu răsară de odată în mintea lui, ci se formează și se dezvoltă treptat, modificându-se mereu. Autorul face mai întâi un plan sumar, pe capitole, pe care le expune în cîte două trei rînduri, apoi un plan detaliat, în care fiecare capitol e expus în cîteva pagini. Aceste planuri se tot modifică mereu până ce își iau forma definitivă. (Astfel „l'Assomoir” fusese croit mai întâi pe 21 de capitole, apoi prin contopiri și modificări a fost redus la 13 capitole).

Cînd planul detaliat e terminat în forma lui definitivă, nu-i mai rămîne autorului de cit să-l stilizeze. Atunci Zola o atît de stăpin pe toate amănuntele operei sale, în cit el scrie aproape fără să steargă, în mod curent, și nu mai revine, decît foarte rar, asupra paginilor scrise. El scrie metodic, cîte trei pagini de lipar pe zi și

nu mai recelește cele scrise, de cit lipărite. Puținele corectări, care se găsesc în manuscrisele lui, sînt foarte neînsemnate și au de scop să iulocuească un cuvînt oare-care prin un termen mai precis, ori să scurteze vre-o expresiune nepotrivită.

Astfel Zola nu are observația naturală și spontană. El pleacă totdeauna de la o idee generală și preconcepută, fără să aibă în minte vre-un fapt ori vre-un personaj: el voește să descrie o clasă, o grupă, un mediu social pe care-l cunoaște numai în general. Îndată ce și-a propus despre ce are să scrie, el începe să studieze realitatea și să adune observațiile trebuitoare. Astfel la el observația e voluntară și concentrată: el observă numai ceia ce-i trebuie pentru moment. După ce și-a adunat tot materialul, Zola caută să creeze ființe vietoitoare, pe care să le pue în acțiune, în vederea unei intrigi, în mediul social de mai dinainte hotărît. Și atunci intervine puterea lui artistică, cea viguroasă imaginație creatoare și cea vizionară adîncă a lucrurilor și a ființelor, pe care le găsim în romanele sale. Și aceste însușiri artistice vor face ca opera lui să trăească în totdeauna și să găsească veșnic admiratori.

M. C.

* * *

Diaconul Aughel Constantinescu, *Monografia Sfintei Episcopii a „Dunării de Jos”*, alcătuită la împlinirea a 40 ani de Domnie a M. S. Carol I, regele Romîniei. Cu 69 portrete și vederi în text. București, Socec, 1906,—1 vol. de IV+443 pp. în 8° mare [—prețul 10 lei].

Episcopia „Dunării de Jos” e așa de nouă încît despre ea se poate zice că nici n'are istorie. Înființată de-abia la 1864, cu reședința în Ismail, în scopul mai ales de a crește autoritatea statului român în ținuturile basu-

rabene și de a ajuta rominizarea mai deplină a lor prin susținerea și ocrotirea elementului românesc de-acolo, — episcopia aceasta se mută, după a doua răpire a Basarabiei, în Galați, căpălind în Dobrogea, atunci cucerită, rolul ce-l avuse în Basarabia. Deși nici unuia dintre arhierii ce-au păstorit la „Dunărea de Jos“ nu i se poate face imputarea că n'a avut grija de eparhia sa, nu întîmplat totuși întîmplări mai deosebite în viața acestei episcopii, ori fapte mai însemnate în activitatea episcopilor, întîmplări și fapte care să treacă peste hotarul îngust al însemnătății locale și interesului pur administrativ-bisericesc. Astfel pentru a nu aminti decît de rolul civilizator și naționalizator ce-i căuzase acestei episcopii în Dobrogea încă de la anexare, nu ne putem arăta nici pe departe mulțămii cu ce-a făcut episcopia „Dunării de Jos“ în acele părți. Firește vina e a întregii stări intelectuale și morale a bisericii noastre românești și nici decum a unei părți din ea ori a cutărilor ori cutărilor prea curioasă fețe.

Aceasta lipsă de activitate pozitivă alături de lipsa unei tradiții mai vechi bisericesti-culturale, ca la alte episcopii, face pe autorul „monografiei“ acestei episcopii să exagoreze, până la burlesc ori respingător, întîmplări cu totul banale, ca alegerea unui nou episcop ori ridicarea cutărei clădiri bisericesti, administrative ori de cult. — De aceea și cea mai mare parte a cărții e scrisă din punct de vedere gospodăresc-local cu tabele de funcționari și fotografii de clădiri și, iarăși, funcționari—bisericesti— fie a parte, fie în grupe, pe comitele, comisiile, societăți, etc. O adevărată monografie a vanității omenești privită din punctul de vedere al legăturilor acestei vanități cu episcopia Dunării de Jos.

Dar dacă n'ar fi decît aceasta în

carte, am lăsa-o nepomenită în această revistă. Păcatul e că toate aceste mici „evenimente“ au fost privite de autor sub specie aeternitatis: boala de altfel generală la noi în timpul de față. Autorul a voit să facă un istoric al episcopiei de la începutul... creștinismului. În chipul acesta am căpătat un capitol de 65 de pag. (cap. I): *priviri generale asupra trecutului creștinesc în părțile „Dunării de Jos“*, în care cu excepția citorva pagini avem una dintre cele mai complete colecții de naivități și enormități istorice care s'au alcătuit de „cei cu publicațiile jubiliare“ în anii din urmă. Citeva pilde de pe primele pagini: p. 3: „în veacul al XIII-lea... se întemeiază sub domnia Basarabilor principatele Munteniei și Moldovei“; p. 4: „astăzi este fapt dovedit că creștinismul a fost adus în Dacia odată cu coloniștii romani...“.—cf. și p. 5—6; autorul zice, consequent: arhologic, Deoclațian, Picinegi, etc.; la p. 7 aflăm martiri romini (!); p. 11 Maris=Oltul, și „popoare scitice ca: Geții, Sarinații, Iasigii, Bessi, Baslaruii și alții“; p. 23: „popor sarmatic (Picinegii (*sic*) sau Cumanii)“, etc. Ar fi de prisos să mai citez, intrucît oricît aş cita, celitorul tot n'ar avea o idee exactă de totala neorientare a autorului în chestii de istorie, atît generală cit și bisericască. Li recomand însă neîntrezitul *galimatias* istoric de pe pag. 1—3, probele de critică istorică de pe p. 14 și urm. și comedia cu Șciția de pe p. 15 și altele.

În afară de introducerea asupra istoriei bisericii moldovene, cu diferitele ei eparhii și arhipăstori (în cap. I), autorul mai dă, în cap. II o expunere asupra consistoriului din Ismail între 1857—1864, care constituie începutul episcopiei „Dunării de Jos“ și apoi în cap. III și IV istoria episcopiei însăși între 1864 și 1906, cu schimbările de teritoriu, episcopii, și sta-

tisticile bisericești din vremea citorva episcopi. Restul cărții cap. V—XII (p. 214—435) se ocupă cu partea administrativă a Episcopiei: clădiri, așezăminte școlare și filantropice, schituri și mănăstiri (tot din punct de vedere administrativ, căci nu-s decit vreo citeva și toate noi, sărace și dărăpănate),—și apoi, pe lângă statistica bisericească a Eparhiei până la 1906, câteva știri superficiale și necomplete asupra celorlalte culturi și așezăminte ne-ortodoxe ori ne-creștine.

Pe ici pe colo cetitorul intilnește informații ceva mai bune (dacă autorul a avut norocul să dea peste o „autoritate“ mai solidă: altfel folosește fără deosebire toate fleacurile), citeo cifră statistică interesantă, ori o fotografie mai de da-Doamne,—dar cind ne gândim că tot acest puțin bun se putea spune pe citeva pagini și tot nesfârșitul balast ar fi putut lipsi, cu să nu mai vorbim de neiertatele enormități istorice de la început (și ne gândim cu melancolie că autorul e tinăr și licențiat în teologie), ne prinde mila de banii risipiți cu tipărirea „monografiei“ și de preoții din eparhie cari vor trebui să dea (ori au dat deja) cite 10 lei de exemplar.

*

Alex. Lăpădatu, *O nouă publicație de documente slavo-române cu privire la relațiile Țării-Românești și Moldovei cu Ardealul în secolul XV și XVI*. Recenziune. Extras din „Convorbiri literare“ an. XL și XLI, București, 1907, — 1 hr. de 45 pp. în 8° mare.

A publica documente nu-i un lucru ușor. Nu oricare om, care știe ceti slova veche și înțelege limba în care e scris un document, îl și poate publica, așa încît să fie de folos științii. Dovadă despre acest lucru au dat-o mai înainte foarte mulți răi editori de documente. Dar e trist că și azi, cind studiile istorice la noi sînt așa de dezvoltate, mai pot vedea lumina

zilei publicații așa de lamentabile, ca aceia de care se ocupă d. L. în broșura pomenită. Anume, într'un mare volum de VII+367 pp. în 8° d. St. Nicolaescu a publicat în 1905 o colecție de „Documente slavo-române cu privire la relațiile Țării-Românești și Moldovei cu Ardealul în sec. XV și XVI“, în total vreo 150 de texte slave (documente și inscripții), cu atita neglijență, lipsă de metodă, ignoranță și lipsă de scrupule, nu științifice, dar măcar morale, încît o „executare“ era necesară. D. Lăpădatu, cu răbdarea și priceperea-i cunoscută, arată în publicația sa toate lipsurile cărții d-lui Nicolaescu și, pecit îi e cu puțință, îndreaptă și completează, ușurînd astfel folosirea acelu *fatras* de știri istorice, dintre care unele foarte importante, ar fi fost altfel poate condamnate să rămie în cea mai mare parte nefolosite.— Pentru partea pozitivă a scrierii sale d. L. și-a atras recunoștința specialiștilor. Pentru cea negativă însă—de „salubritate publică“—toată lumea cultă va mulțumi d-lui L., că a luminat-o încă asupra unuia dintre ariviștii seci și nepricepuți, de năvala cărora suferă alita lumea cinstită de la noi.

V. P.

* * *

Lazăr Șăineanu. *La Création Métaphorique en français et en roman. Images tirées du monde des animaux domestiques. Le chat, avec un appendice sur la fouine, le singe et les strigiens*. Halle, Niemeyer, 1905, 1 vol. în 8° de VI—140 pg. prețul 5 mărei.

D. Lazăr Șăineanu continuă a se ocupa de studiile semasiologice începute cu cunoscuta sa teză de licență, Încercare de semasiologie asupra limbii romine. De astă dată însă d-sa își îndreaptă cercetările asupra domeniului romanț și în special asupra celui

francez tratind despre *Creația Metaforică*.

Din diversele manifestări ale metaforei, autorul și-a ales pe acele privitoare la animalele domestice. Prima fascicolă înregistrează rezultatele obținute studiind mița, dihorul (la fouine), momița și bufnița. Coa mai mare parte din volum o ocupă însă studiul despre mișă, care cuprinde trei mari părți: numele și strigătele mișii, sensurile numelor mișii și metafore nate. Materialul, bogat și variat, este foarte sistematic expus. Autorul dă dovadă de mullă muncă și mullă erudiție. Într-o materie așa de grea ar fi fost însă imposibil să nu se strecoare greșeli. În ce privește limba română eu observ că *scotocesc fouiller* nu este un derivat dela *cotoc* motan (p. 36), ci împreună cu *cotrobăesc, cocăobăesc, cotilesc*, este un derivat dela *cot=căut=căut* (mai pe larg vezi arhiva în Arhiva din Iași 1907 No. 4). *Cotoc, cototă* să fie oare sl. *kotŭ id. (cf. kotŭka)? Judecând după *cătușă* mișă. nr. *cătuș, cîtuș* motan, ar putea fi tot *cattus* (Arhiva din Iași XVII 269). O cunoștință mai întinsă a izvoarelor dialectale românești (autorul nu citează decît Anuarele d-lui Weigand din care n-a scos mai nimic, fiindcă nici nu prea avea ce) ar fi procurat apoi d-lui Șăineanu mijlocul de a avea mai puține lipsuri. Așa, dintre interjecțiile privitoare la mița lipsesc *kits, kîț* eri pour chasser le chat (Săghinescu, Vocab. rom. 49 v. și Arhiva din Iași XVII 269); mold. *ps-pss* cri dont on se sert pour appeler les chats. Într-un loc (p. 8) autorul arată că unele interjecții prin care se alungă mița servesc și pentru a alunga cinele, dind ca exemple pe *ksi-ksi, chiss-chiss* din dialecte franceze. Aceste interjecții amintesc imediat interj. rom. *ks-ks (ssa, ssi)*, la Săghinescu ib. 67 *sa-sa, si-si* prin care se

amuță cinii. Interjecția aceasta este deci o variantă a interj. *kits*.

Dintre numele de miță lipsesc: mgl. *mărotă* molan (cf. franc. dial. *maro, maro, marou* motan, citate de autor la p. 17), dr. *mirtac, miorlan* molau, *mirtă* mișă. Dintre metaforele la care a dat naștere numele de miță lipsește *cotoci*, fofeze, fuscet, lăturașe, la instrumentul de țesut numit alergătoare (Damé, Terminologie 141), *cotoci*, *cotogii, cotoale* stilpușorii, mlușile, minile șușletului, lanțurile sau fringhiile cu care se prinde chilua de car (Damé ib. 11), *mîșșor* 'rinsă, motocel de salce'. Insușit în Șezătoarea III 84 autorul ar fi găsit *pala-buhă, bufniță* 'femea nepeptănată', în *Dalameira bufcă* mol (> *buf* *bufniță*), în Popovici Rum. Dial. I 166 *măimoală* 'dracu', propriu zis 'momiță'.

Cu toate aceste imperfecțiuni (și care-or mai fi încă) cartea d-lui Șăineanu este foarte interesantă și, grație indicelui final perfect făcut, este oricând foarte ușor de utilizat.

G. P.

* * *

Encyclopédie des Sciences mathématiques pures et appliquées, publiée sous les auspices des Académies des Sciences de Göttingen, de Leipzig, de Munich et de Vienne. Edition française.

Ediția germană a acestei însemnate Enciclopedii matematice, aproape terminală, a fost primită de întreaga lume științifică în chip foarte măgulitor: dovadă că această operă, la care au colaborat specialiștii cei mai autorizați, răspunde unei trebuințe de mult simțită de toți cei ce se ocupă de Matematici pure sau aplicate. Fiecare, după trebuințele și după specialitatea sa, găsește în Enciclopedie o expunere simplă, concisă și cit se poate de completă asupra orăru punct din știință.

Pentru Matematicile pure, afară de expunerea complectă a rezultatelor de până astăzi, se insistă asupra definițiilor și legăturii logice a teoriilor matematice, fără însă a se da demonstrațiile.

Pentru aplicații s'a expus în toată întinderea și cu dezvoltările necesare științele tehnice în cari Matematicile își găsesc întrebuințare.

Cu chipul acesta matematicul are dinaintea, în rezumat, tabloul stării de astăzi a Științii Matematice, iar astronomul, fizicianul, inginerul găsește soluția acelor probleme practice pe care știința le-a putut deslega până astăzi.

Izvoarele bibliografice complete, adunate cu mare grijă permit specialiștilor de a se documenta asupra oricărei chestii și a-i urmări toată dezvoltarea, mai ales de la începutul secolului al XIX-lea încolo.

Ediția franceză, din care a apărut deja aproape întreg tomul I, va cuprinde șapte tomuri. Ceia ce distinge această ediție franceză e faptul că nu ni se da numai o simplă traducere ci, în toată expunerea, se ține samă de tradiția și metoda științifică franceză: fiecare articol scris de un specialist german este oarecum prelucrat în colaborare cu un specialist francez. O astfel de colaborare va mări încă valoarea acestei însemnate publicații contribuind la succesul ei bine meritat. (Editori: Paris, Gauthier-Villars; Leipzig, B. G. Teubner).

D. P.

* * *

Parteniu Cosma, Răscala țărănească în România, 20 pg. Sibiu 1907. Tiparul Tipografiei Arhidiecezane.—

D. Parteniu Cosma, un fruntaș al mișcării naționaliste și economice a Românilor de peste munți, a publicat de curând la Sibiu o broșură cu privire la „Răscala țărănească din România”, în care se vădese cele mai

nobile sentimente pentru țărâncea noastră. Autorul, care prevăzuse, și el, mai de mult, recente mișcări agrare de la noi, le atribuie răiei stări economice a populațiunii rurale, pricinuită de urmările legii din 1864. Această lege—zice autorul—l'a condamnat pe săteanul clăreș din România „ca și mai departe să rămână tot sclavul foștilor lui stăpîni”.

Întrebarea este însă, cum au izbutit proprietarii să-și menție stăpînirea lor asupra săteanului, cu toată improprietărea acestora. Și d. Cosma ne răspunde că mai ales prin următoarele două mijloace:

1) Punind în sarcina țaranului cheltuielile de răscumpărare ale pămîntului pe care s'a improprietat, pe care bani nu avea de unde să-i ia decît tot de la proprietar, viuzîndu-și munca. Și, cu o fină ironie, d. Cosma ne arată că *nu așa au procedat Ungurii la 1848 cu Romîni din Ungaria*, unde despăgubirile se achită prin un spor de 35% asupra funciei, așa că „*tot foștii proprietari contribuie cu partea cea mai mare*”.

2) Dar și mai mult încă proprietarii îi țîn în robie pe săteni prin nevoia lor de pășune și de lemn; căci pe cînd în Ungaria, sătenii au căpătat pășune și pădure în așa măsură încît să poată trăi cu familia lor fără a avea habar de proprietar; la noi dimpotrivă, pădurile și pășunile „și mai departe au rămas toate numai la foștii proprietari, care și în viitor va exploata pe țaran după plac”.

Și la aceste mijloace de robire, proprietarii nu vor să renunțe cu nici un chip, căci, iată ce-i mărturisea autorului *între patru ochi* un fost prefect din țară: „ai dreptate d-le, dar în țara noastră, interesele marilor proprietari nu permit emanciparea țarânilor de ei!”

Iată și cum judecă, autorul, reformele anunțate prin manifestul guver-

zului liberal : „Acelea încă, după părerea mea, nu pot constitui o deslegare perfectă, durabilă și definitivă a cestiunii agrare țărănești în România. Mare parte din acele sînt măsuri paliative... Să priceapă odată cei chemați să vindece rîul că țărănul plugar nu poate subsista fără pășune și fără pădure“. Și mai departe : „Aceasta este utilitate publică și din motive de utilitate publică, statul poate crea lege pentru anumite exproprieri“.

Astfel grăește conservatorul naționalist. Parteniu Cosma. Și parcă ar grăi anume pentru conservatorii noștri, agrarii ori ba.

Nicolae Titulescu.— *Problema Responsabilității juridice a Statului și a Comunelor cu privire la ultimele răscoale țărănești*, 56 pg.. București 1907. Tipografia „Gutenberg“.— Prețul 1.25 lei.

O broșură de palpitantă actualitate, în care autorul, cu o desăvirșită claritate a problemei și cu o minunată claritate de expunere, răspunde la întrebarea: de la cine au dreptul să reclame proprietarii despăgubiri pentru daunele pricinuite în ultimele răscoale?—Acest drept îl au negreșit împotriva autorilor crimelor săvîrșite, care sînt ținuți după codul penal să-și despăgubească banește victimele. Dar dacă așteptă nu-s în stare să-i despăgubească, din pricina lipsei de mijloace? Alți mai rău pentru proprietari, care vor urma să indure ei înșiși daunele, ca un risc normal al dreptului de proprietate.—Dar, în afară de această răspundere penală, să nu existe nici o altă, civilă, a persoanelor însărcinate cu menținerea ordinii publice și a respectului proprietății? Statul, miniștrii, comunele, să nu poată fi urmăriți de proprietari?—În trei capitole succesive, autorul discută pe larg argumentele pentru și contra și

ajunge la încheierea categorică că *juridicește*,⁷ proprietarii păgubiți n'au nici un drept a pretinde despăgubiri nici de la Stat, nici de la miniștri. Ar rămînea dar responsabilitatea comunelor, care, în alte țări, ca Franța de pildă, este regulamentul prin lege. La noi însă nu avem în această materie de cit dispozițiile legii din 1868, care punînd în sarcina sătenilor paza de zi și de noapte, îi obligă supt pedeapsă de amendă în folosul celui păgubit, să sară pentru a prinde pe făcătorii de răle și pentru a stinge incendiuile. Pe temeiul acestor texte, negreșit că proprietarii devastați au o acțiune contra sătenilor care nu-și vor fi îndeplinit acea obligațiune legală, dar—și această părere nu o împărțim—întemeiat pe principiul personalității morale a comunei, autorul le acordă și o acțiune în contra chiar a comunei respective.

În afară de orice drept, este evident însă că proprietarii au un interes la despăgubire, interes particular care concordă cu interesul general economic—zice autorul—dar, în această ordine de idei, adaugă d-sa, toți trebuie să fie pătrunși de convingerea că guvernul rămîne cu desăvirșire suveran în aprecierile sale.—Lucrarea d-lui Titulescu ar trebui bine meditată de toți cei interesați, cu alt mai mult cu cit autorul însuși a suferit de pe urma devastărilor, urmate la moșia sa Titulești (din județul Olt).

*

D. Serbescu-Lopatari, *Proprietatea Moșnenească în indiviziune*, Buzeu 1906. Prețul 1 leu.

Cu o simțită lipsă de sistematizare, și cu un lirism în genere dăunător expunerilor științifice, autorul aduce toluși o serioasă contribuție la cunoașterea chestiunii țărănești, prin studiul său asupra proprietății moșnenilor din ținutul răzășesc Lopatari, județul Buzeu. Dăruit prin veacul XVI de către

Mihnea cel Rău unui anume Labă, zis și Lopataru, din care probabil se coboară și autorul, acest ținut în întindere ca de 10.000 ha. este proprietatea a 700 capi de familie, care numără la un loc aproape 3.000 suflete. Proprietatea aceasta se deosebește însă de cea individuală cu desăvârșire, căci moșnenii își stăpinesc ținutul lor *în davălmășie*. Și tocmai acestui caracter specific, autorul îi găsește vina tuturor mizeriilor de care sufăr moșnenii din Lopatari, — și care sînt următoarele :

1) Despădurirea munților, dezastruasă pentru economia publică și bunăstarea moșnenilor, care, împinși de nevoile traiului au distrus pădurile fără milă. Zicîndu-și fiecare: „dacă n'oiu lăsa ou, tot are să taie altul“, exploatarea s'a făcut fără nici o regulă, transformînd codrii seculari într'un pămînt cu desăvârșire neproductiv. 2) Formarea unei proprietăți mari în sioul proprietății răzeșești, căci, păstrînd încă folosința în comun, chiar asupra părților ce instrăinează, moșnenii nu-și dau samă de gravitatea actului instrăinării. Din această cauză pămîntul nu are acolo o valoare mai mare de 20 lei pogonul, vindut de voci, iar mulțumită acestei împrejurări, el și via chiaburi au acaparat un așa mare număr de părți indivize, în-cît $\frac{1}{3}$ din întreaga întindere a ținutului aparține acum numai la 5 persoane. 3) Specularea neomenoasă a moșnenilor căzuți în mizerie. Această speculă a început de pe la finele veacului XVIII și este extrem de interesant istoric procesul pe care moșnenii l'au purtat cu grecul Hrisoscoleu. Imprumutînd obștia cu 300 lei (pe care îi plătișe odată), acestu i-a tras din nou în judecată pe moșneni înaintea Divanului, care osîndîndu-i să plătească a doua oară, moșnenii au fost nevoiți să cedeze creditorului toate pămîntele de pe moșie pe timp de 100 de ani ! Procesul acesta s'a sfîrșit abia în zilele noastre, cînd moșnenii au mai

fost condamnați și la 45.000 lei daune, după ce cheltuiseră peste 60.000 cu avocații și inginerii. Și toate acestea pentru 300 lei vechi ! Exploatarea moșneilor continuă și astăzi, de așa zisii casieri ai obștiei, care, după ce percep taxe arbitrare pentru exploatarea lemnului, și le însușesc, în lipsa unui control legal; infine 4) Nimeni nu poate cultiva pămînturile despădurite ale obștiei, căci „dacă ar vrea unul să lucreze într'un loc, via și alții care reclamă același drept, pe același loc“. De aici urmează o stare morală ne mai văzută, certe. bătaia, ba chiar și crime. Numai în interval de 8 luni, dela Ianuar la Septembrie 1906, s'au notat — pentru 700 capi de familie ! — 1400 procese la diferite instanțe, *toate purce-zînd de la neînțelegeri pentru pămînt !*

Starea proprietății indivize a moșnenilor, deserișă în colorii așa de negre de d. Serbescu, trebuie negreșit să preocupe de aproape sferile noastre conducătoare, cu alt mai mult cu cît faptele arătate nu sînt nici cele mai grave și nici circumserise la un mic teritoriu. În adevăr, proprietatea răzășească, aproape toată în indivizie, se întinde pe toți munții de la Dorna la Vîrciorova și se evaluează la aproape un milion de hectare, iar pe de altă parte, mizeria este încă și mai mare în ținuturile din Vrancea sau Valea Lotrului, unde moșnenii sînt victimele nu numai a eltorva chiaburi, ci ale unor puternice societăți industriale, care le exploatează pămîntul și subsolul pentru aproape nimic... „Nu împărtășim însă soluțiile autorului, care, consecut cu sine însuși, nu vede leacul de cit în eșirea din indiviziune a moșnenilor, pe cînd cauza rălelor, și prin urmare viadecarea lor, trebuie căutată tocmai în organizarea proprietății indivize, ce se impune în unele împrejurări, dar pentru care legiitorul nostru a arătat până acum cea mai condamnabilă nepăsare.

G. K.

Revista Revistelor

Convorbiri Literare (Martie).

D. N. Filipescu publică recenzia unei cărți asupra agriculturii în Rusia de Jermoloff, tradusă în franțuzește, pe care o pune în legătură cu un studiu asupra pământului arabil de dd. Cirmu-Munteanu și Corneliu Roman.

Se republică, din Arhivele Academiei, raportul din anul trecut al d-lui Maiorescu asupra lui Sadoveanu, reprodus acum câteva zile, din Convorbiri Literare, și în *Epoca*, care, ni se pare, l'a reprodus și anul trecut. E interesant prin pasajele citate din *Moarta*, despre care unii publiciști au vorbit de rău în luna trecută. D. O. Goga publică o poezie frumoasă: „Zile Rele”—„O scrisoare a prințului Gr. Ghica către fiul său”, în franțuzește. O schiță, descrierea unei odăi, „Noi și Vechi” de d. Basarabescu. Un foarte interesant studiu, ca tot ce scrie d. Tzigara-Samurcaș, asupra „Semnului Crucii”. Rondelul de d. A. A. Naum. Urmarea „Mamei”, piesă de d. Miculescu. O poezie de d. Ciuchi. Urmarea studiului d-lui Alimănișteanu despre A. gricultura României. Urmarea recenziei d-lui Lepădatu asupra Documentelor slavo-române publicate de d. St. Nicolaescu. „Fapte”, culese din revistă de d-nii M, I, N, N. P, M, S, I. M. Recenzii de d-nii D. E. Em. P, M, M. Recenzia revistei Deutsche Rundschau

de d. I. S. F.; a revistei *Revue de Deux Mondes*,—autorul păstrează anonimul. Cronica artistică de d. A. Tzigara-Samurcaș; Economică și Politică de d-nii T. și M. etc.

Nămănițorul (April). Proză de d-nii Sadoveanu, Dunăreanu, Beldireanu, etc.; versuri de Natalia Iosif. I. M. Marinescu etc.; un fel de traducere a Samaritencei bietului Rostand, de d. Botez-Gordon; „O călătorie în Infernul literar” de d. A. G. Dojbaru; articole și cronice de d-nii Scurtu și Murgoci.

Lucentărul (1 April). O frumoasă poezie a lui O. Goga, „Rugăciune”, un răsualet al nenorocirilor noastre pe care ne permitem s'o transcriem aici:

RUGĂCIUNE

Printe bun al neamurilor toate,
Fă geana la de milă să tresară...
Ascultă-mă!... O țară știu,—acolo
Vor fi mai grele spicele la vară.
Mai cu belșug va fi rodirea gliei
În țara unde-s lacrimi și oșinde...
Și singe Doamne, —singele îngrășă
Și spor aduce miriștii flămînde.

Curînd veni-vor pluguri în ogoară
Și-or rupe brazde negre de rușine,
Sfios cădea-va bobul de sămîntă
Și sub pămînt s'a furișă mai bine!

Mai rodnică va fi îmbrățișarea
Grăuntelui cu firul de țarină,
Mai des vor curge lacrimile tale
Pe nou sântita țarină bătrână.

Va crește, Doamne, grâu bogat la vară
Incovoiat de roadele durerii
Și va veni cernită oaste mută
Pe cîmpullarg să strîngă sporul verii...
Aprins luci-va soarele 'n văzduhuri
Și n'a fi cînt să-i mîngăie arsura,
În pas domol oștirile de seceri
Iți vor culege cuminecătura...

Ascultă, Doamne, glasul rugii mele:
Cînd trupul tău lingă altar s'a frînge,
Adu aminte celor ce 'ngenunchie
Că trupul tău e plămădit în sînge...
De gîndul ăst cutremură-lă firea
Și 'n suflutele grele de păcate
Coboară, Doamne, pentru totdeauna
Fiorul sfînt al dragostii de frate...

Începutul unei nuvele de I. Agirbiceanu: „Domnișoara Linuța”.—Urmurea scrisorilor d-lui Murnu despre „Monumentele antice din Roma”. „Coana Zinea Dăscălița”, schiță de George Em. Georgala.—Versuri de Soric, Dinu Ramură; traduse, de I. Borcia, Liliac.—O „Cronică”, din care semnalăm „Tulburările din România”, scrisă cu acel accent, pe care-l găsim aproape numai la Romîni din Ardeal, care, fiind un popor de țărani, privesc cu simpatie și milă mișcarea țărănească, și nu cu ură, ca la noi.

Revista politică și literară
(Blaj, Aprilie 1907).

Pe cînd la noi, de îndată ce primele momente de groază au trecut, chestiunea răscoalelor a dispărut aproape de la ordinea zilei—întunecată de combinațiile politice de persoane —, iar proprietarii și arendașii cari în acele zile complote, recunoșteau vina claselor superioare și erau gata să cedeze țaranilor tot ce ar fi cerut, au uitat acum toate făgăduelile date

și toate grijile îndurate, și (în discursuri pentru a arăta că-i un neadevăr spusă că „proprietarii și arendașii au fost spoliatori”, și pentru „a se spune M. S. Regelui că nu numai țaranii au drept la protecția (!) legilor”,—Romîni de peste hotare, de pretutindeni fără excepție, își dau samă de gravitatea situației țaranului din România liberă, sint preocupați de problema serioasă ce avem de rezolvit și aduc în publicațiile lor vederile cele mai juste și propunerile cele mai potrivite. Se pare că pe ei îi interesează mai mult de cît pe noi, aceștia de dincoace, această chestiune de viață și de moarte pentru neam și țară... Avem dinainte No. din April al „Revistei politice și literare” din Blaj. Cine nu știe că revistele noastre literare, care mai toate plutesc în sferele... senine ale artei pure, n'au atins de loc sau aproape de loc chestiunea răscoalelor?. Ei bine, în revista aceasta din Blaj, în numărul acesta de pe April, nu mai puțin de cît în trei articole e vorba de răscoalele de la noi!.. Și nu ne putem opri de a nu cita cîte un fragment din două din acele articole. În articolul prin „*Timpul jertelor*”, iscălit „Blăjanul”, vorbind de cauzele răscoalelor, autorul spune: „Înlăturarea acestor cauze nu se poate face de cît prin întemeierea de adevărate state romînești (subliniat în text), ale căror locuitori să aibă proprietate de ajuns, din care să poată trăi cinstit fiecare familie țărănească, să aibă pășunate întinse, comune și indivizibile, pe care și cei mai săraci să-și poată paște vitele, să aibă păduri îndestulătoare pentru clădiri și încălzitul locuințelor lor”. Iar în articolul „Care sint cauzele răscoalelor din România?” iscălit „Un moț”, găsim următoarele juste rînduri: „Dar, înainte de toate, (în a vă comunica, că ele (răscoalele) nu sint nici opera instigatorilor, precum ar dori să le prezinte

clasele dirigințe, nici a întâmplării oarbe sau chiar a urei de rasă, după cum alarmează ziarele evree, ci pur și simplu rezultatul mizeriei și al disperării unui *popor stors până la os* (subliniat de text), care nu mai poate suporta împilările și despoierile zilnice, la care e supus chiar sub ochii autorităților statului. Cind publicul românesc ar cunoaște numai pe jumătate vexațiunile și jafurile ce se operau asupra acestui popor nenorocit, ajuns în stare de hilot, ar trebui să se mire mai mult de îndelungata lui răbdare, de cit de ura și ferocitatea cu care-și răzbună și-și varsă veninul strins din tată în fiu! Cit de departe sintem de „interviu“-urile unor mari bărbați de stat de ai noștri cari-și închipue că au să poată face pe străini să creadă că tot focul aprins în țară se dă toarește citorva „instigatori“! Și ne pare rău că nu putem reproduce, în întregime, toate trei articolele.

În acelaș No. al acestei reviste mai găsim: un articol de popularizare „Viața în trecut“ al d-lui dr. V. Meruțiu; o conferință a d-lui Scurtu ținută la Giurgiu; schițe draguțe de d. I. Agirbiceanu; note de călătorie „de la București la Constanța“ ale lui V. Macaveiu; poezii de d-nii Dafin și A. Ciato; o „cronică literară“ cu diferite dări de samă; o polemică cu „Lucașfarul“ și recenzii sumare ale unor reviste românești.

Juinica literară. (Suceava, April 1907).

Aproape tot numărul cuprinde numai lucrări beletristice: schițe și nuvele traduse din A. Daudet și din scriitorul srb L. K. Lazarevic; de către d-nii V. Loichiță și Ion Gramada; poezii originale și traduse de d-nii I. Broșu, Leandru, El. Sirena, V. Loichiță, G. Rotică, Narcis și V. Huțan. D-l V. Greciu continuă interesantul său articol „Ceva despre limbile clasice în gimnaziu“; și d. Liviu Marian

descrie o vizită la *mormântul lui Eminescu* făcută prin Iulie, probabil cu prilejul vizitării expoziției. Dări de samă despre „Die Vereinigten Staaten von Gross-Oesterreich“ a lui Aurel C. Popovici de către d. Iancu I. Nistor, și despre „Geschichte der rumänischen Litteratur“ a lui G. Alexici de către colaboratorul nostru G. Tofan.

În *Cronică* găsim scurte notițe despre Carducci, despre bi-centenarul lui Goldoni și despre centenarul lui Longfellow.

Floarea Darrilor (April; apare săptăminal). Interesante articole și cronici, despre lucruri vechi și nouă, de d. N. Iorga. Traduceri, în proză și în versuri, din Longfellow, Leopardi, Schubert, Rognier, Marot, Mirza Șafi, Lermontov,—de N. Iorga, Al. Pop-Dafin, Elena Farago, Vulovici, Broșu,—Literatură veche, populară, etc.

Convorbiri (1 April).—D. M. Dragomirescu, îndoiindu-se de puterea fascinatoare a geniului său—ceea ce dovedește că grandomania sa nu e sinceră—prezintă contemporanilor săi un certificat emanat dela d. P. P. Negulescu... Sunt lacrymae rerum!—În ultimul număr al Conv. (April-Maiu) d. Dragomirescu răspunde d-lui Ibrăileanu. D. Dragomirescu susține că artistului nu i se poate cere „imitarea realității“. D. Dragomirescu confundă „imitarea“ cu copierea.—A cetit d. Dragomirescu *Le Roman Naturaliste* al lui Brunetièr? De sigur! Atunci știe că Brunetièr a fost cel mai mare dușman al naturalismului, care pretindea că *copiază* realitatea. A mai cetit d. Dragomirescu pe *H. de Balzac* al aceluiași Brunetièr? Probabil! Atunci a văzut că Brunetièr laudă pe Balzac pentru că a „imitat realitatea“, imitare pe care o consideră ca cea mai mare datorie a romancierului. A copia, domnule Dragomirescu, e a... copia, a imita este a crea conform cu extrase dintr'un caet al regretatului

realitatea!—Cugelă puțin și vei pricepe.

Arhiva (Martie 1907). D. Octav Mînar, în *O pagină postumă din Conta*, publică mai multe însemnări filosof, și se încearcă să reconstituie, cu ajutorul lor, părerile lui Conta în materie de estetică. În același articol se afirmă că, în afară de manuscrisurile până acum publicate (și în afară de acele dăruite Academiei romine, adăugim noi.—V. An. Ac. R. S. II. T. XXVIII), ar mai fi rămas după V. Conta: un exemplar din *Teoria Fatalismului*, adnotat de autor, precum și două caete cu notițe de estetică, drept și economie politică, D. O. Mînar dă chiar și indicații asupra locului unde se găsesc manuscrisurile: „Acest tezaur intelectual se află încredințat familiei Rosetti-Tețeanu”, pe cînd „în familia Liveanu se găsesc notițele de drept civil, curs pe care Conta îl predă ca profesor la facultatea juridică din Iași”. Și autorul conchide: „Academia romină ar trebui să adune toate aceste manuscrise și să scoată cit mai curînd o ediție deplină din opera acestui modest filosof”.

În două scurte scrisori, adresate directorului revistei, d. G. Al. Sturza dă însemnări biografice asupra lui *Petru Cîmpeanu* (1809—1893), fostul profesor al Academiei Mihăilene din Iași. D-nii A. D. Atanasiu și T. T. Burada continuă, fără a le fi sfîrșit încă, articolele d-lor cu privire la *Colecția Costachi Negri și Privelizii și datini populare din Moldova*.—Partea literară se prezintă cu versuri de Rîria și o schiță de d. Gh. Botez-Gordon, Urmează apoi o notiță asupra unui *Cîntă-n-somn* (!) de d. dr. A. Șunda, recenzii, etc.

Revista generală a Invățămîntului (April, București).—Își anunță schimbarea în personalul de redacție din cauza intrării în administrația școlară superioară a citorva din

redactorii ei. Fostul ei director—actualul Ministru de instrucție—cedează locul de director d-lui *E. A. Pangrați*. Acest număr e cel mai bogat în referate asupra literaturii pedagogice, mai cu seamă asupra celei din Germania. Cu această parte pare a fi însărcinat noul secretar al revistei d. *G. Bogdan-Duică*, a cărui hărnicie cunoscută e o garanție că revista va fi totdeauna bine hrănită la rubrica recenziilor pedagogice.

Cultura Romină (Martie, Iași). D. *I. Găvăneșcu*—Actualitatea!—profund emoționat în fața trecutei vijelii rurale își scrije minile într'un lung articol, în care nu numai titlul e urmat de semnul exclamației, dar aproape nu e frază care să nu fie slavilită cu acest semn sau cu cel al întrebării. Invocările către Dumnezeu și versurile de asemenea nu lipsesc. Starea de surescitare bine înțeleasă a autorului îl împiedică să cerceteze cauzele, totuși spiritul scrutător al savantului, deprins cu obiectivitatea metodelor de investigație științifică, într'o lăunțoasă scăparare de originalitate, ne face să întrevădem care-i părerea autorului asupra cauzelor revoluției agrare: „Cine au fost criminalii, care, cu inima perversă a unui Neron, dorînd să vadă mîlțimea aprinsă revărsîndu-și vălurile flăcărilor de urgie peste ogorul strămoșesc, „s-au jucat cu focul” în preajma sufletelor ahiliate de o soartă mai bună, și au pus înaintea lor speranțe nerealizabile”.... Fraza se termină prin un semn de întrebare, căci autorul, se vede, nu vrea să-și ia răspunderea categorică în fața istoriei.

Dar în momente cit de grele, omul nu-și pierde speranța ci-și îndreaptă privirea spre ceruri sau spre un zeu lerestru: „Acum în gînd să ne pătrunză pe toți, gîndul formulat de glasul patriotizmului cumințe, sincer și statornic al unui Gheorghe Cantacuzino”.

Acest nume e scris cu literă de titlu, ceea ce arată că autorul a atribuit acestui nume o proporție exagerată, după cum era și natural atunci.

Săptămîna (Aprilie). În patru numere, d. Panu publică un articol extrem de interesant asupra atitudinii d-lui P. P. Carp față cu chestia agrară. D. Panu își pune ca scop—și reușește perfect—să dovedească cum că d. P. P. Carp și-a renegat, în zilele din urmă, toate ideile pe care le-a avut în vreme de 40 de ani,—și aceasta determinat de nevoia politică de a se pune în viață. D. Panu constată că, în sfîrșit, d. Carp a devenit și d-sa un politician. Dar să rezumăm articolul d-lui Panu : D. Carp era fatal să facă ceea ce a făcut, căci după diferite combinații, dela 1901 și până azi, văzuse bine că nu poate ajunge la ținta dorită : șefia, posibilitatea de a governa.

După discursul patriotice din Parlament al d-lui Costinescu, în care recomandă, ca soluții, de mult desbătutele soluții liberale ; după discursul d-lui Filipescu, care, în fond, recunoștea justața celor spuse de d. Costinescu și propunea soluții *intervenționiste*,—deodată izbucnește d. Carp care, *audînd* chestia (dacă țăranul stă prost sau nu), ba, indirect, recunoscînd că țăranul stă rău,—face următoarele declarații „nedrepte, arbitrar și răutăcioase” : 1) că nu acum, în vreme de tulburare e vremea a gîndi la reforme și a le face... (Dar cînd ? întreabă d. Panu) 2) D. Carp, uitînd că e vorba dacă țăranul stă rău sau nu, vorbește de faptul că exploatarea proprietății în mare și trustrile au adus și bine, căci s'au mărit salariile țărănilor (Dar uită d. Carp că și viața s'a scumpit tot pe cit s'au mărit salariile... *dacă* s'au mărit ! Dar *tocmeștile agricole*, le uită d. Carp ! Uită și „angăriile și rușfeturile” ! D-sa zice : împucați-vă cum puteți !). 3) Orice reformă a parti-

dului liberal, casa rurală, etc. o dezaproabă d. Carp ! Ce reforme, atunci ? Nici una. De unde teoria că în urma răzcoalelor—care, făcînd abstracție de partea brutală, sînt manifestări de curente—de unde teoria că în urma lor nu se pot face reforme ? Dar în toată lumea, reformele se fac din cauza manifestărilor curenților puternice în masele poporului !—Apoi d. Panu arată cum d. Carp se contrazice cu tot trecutul său : Ce învoinții aduce d. Carp guvernului ? Trei ! 1) Amestecarea prefectilor, în raporturile dintre proprietari sau arendași și țărani. 2) Că a propus reforme în vremurile acestora, 3) Caracterul intervenționist al reformelor. D. Panu dovedește că la 1888 d. Carp a procedat *exact* așa afară de ceva mai grav și și anume : D. Marghiloman, cu știrca d-lui Carp (căci lucrurile acestea se hotărâse în consiliul de miniștri) zice într'o circulară confidențială către procurori : „*Prin toate căile pulcinioase îndemnați pe proprietari și arendași a îndulci condițiile, cînd preschimbă contractele lor agricole*”. Vedeți cu cit e mai grav lucrul : nu e vorba de circuli *deschise*, știute de toată lumea, ci de circuli *confidențiale*, confidențiale pentru că intervenția *procurorului* este și gravă și, în adevăr, nelegală. Să ne inchipuim, zice d. Panu, că guvernul actual ar fi dat asemenea circuli și că opoziția le-ar fi descoperit ! „Ce ar fi fost ! Ce acuzări ! Ce scandal !”—și *acuma*, nu s'a răsculat trei județe, ca la 1888, ci *toată țara*,—și, fără intervenția prefectilor, ar fi rămas pămîntul nelucrat, că țăranii n'ar fi eșit la timp, și urma ruina economică !—La a doua învinuire (că guvernul, mai ales în numele Regelui, și în vremuri tulburi, a făgăduit reforme), d. Panu răspunde : Guvernul Rosetti-Carp dela 1888, a adresat prin *Monitorul Oficial* (!) un apel la alegători, solicitînd voțurile !... Pe cînd a-

pelul actualului guvern, n'a fost unul electoral, ci de liniștire. Și apoi ce-namă să n'a acorda reforme în vremuri de nemulțumire? Cum, pe lângă mijloace de represiune, nu trebuiesc și de potolire a spiritelor?

Dar greviștilor nu li se acordă adesea îmbunătățiri? Și o grevă nu e o revoluție socială? Dacă greviștii se dedau la *excese*, sint reprimăți, — dar îmbunătățiri li se dau, dacă merită, ori dacă au destulă putere. — Apoi: La 1888, după 4 luni de la răscoale, proiectele de reforme au fost publicate de d. Carp în *Monitorul Oficial*. Nu le-a conceput, deci, sub impresia, chiar a răscoalelor, — ca să le poată tipări după 4 luni? — Pe cind partidul, care e acum la putere, agită de ani întregi programul anunțat acum. (Casa rurală s'a și votat la Senaț odată!). —

Acum să vedem a treia învinuire: intervenționismul. Guvernul actual vrea să facă: o lege a tocmelilor agricole, o lege contra trusturilor, o lege pentru a alcătui dregătorii care să privegheze aplicarea legilor, o lege pentru casa rurală. (Iacă odată: idei vechi ale liberalilor, cugetate și afișate de multă vreme). Acum să vedem proiectele d-lui Carp dela 1888: vânzarea bunurilor statului către săteni, o lege a tocmelilor agricole, legea capitanelor pentru aplicarea legilor, o lege a meseriilor. Atunci pentru ce d. Carp protestează contra *principiului* de a legifera în aceste materii? Că are drept să propună alte *soluții*, da, dar nu să strige că e crimă „a interveni” prin legi... Dar, acum, d. Carp spune că în 1888 a *vândut* țărănilor pământ disponibil, că legea sa era o afacere comercială, fără caracter agrar! Dar, nu! D. Panu citează expunerea de motive a d-lui Carp, care începe așa (noi n'o putem aci transcrie toată): „Nu am nevoie a mă întinde asupra

motivelor naționale și economice *re ne împing a îmbunătăți starea materială și morală a săteanului român* — adăogînd că face legea pentru a împiedeca crearea unui proletariat, pentru a împiedeca zguduiri sociale, — căci pentru țaran nu s'a făcut deajuns, etc. — Apoi d. Carp se îngrijește să se dea țaranului un capital de exploatare și d. Panu iutreață: De cînd un *vînzător* se îngrijește ce are să facă cumpărătorul cu lucrul cumparat? — *Dar ceva și mai mult*: Iutr'un alt proiect de lege d. Carp pune un articol prin care *Statul e autorizat a cumpăra moșii de la proprietari spre a le vinde țărănilor!!!* (Iată principiul... *Cusei rurale!*). — Cum a fost considerată legea d-lui Carp? Iată cum: d. Carp devenind ministru de externe și A. Lahovari de domenii, acesta își însușește proiectul d-lui Carp, dar *cantă* (o declară A. Lahovari, precum și raportorul, d. M. Seulescu) să-i ia tot caracterul de „*lege agrară*” ce i-l dăduse d. Carp.

Va să zică conservatorii învinuiau legea d-lui Carp că are un caracter agrar, intervenționist. Iar Lascar Cărtărgiu a declarat că d. Carp voia, prin proiectul său, *să-și capete toate colegiile III din Cameră!* — Apoi d. Panu arată cum d. Carp, (care azi *apără* trusturile) zăgrăvea în expunerea legii tocmelilor agricole, în 1888, sărăcirea țaranului *tocmai* prin arenda mare, ce i se cere pentru pământul necesar hranei sale!... Și d. Carp cita atunci 60 fr., ca ceva exorbitant... Dar azi, cînd pogonul a ajuns și la 140 franci!... Azi? Azi d. Carp cîntă fericirea adusă țărănilor de proprietari, de arendași, și e în contra tuturor îmbunătățirilor pe care le-a susținut altă dată! — Pentru ce? Pentru că a înțeles că altmintrelea ar fi rămas fără partid, veșnic departe de putere. Din cauza politicianismului.

Revue des deux mondes. (Mar-tie). Trois artisans de l'idéal classi-que au XVI-e siècle, articol postum al lui Brunelière. Marele critic anali-zează operele și arată rolul elenistului Henri Estienne, al lui Jacques Amyot și al juristului Jean Bodin. Cel dintâi a combătut în opera sa influența lite-raturii latine și italiene. Amyot prin traducerea operelor lui Plutarc a adus un imens serviciu literaturii franceze. Mai toate subiectele tragediei sînt lu-ate de aici și prin aceste opere Fran-ța s-a pătruns de spiritul antic. Bodin prin cele șase cărți ale Republicii sa-le, cu toate că e plin de superstițiile timpului, apare ca un precursor al lui Montesquien și al filosofiei istoriei.— Un siècle de poésie américaine, de John Van Vorst. Cu prilejul operei lui Stedman, *An American Anthology* 1737—1900, autorul caracterizează pe cei mai însemnați poeți americani: Whittier, Bryant Longfellow, Holmes, Edgar Poë, Emerson și Walt Whitman. Concluzia sa e că operele acestor po-eți nu desemnează curba nici unei e-voluții literare și am putea scoate din patrimoniul poetic al Engliterei, să-ra ca contribuție a Statelor Unite fără ca acesta să fie micșorat. Poeții nou-lui continent sînt interesați numai întrucît ne luminează asupra sufletului american. Ei au scris istoria stărilor de sentiment, de teamă, de speranță pe care spectacolele naturii, ideia de Dum-nezeu și preocupările morale și socia-le le deșteptau în jurul lor, într'un popor tinăr. *Fernand Gregli* publică citeva poezii minunate. *Ernest Daudet*, *Scrisorile inedite a lui Joseph de Ma-istre din timpul campaniei din 1812*. *A. Tardieu* vorbește despre „*Confereința delu Algesiras*“.

La Nouvelle Revue. (April, 1907).

Față cu tendințele răsboinice ale Germaniei, diplomatul care semnează *** arată, într'un articol intitulat

„*Condițiunile păcii*“, rolul pe care l-a jucat în ultimii ani Franța în luptele pentru menținerea păcii. După ce a făcut în acest scop alianța cu Rusia, după ce a stabilit prietenii bazate pe încredere reciprocă cu Ita-lia, Anglia și Spania, înlăturînd toate micile neînțelegeri și dificultăți pe care, între altele, și intrigile germane le făcuse să se ivească,—Franța a fost aceea care a mijlocit apropierea in-tre Anglia și Rusia, și a pus la cale pacea Ruso-Japoneză. Autorul amîn-tește apoi diferitele împrejurări (ali-anța franco-rusă, aranjamentul franco-italian, chestiunea Asiei centrale, a Marocului etc.), în care cu toate ame-nințările, provocările și uneltirile Ger-maniei, Franța a urmărit mereu a-ceiași țintă: menținerea păcii, și a reușit să învingă toate dificultățile pe care i le crea guvernul Împăratului, gelos de situația Franței în politica Europei. Ocupîndu-se mai pe larg cu chestiunea Marocului, diplomatul ano-nim arată toate culisele diplomatice ale acestei afaceri, și scoate în relief faptul că deși Bülow a reușit să înlă-ture pe Delcassé de la minister, to-tuși a fost învins la Algesiras,—iar Franța urmează și azi politica de pa-cificare a lui Delcassé, prin care, în ciuda eforturilor desperate ale Ger-maniei, și-a asigurat un rol de frunte în politica europeană.—Într'un articol intitulat *Gloria literară*, Albert Cim aduce o mulțime de exemple pentru a arăta că „nimic nu este mai ușe-lător, mai orb și mai nestatornic“ de-cît gloria aceasta. Deja *Sainte-Beuve*, *P. Stapfer* și alții arătaseră, în dife-rite studii, că antichitatea a avut o sumă de poeți, dramaturgi, oratori etc... mai mari, ori cel puțin tot atit de mari ca acei ale căror opere le po-sedăm și le admirăm,—și ale căror opere s'au pierdut: astfel, după mă-rturile contemporanilor și a urmașilor apropiați, *Philetas* a fost mai mare

de cit Teocrit, *Covina* de cit Pindar, *Varius* de cit Virgil etc. și totuși noi nu avem nici o operă de-ale lor. La rindul său, Albert Cim aduce o sumă de exemple din evul mediu și din timpurile moderne, care arată aceleași lucruri: glorie trecătoare, celebrități pierdute... Un *Delile* a fost pe vremea lui considerat cel puțin tot atit cit e astăzi V. Hugo, pe *Crélin* conlimporanii lui nu-l puteau asemăna de cit cu Homer, Virgil și Dante, *Hubert* și *Jean de Meung* au fost pe timpul lor „regi ai poeziei”,—iar azi cine mai cetește un vers de-al lor? Dintre oratorii de pe vremea lui, Bossuet era de-abia al șaselea la rind, fiind întrecut de *Gaillard*, Bourdaloue și alții de care azi mai nu se mai vorbește, pe cind Bossuet e una din gloriile Franței. Diderot credea că *Richardson* va fi pentru viitorime un Homer, și cine cetește vre-un vers din *Richardson* astăzi? Tot așa și cu *Ramond* pe care Sainte-Beuve îl consideră ca superior lui Volcey. Dar nu numai din timpuri așa de depărtate, chiar acum mai aproape de noi, ce-n rămas din *Théophile Gautier*? Citeva versuri,—pe cind el are și proză admirabilă!... Apoi cine mai cetește azi romanele lui Ferd. Fabre, G. Sand și chiar ale lui Zola, care acum cliiva ani se vindeau cu sutele de mii?.. Și autorul conchide că, din cauza înmulțirii operelor literare, în citeva sute de ani nu vor mai putea fi celtite probabil nici operele celor mai mari scriitori ai lumii, cum sînt Homer, Virgil, Tacit, Dante, Shakespeare, Cervantes, La Fontaine, Goethe, Schiller, Byron, Hugo, etc.—slabă încurajare pentru literații care nu-și găsese îndemnul la lucru în chiar faptul creațiunii operelor lor!—Intr'un articol bine documentat Léon-Maurice Bonnell arată viața de mlzerii și boale a lucrătorilor care fac pietrele de moară. Colbul pe care-l respiră acești nenorociți, munca lor slab

răsplătită, care-i face să ducă o viață de privațiunii, cum și etatea fragedă la care sînt nevoiți să-și înceapă meșteșugul (pe la 15 ani), fac că în 30 de ani sînt bolnavi de fizie în proporție de 8 la 10. Autorul propune o sumă de îmbunătățiri care trebuiesc aduse în carierele în care se lucrează această piatră, pentru a se cruța viața celor ce sînt siliți să trăiască muncind în ele.

Din celelalte articole publicate în numerele de pe April ale acestei reviste mai cităm: traducerea insemnațelor corispondențe adresate de *Colonelul V. F. Novitsky* ziarului *Invalitul Rus* asupra *Zilelor de la Mukden*, cea mai puternică descriere a luptelor de la Mukden, și o dare de sănă asupra scrierii lui *Louis Elbé*: *Viața viitoare după înțelepciunea veche și știința modernă*, interesantă prin expunerea imparțială a diferitelor teorii și prin materialul științific utilizat.

Mercure de France (April 1907).

Față cu situațiunea în care chestiunea religioasă se găsește astăzi în Frauca și cu tendințele anticlericale ce se observă și în alte țari, ca Anglia, Spania, Italia etc., revista a crezut nimerit să facă o anchetă în aceeași privință, adresind la diferiți oameni mari, savanți, literați, bărbați de stat, următoarea întrebare: „*Asistăm oare la o disoluție ori la o evoluție a ideii religioase și a sentimentului religios?*” O parte din răspunsurile primite, anume 33, le publică în No. de la mijlocul lunii acesteia și—firește—ele sînt foarte interesante intrucit e vorba de părerile unor oameni ca Ribot, Le Dantec, Gorki, Nordau etc., etc. Cea mai mare parte dintre cei întrebați cred că sentimentul religios nu va dispărea niciodată din sufletul omului, așa că nu poate fi vorba de o disoluție, ci numai de o evoluție și anume o modificare a for-

melor. Numai literatul Emile Verhaeren și socialistul rus Plekhanoff cred în dispariția chiar a sentimentului religios, cel dinlăi spunând că, după cum unii cugetători s'au liberat azi de zăi fiindcă nu simt nevoia lor, tot astfel se va libera omenirea cînd nu va avea nevoie de ei, iar cel de al doilea spunînd că „progresul omenirii aduce cu sine sentința de moarte a ideii și a sentimentului religios”. Sînt și vro-o citira care nu răspund (*Halévy, Jules Lemaitre*: „nu știu nimic...”) și alții care răspund foarte lapidar că cred în catolicism: *Fr. Jammes* („Asistăm la disoluția a tot ce nu-i catolicism) și *Fr. Coppée* („Credo... va fi răspunsul meu...”) Dar cei mai mulți, după cum am spus, cred în veșnicia sentimentului religios și în evoluția formelor. Astfel *Ribot* spune că: religiunile au avut așa de mare rol în omenire încît trebuie să admitem că sînt adinec înrădăcinate în natura umană; fondul lor este misticismul, o stare sufletească aproape identică în toate țările și în toate timpurile. Cunoscutul profesor de la Roma, *G. Sergi* pune în legătură mișcarea anticlericală cu mișcarea muncitorimii de a scăpa de opresiunea claselor stăpînitoare: e o tendință generală în lume de a se libera de orice jug. Filosoful francez *Fouillée* și profesorul elvețian *Bernard Allo* răspund în același fel: și disoluție și evoluție. Și tot cam în același sens răspunde și d. dr. *Istrati* al nostru, care însă crede că religia viitorului e... spiritismul. Foarte frumos e răspunsul lui *Gorki*, pe care ne pare rău că nu-l putem da în întregime; el spune că dacă e vorba de un Dumnezeu, fiindă supranaturală, ideea aceasta dispăre gradat și inevitabil, dar dacă prin sentimentul religios înțelegem „un sentiment vesel și mîndru al conștiinței unei legături armonice, care unește omul cu universul”, acesta nu va dispărea niciodată, ci se va desvolta

tot mai mult și va face pe om perfect. Pentru *Max Nordau* religiositatea e „sentimentul înfricoșător al slăbăciunii fizice și intelectuale a omului în fața imensității universului” de aceea ea va dura cit și omenirea și va evolua cu dînsa. *A. Strindberg* crede că luptele ce se dau contra bisericii nu însemnă căderea religiei, ci a formelor. Pentru *Le Dante* „hipertrofia prodigioasă a spiritului științific în sec. 18 și 19 au determinat în chip firesc o atrofie corespunzătoare a credinței”, dar nu poate fi vorba de o disoluție, ci numai de o evoluție. Tot așa crede și șeful socialiștilor belgieni, *Vandervelde*, și chiar în societatea socialistă problemele vieții și ale morții vor continua să dea naștere la credințe religioase.

În numerele de pe April ale revistei mai găsim: un mic *necrolog* al poetului mort de curînd *Charles Guérin*; o dare de samă a lucrării lui *Paul Stapfer* „*V. Hugo à Guernesey*” în care autorul a adunat tot felul de opinii literare și filosofice ale poetului și a povestit viața lui în timpul exilului, punînd-o în legătură cu poeziile produse în acel timp; un articol al lui *Jacques Bainville*: „*Jean-Jacques Rousseau și romantismul francez*”, în care autorul arată că unele din principiile școlii romantice se găsesc la Rousseau; continuarea interesantelor amintiri ale dnei Wanda de Sacher-Masoch.

La Revue, (April, 1907).

Cunoscutul sociolog I. Novicow publică un interesant și spiritual articol asupra pretinșelor greutăți ale dezarmării. Autorul se întreabă dacă dezarmarea, pe care ar putea-o reglementa o comisiune internațională lucrînd un an, prezintă mai multe greutăți decît înarmarea, pentru care se cheltuiesc miliarde și se ocupă sute de mii de inteligențe și milioane de brațe de muncă,—și răspunde că e e-

vident că nu. Atunci pentru ce se opun guvernele la dezarmare? Pentru că le pare dezavantajoasă dinastiilor și claselor dominante, care voesc să facă cuceriri nouă și să nu le piardă pe cele vechi. Dar în Europa nici un popor nu umblă să cucerească teritorii dela altul. Atunci? Atunci rămâne aceeași contradicție ridiculă: statele întrețin armate pentru a putea face cuceriri, și nu vor să facă cuceriri!... Căci, dacă se spune că guvernele întrețin armate pentru a se apăra, se poate foarte bine răspunde că, atunci când toate statele vor fi dezarmate, nimeni nu va mai putea ataca. Există însă în Europa o singură piedică pentru dezarmare: Alsacia-Lorena, pentru că aici diferendul e serios și real. Dacă s'ar regala chestia aceasta printr'un plebiscit, atunci n'ar mai fi în Europa motive de dușmănie. Trebuie dar învinsă rezistența Germaniei, dar mai ales ar trebui să se convingă guvernul acestei țări că în Alsacia-Lorena nu este un interes real al ei, ci unul *imaginar*.—lucru pe care social-democrația germană l-a înțeles. O altă cauză, care îndepărtează realizarea dezarmării, e tendința diplomaților, cari se adună în „conferințele pentru pace“, de a propune condițiuni *acceptabile* pentru a nu suferi refuzuri. Tendință care-i oprește de a propune pur și simplu o federațiune europeană. Autorul însă speră că prin influența Americanilor, ai căror oameni de stat au idei așa de moderne și de înaintate, chestiunea dezarmării va face mari pași înainte.—Emile Faguel făcând o dare de samă asupra unei cărți a avocatului Deymes-Dumé, se ocupă cu *doctrina lui Robespierre*, care e egalitară și partizană a suveranității poporului, dar în care marele critic găsește oarecare contradicții.—Un interesant articol, în special pentru agricultori, este darea de samă a lui Gaston Bonnier despre o nouă descoperire

agricolă făcută de Brocq-Rousseu. E vorba de un parazit—Streptothrix Dassonvillei—care strică grinelor conservate mai mult decit gîrgărița, prin acela că le dă acel miros displicut de mucegaiu (fără a fi mucegăite) care le scade prețul. Autorul a descoperit ciuperca acensta și, constatînd că ea moare la temperatura de 50 grade, a inventat un aparat pentru încălzirea grinelor până la această temperatură. Cu modul acesta grinele pierd acel miros rău și se distruge și gîrgărița.

Alte articole interesante din numerele de pe April, mai sînt: „Jean Jacques“ al lui N. Ségur, „O tragedie revoluționară“ („Le Buissou ardent“ a lui David Aismann) de Vera Starkoff, un studiu asupra lui Villier de l'Isle d'Adam de Camille Maclair, unul asupra proprietății colective în *extremul-orient* (China), și scrisorile lui Edgard Quinet adresate doctorului P. Lortel.

Revue des idées. (Aprilie). I. L. Blanchot în Estetica lui Platon și artiștii timpului său, spune că Platon pare a fi cunoscut foarte puțin operele pictorilor, sculptorilor, arhitecților, poezilor și muzicanților din timpul său. El era disprețuitor față de dinșii, fiindcă opera omului e totdeauna imperfectă cînd iai ca criteriu absolutul și crezi că noțiunea frumosului, ca manifestare a esenței divine, nu poate fi în adevăr simțită de cit de inițial și filosof, și niciodată de oameni cari imită corpurile, chipurile sau gesturile. Frumosul, Platon nu-l găsea în operele naturii sau ale omului, ci numai în suflet. Acesta era pentru dînsul un absolut pur metafizic și idealismul seu era cu totul deosebit de acel al lui Phidias sau al lui Polyklet.—Gaston Gaillard în Condițiile optice și forma vizuală a inteligenței, susține că inteligența prin procedeele, defectele și aberațiile sale

pare a avea un caracter vizual. Viziunea are un rol esențial în funcțiile noastre mentale, logice și practice, și alterațiile mentale sînt mai totdeauna în legătură cu tulburări vizuale. — *P. Brenot* scrie despre *Telegrafia fără fir*, *Van Gennep* despre *Situația actuală a anchetelor etnografice* și *Georges Malisse*. O încercare filosofică asupra energeticii.

Nuova Antologia (1 April 1907)
Giuseppe Chiarini, într'un articol intitulat *Ultimii ani ai lui Giosue Carducci*, face istoricul dureros al celor șapte din urmă ani de chin, ai mare lui poet. Să răpești unui om, a cărui viață era toată în inteligență, serviciul liber și deplin al organelor care servesc la transmiterea cugetării prin vorbă și scris, lăsîndu-i în acelaș timp mintea lucidă ca să-și poată da sama de monstruositatea supliciului la care era condamnat, a fost într-adevăr, zice Chiarini, o cruzime fără nume. Atacul de paralizie l-a lovit pentru înțaiia dată la 25 Noembrie 1899 în Bologna. Cu toate eforturile medicilor, Carducci nu s-a putut restabili deplin. după acest atac, și brațul drept îi rămase paralizat. Cu o voință de fier încercă Carducci să lupte contra boalei; în Ianuar 1900 își reîncepu cursurile la Universitate, nevoind să iasă la pensie, dar, nu reuși să facă mai mult de 9 lecții pe an și fu nevoit să-și pună suplinitor pe Severino Ferrari. În 1901, el își înaintă ministerului cererea de scoatere la pensie; parlamentul îi acordă o recompensă națională de 12,000 lire pe an, egală cu cea care fusese acordată altui mare poet al Italiei: Alessandro Manzoni. În acest timp însă — până la 1904 — Carducci lucră fără întrerupere la completarea ediției definitive a operelor sale; lipărirea se oprise în 1898 la volumul al X-lea; el, făcu să apară în 1902 și 1903, alte 3 volume.

În 1905 însă, boala se agravă și picioa-

rele nu-l mai susținură și poetul fu ținut în fotoliu; limba îi refuză serviciul și el amuți; numai ochii rămași vii și scintiletori spuneau tot chinul care-l slăbia. În această stare l-a găsit baronul de Bildt, cînd la 10 Dec. 1906, a venit să-i aducă din partea Academiei din Stokolm, premiul Nobel. Poetul ascultă cu atenție discursul ministrului suedez și cînd sîrși, se păru că ar vrea să-i răspundă, dar nu pîlu articula de cit două vorbe: „Grazie, Grazie”. Două luni și șase zile după aceea Carducci muri.

Rivista d'Italia (April 1907).
F. de Chaurand, *Armata și Școala*. Nu e vorba, cum s-ar părea după titlu, de militarizarea școlilor, de introducerea armatei în școală, ci tocmai din potrivă, de *introducerea școlii în armată*. *Dr. C. Corradini*, inspector al Ministerului instrucțiunii publice, ocupîndu-se cu chestia care se agită așa de mult în Italia, chestia analfabetismului, a propus, ca remediu, organizarea învățămîntului elementar, în armată, în mod sistematic, cerînd să se introducă institutorii anume pentru acest scop, și să se acorde tot materialul didactic necesar. Autorul articolului, care e militar (major general), privește cu mult scepticism această propunere. Rezultatele ce se pot obține în această privință în oștire, zice autorul, vor fi totdeauna neînsemnate; oameni care până la 21 de ani, au rămas analfabeți, cu greu vor putea să-și asimileze cunoștințele pe care copiii așa de ușor și le asimilează. Dar afară de aceasta, timpul de care dispune soldatul pentru școală, este foarte scurt. Trupele sînt într'o continuă dislocare, fie pentru a alerga în ajutorul populației în primejdie, fie pentru exigențe de ordin public; dacă se mai adaugă epocile de lir colectiv și de marșuri, și se mai ia în considerare și faptul că serviciul de gardă, distruge în fie care zi un însemnat nu-

măr de soldați, precum și faptul că în zilele de exerciții tactice oboșitoare, ar fi un non-senz de a pune pe soldații osteniți să mai învețe și în școală, apoi se vede ușor că în realitate, puține zile pe an rămân disponibile pentru răspîndirea culturii elementare printre soldați. Priu urmare, conchide autorul, instrucția elementară trebuie dată în școlile primare și în această direcție trebuie făcute toate eforturile; sarcina revine ministerului instrucției publice și nu armatei. În Japonia, cu douăzeci de ani în urmă, analfabetismul era așa de întins, în cit între recruții unui an se găseau de-abia 3 sau 4 de companie care știau să citească și să scrie, acum însă proporția e răsturnată; cel mult dacă se găsesc trei sau patru recruți în fiecare companie, care să fie analfabeți.

Deutsche Rundschau (April 1907)* Profesorul berlinez *Alois Brandl* își publică interesantele sale Impresii personale dela Universitățile Americane pe care a avut ocazia să le viziteze cu ocazia serbărilor comemorative ce au avut loc în Philadelphia, în onoarea lui Franklin. Pe o pejiște verde, un șir de palate, între ele grădini și copaci, biserici și monumente, astfel se înfățișează o universitate. Ceea ce atrage mai întâi atenția este așa numitul College; scopul pe care acesta îl urmărește este acela a vechiului gimnaziu elen, dezvoltarea corpului în același timp cu a spiritului. Gradul de instrucție din colegiu, corespunde cu acela al ultimei clase a liceului german, și titlul pe care-l conferă—baccalaureatul—este echivalent cu certificatul de maturitate german. Însă în același timp, în College se pot face studii juridice și medicale mai aprofundate, astfel că din acest punct de vedere, el se atinge cu universitatea, cu deosebire numai că elevii sînt slogoți de un anumit program de stu-

diu, fiind feriți astfel de o unilateralitate primejdioasă. Fructele sistemului acestuia se văd nu numai la acei care își continuă mai departe studiile în Universități, ci și la negustori, funcționari și în general la oamenii care intră în viața publică, căci cea mai mare parte a oamenilor politici și a înalților funcționari, sînt eșiți din College, nu din Universități. Acestea din urmă sînt școli pentru cei ce au absolvit colegiul, și corespund în general facultăților filosofice germane, dar mai mult sau mai puțin cuprind și celelalte facultăți. Ele sînt organizate după modelele Universităților germane, cu seminarii, institute, disertații etc., și se poate afirma că în cele mai multe localități ele se găsesc încă în perioada de formație. În deosebire de ceea ce se întîmplă în Germania, Universitățile americane nu-și capătă mijloacele materiale de la Stat, deși și aici sînt unele fondate și întreținute de stat, iar altele primesc ajutoare însemnate. În general ele se întrețin singure din venitul lor precum și din însemnatele donații venite din afară, și de aceea taxele pe care le plătesc studenții pentru cursuri sînt încasate de universitate, nu de profesori, care trebuie să se mulțumească cu un salariu fix, destul de modest (3—4000 dolari pe an). Cel ce conduce Universitatea, cu o nefermărită autoritate, este *presidentul*. El este stăpin absolut asupra corpului didactic, poate îndepărta și numi cu o libertate cum nici într-o țară din Europa n-o are nici un ministru. Cel mai vestit *president* universitar din America este Charles William Eliot; se spune despre dînsul că este mai puternic și de cît președintele republicii, căci Roosevelt se retrage odată în viața privată pe cînd Eliot, ca conducător al Universității Harvard, va domni asupra vieții sufletești a țării, cît timp va trăi el.

Deutsche Revue (April 1907). Prof. *Osfried Nippold* „Asupra unor probleme ale conferinței din Haga. Opera principală a conferinței trecute, zice autorul, a fost Convențiunea pentru rezolvirea pașnică a neînțelegerilor internaționale. Această convențiune a stabilit nu numai o codificație care reprezintă partea cea mai înaintată a dreptului internațional modern, dar a stabilit în același timp—in tribunalul arbitral din Haga—și un organ de justiție internațional. Și în această direcție, chiar și din punct de vedere practic și politic, stă importanța conferinței, ori câtă însemnată ar avea și acelea lucrări ale ei care regulează drepturile pentru timp de război—pe uscat sau pe apă. Că și aceasta a doua conferință va aduce însemnate progrese în aceeași direcție se vede chiar din primul punct din programul pe care-l conține iuvilarea guvernului rusesc. Astfel va trebui să se stabilească domeniul asupra căruia se poate aplica procedura arbitrală a convenției dela Haga; apoi chestiunea dacă acest domeniu, nu trebuie chiar lărgit, nu va putea rămânea nediscuțată. În același timp, va trebui să se discute și chestia dacă nu trebuie cumva să se acorde tribunalului arbitral din Haga, anumite *Competențe*, de pildă să revie acestui tribunal, toate neînțelegerile de drept internațional pentru care diferitele State recunosc în principiu arbitrajul. Dacă acest lucru s-ar realiza, atunci s-ar ajunge în realitate la un tractat general de arbitraj, la un fel de Uniune arbitrală între toate puterile care iau parte la conferință, și dreptul internațional, așa de înrăcit astăzi din pricina diferitelor tractate dintre mai toate țările civilizate, ar deveni dintr-o dată cu totul unificat. Sentințele tribunalului arbitral, ar servi ca bază pentru înaintarea dreptului internațional; aceste sentințe și judecăți ar putea fi

publicate de către „Bureau International de la Cour permanente d'Arbitrage“, care ar deveni astfel un centru științific pentru tot ce se atinge cu chestiunile de arbitraj. Pentru desăvârșirea și înaintarea studiilor de drept internațional, autorul propune înființarea în Haga a unei școli superioare de drept internațional.

Sozialistische Monats-Hefte, (April 1907). *Morris Hillquit* „Starea actuală a Socialismului american“. Statele-Unite se apropie cu repeziciune de culmea evoluției capitaliste; aceeași progresare a capitalismului a născut goana nebună după avere, la care iau parte cîteva mii de oameni, pe cînd alții—milioane, stău striviți în mizerie. În timpurile din urmă, certele născute între așa numiții priuții ai finanțelor, avură de rezultat că se dădură pe față metodele întrebuintate în această luptă pentru bani și lumea rămase indignată de corupția și necinstea scoase la iveală. Aceasta a stîrnit o stare de nemulțumire generală, care n-a putut fi decit foarte utilă socialistilor; nemulțumirea aceasta se oglindește mai cu samă în literatură: se știe că descoperirile revoltătoare facute în priviuța fabricilor de conserve se datoresc romanului scriitorului socialist Upton Sinclair, *The Jungle*. Mișcarea socialistă din America de nord, este astăzi în plină creștere; până la 1903 partidul socialist se compunea numai din 1200 de cluburi cu aproximativ vreo 20,000 de membri; la sfîrșitul anului 1906, organizațiile locale s-au ridicat la cifra de 1900, iar numărul membrilor a întrecut cifra de 35,000. Nu trebuie să se uite încă, că *Socialist Party* nu este unica mișcare socialistă organizată, ci are o rivală în așa numita *Socialist Labor Party*, care numără și ea mai multe mii de membri. O probă pentru progresul socialismului în America, ne-o dă dezvoltarea presei socialiste.

În anul 1903 *Socialist Party* era sprijinită de vreo 30 de organe în diferite limbi; acum numărul lor s-a ridicat la 50; dintre acestea mai mult de jumătate sînt în limba engleză, restul în alte limbi și anume 8 în limba germană, 4 în jargon evreesc, 2 în limba franceză și cite 1 în limbile franceză, italiană, cehă, polonă, ungară, letică, lituană, slavonă și suedeză. Astfel propaganda socialistă s-a întins asupra tuturor naționalităților din Statele-Unite. Afară însă de ziare, trebuiesc băgute în seamă și imensul număr de cărți și broșure socialiste, care s-au răspîndit în cei doi ani în America de nord, precum și nenumeratele foi volante pe care le tipăresc socialistii cu ocazia a diferite evenimente; aceste din urmă, fără exagerare, trebuie să fi întrecut numărul de 100,000,000 în ultimii trei ani. Ca și în toate celelalte țări, tot așa și în Statele-Unite, mișcarea socialistă este mai ales o mișcare a clasei muncitorilor, cu toate acestea, mai mult decît aiurea, în America, Socialismul are numeroși adepți în clasele mai bine situate ale societății, ba chiar nu lipsese și oameni cu înalte situații sociale și cu însemnate averi. În anul 1905, d-na Carrie Rand, a lăsat prin testament venitul dela un fond de vreo 200,000 de dolari, pentru întemeierea unui institut, în care să se studieze în genere științele sociale, și în special socialismul... Ca urmare s-a înființat în New-York, școala numită Rand School of Social Science, în care un corp didactic ales dintre profesorii universitari și cei mai cunoscuți scriitori socialiști, împrăștie doctrina socialistă.

Contemporary Review (April, London).—*Dr. Edward Bernstein—Alegeriile în Germania și Social Democrații*—arată cauzele înfringerii social-democraților în ultimele alegeri. În ojunul alegerilor, socialiștii sperau că numărul reprezentanților lor în noul

Reichstag, va spori de la 79 la cel puțin 100. Aceste speranțe erau sprijinite pe progresul mare ce l-a făcut partidul socialist de la 1903 până la data alegerilor, sub raportul înmulțirii membrilor, a organizării partidului, a răspîndirii presei și a sporirii mijloacelor financiare. Bazați pe aceste considerații toți se așteptau că, de oarece numărul votanților socialiști a sporit, va spori și numărul deputaților socialiști în Reichstag. Faptele au dovedit contrariul. Numărul votanților socialiști au sporit de la 3,011,000 la 3,259,000, adică cu mai mult de un sfert de milion. Dar, de oarece la ultimele alegeri au venit la vot 1,767,000 cetățeni mai mult decît în 1903, socialiștii, care în 1903 întruniseră 33% din numărul total de voturi, trebuiau să aibă un spor de 560,000 votanți noi. Astfel, de fapt, partidul socialist a avut 300,000 voturi lipsă din creșterea lui normală. De aceea socialiștii au azi în Reichstag numai 43 deputați în loc de 79. Între cauzele nesuccesului socialiștilor autorul enumeră următoarele: I) Legătura întinșă între *trade-unions* și partidul socialist. Mulți socialiști aparținînd unor din aceste *trade-unions*, au sacrificat interesele partidului votînd împotriva lui.— II) Cea mai principală cauză e cartelarea tuturor partidelor nesocialdemocrate împotriva partidului socialist, care se bazează pe teoria luptei de clase. Niciodată, nici chiar pe timpul lui Bi-mark, n-a fost atîta solidaritate între partidele nesocialiste, în lupta lor cu socialiștii. Se poate spune că toți susținătorii stării prezente a societății, s-au nîit împotriva partidului care reprezintă progresul social. Durata acestui bloc reacționar, atît de heterogen în compoziția lui, nu poate fi prevăzută. Nu se poate ști dacă aceeași concentrare reacționară va putea fi posibilă la viitoarele alegeri. În politică, nu iubirea

din năuntru, ci presiunea din afara unește pe oameni. Blocul s-a născut din prejudiciile de clasă și din ura ignorantă împotriva socializmului, și cit timp acești factori vor exista reînnoirea lui va fi posibilă.

Herbert Paul—E Literatura în Agonie?—constată că azi toate genurile literare sînt în declin, în toate țările, pecind știința înaintează necontenit. Domeniul literaturii e mărginit pe cînd al științei e infinit: „Știința înlocuește humanizmul dupăcum automobilul înlocuește tracțiunea animală”. Ideia n-are măcar meritul originalității.

North American Review (Martie, New-York).—Baronul *Kentaro Kaneko*, fost ministru al agriculturii și comerțului.—Japonia și Statele-Unite—arată mareă solidaritate a intereselor comerciale între aceste două țări, cel mai hotărîtor factor de păstrare a relațiilor pașnice între țările moderne. Astăzi toate țările din Europa și America caută să-și găsească nouă piețe de desfacere a mărfurilor produse: *toate tind spre Asia*. Din situația geografică a Japoniei și Statelor-Unite se poate vedea că în lupta aceasta comercială pentru Asia, Japonia și Statele-Unite au avantaje care desfid concurența oricărui stat. Din întreaga coastă a Oceanului Pacific două treimi sînt ale Statelor Unite și o treime a Japoniei. Japonia stă cea mai aproape de debușul asiatic și apoi vin State-

le Unite. Mărfurile Europei trebuie să treacă pela Capul Bunei Speranțe sau prin istmul de Suez; ambele drumuri foarte costisitoare. Așa se explică de ce tonajul corăbiilor japoneze și americane în Oceanul Pacific crește așa de iute. Japonia are apoi nevoie de a păstra bunele relații cu Statele Unite și din cauza cablului care unește San Francisco cu continentul Asiei. Legăturile economice între Japonia și Statele Unite sînt atît de vitale încît e absurd să ne închipuim că aceste două țări ar putea ajunge la un conflict. Toată mătasa crudă și ceaiul care se consumă în Statele Unite sînt importate din Japonia: în 1905 Japonia a exportat mătasă crudă în valoare de 60,000,000 dolari; iar ceai în valoare de 40,000,000 dolari. Din aceste cantități 99% au fost importate în Statele Unite. La rîndul ei Japonia importă din America bumbac, lapte, tutun, petrol. Așa că se poate zice că Statele Unite hrănesc, îmbracă și luminează pe Japonezi. Japonezii nu pot trăi nu sîngur minunt fără aprovizionările americane. Legate prin mari interese comune aceste două țări sînt menite să deschidă împreună comerțul pe continentul Asiei și în special în China.

Review of Reviews (Martie, London).—D. *Stead* face niște aprecieri prea măgulitoare în privința puterii politice a lui Vilhelm II. După d. *Stead*, Împăratul Germaniei, astăzi e arbitrul Europei întregi.

Intrecînd iarăși cu mult cadrul hotărît al revistei, sîntem nevoiți a amina „Bibliografia” pentru No. viitor.

Mișcarea intelectuală în străinătate

FILOSOFIE

Jean Baruzi, *Leibniz et l'organisation religieuse de la terre*. Paris, Félix Alcan.

Un studiu asupra tendințelor și viselor religioase ale marelui filosof, care în pasiunea lui de unitate și armonie, credea în putința realizării unei „Biserici ideale”, — reunirea într'un mănunchiu a tuturor doctrinelor creștine.

E. Buonaiuti, *Lo Gnosticismo*. Storia di antiche lotte religiose. Roma, Ferrari 1907.

Autorul, director la „Rivista Storico-critica delle scienze teologiche” se ocupă cu acea manifestare a gândirii, care între întâiul și al treilea secol al creștinismului se opuse tradiției evanghelice. Autorul consideră gnosticismul ca o exaltație febrilă a speculației teologice.

Francise G. Peabody, *Jesus Christ and der christliche charakter*. Giessen, Tüpelmann 1906.

Autorul, profesor la universitatea Harvard din America, a ținut aceste prelegeri la universitatea din Berlin cu ocazia schimbului de profesori ce a avut loc între Germania și America, din inițiativa împăratului.

ȘTIINȚA

Dr. C. Strzyzowski, *La Chimie biologique, autrefois et aujourd'hui*. Lausanne, Frankfurter.

Un studiu comparativ asupra metodelor și rezultatelor cercetărilor Chimiei biologice de la originea ei, pe care autorul o atribuie activității alchimistilor (în special a lui Théophraste Paracelse de Hohenheim), și până în zilele noastre.

Dr. P. Carnot et Mlle C. Deslandes, *L'Activité cytopoïétique du sang et des organes au cours des régénérations*.

O importantă comunicare făcută la Academia de Științe asupra rolului pe care-l are singele în procesele de regenerare ale organismelor.

ISTORIE

A. Aulard, *Etudes et leçons sur la Révolution* 5me série. Paris, Alcan.

Al cincilea volum al însemnatelor studii pe care le-a întreprins autorul asupra Revoluției. Istoricul concordatului e dat în toate amănunțele și ajută mult la înțelegerea chestiunii religioase în Franța.

Cercetările asupra lui Danton, foarte obiective, scot în relief vrednicia vieții acestuia.

Fernand Nicolay, *Napoléon I au camp de Boulogne*. Paris, Perrin.

Autorul și-a propus să lumineze două momente însemnate ale istoriei contemporane: intervenția franceză la Roma în 1819, și sforțările diplomatice ale Franței între 1868 și 1870 spre a-și apropria pe Italia și Austria în vederea unui războiu cu Prusia. Folosindu-se de documente, nepublicate încă, scoase din arhivele Războiului și ale Externelor, autorul reușește pe deplin în întreprinderea sa.

CRITICA. STUDII LITERARE

Eugène Crepet, *Charles Baudelaire*. Etude biographique. Paris, Messin.

Publicarea revăzută a studiului biografic pe care autorul l-a pus în fruntea operilor inedite ale lui Baudelaire, tipărite în 1887.

Albert Cassagne, *La Théorie de l'art pour l'art en France, chez les derniers romantiques et les premiers réalistes*. Hachette.

Expunerea teoretică a concepțiilor despre artă ale lui Th. Gautier, Flaubert, Renan, Goncourt, Baudelaire și alții din epoca lor.

SOCIOLOGIE. STUDII SOCIALE

Paul Louis, *Histoire du mouvement syndical en France (1789—1906)*. Paris, Alcan.

Cea mai completă privire generală asupra mersului și dezvoltării sindicatelor de muncitori, de la originea lor și până în timpurile noastre. Autorul pune în lumină însemnătatea mare a organizației muncitorilor pentru îmbunătățirea stării lor economice și culturale.

Louis-Germain Lévy, *La famille dans l'antiquité israélite*. Paris, Alcan.

Un studiu critic, cu totul științific și lipsit de prejudeții, asupra formării

familiei la Evrei și asupra rolului însemnat pe care ea l-a avut în viața acestui neam.

Benedetto Croce, *Materialismo storico ed economia marxista*. Saggi critici, Palermo, Sandron, 1907.

Este o nouă ediție îmbogățită cu noi studii, care se ocupă cu problemele teoretice fundamentale ale marxismului. Patru sunt tezele principale: I-a privește modul de a înțelege materialismul istoric, a II-a cuprinde interpretarea teoriei valorii, a III-a critica legii profitului și a IV-a apărarea unei științe filozofice a economiei politice care să se ridice deasupra economiei descriptive.

LITERATURA

Henry Kistemackers, *Les Mystérieuses*. Fasquelle, 3.50.

Povestiri scurte, pline de originalitate și foarte ciudate.

Jean Lorrain, *Aryenne*. Ollendorff, 3.50.

O interesantă povestire din viața de familie pariziană.

Paul Adam, *Les Feux du Sabbat*, Paris. Auteurs Modernes, 3.50.

Curioasa povestire a vieții unei femei pasionale, a cărei natură o împinge la cele mai teribile crime.

Matilde Serao, *La Leggenda di Napoli*. Napoli, Perrella 1907.

Este una dintre primele scrieri ale marelui scriitor. A apărut întâia oară acum 25 de ani.

ETNOGRAFIE. FOLKLORE

Ph. de Felice, *L'autre monde. Mythes et Légendes. Le Purgatoire de Saint Patrice*. Paris, Champion, 6 fr.

Autorul studiază originea și dezvoltarea legendei sfintului Patriciu, punând-o în legătură cu legendele antichității și cu credințele relative la viața viitoare ale unora din popoarele semi-civilizate actuale.

TABLA DE MATERII

	Pag.
<i>Mihail Sadoveanu</i> , Intr'o zi de primăvară (Schiță)	5
<i>Ioan R. Rădulescu</i> , Demonul (poemă de M. Lermontov)	12
<i>Sp. Popescu</i> , Moș Gheorghe la Expoziție	44
<i>Simion C. Mindrescu</i> , Herder despre limba și literatură națională	71
<i>George Ranetti</i> , Plugul și Tunul (fabulă)	84
<i>Constantin Botez</i> , Faust în românește	87
<i>P. Bujor</i> , Măcar o Lacrimă (schiță)	99
<i>Dr. V. Sion</i> , Microbii în serviciul Igienei	100
<i>George Tofan</i> , Viața Românească în Bucovina	114
<i>S. Secula</i> , Scrisori din Ardeal	120
<i>Alexis Nour</i> , Scrisori din Basarabia (II)	127
<i>G. R.</i> , Cronici Bucureștene (Aprilie)	133
<i>V. C. R.</i> , Cronica Literară («Poetul Caucazului»)	136
<i>Vasile Pârvan</i> , Cronica Istorică (Studii de istorie bisericască)	140
<i>V. R.</i> , Cronică internă (După rășcoale)	145
<i>P. Nicanor & Co.</i> Miscellanea	148
<i>Recenzii</i> :	152
<p>A. Philippide: «Specialistul Român»,—Gramm; Romulus Cioflec: «Doamne Ajută-ne»,—O. B; N. St. Yacint: «Dora»; Henri Massis: «Comment Zola composait ses romans»,—M. C; Diaconul Anghel Constantinescu: «Monografia Sfintei Episcopii a Dunărei de Jos»; Alex. Lăpădatu: «O nouă publicațiune de documente slavo-romine cu privire la relațiile Țării-Românești și Moldovei cu Ardealul în secolul XV și XVI»,—V. P; Lazare Sainéan: «La Création Métaphorique en français et en roman»,—G. P; Encyclopédie des Sciences mathématiques pures et appliquées,—D. P; Parteniu Cosma: „Răscoala țărănească în România; D. Șerbescu-Lopatari: «Proprietatea moșnenească în indiviziune»; Nicolae Titulescu: «Problema responsabilității juridice a Statului și a Comunelor cu privire la ultimele răscoale țărănești»,—G. K.</p>	
<i>Revista Revistelor</i>	163
<p>Convorbiri Literare, Sămănătorul, Luceafărul, Revista Politică și Literară, Junimea Literară, Floarea Darurilor, Convorbiri, Arhiva, Revista generală a Invățămîntului, Cultura Română, Săptămîna, Revue des deux mondes, La nouvelle Revue, Mercure de France, La Revue, La Revue des Idées, Nuova Antologia, Rivista d'Italia, Deutsche Rundschau, Deutsche Revue, Sozialistische Monats-Hefte, Contemporary Review, North American Review, Review of Reviews.</p>	
<i>Mișcarea intelectuală în Străinătate</i>	178

Pentru Autori

Se aduce la cunoștința autorilor că manuscrisele primite la redacție nu se înapoiază; în schimb, acei autori ale căror lucrări urmează să se publice în revistă, vor fi înștiințați, despre aceasta, cel mult într'o lună dela data primirii manuscrisului.

Odată cu trimiterea manuscrisului, autorii sînt rugați să ne comunice și onorarul dorit; în caz contrar, acesta se va fixa de către Direcțiunea Revistei.

Pentru tot ceea ce privește redacția: manuscrise, reviste, ziare, cărți etc., a se adresa d-lui **G. Ibrăileanu**, strada Romîna, 4, Iași.

Pentru tot ceea ce privește administrația: cereri de abonament, mandate, inserare de anunțuri, etc., a se adresa d-lui **I. Botez**, strada Manolescu, 2. Iași.

Persoanele, care doresc să se aboneze la *Viața Romînească*, sînt rugate să înștiințeze administrația prin o cartă poștală.

În depozitul Administrațiunii aflîndu-se mai multe colecțiuni din anul I al revistei „Viața Romînească” (fără No. 1 și 2), se aduce la cunoștința amatorilor că aceste colecțiuni vor fi ținute la dispozițiunea lor, în tot cursul anului 1907, cu prețul de 10 lei colecțiunea celor 8 numere.

* Cererile de numere răzlele se vor satisface deasemenea în cursul anului 1907,—dar numai în măsura pușinelor exemplare disponibile,—cu prețul de 1 leu 50 exemplarul.

A apărut în editura revistei *Viața Românească* și se află de vânzare la librăriile mai de samă, precum și la Administrația revistei :

ÎN LUMEA DREPTĂȚII, *Nuvele* de I. Al. Brătescu-Voinesti, un volum în 8° de 290 pagini. — Prețul 2 lei exemplarul.

SPECIALISTUL ROMÂN, *Contribuție la istoria culturii românești din secolul XIX*, de A. Philippide, un volum, în format mare, de 96 pagini. — Prețul 1 leu 50 bani exemplarul.

DEMONUL, poemă de Mihail Lermontov, traducere în versuri de Ioan R. Rădulescu, precedată de o notiță privitoare la «Poetul Caucazului». — O plachetă elegantă pe hirtie velină, format special, 64 pagini. — Prețul 1 leu.

Atragem atenția d-ilor abonați care nu sînt în curent cu plata abonamentului, că vom fi siliți a le suspenda expediarea revistei.

Prețul 1 leu 75 bani

La 22 April 1907 a apărut No. 7 din foaia zilnică :

Viața Basarabiei

Gazeta Moldovenilor din Basarabia, culturală și neafirmată

Director-Editor: ALEXIS NOUR

Redacția și Administrația: Chișinău, str. Nicolaevscaia No. 116.

Număr de probă gratis la cerere.

Prețul abonamentului pentru România: 8 lei pe trei luni.